

Petras Girdzijauskas

Partizanų išrinktas
LIETUVOS PREZIDENTAS

Petras Girdzijauskas

Partizanų išrinktas
LIETUVOS PREZIDENTAS

Vilnius 2009

UDK 947.45.083:929Žemaitis
Gi317

Knygos leidimą parėmė:

Juozas ir Elena Kojeliai
Antanas Napoleonas Stasiškis
Natalija Gudonytė
Kanados lietuvių fondas

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras
Lietuvos Respublikos Krašto apsaugos ministerija

Redaktorius *prof. Juozas Girdzijauskas*

Viršelyje – Dariaus Simanaičio piešinys.
Nuotraukos iš Genocido aukų muziejaus,
Interneto ir asmeninių archyvų.

Jono Žemaičio-Vytauto šimtajį gimtadienį minint

2009 m. kovo mėn. 15 d. sueina 100 metų, kai gimė iškilus lietuvių tautos sūnus, karininkas, pasipriešinimo organizacijų okupacijoms vadovas, daug kartų okupantų aukštų vadeivų įvardintas pagrindyje išrinktu Lietuvos prezidentu, LLKS Tarybos Prezidiumo Pirmininkas generolas Jonas Žemaitis-Vytautas. Minėdami šią sukaktį, apžvelgiame ne tik mūsų unikalaus prezidento, patiriančio biblinį likimą, (savo krašte pranašu nebūsi), bet ir jo artimiausių bendražygių-aukšto rango karininkų, bei eilinių kovotojų, kuriems jie vadovavo, lemtingus likimus. Tokie arba panašūs likimai lydėjo Lietuvoj visus kovojusius su okupantais.

Istorinėse apybraižose apžvelgiami įvykiai ar batalijos, lydėję pačias atkampiausias Lietuvos vietas ir palietę daugumą lietuvių šeimų per visas okupacijas.

Lietuvos karą kariavo ne tik negausi partizanų kariuomenė, bet visi gyventojai, nes specialiai paruoštos okupantų teroristinės struktūros buvo skirtos visos tautos sunaikinimui. Jos įvykdė 19 genocidinių trėmimo akcijų, visų Lietuvos ūkininkų ūkių sunaikinimo teroristinę akciją, masines gyventojų suiminėjimo akcijas. Okupacijos pradžioje šios struktūros ir jų teroras buvo vadinami tikrais vardais, tik vėliau okupantai susigriebė, kad toks tautos naikinimas demokratiniam pasauliui nepriimtinas, griebėsi melo, apgaulės, klastos ir visokeriopos falsifikacijos. Partizanus ėmė vadinti fašistiniais banditais, atėjūnus-teroristus – liaudies gynėjais, trėmimus-perkėlimais, o didžiausią teroristinę akciją, sunaikinusią visą Lietuvos ūkininkiją, o kartu su ja ir didžiąją dalį etnokultūros – kolektyvizacija. Iš ūkininkų teroristinės okupantų struktūros atėmė žemę, trobesius, gyvulius bei kitą turtą, prievarta sugrūdo į baudžiavinius ūkius ir pavertė visus žmones baudžiaininkais.

Partizanai prieš vykdomą terorą pradžioj priešinosi ginklu, vėliau perėjo į ideologinį pasipriešinimą, kad išsaugot gyventojų dvasinę atsparą.

1949 02 16 partizanų vadų suvažiavime Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba, atstovaudama visoms partizaninės kovos sritims bei visuomeninio pasipriešinimo grupuotėms, paskelbė Deklaraciją, kurioje nubrėžtos valstybės atkūrimo gairės ir numatyti būsimos demokratinės santvarkos pagrindai. Ši Deklaracija iki šiolei stebina minties gilumu ir išmintimi, ištikimybe Žmogui, Tiesai ir Tėvynei.

Ši Deklaracija yra Konstitucijos pagrindų santrauka – Mažoji Konstitucija. Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. sausio mėn. 12 dienos įstatymu paskelbta Lietuvos valstybės teisės aktu

J. Žemaitis-Vytautas gan realiai numatė šio pasipriešinimo tėkmę besitęsiančios okupacijos metu. Pasitikdamas mirties nuosprendį, jis okupacinei teroristinei klikai pareiškė: „Aš vis tiek tikiu, kad kova, kuriai aš vadovavau devynerius metus, duos vaisius“. Jo veiksmai, numatyta strategija ir pranašinga frazė, ištarta lemtingą valandą, atvedė Lietuvos tautą į atgimimo Sąjūdį, sudariusį galimybę nusimesti teroristinį okupacinį jungą.

Jonas Žemaitis-Vytautas – Lietuvos Laisvės Kovos Sajūdžio prezidiumo pirmininkas, partizanų generolas

Jonas Žemaitis gimė 1909 m. kovo mėn. 15 d. Palangoje, Jono ir Petronėlės Žemaičių, grafo Tiškevičiaus dvaro pienininkystės meistrų, šeimoje. Turėjo seserį Kotryną ir brolių Antaną. 1910 m. Žemaičių šeima iš Palangos išvyko į Lomžą Lenkijoje, kur išgyveno iki 1917 m. ir vėl grįžo į Lietuvą pas brolių Antaną prie Šiluvos. Po metų šeima išsikraustė į Raseinius. 1920 m. Jonukas įstojo į Raseinių valstybinę gimnaziją (dabar Kalno vidurinė mokykla) ir 1926 m. sėkmingai baigė jos 6 klases. 1926 m., išlaikęs konkursinius egzaminus (į vieną vietą pretendavo po 2 kandidatus), įstojo į Kauno Karo mokyklą. Pirmaisiais metais kandidatais priimti jaunuoliai buvo

paskirstomi pagal ginklų rūšis ir siunčiami į atitinkamas kariuomenės dalis kaip eiliniai kareiviai. Metus atitarnavę mokomosiose kuopose, paskui dvejus metus mokėsi karo mokykloje.

Mokslo pradžia karo mokykloje sutapo su įsimintiniais politiniais įvykiais. 1926 m. gruodžio 17 d. Kauno įgulos karininkai įvykdė valstybės perversmą. Perversmui vadovavo majoras Povilas Plechavičius. 1927 m. buvo paleistas Seimas, kurį sudarė liaudininkai ir socialdemokratai. Tie metai atnešė ir dvi dideles netektis: mirė arkivyskupas Jurgis Matulaitis ir dr. Jonas Basanavičius.

1928-ieji buvo jubiliejiniai Lietuvos Respublikos metai. Minint Vasario 16-tąją, prezidentas A. Smetona priminė:

– Surusėję kairieji dirbo prieš mūsų valdžią visoje Lietuvoje, kur tik jiems pavykdavo prasiskverbti. Petrapilyje lietuvių seime jie balsavo prieš nepriklausomą Lietuvą. Tautiška Lietuva jiems nerūpėjo.

J. Žemaitis tada buvo paskutiniojo kurso kariūnas. Paskutiniai metai Karo mokykloje praėjo kaip viena diena. Kariuomenė Joną pripratino prie tvarkos, drausmės, išmokė prasmingai leisti kiekvieną akimirką.

Gegužės 4-ąją kariūnai rikiuotėje ėjo į miestą pažiūrėti kino, aplankyti muziejų.

Po penkių dienų vėl žygiavo eisenoje, tik šį kartą buvo ne iškilmės, o laidotuvių procesija, kurioje buvo lydimas kapitono Prano Gudyno, ministro pirmininko ir kartu einančio Krašto apsaugos ministro pareigas Augustino Voldemaro adjutanto, karstas. Adjutantas žuvo kūnu pridengdamas nuo pasikėsimo kulkos savo vadą. Nors politikos sūkuriai jauniems kariūnams mažai rūpėjo, tačiau šis įvykis įsiminė dėl to, kad karininkas savo pareigą įvykdė iki galo.

1929m. spalio 6d. buvo minima Karo mokyklos įkūrimo sukaktis. Vienuoliktosios kadro karininkų laidos išleidimas sutapo su šia iškilminga data.

11 val. 20 min. aikštėje išsirikiavo kursantai ir kariūnai. Rikiuotę apėjo ir pasveikino prezidentas A. Smetona. Mokyklos adjutantas perskaitė aktą ir sąrašą, jaunesniųjų puskarininkių, kurie baigė Karo mokyklą ir šiandien yra pakeliami į jaunesnius leitenantus. Sąrašė – 44 pavardės, išdėstytos pagal pažangumą. J. Žemaičio pavardė – dešimtoji. Į pirmąjį septintuką pateko Vytautas Bulvičius.

Naujieji jaunesnieji leitenantai nuskubėjo į kareivines, kur jų laukė karininkų uniformos. Pirmą kartą jomis apsirengė. Išsirikiavo aktų salėje, kurioje ant gelumbe užtiesto stalo žibėjo kardai. „Be reikalo nepakelk, be garbės nenuleisk!“ Prezidento žodžiai ir iškilmingas kardo prisilietimas prie priklausiusiojo peties patvirtino, kad ginklas – karininko garbės simbolis. Pabučiavę kardo ašmenis, dėjo jį į makštis ir grįžo į rikiuotę. Arkivyskupas skaitė priesaikos žodžius, kuriuos kartojo pakėlę dešinę ranką. Buvo džiugu, kad nuo šiol jie karininkai.

J. Žemaitis buvo paskirtas į antrąjį artilerijos pulką Kėdainiuose. Jį sudarė keturios baterijos. J. Žemaitis pateko į pirmąją haubicų bateriją skyriaus vadu.

1929 m. lapkričio 23 d. per Kariuomenės šventę j. ltn. J. Žemaitis pirmą kartą Kėdainių gatvėmis, lydimas karinio orkestro, vedė savo skyrių į bažnyčią. Nuo šiol jis atsakingas už kitus. Netrukus buvo pakeltas jo karinis laipsnis: jaunesnysis leitenantas tapo leitenantu.

Iš pirmųjų tarnybos metų ypač įsiminė pratybos poligone. Artilerijos šaudymai vykdavo porą savaičių. Vėliau atskiros ginklų rūšys susijungdavo

ir prasidėdavo kautynės tarp „raudonųjų“ ir „mėlynųjų“. Pratybas stebėdavo aukšto rango karininkai. Tokios pratybos įpratino kiekvieną karininką jausti atsakomybę ir orientotis mūšio lauke.

1935 m. antrasis artilerijos pulkas buvo perdislokuotas į Klaipėdą, kaip tik tuo metu, kai Lietuvos teismas nuteisė fašistinių organizacijų vadus: Ropą, Saasą ir Neumaną. Tarp fašistuojančių vokiečių ir lietuvių tvyrojo įtampa.

Kartą du išlūš hitlerjungendai sviedė gatveėjusiam J. Žemaičiui įkandin Lietuvos karininką ižeidžiančią frazę. Nors Jonas buvo santūrus žmogus, tačiau ižeidėjui žaibiškai trinktelėjo antausį ir iš jo susilaukė šūvio. Kulka išėmė chirurgas Juozas Žemgulis, palikdamas jaunam karininkui pirmojo karinio krikšto žymę visam laikui, ginant nuo būsimų okupantų savo ir valstybės garbę.

1936 m. J. Žemaitis, išlaikęs konkursinį egzaminą, išvyko mokytis į Fontenblo artilerijos mokyklą Prancūzijoje. Studijų metu susipažįsta ne tik su Prancūzija, bet pakeliauja po Italiją, kitas Europos valstybes, patiria jų krikščioniškąjį kultūrinį pradą, įvaldo prancūzų ir vokiečių kalbas. 1938 m., baigęs mokslus Prancūzijoje, grįžo į savo dalinį ir buvo paskirtas pirmojo artilerijos pulko skyriaus vadu. Netrukus jam buvo suteiktas kapitono laipsnis, o valstybės atkūrimo 20-ųjų metinių proga buvo apdovanotas Lietuvos Nepriklausomybės medaliu.

1939 m. Klaipėdą užgrobė nacistinė Vokietija. Lietuviškos įstaigos, taip pat ir pirmasis artilerijos pulkas, kuriame tarnavo kapitonas J. Žemaitis, turėjo palikti Klaipėdos kraštą. Kapitonas J. Žemaitis buvo paskirtas į 4 artilerijos pulką, dislokuotą Šiauliuose, mokomosios baterijos vadu.

1940 m. SSRS okupavus Lietuvą, Lietuvos kariuomenė buvo likviduota. Iš Lietuvos kariuomenės buvo sudarytas 29-tasis korpusas ir įjungtas į sovietinę armiją. Per du mėnesius visi korpuso kariai turėjo būti prisaikdinti tarnauti Sovietų Sąjungai.

Rugsėjo mėn. formuojamame 29-jame šaulių korpuse buvo įkurtas NKVD ypatingasis skyrius, vadovaujamas surusėjusio Juozo Bartašiūno. Lietuvos vyčius pakeitė penkiakampės.

Kapitonas J. Žemaitis buvo paskirtas į 29 šaulių korpuso 184-osios divizijos 617-ąją artilerijos (haubicų) pulką. Pulkas buvo dislokuotas Lentvaryje, pulko vadas – plk. Alfonsas Sklėrius. Lapkričio mėn. pulkas jau buvo dislokacijos vietoje. J. Žemaitis buvo paskirtas pulko mokyklos viršininku. Jo kolega J. Polujanskas ir mokslo draugas V. Bulvičius pateko į antrąją – 179-ąją diviziją.

Atmosfera divizijose buvo slogi. Karininkai ir kareiviai bruzdėjo. „Agentūrinio-tardomojo darbo išdavoje buvo likviduota 12 kontrevoliucinių grupių, suimtas 51 jų dalyvis ir 6 pavieniai kntrevoliucionieriai“, – raportavo apie darbą spalio – lapkričio mėnesiais ypatingasis čekisto Bartašiūno skyrius.

Šiuo neramiu metu J. Žemaitis susituokė su Elena Valionyte.

Karo pradžioje J. Žemaitis pasidavė vokiečiams, bet tarnauti jiems atsisakė. Apsigyveno Kaune, dirbo Energetikos valdyboje. Gimus sūnui, šeima grįžo į kaimą prie Šiluvos. J. Žemaitis įsidarbino Šiluvos žemės ūkio kooperatyvo vedėju ir dirbo ten iki 1944 m. kovo mėn. Dirbdamas Šiluvoje J. Žemaitis dalyvavo pasipriešinime okupantams. Generolo S. Zaskevičiaus iniciatyva buvo sukurta pagrindinė Laisvės Šaulių organizacija, kurioje J. Žemaičiui buvo pavesta eiti Šiluvos bataliono vado pareigas. Žlugus šiai iniciatyvai, raseiniškis kpt. P. Gužaitis ėmė kurti savarankišką pagrindinę organizaciją – Vytauto Didžiojo sąjungą. Šiluvos vyrams vadovavo J. Žemaitis. Tačiau ir ši organizacija, neišvysčiusi savo veiklos, žlugo.

1944 m. vasario mėn. 16 d. generolas Povilas Plechavičius paskelbė apie Vietinės rinktinės organizavimą. Jau anksčiau J. Žemaičio ir P. Gužaičio pakelti kovai prieš okupantą vyrai sudarė savo kuopą ir išžygiavo į Seredžiuje dislokuotą 310 batalioną, kurio vadu 1944 03 15 buvo paskirtas J. Žemaitis. Gegužės 9 d. vokiečių karinė vadovybė įsakė Vietinės rinktinės batalionams pereiti jų dispozicijon. Kai rinktinės vadovybė vokiečiams nepakluso, jos štabo karininkai gegužės 15 d. buvo suimti.

Tuo metu J. Žemaitis buvo trumpose atostogose Kaune, kur ir sužinojo apie Vietinės rinktinės likvidavimą. Iš Kauno J. Žemaitis grįžo į Šiluvą ir slapstėsi vengdamas okupantų represijų.

1945 m. vasaryje A. Zaskevičius, su centrinės LLA vadovybės įgaliojimais iš Kauno grįžęs į Kelmę, atkūrė ryšį tarp LLA Šiaulių Saturno apygardos vado A. Eidimto ir Kauno apygardos štabo. Tuo pačiu jis sužinojo, kad Kaune LLA nariai masiškai suiminėjami.

Tuo pačiu metu J. Žemaičio žmonai Elenai pavyko pergudrauti ją saugojusį stribą ir pabėgti. Po to iškart su sūneliu Laimučiu išvyko į Kauną, tolimesniam slapstymuisi.

1945 m. sausio mėn. pabaigoje pas J. Žemaitį atėjo Lietuvos Laisvės Armijos (LLA) narys P. Bartkus. Jis siūlė stoti į LLA ir imtis vadovauti partizanų junginiui. Tačiau J. Žemaitis, būdamas ištikimas priesaikai, laukė nurodymų iš Vytauto Didžiojo Sąjungos (VDS) vadovų. Su P. Bartkumi sutarė, kad mėnesį palauks. Supratęs, kad VDS žlugusi, kai 1945 m. balandžio mėn. 23 d. pas J. Žemaitį į namus atėjo P. Bartkus ir A. Zaskevičius, Žemaitis

prisiekė ir tapo LLA nariu. Jie pranešė, kad balandžio pradžioje buvo suimtas Saturno apygardos vadas A. Eidimtas.

Vadai pasitarė, kaip reikėtų atstatyti Saturno apygardos štabą, kaip vienyti gaivališkai besikurinčius partizanų būrius, formuoti rinktines. Kelmės valsčiuje turėjo veikti Vėgėlės rinktinė, Raseinių valsčiuje – Ungurio rinktinė, kuri susidėjo iš poros kuopų: vienai vadovavo J. Venclauskas-Ralis, kitai j. ltn. Vareikis-Gaučas. Rinktinėi vadovavo kpt. J. Čeponis-Budrys. Netrukus jis Ungurio rinktinės slapyvardį pakeitė į Žebenkšties.

Gegužės 20 d. A. Zaskevičius išėjo į mišką ir pasiskelbė esąs Vėgėlės rinktinės agitacijos ir propagandos skyriaus viršininkas. Kito rinktinės štabo skyriaus vadu buvo P. Bartkus-Rimgaila. Visas rinktinės štabas taip ir nebuvo suformuotas.

Birželio 2 d. J. Žemaitis prisistatė Žebenkšties rinktinės vadui kapitonui J. Čeponiui, prisiekė ir buvo paskirtas šios rinktinės štabo viršininku, pasirinkdamas slapyvardį – Darius.

Birželio mėn antroje pusėje Saturno apygardos štabo narys V. Verbejus pasiūlė Vėgėlės rinktinės štabo nariui A. Zaskevičiui-Vasariui (tuomet dar veikusio LLA centrinio štabo nariui) užimti apygardos vado pareigas. Liepos pradžioje buvo sudarytas apygardinis junginys ir suformuotas jo štabas. Liepos mėn. rikiuotės įsakymu LLA Šiaulių Saturno apygarda buvo pervardinta į Vyties (štabas Vytis), o A. Zaskevičius-Vasaris pasirašė jos vadu. Apygardos štabo viršininku buvo paskirtas kpt. J. Žemaitis, atleidus jį nuo kitų pareigų. Apygardai priskirtos Šiaulių, Joniškio, Tauragės, Raseinių ir Kėdainių apskritys.

Tų pačių metų liepos mėn. 5 d. Pyragių miške, ties Tyrulių pelke, stovyklaujant P. Morkūno būrio įtvirtintose pozicijose, Žebenkšties rinktinės pagrindinės pajėgos, vadovaujamos J. Žemaičio-Dariaus, susikovė su čekistine kariuomene. Išsiveržti iš apsupties pavyko. Stovykloje liko nukautas vienas partizanas ir rinktinės slapti dokumentai, kurie atiteko priešui ir padarė didelius nuostolius rinktinės organizaciniam sektoriui. To pat mėnesio 22 d. Virtukų miške įsirengė stovyklą Žebenkšties ir Vėgėlės (Liolių būrys) rinktinių partizanai. Čekistinė kariuomenė, aktyviai ieškodama be pėdsako dingusių iš Pyragių miško, partizanų dalių, netruko aptikti stambiają įtvirtintą partizanų stovyklą Virtukų miške, ties Lyduvėnų geležinkelio stotimi. J. Žemaitis, J. Čeponis ir A. Zaskevičius vadovavo pirmam dideliame mūšiu su čekistine kariuomene. Sukoncentravę vienon vieton savo pajėgas ir apsikasę žiedine gynyba, jie prisikvietė ypač skaitlingų, su jiems reikalinga ginkluote, čekistinių pajėgų. Partizanai kovėsi keletą valandų, sutelkę savo visas pajėgas, patyrę didžiulius žmogiškuosius, materialinius ir informacinius nuostolius, palikę priešui

dokumentus, tik dalis komandos prasiveržė. Čekistai, iššifravę dokumentus, paėmė nelaisvėn ten įvardintus partizanų ypač svarbius pagalbininkus: Kelmės gimnazijos kapelioną A. Čiumielių, Viduklės kleboną Grigutį, kitus juos rėmusius intelektualus. Žuvo visas Vėgėlės rinktinės elitas, dėl to žlugo visa rinktinė.

Paskutiniųjų mūšių metu A. Zaskevičius-Vasaris pasirodė prastai, prarado autoritetą, tuo pačiu parodė, kad jo vadovaujamas Vyties štabas neveiksnius, tad žlugo kartu su Vėgėlės rinktine.

Išanalizavęs šių mūšių eigą ir pasekmes, J. Žemaitis suprato, kad pozicinis karas su okupacine kariuomene partizanams nepriimtinas. Partizanai privalo persiorganizuoti į nedidelius mobilius būrius, tapti priešui sunkiai ar bent sunkiau aptinkami. Po Virtukų mūšio ir Vyties štabo žlugimo J. Žemaičiui buvo pavesta Šiaulių ir Kėdainių apskrityse iš veikiančių partizanų rinktinių organizuoti Žaibo apygardą.

Tuo pačiu metu apygardos organizavimo rūpesčiais buvo užimtas ir Lydžio rinktinės vadas H. Danilevičius-Vidmantas ir jo štabas. Keletą kartų šiuo klausimu buvo susitikę abiejų rinktinių atstovai, bet bendro sutarimo nerado. Kadro karininkus savo gniaužtuose laikė iki kaulo smegenų įkaltas reguliariosios kariuomenės statusas, kaip jų veiklos pagrindas, kuriuo jie vadovavosi iki tol. Kitų taisyklių jie nežinojo, jie nežinojo, kaip jie turėtų kariauti šį karą toliau.

Tų pačių metų lapkričio mėnesį Lydžio ir Žebenkšties rinktinių atstovai bendrame posėdyje įkūrė Žaibo apygardą, vadu išrinko kpt. J. Žemaitį- Darių, štabo viršininku kpt. J. Čeponi-Budrį, skyrių vadais iš Žebenkšties rinktinės buvo perkelti tose pačiose pareigose A. Zaskevičius-Vasaris ir P. Bartkus-Rimgaila. Lydžio rinktinė į štabą savo atstovo neatsiuntė, nes apygardos vadas visus štabo vadovus paskyrė iš Žebenkšties rinktinės. Tuo būdu Žaibo apygarda ir Žebenkšties rinktinė buvo tas pat darinys. Apygarda paliko galimybę prisijungti kitoms rinktinėms.

Žebenkšties rinktinės laikinu vadu buvo paskirtas Virgis Butkus-Dangutis (žuvo gruodžio 2 d.).

Žiemos metu apygardos plėtimo darbai buvo nutraukti. 1946 m. pirmojo pusmečio apygardos štabo darbuotojų pastangos prijungti prie apygardos gretimas rinktines vaisių neatnešė. Rugsėjo pradžioje įtampa, tvyrojusi tarp karininkų, pratrūko, kilo konfliktas tarp A. Zaskevičiaus-Vasario ir J. Čeponio-Budrio, pastarasis atsistatydino iš apygardos ir rinktinės užimamų pareigų, kartu su rinktinės kuopos vadu j. ltn. Vareikiu-Gaučiu pasitraukė į laisvą teritoriją kurti naują Žalčio rinktinę. Karininkų antrasis bandymas įkurti apygardą žlugo, tuo pačiu sužlugdė ir Žebenkšties rinktinę, nes neliko nei rinktinės vado, nei

štabo vado, nei kitų vadovaujančių darbuotojų – taigi ir rinktinė ne ta. Rinktinėi vadovauti ėmėsi A. Zaskevičius-Šalna (Vasarį pakeitė į Šalna). Rinktinės, Žebenkšties, slapyvardį pakeitė į Šerno. Vadovauti privalėjo tiesiog būriams, nes štabo ir kuopų vadų neliko.

Žaibo apygardos plėtimo nesėkmė nesustabdė tolimesnių pastangų įkurti realiai veikiančią apygardą, nes neliko trukdžių, kuriuos keldavo kai kurių karininkų ambicijos. Tai ypač gerai suprato P. Bartkus-Rimgaila ir J. Čeponis-Tauragis, kurie, pakviesti Lydžio rinktinės vado H. Danilevičiaus-Vidmanto, aplenkė jau įkurtą Žaibo apygardos vadovybę (kartu ir J. Žemaitį-Darių) ir nuėjo pas Lydžio rinktinės vadovus.

1946 m. rugsėjo 12 ir 21 d. posėdžiuose Lydžio, Šerno, Žalčio ir Vytauto Didžiojo rinktinių vadovai posėdžiuose įkūrė Jungtinę Kęstučio apygardą (toliau JKA). Jos vadu išrinkdami Lydžio operatyvinio skyriaus vadą ltn. Juozą Kasperavičių-Šilą, kuris iškart savo slapyvardį pakeitė į „Angis“.

J. Žemaitis-Darius dar tebebuvo Žaibo apygardos vadu, bet savo artimiausių bendražygių dėka liko vadu be kareivių. Susidariusią situaciją tuoj pat išsprendė naujasis apygardos vadas, žinodamas susidariusią įtampą tarp karininkų: A. Zaskevičius-Šalna išsiuntė į Vilnių, o J. Žemaitį-Darių paskyrė Šerno rinktinės vadu. Jis Dariaus slapyvardį keičia į „Mato“, o rinktinės Šerno – į „Savanorio“.

Energingai pradeda darbą apygardos vadas ir jo štabas, į veiklą įjungdamas rinktinės, jų štabus ir vadus, vyksta pasiruošimas partizanų vadų suvažiavimui, šiame bare nemaži uždaviniai skiriami ir J. Žemaičiui-Matui. Plečiant apygardą, rinktinėi tenka dalis ryšio ir kitų uždavinių. Netrukus prie apygardos prisijungia: Lietuvos Laisvės Gynėjų rinktinė, o jos vadas Petras Paulaitis-Aidas tampa apygardos štabo nariu, kiek vėliau prisijungia Povilo Lukšio rinktinė. Apygarda toliau plečia veiklą, įgauna svorį tarp kitų apygardų.

Minimaliai išsikūręs apygardos štabas pradėjo ruošti partizanų vadų suvažiavimui, kuri organizavo kolaborantas Markulis. Čekistai tikėjosi sukviesti vienon vieton visos šalies partizanų vadus ir juos sunaikinti. Partizanų vadai, neįtardami klastos, pasitarimui ruošėsi atsakingai. Pažymėtina, kad JKA vadas J. Kasperavičius-Angis savo pranešime vadų suvažiavimui išdėstė Lietuvos partizaninio karo ideologinius principus, kuriuos išdiskutavo su J. Žemaičiu ir štabo nariais, galutinai suformulavo ir paruošė pranešimą vadų suvažiavimui. Savo dalyvavimą suvažiavimo diskusijose turėjo patvirtinti kartu vykstantys J. Žemaitis ir J. Čeponis.

J. Kasperavičiaus pranešime išdėstytais partizaninio karo ideologiniais principais vėliau J. Žemaitis pasinaudojo kurdamas Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio dokumentus.

Vadovaudamas rinktinei, J. Žemaitis ypatingą dėmesį skyrė partizanų rezervui – organizacinio sektoriaus (OS) nariams, kurių 1946 m. pabaigoje buvo 452 (73 partizanų būriuose), organizavo jų apmokymą pagal 32 val. programą.

1947 02 16 JKA vadas J. Kasperavičius J. Žemaitį-Matą apdovanojo pasižymėjimo ženklu už išmintingą vadovavimą.

Savo ruožtu J. Žemaitis visokeriopa palaikė J. Kasperavičiaus pastangas konsoliduoti apygardą. J. Žemaitis neturėjo priekaištų, kad apygardos centras pasislinko į Pietų Žemaitiją vietoj Vyčio ir Žaibo pavadinimais mėginimų atkurti LLA Šiaulių apygardą. Dar daugiau, pasistengė, kad tos rinktinės, su kuriomis jis buvo užmezgęs ryšius, t. y. Genio ir Žalioji, įstotų į JKA sudėtį.

Tuo pačiu metu, kai J. Kasperavičius intensyviai ruošėsi suvažiavimui, J. Lukša, Tauro apygardos atstovas, J. Markulio kuriamoje bendroje vadovybėje netikėtai išsiaiškino, kad J. Markulis yra MGB agentas, o BDPS kūrimas yra MGB provokacija. Tauro apygarda skubėjo pranešti visoms kitoms apygardoms, kad suvažiavimas, jau be MGB provokatorių, įvyks kitu laiku ir kitoje vietoje.

Į JKA išvyko ryšininkė N. Nausėdaitė. Po skubios sunkios kelionės ji surado P. Bartkų ir J. Žemaitį ir pranešė, kad J. Markulis MGB provokatorius.

Buvo sausio 11-oji, nuvykti į suvažiavimą, surengtą trimis dienomis anksčiau, nebuvo galimybių. Apygardos vadas nusiuntė paruoštą pranešimą suvažiavimui, kuris ten buvo pagarsintas ir apsvarstytas.

Iš apygardos štabo J. Žemaitis gavo informaciją apie Tauro apygardoje įvykusį partizanų vadų suvažiavimą. Atsiliepdamas į J. Kasperavičiaus laišką ir suvažiavimui skirtą pranešimą, rašė: „Aš visapusiškai remiu ir palaikau laišką ir pranešime išdėstytas mintis“. Turėjo keletą pastabų, kritikavo suvažiavimą, kad dvi apygardos priiminėjo sprendimus visų penkių vardu, kad tuo pačiu buvo pažeisti demokratiniai principai.

Gavęs J. Žemaičio pastabas, apygardos vadas J. Kasperavičius pranešė, kad balandžio 12–15 dienomis numatoma surengti pasitarimą su Tauro apygardos vadovybe. Atstovauti JKA buvo paskirti: J. Kasperavičius, P. Bartkus, J. Čėponis ir J. Žemaitis.

Balandžio pradžioje J. Žemaitis su P. Bartkumi iškeliavo į pasitarimą. Pakeliui prie jų turėjo prisidėti J. Kasperavičius ir J. Čėponis. Kelionė buvo nesėkminga, pakeliui buvo sužeistas P. Bartkus. Nugabenęs sužeistąjį į Aukštašlynį – partizanų slėptuvę, atliekančia ligoninės funkciją, sugrižo sutarton vieton laukti J. Kasperavičiaus. Šis neatvyko, palaukę dar porą dienų, grįžo į savo dislokacijos rajoną. Grįždami sužinojo, kad čekistai iššifravo JKA štabvietę, žuvo vadas ir kiti darbuotojai.

1947 m. sausio mėn. čekistai iššifravo ir paėmė Lydžio rinktinės štabo slėptuvę su štabo vadu J. Mociumi-Švėdriu, jo komanda ir dokumentais. Iš tos slėptuvės išsikėlė buvęs rinktinės operatyvinio skyriaus, dabar JKA, vadas J. Kasperavičius-Angis į naujai įrengtą kitoj vietoj apygardos štabo slėptuvę. Pats asmeniškai išsivežė Laisvės varpo leidybos reikmenis, spaudus ir antspaudus, radijo aparatūrą. Angis galėjo prasitarti savo buvusiems bendražygiams apie naujos savo buveinės vietą.

1947 m. kovo mėn. buvo suimtas A. Zaskevičius, kuris su Markulio pavedimais ryšininkų buvo nuvestas į Jungtinės Kęstučio apygardos vadavietę, net porą kartų. Kuris iš jų nurodė apygardos štabo vietą, autorius žinių neturi, yra žinoma, kad jie čekistams atsakinėjo į visus pateiktus klausimus. Be to, yra žinoma, kad tokio rango kolaboravusių asmenų parodymai buvo slepiami, o jų rezultatai primetami visai su tuo nesusijusiems asmenims. Kolaborantus čekistai toliau naudojo savo operatyvinėj veikloj.

1947 m. balandžio mėn. 9 d., aplenkęs vietinius Skaudvilės stribus, specialus čekistų dalinys iš Tauragės apsupo Juknų sodybą, atakavo joje buvusią slėptuvę ir ją užėmė. Joje buvęs apygardos vadas J. Kasperavičius-Angis ir jo adjutantas Džiugas susisprogdino. (1947 04 09 Tauragės MGB p/p Vassar, mjr. Sviridov. J. ltn. Baila ir kareivio Orlov surašytas slėptuvės užgrobimo aktas.)

Tą pačią balandžio mėn 9 d. čekistinės pajėgos atakavo Žemaičių apygardos štabo slėptuvę, ją užėmė. Mūšyje žuvo apygardos vadas ir štabo nariai. Žemaitijos partizaninių organizacijų situacija tapo sudėtinga.

1947 m. gegužės 20–25 d.d. Paupio miške prie Giegių km. (Šimkaičių v.) įvyko JKA vadų pasitarimas dėl naujo apygardos vado išrinkimo ir štabo atnaujinimo. Jame dalyvavo apygardos štabo nariai P. Bartkus-Sąžinė, Jonuliaskas-Merkys, Lydžio rinktinės vadas H. Danilevičius-Vidmantas ir Savanorio rinktinės vadas J. Žemaitis-Matas. Pasitarime Vidmantui ir Matui reikėjo įvertinti susidariusią padėtį visoje Žemaitijoje, nes tą pačią balandžio 9 d. čekistai sunaikino ne tik Jungtinės Kęstučio, bet ir Žemaičių, apygardų štabus. Maža to, iš Žemaičių apygardos gaunamos žinios kelia nerimą dėl apygardos likimo. Be to, JKA rinktinės buvo silpnos: Matas išvykdamas Savanorio rinktinę paliko be štabo ir vadovybės, Žalčio rinktinė tik kūrėsi, Vytauto Didžiojo rinktinės vadovybė buvo sunaikinta prieš pusantro mėnesio. Tik Lydžio rinktinė, nors ir po patirtų smūgių, jau buvo atsigavusi ir galėjo priešintis čekistų spaudimui. Vidmantas aktyviai pretendavo į apygardos vado postą, bet neturėjo kuo pakeisti savęs rinktinės vadovybėje, nes šios rinktinės vaidmuo Žemaitijoje buvo ypač reikšmingas, kol neatkurta ir nesustiprėjusi

Koplytstulpis partizanų vadų pasitarimo vietoje

apygarda. Todėl apygardos vadu buvo išrinktas J. Žemaitis-Matas, slapyvardį iškart pakeitė į Tylių. Surasta strategiškai patogi štabo vieta netoli plentų ir geležinkelio numatomiems intensyviems ryšiams su visa šalimi. Numatyta veiklos taktika ir strategija, paskirti atsakingi už veiklos sritis: štabo virš. P. Bartkus-Žadgaila, ūkio – J. Jonulauskas-Merkys, iš Lydzio skiriami V. Gužas-Kardas – operatyvinis skyrius, A. Liesys-Tauras informacinis skyrius, V. Ivanauskas – štabo narys. J. Žemaitis-Matas į pasitarimą atvyko tik su asmens sargybiniais, pasirodė, kad rinktinėje nesuformuotas štabas, todėl apygardos vadas J. Žemaitis-Tylius, lydėdamas P. Bartkaus-Žadgailos, išvyko į Savanorio rinktinę sutvarkyti būtinus kadro ir organizacinius klausimus, kad palikta rinktinė galėtų tęsti pasipriešinimą prieš okupantus. Tuo tarpu visi apygardos ryšių, ekonomikos ir stabilumo atstatymo rūpesčiai dviem – trimis mėnesiams vėl buvo užkrauti ant Vidmanto pečių.

J. Žemaitis-Tylius, kaip apygardos vadas daug dėmesio skiria ryšiams su

kitomis apygardomis, pagyvina organizacinį darbą ir spaudą. „Laisvės Varpas“ išleidžiamas 800 egz. tiražu, be to, dar dauginamas rinktinėse. Su kitais apygardų vadais laiškais aptarinėja Vyriausios partizanų vadovybės kūrimo klausimą. Mėgina įkurti Rambyno rinktinę Klaipėdos krašte.

J. Žemaitis-Tylius, išvystęs energingą veiklą, per trumpą laiką Jungtinę Kęstučio Apygardą išplečia į rytus: iki Kauno, Panevėžio, Pakruojo, į šiaurę – iki Latvijos sienos. Tokia milžiniška apygarda tampa sunkiai valdoma, todėl kartu kuriama nauja – tobulesnė struktūra.

Pažymėtina, kad iki srities įkūrimo J. Žemaitis dėl Žemaičių apygardos sunaikinto štabo atkūrimo kelis kartus buvo susitikęs su Žemaičių apygardos atstovu V. Montvydu-Žemaičiu ir kaskart jį skatino greičiau atkurti apygardos štabą. Kadangi trūko pareigūnų, tuomet iš JKA atkūrimo darbams perkėlė Lydžio rinktinės būrio vadą, einantį ir apygardos štabo nario pareigas, V. Ivanauską-Gintautą.

Tuo pat metu J. Žemaitis kuria vieningos pasipriešinimo organizacijos struktūrą. Iškelia veiklių štabų idėją.

Apygardos vadas J. Žemaitis-Tylius pradeda JKA reformą. 1948 m. kovo 31 d. apygardos vado įsakymu P. Bartkus-Mažrimas buvo atleistas iš Jungtinės Kęstučio apygardos štabo ir paskirtas steigiamos Prisikėlimo apygardos vadu.

1948 m. balandžio 1 d. naujoji Prisikėlimo apygarda išleido pirmąjį įsakymą. Šiai apygardai priklausė Atžalyno (vadas S. Raziulis-Mažylis), Žaliosios (vadas P. Masilaitis-Virpša) ir Voverės (vadas Pranas Muningis-Žvelgaitis) rinktinės. Iš JKA štabo į naujai sukurtos Prisikėlimo apygardos štabą buvo perkeltas B. Liesys-Kaukas. Į pareigūnų, išėjusių į Prisikėlimo apygardos štabą, vietą J. Žemaitis pakvietė Aukuro rinktinės vadą H. Danilevičių-Vidmantą ir Robertą Gedvilą-Remigijų, o pats toliau rūpinosi trijų apygardų – JKA, Prisikėlimo ir Žemaičių sujungimu į sritį.

Siekdamas operatyvaus apygardinių štabų valdymo, J. Žemaitis suorganizavo susitikimą su apygardų vadovybėmis gegužės 1 d. Skaudvilės valsčiuje Legiotės miške. Iš Jungtinės Kęstučio apygardos dalyvavo V. Gužas, A. Liesys, V. Ivanauskas, M. Orlingis, iš Žemaičių – A. Milaševičius, iš Prisikėlimo – P. Bartkus. Pasitarimas vyko penkias dienas. Buvo patikslintos apygardų ribos, sutarta dėl srities štabo formavimo. Gegužės 5 d. buvo išleistas pirmas įsakymas – deklaracija apie naujo organizacinio vieneto – Vakarų Lietuvos srities, pavadintos Jūros vardu, sukūrimo. J. Žemaitis-Žaltys išrenkamas šios srities vadu, pavaduotojais tapo A. Milaševičius-Radvila ir P. Bartkus-Mažrimas.

Išrinktas srities vadu, iškart pradeda kurti Vyriausiąją partizanų vadovybę, nes Tauro apygardos vado A. Baltūsio-Žvejo iniciatyva sudarytas BDPS prezidiumas buvo visiškai sunaikintas.

1948 11 10–12 d. Dukto miške J. Žemaitis sukvieta Vakarų ir Rytų sričių vadų posėdį, kuriame laikinai buvo patvirtintas senojo BDPS statuto galiojimas bei pagrindžio vyriausios vadovybės schema. J. Žemaitis buvo išrinktas ginkluotųjų pajėgų vadu, jam laikinai pavestos ir BDPS prezidiumo pirmininko pareigos. Išrinkti: J. Kimštas – ginkluotųjų pajėgų štabo viršininku, J. Šibaila – Visuomeninės dalies viršininku, P. Bartkus – Prezidiumo sekretoriumi.

Žiemojo J. Žemaitis Prisikėlimo apygardos bunkeriuose ir visą žiemą ruošė vyriausios vadovybės veiklą reglamentuojančius dokumentus.

1949 m. vasario pradžioje į Radviliškio apylinkes, Vakarų srities štabo viršininko Vytauto Gužo-Kardo lydimi, atvyko Pietų Lietuvos srities atstovai – l. e. Pietų Lietuvos srities vado pareigas, Dainavos apygardos vadas Adolfas Ramanauskas-Vanagas ir Tauro apygardos vadas Aleksandras Grybinas-Faustas. Prisikėlimo apygardos slėptuvėse jau buvo susirinkę visų likusių Lietuvos sričių įgaliotiniai. Tuomet prasidėjo Lietuvos partizanų aukščiausios vadovybės Tarybos sesija. Oficialūs posėdžiai prasidėjo vasario 6 d. Prisikėlimo apygardos Balandiškių kaime Sajaus sodybos gyvenamojo namo kamaraitėje, kuri buvo gerai paslėpta nuo pašalinių akių. Aplinką atidžiai sekė apsaugos būrio vado Viktoro Šniuolio-Vitvyčio vyrai. Po kelių dienų nustatė, kad čekistai pradeda tą vietovę tikrinti, todėl likti Sajaus sodyboje nesaugu. V. Šniuolio-Vitvyčio apsaugos komanda palydėjo ten posėdžiavusius aštuonų aukščiausių partizanų formuočių vadus į saugią vietą, tarp Radviliškio ir Baisogalos esančią Mėnaičių kaime Mikniaus sodybą ir pasitarimo vietovę stebėjo, pasitarimo dalyvius saugojo toliau, iki pasitarimas baigėsi. (V. Šniuolį - Vitvytį J. Žemaitis apdovanojo Vyčio kryžiaus ordinu už puikiai atliktą tarnybą ypač reikšmingu LLKS Tarybai metu.)

Be paminėtų Pietų Lietuvos atstovų, Vyriausių Lietuvos partizanų vadų Tarybos sesijoje dalyvavo:

- l. e. BDPS prezidiumo pirmininko pareigas Jonas Žemaitis-Vytautas;
- l. e. BDPS Visuomeninės dalies viršininko pareigas (kartu ir Didžiosios Kovos, Vytauto ir Algimanto apygardų įgaliotinis) Juozas Šibaila-Merainis;
- Vakarų Lietuvos Jūros srities štabo viršininkas Vytautas Gužas-Kardas;
- Prisikėlimo apygardos vadas Leonardas Grigonis-Užpalis, tos pačios apygardos štabo viršininkas Bronius Liesis-Naktis;
- l. e. BDPS prezidiumo sekretoriaus pareigas Petras Bartkus-Žadgaila.

Jau pirmajame posėdyje buvo pakeistas Bendro Demokratinio Pasi-
priešinimo Sąjūdžio pavadinimas į Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio
pavadinimą, t. y., priimtas dar J. Kasperavičiaus-Visvydo siūlytas ir
J. Žemaičio-Vytauto remiamas pavadinimas.

Tame posėdyje LLK Sąjūdžio Taryba suteikė Jonui Žemaičiui-Vytautui
generolo laipsnį.

Sesijos posėdžiuose buvo aptarta Sąjūdžio ideologija, kovos taktika,
Lietuvos Neprklausomybės atkūrimo strategija ir parengti reikiami Sąjūdžio
dokumentų projektai. J. Žemaitis pabrėžė būtinybę tausoti jėgas, stengtis
išsaugoti tautą ir laisvės kovotojus lemiamam išlaisvinimo momentui. Buvo
nutarta nedidinti veikiančių partizanų skaičiaus. Stengtis išsaugoti štabus ir
ryšių tinklą, plačiau išvystyti visuomeninę veiklą.

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Taryba J. Žemaitį-Vytautą išrinko
LLKS Tarybos prezidiumo pirmininku su prezidentiniais įgaliojimais ir Gynybos
pajėgų vadu. Sesijos metu vasario 16 d. LLKS taryba paskelbė politinę
Deklaraciją. Šios Deklaracijos tekstas skelbia:

– LLKS Taryba okupacijos metu yra aukščiausias tautos politinis
organas, vadovaujās politinei ir karinei tautos išlaisvinimo kovai.

– Atstačius Lietuvos Nepriklausomybę, ligi susirenkant Seimui, Lietuvos
Respublikos prezidento pareigas eina LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas,
kuris privalo sudaryti Laikinąją Vyriausybę ir organizuoti demokratinius
rinkimus į Seimą.

– Komunistų partija, kaip diktatūrinė ir iš esmės priešinga pagrindiniam
lietuvių tautos siekimui ir kertiniam Konstitucijos nuostatui – Lietuvos
nepriklausomumui, – nelaikoma teisine partija.

– Asmenys, bolševikinės arba vokiškosios okupacijos metu išdavę Tėvyne
bendradarbiavimu su priešu, savo veiksmais ar įtaka pakenkę tautos
išsilaisvinimo kovai, susitepę išdavystėmis ar krauju, yra atsakingi prieš
Lietuvos Teismą.

– LLKS Taryba, prisidedama prie kitų tautų pastangų sukurti teisingumą
ir laisve pagrįstą pastovią taiką, prašo visą demokratinį pasaulį pagalbos savo
tikslams įgyvendinti – atkurti Nepriklausomą Lietuvos Respubliką.

Deklaraciją pasirašė aštuoni asmenys: tik du iš jų buvo karininkai
A. Ramanauskas – atsargos lttn. ir generolas J. Žemaitis, du studentai, trys
mokytojai, vienas – buhalteris. Tada visi pasirašiusieji Deklaraciją užėmė
aukštas pareigas partizanų karinėse struktūrose ir pagal jas atitiko aukštųjų
karininkų laipsniams. Partizaninio karo karininkų patirtį įgyję per penkerius
kovų su okupacine kariuomene metus.

Politinė Deklaracija užtikrina Lietuvos Respublikos valstybingumo tęstinumą (nors jau ėjo penktieji okupacijos metai), pabrėžė demokratinius principus, racionalius socialinių problemų sprendimus bei Lietuvos valstybės teisinę gynybą tarptautinėse institucijose.

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Deklaracijos paskelbimo penkiasdešimtmečiui pažymėti Lietuvos Respublikos Seimas paskelbė šį dokumentą Lietuvos Respublikos teisės aktu (LR 1999 01 12 įstatymo Nr. VI–II–1021).

Partizanų vadų suvažiavimas įvyko partizaninei kariuomenei sunkiu metu. Partizanų veiklos sąlygos vis sunkėjo. Tačiau J. Žemaitis-Vytautas, tapęs Gynybos pajėgų vadu ir besipriešinančios valstybės vadovu, 1950–1951 m. susitikinėja su visų sričių ir apygardų vadais, derina su jais LLKS dokumentus, tobulina juos.

Jis suformuoja statute nurodytas visas vyriausios vadovybės institucijas, baigia rengti dar neparengtus dokumentus. Be visų šių pareigų, jis yra ir dvasinė atrama išsvargusiems nuo žiauraus karo. Įvairiais būdais stengiasi padrašinti viltį praradusius: lanko juos, rašo laiškus, siunčia įgaliotinius.

Tuo tarpu nežino, kaip sekasi jo sūneliui. Vos porą kartų per penketa metų pavyko pasimatyti su juo.

J. Žemaitis -Vytautas numatė okupacijos užsitęsimą, todėl per partizaninę spaudą priešinosi bolševikinei propogandai ir taip stengėsi išsaugoti tautos savimone, palaikyti tautiškumą, suteikti žinių apie padėtį už geležinės uždangos. Partizanai visom išgalėm kovojo prieš krašto kolonizavimą, rusinimą, varymą į kolchozus ir vienkiemių naikinimą.

Saugodamas gyventojus nuo represijų, J. Žemaitis-Vytautas pertvarkė partizaninio karo nuostatas. Nuo šiol vietoj karinių veiksmų partizanai pereina į ideologinį pasipriešinimą. LLKS pereina į gerai organizuotų štabų, galinčių veikti savarankiškai, organizaciją. LLKS prezidiumą J. Žemaitis-Vytautas nutarė išskirti į tris sekcijas, vadovaujančias kiekviena savo teritorijai (sričiai), galinčiai veikti savarankiškai. Tai buvo pasiruošimas Vyriausios partizaninio pasipriešinimo vadovybės sunaikinimui ir kuo ilgesniam pasipriešinimui vietose. Vykdam naują strategiją, 1951 m. išėjo ne tik visi periodiniai leidiniai ir atsišaukimai, bet ir partizanų maldynas „Rūpintojėlis“, trys tomai partizanų dainų ir eilėraščių „Kovos keliu žengiant“.

J. Žemaitis-Vytautas, tapęs Gynybos pajėgų vadu ir valstybės vadovu, rezidavo vidurio Lietuvoje, iš ten inspektavo Rytų Lietuvą ir Žemaitiją. Pietų Lietuva ir Dzūkija liko nuošalėj, todėl 1951–1952-ųjų metų žiemą jis nutaria praleisti Pietų Lietuvos partizaninėse organizacijose.

Balandžio mėn. J. Žemaitis pasiekė Vyčio apygardos veiklos rajoną. Dotnuvos rajono Šlapaberžės kaime pas ūkininką Zažeckį susitiko su J. Kimštu ir Vyčio apygardos vadu Broniumi Karbočiumi-Algimantu. J. Žemaitis išdėstė, kad 1952 m. LLKS padėtis taps dar sunkesnė ir sudėtingesnė, o vyriausios vadovybės ryšys su sritimis greičiausiai nutrūks. Todėl sritys privalo tapti savarankiškos. Pageidautina, kad kiekvienoje būtų bent po vieną LLKS tarybos prezidiumo narį. J. Žemaitis pats ketino likti Žemaitijoje, Pietų Lietuvą pavesti A. Ramanauskui, o į Aukštaitiją perkelti J. Šibailą. Naudodamiesi susitikimu, abu vadai aptarė Vakarų ir Rytų sričių ribas. Palikęs savo rankraščio pavyzdžių ir davęs paskutinius nurodymus, susirengė į kelionę. Pasakė, kad inspektuos Pietų Lietuvos sritį. Atsisveikindamas ištarė frazę, kuri sukosi galvoje per visą susitikimo laiką: „Bijau, kad praradus ryšį ir tarpusavio bendradarbiavimą sritis nepalūžtų dvasiškai.“

Pasuko į savo kraštus. J. Žemaitį lydėjo Prisikėlimo apygardos vadas P. Morkūnas ir penki partizanai. Ketino birželio-liepos mėnesiais susitikti su Prisikėlimo, Kęstučio ir Jūros srities vadovybėmis.

Birželio pabaigoje J. Žemaitis jau buvo Tytuvėnų rajono Bulovėnų miške. Netrukus iš Viduklės apylinkių Plokšninės kaimo atvyko Jūros srities vadas A. Bakšys. Pasitarime dalyvavo Kęstučio apygardos vadas K. Labanauskas. Pasitarimas vyko keturias dienas. Buvo nutarta: A. Bakšį perkelti iš srities vado pareigų į LLKS tarybos prezidiumą ir paskirti prezidiumo sekretoriumi, Jūros Srities vadu paskirti P. Morkūną-Rimantą, Prisikėlimo apygardos vadu vietoj P. Morkūno paskirti Maironio rinktinės vadą J. Paliūną-Rytą. J. Žemaičio vadavietę buvo nutarta perkelti iš Prisikėlimo į Kęstučio apygardą. Žiemoti J. Žemaitis rengėsi vykti į Pietų Lietuvos sritį. Tačiau netrukus buvo sužinota, kad „(...) mūsų planai dėl apgyvendinimo jau sudužę.“ Kęstučio apygardos Butageidžio rinktinės vadas J. Nuobaras-Lyras, „užmigdytas apnuodytu vynu, dar birželio mėnesį pateko priešui gyvas ir tapo provokatoriumi. Dėl priešo didžiulio spaudimo ir galimo būstinių išdavimo teko skubiai pasitraukti ir ieškoti prieglbščio kitur.“ J. Žemaitis buvo palydėtas į Šimkaitinės, prie Pavidaujo km., mišką. J. Žemaičio apsaugai J. Bakšys paskyrė vietinį partizaną J. Palubecką-Simą, kilusį iš Jurbarko valsčiaus Pavidaujo kaimo. Kartu su Simu slėpėsi, tremties išvengusi, jo sesuo Elena ir jaunas partizanas Juozas Žagaras-Girdenis. Jie priklausė Kęstučio apygardos Vaidoto rinktinei. (Tai kpt. J. Čeponio įkurta Žalčio-Naro-Žuvėdros, dabar Vaidoto, rinktinė, vadai: J. Čeponis-Tauragis, A. Bakšys-Germantas, dabar J. Vilčinskas-Algirdas.) Taigi A. Bakšys ir Kęstučio apygardos štabo narys Juozas Kisielius-Genius liepos mėn. į Šimkaičių (Pavidaujo) mišką pas J. Palubecką atvedė svarbiausiąjį

besipriešinančios Lietuvos valstybės asmenį, turintį prezidentinius įgaliojimus – Joną Žemaitį-Vytautą. J. Palubecko-Simo slėptuvė tapo laikinąja Prezidentūra.

Atvykęs į naują vietą, J. Žemaitis paprastai susitinka su rinktinės vadu, kurio teritorijoje jis reziduoja. Šimkaitinės miško dalyje, vietinių vadinama Šmekine, J. Žemaitis susitiko su rinktinės vadu J. Vilčinsku-Algirdu, inspektavusiu būrius. J. Vilčinskas J. Žemaičiui pranešė, kad ryšys su Tauro apygarda geras ir yra galimybė susitikti su joje partizanaujančiu desantininku K. Širviu-Sakalu, kartu su J. Lukša, nusileidusiu 1950 m. spalio mėn.

Rugsėjo 2 d. pas Tauro apygardos Geležinio Vilko rinktinės vadą desantininką K. Širvį-Sakalą atvyko J. Žemaičio pasiuntinys Vaidoto rinktinės Mindaugo Tėvūnijos vadas J. Petrauskas-Šarūnas. Sakalas netruko susiruošti kelionėn, kartu su Šarūnu persikėlė valtele per Nemuną, nuvyko netoli Vadžgirio miestelio į Lapgirinės mišką. Miške K. Širvio laukė Jūros srities vadas A. Bakšys, Kęstučio apygardos štabo narys J. Kisielius, Mindaugo Tėvūnijos kovotojai J. Palubeckas, J. Žagaras ir LLKS tarybos prezidiumo pirmininkas generolas J. Žemaitis. K. Širvyms buvo pirmas pasiuntinys iš laisvojo pasaulio, su kuriuo okupavus Lietuvą susitiko J. Žemaitis. Miško stovykloje J. Žemaitis ir K. Širvyms praleido apie mėnesį. Nuo pavasario neturintį ryšio su A. Ramanausku J. Žemaitį domino J. Lukšos likimas ir tai, ar pavyko jam užmegzti ryšį su laisvuoju pasauliu. (K. Širvyms radijo siųstuvo neturėjo). Tačiau ir K. Širvyms žinojo ne ką daugiau. Niekas neturėjo ryšio su A. Ramanausku.

Naujausias žinias į Lapgirinę atnešdavo nuolat ateinantys štabo pareigūnai A. Bakšys, J. Vilčinskas, J. Kisielius, Pranas Narbutas-Rolandas. Vaidoto rinktinės štabas tada turėjo gerą ryšį su Kęstučio, Prisikėlimo apygardų štabais ir su Aukštaitijos partizanais.

Lapkričio mėn. K. Širvyms grįžo į savo veiklos rajoną. Tauro apygardos vadas J. Jankauskas-Demonas buvo iškviestas į Prienuų Šilą pas S. Staniškį, kuris informavo apie J. Lukšos žūtį. Ryšys buvo atkurtas. Lapkričio 10 d. ryšininkė atnešė žinią, kad S. Staniškis-Viltis pritaria J. Žemaičio persikėlimui į Pietų Lietuvą.

A. Bakšys ir J. Vilčinskas siūlė dvi susitikimo datas: lapkričio 20 ir 23, o J. Žemaitis – 22 ir 25 d. Sutaręs dėl 20 ir 23 d., J. Žemaitis parašė pranešimą Tauro apygardos vadui J. Jankauskui. Ryšininkė nunešė laišką į ryšių punktą. Susitikimas buvo paskirtas kairiajame Nemuno krante Plokščių miške. Lapkričio 20 d. visą naktį sutartoje vietoje Tauro apygardos kovotojai J. Jankauskas, K. Širvyms, J. Balčius ir R. Aušrinis laukė aukšto svečio, tačiau

jis neatvyko. Tuo pačiu metu J. Žemaitis, A. Bakšys ir J. Vilčinskas, persikėlę per Nemuną, sutarė vietoje laukė tauriečių, tačiau nesulaukė. Antroji laukimo naktis buvo dar neramesnė. Šalia tyliai sruveno šalčiu ir drėgme alsuojantis Nemunas, naktis buvo be jokio žiburėlio. Pralaukę šlapiuose krūmuose iki paryčių, vėl grįžo atgal. J. Vilčinskas nuvedė J. Žemaitį į J. Palubecko slėptuvę.

Sunkios LLKS prezidiumo pirmininko ir vyriausiojo gynybos pajėgų vado naštos J. Žemaitis neišlaiko. 1951 m. gruodžio mėn. 8 d. jį ištinka insultas ir dalinis paralyžius. Liga padarė kūną nejudrų, bet paliko blaivų protą. Tai įvyko Kęstučio apygardos Vaidoto rinktinės Mindaugo tėvūnijoje pasivaikščiojimo metu šalia J. Palubecko-Simo slėptuvės Šimkaičių miško 46 kvartale. Net tokios sveikatos J. Žemaitis neapleidžia svarbiausių savo pareigų – rūpinasi, kad organizacija neliktų be vadovo. Laikiniai prezidiumo reikalus paveda tvarkyti A. Bakšiui. 1952 m. vasario pradžioje A. Bakšys gavo dokumentus: šiandien dėl ligos nustojau vykdyti pareigas. Kitu aktu J. Žemaitis savo pavaduotoju paskyrė A. Bakšį. Prezidiumo pirmininku siūlė išrinkti A. Ramanauską-Vanagą.

Per žiemą J. Žemaitis gulėjo slėptuvėje be medicininės pagalbos. 1952 m. pavasarį jo slaugyti buvo pakviesta gailėstingoji seselė Marytė Žiliūtė. Partizanų vadą jį slaugė ištisus metus. 1953 m. pavasarį jo sveikata pagerėjo ir jis toliau ėjo savo pareigas. Balandžio 10 d. J. Žemaitį aplankė Kęstučio apygardos štabo viršininkas Vaidoto rinktinės vadas Jonas Vilčinskas-Algirdas. Jis atnešė kartu su Morkūnu-Rimantu Kęstučio apygardos vadu išleistą „Laisvės varpą“ 176 nr., kuriame buvo rašoma apie JAV senatoriaus Kersteno pastangas priminti pasauliui užgrobtus Baltijos kraštus. Girdint tokias naujienas, stiprėjo vado valia, gerėjo sveikata. Kilo didelis noras dar kartą pralaužti geležinę uždangą ir vėl pranešti pasauliui apie kovojančią Lietuvą prieš okupantus. Tačiau šiems užmojams nelemta išsipildyti. Čekistinė kilpa veržėsi apie vyriausiąją partizanų vadavietę, laikinąją prezidentūrą.

1953 m. vasario-kovo mėn. MGB iš suimtųjų ir per karines operacijas paimtų dokumentų apytikriai nustatė, kad J. Žemaitis slapstosi Šimkaičių miške. Taip pat žinojo, kad jis serga ir kartu su juo yra J. Palubeckas-Simas, todėl pradėjo suiminėti visus Simą pažinojusius žmones: K. ir V. Skrickius, O. Skrickytę, J. Bakšaitį, O. Dapkienę, Povilą Birgilą ir kt. Sulaikytuosius tardė ir verbavo, kameroje juos sekė šnipai. Daugiausia „kompromituojančios“ medžiagos turėjo apie J. Bakšaitį-Artoją-Dešrių, todėl jam daromas ypatingas spaudimas. Jis užsiverbavo ir tapo MGB agentu Karpiumi, todėl buvo paleistas.

Buvo verbuojami plačios apylinkės gyventojai, ypač gyvenantys prie miškų. Užverbuoti aplinkinių medicinos punktų felčeriai, o prie tų, kurie nesileido verbuojami, pristatyti slapsti agentai, kurie akylai juos sekė, ar netiekia jie vaistus generolo J. Žemaičio gydymui.

Į Šimkaičių mišką buvo paleisti medžiotojais apsimetę MGB agentai: apylinkės pirmininkas J. Gerulaitis, kolūkio pirmininko pavaduotojas A. Statkus ir kt. Čekistai apie Šimkaitienės mišką rezgė visas įmanomas, pačias niekšiškausias, provokacijas.

Balandžio pradžioje J. Palubeckas po ilgos pertraukos išėjo iš slėptuvės ir pasibeldė į sodybos, esančios miške, Požerų kaime, langą. Sodybos šeimininkas, agentas Lukas, buvo čekistų pamokytas, į ką kreipti dėmesį.

Išleidęs J. Palubecką-Simą, agentas Lukas pasiuntė žmoną su pranešimu pas čekistus: nurodė, kad Simo bunkeris visai netoli, ir jis po žiemos išblyškęs, patinęs, bet nusiskutęs ir vilkintis tvarkinga uniforma. Gavę tokią žinią, čekistai Pamituvio kaime pas J. Bakšaitį, agentą Karpių, surengė pasalą, nes buvo įsitikinę, kad Simas pas jį užeis.

Naktį iš balandžio 13 į 14 d. į sodybą atėjo partizanas. Nespėjęs susivokti buvo kareivių surištas. Taičiau tai buvo ne Simas, o Pranas Narbutas-Rolandas, Vaidoto rinktinės ūkio skyriaus viršininkas.

Praną Narbutą-Rolandą čekistai užverbavo per savaitę (jis tapo smogikas slapyvardžiu Vaidila), diktuojant čekistams, jis parašė laišką Simui ir pakvietė į susitikimą (Pr. Narbutas nežinojo generolo J. Žemaičio vadovietės-slėptuvės vietos), laišką nunešė ryšininkui A. Šimaičiui. Ėjo virve pririštas už kojos prie kito smogiko. Smogikas tūnojo už namo kampo, kai Pr. Narbutas-Vaidila kalbėjosi su Šimaičiu.

Gegužės 11 d. P. Narbutas – smogikas Vaidila vėl atėjo į Šapališkių kaimą pas A. Šimaitį. Rado Simo laišką. J. Palubeckas paskyrė P. Narbutui susitikimą gegužės 12 d. Šimkaičių miške. Paskirtu laiku Vaidila ir Simas trumpai pasikalbėję išsiskyrė. Sutarę susitikti gegužės 23 d. per Sekmines.

Naktį iš gegužės 22 į 23 d. čekistų grupė kartu su smogiku P. Narbutu-Vaidila nuvyko į Šimkaičių mišką. Kartu su P. Narbutu ėjo smogikai Alfonsas, Bronius ir Jonas (tai gali būti A. Radzevičius, B. Kalytis ir J. Nuobaras), kurie užsimaskavo krūmuose. Už 60 m. pasislėpė dar trys smogikai ir keturi čekistai, vadovaujami Nachmano Dušanskio. 2 val. 20 min. atėjo Simas. Pasisveikino su Rolandu, pasikeitė keliomis frazėmis, Simas stovėjo nugara per porą metrų nuo smogiko Alfonso, kai šis davė ženklą. P. Narbutas apkabino J. Palubecką ir užlaužė jam rankas. Iš krūmų iššokę smogikai pargriovė jį ant žemės ir užspaudė burną.

Pirmas Simo tardymas buvo miške. Mušė, kas tik norėjo ir kiek norėjo. Reikalavo vesti į slėptuvę. Nieko nepešė. Išsivežė į Vilnių.

Gegužės 23-iają slėptuvėje likę J. Žemaitis, E. Palubeckaitė ir M. Žiliūtė nieko blogo nenujautė. Simui negrįžus sutartu laiku, Elena išėjo į kaimą pasiteirauti apie brolių. Ryšininkai nieko nežinojo.

Trečią dieną po Simo išėjimo tapo aišku, kad jam kažkas atsitiko. Išdavystės iš jo nesitikėjo, tačiau visi trys svarstė, kaip toliau elgtis. Maisto teturėjo 4–5 paroms. Nutarė tiek ir laukti, o tada pereiti į atsarginį bunkerį Pavidaujo miško 24 kvartale.

Naktį į gegužės 29-ąją Simas palūžo. Pats nesuprato, kas įvyko: atlaikęs žiaurius kankinimus ir patyčias, patikėjo čekistų gera valia (vėliau J. Palubeckas manė, kad jį paveikė specialiais preparatais). Už paslaugas Nachman Dušanskij pažadėjo gražinti iš kalėjimų ir tremties visus giminaičius. Jam pačiam pažadėjo laisvę. Kitiems suimtiems su J. Palubecko pagalba – išsaugoti gyvybę.

Kad J. Palubeckas galutinai patikėtų pažadais, surašė sutartį. Iš vienos pusės, savo garantijas parašu patvirtino LSSR okupacinės valdžios vidaus reikalų ministras J. Vildžiūnas, iš kitos, pasižadėjimą išduoti slėptuvę – J. Palubeckas. Perskaitęs dokumentą, Simas pareikalavo iš preambulės išbraukti žodžius, kad jis įsipareigoja išduoti „Visiškai laisva valia“. Šis jo reikalavimas labai nepatiko čekistams, tačiau jiems nebuvo kitos išeities ir L. Martavičius išbraukė tuos žodžius ir savo ranka užrašė „Ištaisymams tikėti“, o Simas užrašė datą 1953 m. gegužės 29-oji ir pasirašė šalia vienas kito – ministras ir partizanas J. Palubeckas.

Auštant iš Vilniaus link Jurbarko išvažiavo mašinų kolona. Raseiniuose ir Jurbarke kovinėje parengtyje sutelkta pulkininko Gagarkino vadovaujama čekistinė kariuomenė, spec. paskirties būrys, smogikai, patyrę čekistinės kariuomenės vadai: plk. Jakov Sincin, mjr. Nachman Dušanskij, mjr. Gridiniov ir kt.

Priartėjus prie Šimkaičių miško, atsirado nenumatyta kliūtis: J. Palubeckas vėl užsispyrė, kad nerodys bunkerio, kol garantinio rašto neatiduos saugoti patikimam žmogui, kuris matytų, jog slėptuvę jis išdavė ne savo valia. Pasitarę čekistai pasiūlė čia pat gyvenantį Šimkaičių kleboną Stasį Tvarijoną. Simas su pasiūlymu sutiko.

Naktį prikėlė kleboną. Kartu su J. Palubecku buvo LSSR VRM ministro pavaduotojas L. Martavičius ir Raseinių raj. skyr. virš. p/plk. Isaičev.

Simas paprašė atleisti jam nuodėmes ir padavė jam užlakuotą voką. Kunigas paklausė, ar jo žygis nesusijęs su kraujo praliejimu. Simas atsakė – ne. Kunigas jį palaimino.

1953 m. gegužės 30 d. 11 val. čekistai atvedė Simą ir čekistą su spec.granatomis prie slėptuvės. Simas parodė vėdinimo angą, per kurią čekistas vyr. ltn. Korniuščenka sumetė granatas ir užkimšo angą. Kai atkėlė slėptuvės dangtį, visi atrodė žuvę. Per siaurą angą partizanus traukė užkabinę kabliu.

J. Žemaitis ir M. Žiliūtė buvo sužeisti granatos skeveldrų. Čekistai džiūgavo. Operacija pavyko. Tuoj pat raportavo SSSR MVD ministrui L. Berijai, kad „pogrindžio prezidentas“ ir partizanų generolas galų gale suimtas. Ši data žymi Lietuvos ginkluoto pasipriešinimo pabaigą.

Pirmosios tardymo savaitės buvo be rezultatų. J. Žemaitis kalbėjo tik apie visiems gerai žinomus įvykius ir žuvusius partizanus. Simas, supratęs savo išdavystės mastą, išvis atsisakė bendrauti su čekistais. M. Žiliūtė kategoriškai atsisakė kalbėti su čekistais, vertindama juos kaip okupantus. E. Palubeckaitė nežinojo duomenų, kurie domintų čekistus.

1953 m. birželio 23 d., L. Berijai pareikalavus, J. Žemaitis kariniu lėktuvu buvo nuskraidintas į Maskvą. Birželio 25 d. 21 val. 50 min. „kalinys Nr. 21“ buvo nuvestas į 305 kabinetą. Už stalo sėdėjo L. Berija. Pokalbis truko vieną valandą. Kitą dieną L. Berija buvo suimtas.

L. Berijos ir J. Žemaičio pokalbio turinys nežinomas. L. Berijos archyvai tebėra įslaptinti. Maskvoje J. Žemaitį čekistai kvotė norėdami sužinoti apie pokalbio turinį su L. Berija, o taip pat apie Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio veiklą. Tačiau, jiems rūpimų žinių neišgavę, 1953 08 28 d. J. Žemaitį išsiuntė į Vilnių. Vilniuje tardymo metu J. Žemaitis elgėsi oriai, neleido čekistams teršti sąjūdžio kovotojų ir jų vardo. Jei tardytojai savo terminologiją bruko prievarta į tardymo protokolus, J. Žemaitis tų protokolų nepasirašė arba net atsisakydavo išvis kalbėti.

1954 05 07 d. J. Žemaičio byla buvo baigta ir perduota kariniam tribunolui. Birželio 1–9 d. d. Vilniuje Karinio tribunolo patalpose įvyko teismo procesas. Kaltinami buvo: E. Palubeckaitė, J. Palubeckas, M. Žiliūtė ir J. Žemaitis. Kitų kaltinamųjų byloje nebuvo, nė vienas žmogus, remiantis jų parodymais, nebuvo nei suimtas, nei žuvis.

Teismo pirmininkui skaitant kaltinamąją išvadą, kurioje jie buvo pavadinti tėvynės išdavikais, J. Žemaitis jį pataisė: „SSRS piliečiu aš savęs nelaikau. [...] laikau, kad dabar Lietuva okupuota Sovietų Sąjungos“. Paklaustas, ar prisipažįsta esąs kaltas, atsisakė apie tai kalbėti: „Parodymų teismui neduosiu. Kuo nors nusikaltusiu neprisipažįstu. [...] Sovietų valdžia – mano šalies ir mano asmeninis priešas“.

Paskutiniame žodyje J. Žemaitis kalbėjo: „Aš, kaip ir kiti mano bendraminčiai, laikau, kad Sovietų Sąjunga savo ginkluotomis pajėgomis

įsveržė į mūsų šalį“, – tribunolo pirmininkas bandė nutraukti kalbą, bet J. Žemaitis tęsė: „Ši sovietinės vyriausybės žingsni laikau neteisėtu ir todėl laikau, kad neturiu tarnauti sovietinėje armijoje [...]. Visus pagrindžius veiksmus, kurio dalyviu aš buvau, nukreiptus prieš sovietinę valdžią, aš laikau teisingais ir nelaikau nusikalstamais. [...] Koks bus teismo sprendimas – man žinoma. Aš vis tiek tikiu, kad kova, kuriai aš vadovavau devynerius metus, duos vaisius“.

Tribunolas nusprendė: J. Žemaitį ir J. Palubecką sušaudyti, M. Žiliūtę nuteisė dvidešimt penkeriems metams katorgos, o E. Palubeckaitę dešimčiai metų konclagerių.

Mirties nuosprendis J. Žemaičiui buvo įvykdytas 1954 11 26 d., Maskvoje, Butyrkų kalėjime. J. Palubeckui mirties nuosprendis buvo įvykdytas ten pat gruodžio 2 d. M. Žiliūtė iš konclagerio buvo išleista 1960 07 11, E. Palubeckaitė – 1956 06 26.

VIETOJ EPILOGO

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio, o tuo pačiu ir J. Žemaičio pastangos nenuėjo veltui, bet turėjo ateitin siekiančių pasekmių. Šimtai tūkstančių lietuvių, suvarytų į Gulago salyną, buvę laisvi, pajutę laisvės kovos skonį, nepanoro nešti vergų jungo. Jau 1953–1955 m. kartu su kitų tautų sūnumis ir dukromis Vorkutoj, Norilske, Džezkazgane sukilo. Sustojo sunkioji šiaurės pramonė. Susiorganizavę pavertieji pajuto savo galią, atgavo orumą. Supleišėjo imperijos pamatai. Visų sukilimų pirmose gretose kovojo lietuviai, kovos patirtį įgavę pasipriešinimo Sąjūdyje Lietuvoje. Šių įvykių pasekmė – 1956 m. atsivėrė tūkstančių konclagerių vartai. Didžioji dalis kovotojų-katorgininkų grįžo Lietuvon. Sugrįžo daugiau patyrę, bet nepalūžę, ir vėl čia, Lietuvoje, skelbė imperijos griūtį, tęsė pasipriešinimo veiklą. Nesnaudė ir čekistai. Jau 1957–1958 m. Vilniuje suimama inteligentų grupė, aktyviai veikusi prieš okupacinę santvarką. Vėl tardomi ir suiminėjami pavieniai asmenys ir grupės pasipriešinimo dalyvių. Čekistai žudo nepaklūstančius mokslininkus ir kunigus imituodami nelaimingus atsitikimus. Prasideda disidentų prievartinis uždarinėjimas į uždaras psichiatrines ligonines.

Kaip J. Žemaitis numatė, pasipriešinimas okupantams vyko ideologinėje plotmėje ir tęsėsi visą okupacinį laikotarpį, įgaudamas pačias įvairiausias formas: tai blaivystės sąjūdis, Helsinkio grupė, etnografinių ansamblių kūrimasis, gaivinant lietuviškus papročius ir etninę kultūrą, net panaudojamos sportinės varžybos. Pasirodo ir galingai nuskamba per pasaulį Lietuvos katalikų

kronikos. Įsikuria Lietuvos Laisvės Lyga. Leidžia leidinius, smerkiančius okupaciją. Išviešinamas Molotovo-Ribbentropo paktas, vyksta mitingai prie Mickevičiaus paminklo minint šio gėdingo akto penkiasdešimtmetį. Ši ideologinio pasipriešinimo grandinė grūdinta LLKS sambūriuose, net slėptuvėse, jos dalyviai stovėjo nuoga krūtine prieš tankus Vorkutoj, Džezkazgane ir finale Vilniuje prie televizijos bokšto.

Mūsų pilietinė visuomenė drąsiai ėjo į pasipriešinimo kovą prieš okupantus, grūdino savo dvasią ir nugalėjo dvasios stiprybės dėka. Generolui Jonui Žemaičiui pagal 1949 02 16 Deklaracijoje suteiktus įgaliojimus likimas neskyrė laiko eiti atkurtos Respublikos ketvirtojo prezidento pareigas. Tačiau SSRS imperijos aukščiausias organas jį prezidentu pripažino.

Ištrauka iš 1953 05 26 SSKP CK nutarimo „Lietuvos SSR klausimu“. Savo pranešime L. Berija pabrėžė: „Lietuvos pogrindžiui vadovauja buvęs buržuazinės Lietuvos kariuomenės kapitonas J. Žemaitis, pogrindyje išrinktas Lietuvos prezidentu“.

Kelintasis Lietuvos prezidentas apdovanos po mirties generolą J. Žemaitį-Vytautą Vytauto Didžiojo ordinu su aukso grandine? Taip mums primintų visus žuvusiuosius, jų ir mūsų prezidentą? Neskurdinkime savo valstybės, jos istorijos, nutylėdami didvyrių užpelnytus vardus ir darbus.

Petras Bartkus

Slapyvardžiai: Dargis, Rimgaila, Vargietis, Dainius, Sąžinė, Mažrimas, Žadgaila.

Gimė 1925 05 30 Raseinių aps. Pakapurnio km. gražioje ūkininko sodyboje. Buvo jauniausias iš keturių vaikų. Baigęs vietinę pradžios mokyklą, įstojo į Raseinių gimnaziją. Pirmosios bolševikinės okupacijos metais P. Bartkus įsijungia į jaunimo pagrindinę veiklą, dalyvauja pagrindinės spaudos leidyboje ir platinime, už tai buvo suimtas, bet pritrūkus įrodymų, kaip nepilnametis buvo paleistas.

Bolševikinius pakeitę fašistiniai okupantai jaunuolio neišmuša iš vėžių. Jis, besimokydamas Aukštesniojoje Technikos mokykloje Kaune, 1942 m. įstoja į Lietuvos Laisvės Armiją (toliau LLA) ir pradeda pasipriešinimo okupantams pagrindinę veiklą, kaip profesionalas. Nuo 1943 m. gimtajame kaime kartu su J. Venslausku kaupia ginklus, suorganizuoja LLA kovotojų būrį. Susisiekia su Saturno apygardos štabu. Ruošiasi pats ir ruošia kovotojus grįžtančiai bolševikinei okupacijai. Praslinkus frontui, pasipila masinis jaunimo traukimas į miškus, chaotinis priešinimasis okupantams. 1944 m. gruodžio 10 d. Saturno apygarda atnaujino savo veiklą. Kelmės valsčiuje Vėgėlės rinktinės steigimo rūpesčiai buvo pavesti P. Bartkui-Dargiui. Raseinių – Šiluvos valsčiuose steigiamai Ungurio rinktinei – kpt. J. Čeponiui. Pirmiausia reikėjo suderinti interesus tarp atskirų būrių vadų prieš sujungiant juos į vieną statutinį vienetą – rinktinę. P. Bartkus-Dargis buvo ypatingų organizacinių gabumų, mėgo judrų gyvenimo būdą, tačiau to nepakako, nes vietiniams jis buvo mažai žinomas,

todel labai pravertė Kelmės gimnazijos kapeliono Antano Čiumieliaus pagalba, kuris buvo labai populiarus ne tik tarp gimnazistų, bet ir plačioje apylinkėje, o svarbiausia mielai talkino partizanų vadams, derinant interesus tarp atskirų būrių. Be to, jis buvo sukaupęs didžiulę biblioteką, kurioje, atgaivos valandomis mėgo pabuvoti ne tik P. Bartkus, bet ir J. Čeponis, Pr. Podolskis, A. Zaskevičius, net J. Žemaitis. Čia Dargis tapdavo Alkupėnu ir išsiliedavo gyvenimo skausmu ir godos posmais. Kai vadams prireikdavo, A. Čiumielius organizaciniam darbui pasitelkdavo Viduklės, Tytuvėnų, net tolimesnių parapijų kunigus ar įtakingus šviesuolius, tuo būdu jis talkino ne tik Vėgėlės, bet ir Ungurio (vėliau Žebenkšties) rinktinių organizavimo darbams. Jo ryšiai siekė net Lydžio rinktinę, kuri po Naujųjų metų jau turėjo stabilią struktūrą.

Vėgėlės rinktinė pradėjo funkcionuoti 1944 m. gale, kai iš Vilniaus atvyko LAF štabo narys Pr. Podolskis, perėmęs vadovavimą štabui. Po Naujųjų metų iš Vilniaus atvyko antrasis minėto štabo narys A. Zaskevičius, tapo Vėgėlės štabo skyriaus vadu. Tada P. Bartkus tapo J. Čeponio talkininku jau Žebenkšties rinktinėje. Tačiau abiejų rinktinių štabuose trūko darbuotojų, tad P. Bartkus nuvyko pas kpt. J. Žemaitį, esantį prie Šiluvos, pasitelkti į rinktinę vadovaujamam darbui. Pasirodė, kad kpt. J. Žemaitis-Dainius susaistytas priesaika „Laisvės Šaulių“ organizacijai, kuriai fašistinės okupacijos metais vadovavo gen. St. Zaskevičius. Susitarė susitikti po mėnesio, jei anoji organizacija bus žlugusi, tuomet pereis į rinktinę.

1945 m. balandyje buvo suimtas Eidimtas, Saturno apygardos štabas buvo išblaškytas. P. Bartkus kartu su A. Zaskevičium vėl nuėjo pas J. Žemaitį pasitarti dėl apygardos štabo atstatymo ir vėl pakvietė stoti į rinktinę vadovaujančiam darbui. J. Žemaitis sutiko ir birželio pradžioj prisiekė Žebenkšties rinktinės vadui kpt. J. Čeponiui, kuris jį paskyrė rinktinės štabo viršininku. P. Bartkus tapo rinktinės organizacinio skyriaus viršininku.

Tuo metu pas A. Zaskevičių atvyko buvusio Saturno apygardos štabo narys Verbejus ir pasiūlė jam atkurti Saturno apygardos štabą. A. Zaskevičius sutiko ir formaliai atkūrė – štabo viršininku paskirdamas J. Žemaitį, atleidęs jį nuo kitų pareigų. P. Bartkus vėl tapo Žebenkšties rinktinės štabo viršininku. Tuo pačiu Vėgėlės ir Žebenkšties rinktinės išliejo į tą pačią apygardą, tuo labiau, kad A. Zaskevičius neatsisakė nuo pareigų Vėgėlės rinktinėje.

Liepos pradžioje Žebenkšties rinktinė, įsirengusi 27 slėptuves, stovyklavo Pyragių miške Šiluvos valsčiuje. Čekistai aptiko stovyklą, apsupo ją, įvyko kautynės, kurioms vadovavo J. Žemaitis. P. Bartkus kovėsi jam pavestame bare kartu su bendražygiais. Vienas rinktinės karys žuvo, kiti prasiveržė ir sėkmingai atitrūko nuo persekiojusių čekistų.

Po mūšio susirinko Virtukų miške, J. Morkūno būrio įtvirtintoje stovykloje, ten rado kartu stovylaujant ir Vėgėlės rinktinės Liolių būrį, ir A. Zaskevičių. Čekistai, persekiodami partizanus, išslydusius iš jų spąstų Šiluvos v. Pyragių miške, aptiko jų įtvirtintą stovyklą Kelmės v. Virtukų miške liepos 19–22 d. ir ją atakavo. Mūšis tęsėsi tris valandas. Rinktinės pajėgoms vadovavo J. Žemaitis, J. Čeponis ir A. Zaskevičius. Atsitraukimą dengė Vėgėlės rinktinės elitinis Liolių būrys. Iš apsupties, pagrindinėm pajėgom izeiti pavyko, tačiau žuvo pasitraukimą dengęs visas Liolių būrys, priešui pateko slapti rinktinių dokumentai, dėl to buvo sunaikintas abiejų rinktinių intelektualinis rezervas, kurio pagrindu buvo kapelionas A. Čiumielius ir jo aplinka.

Mūšyje žlugo Vėgėlės rinktinė, o dėl prasto A. Zaskevičiaus vadovavimo mūšio metu jis neteko pasitikėjimo, tuo pačiu, nepradėjęs veiklos, žlugo Vyties štabas.

P. Bartkus, kaip humanitaras, neišsiskyrė iš eilinių karių mūšiuose, bet žlugus apygardai, kaip organizatorius, pradėjo žygius buvusios apygardos statuso atstatymui.

Spalio mėn. pradžioje Žebenkštis ir Lydžio rinktinių atstovų pasitarime buvo sudarytas naujos Žaibo apygardos organizacinis branduolys. Apygardos vadu išrinktas kpt. J. Žemaitis, operatyvinio skyriaus vadu kpt. J. Čeponis. P. Bartkus iš rinktinės perėjo į apygardos štabą organizacinio skyr. vadu, A. Zaskevičius – informacinio skyriaus vadu. Visi išvardinti pareigūnai Žebenkštis rinktinėje išliko tose pat pareigose, kurias užėmė anksčiau. Žaibo apygardos pareigūnai beveik per metus neišplėtė savo organizacijos, bet funkcionavo bendrame darinyje su Žebenkštis rinktine iki 1946 m. rugpiūčio pradžios. Tuomet dėl įvykusio konflikto tarp karininkų iš apygardos ir rinktinės užimamų pareigų pasitraukė J. Čeponis-Tauragis, o kartu su juo ir kuopos vadas j. ltn J. Vareikis-Gaučas. Žebenkštis rinktinė ir Žaibo apygarda žlugo.

Rinktinei vadovauti ėmėsi A. Zaskevičius-Šalna, ją pervardindamas iš Žebenkštis į Šerno.

Ant P. Bartkaus pečių gula vis nesibaigiantys apygardos organizaciniai rūpesčiai.

Gavęs iš Beloglovo, Vytauto Didžiojo rinktinės vado, raštišką įgaliojimą, kartu kaip Šerno rinktinės organizacinio skyriaus vadas, štabo įgaliotas, rugsėjo mėn 12 d. nuvyksta į pasitarimą su Lydžio rinktinės vadovybe dėl apygardos įstegimo. Tai buvo sėkmingos derybos. Iš Lydžio, Vytautu Didžiojo, Šerno ir Žalčio rinktinių buvo įsteigta Jungtinė Kęstučio apygarda (toliau JKA), jos vadu išrenkamas Lydžio rinktinės operatyvinio skyriaus viršininkas J. Kasperavičius-Angis, o organizacinio skyriaus vadu – Petras Bartkus-Rimgaila. Apygarda iškart išvystė energingą veiklą, kurioje aktyviai dalyvavo Rimgaila.

1947 04 09 JKA štabo slėptuvę aptiko čekistai, žuvo apygardos vadas J. Kasperavičius-Angis ir jo adjutantas Albinas Biliūnas-Džiugas. P. Bartkus-Rimgailos ir J. Jonulausko-Merkio slėptuvė buvo atskirai, tad jie sunaikinimo išvengė. Be to, P. Bartkus-Rimgaila ir J. Žemaitis-Matas per Velykas pradėjo kelionę pasitariman į Tauro apygardą. Kelionės pradžioje užėjo ant pasalaujančių čekistų ir Rimgaila buvo sužeistas. Apygardos štabvietės sunaikinimo dieną, gydėsi ganėtinai toli (Aukštašlynio km. Šimkaičių vlsč.) nuo jos.

Gegužės mėn. 20 d., kai Rimgaila pagijo, Lydžio rinktinės vadas H. Danilevičius-Vidmantas rinktinės teritorijoje, Paupio miške prie Giegių km. sukviėtė pasitariman išlikusius JKA štabo narius: P. Bartkų-Rimgailą, J. Jonulauską-Merkį ir Savanorio rinktinės vadą J. Žemaitį- Matą apygardos štabo atstatymo klausimu. Pasitarimas vyko penkias dienas, apygardos vadu buvo išrinktas J. Žemaitis-Matas, kuris iškart savo slapyvardį pakeitė į Tylių. Apygardos štabo viršininku buvo paskirtas P. Bartkus-Rimgaila. Operatyvinio skyriaus viršininku – V. Gužas-Kardas, informacinio skyriaus viršininku – B. Liesys-Tonis (abu iš Lydžio rinktinės).

J. Žemaitis-Matas dėl intelektualų stokos Savanorio rinktinės štabo nebuvo sudaręs, tačiau pereidamas vadovauti apygardai, turėjo tai atlikti ir rinktinę palikti stabilią. Rinktinės štabo sudarymo rūpesčius Tylius pavedė Rimgailai ir jie abu per porą mėnesių šį darbą atliko, vadovo pareigas patikėdami E. Kurtinaičiui-Kalniui.

P. Bartkus-Rimgaila JKA štabo vadovo pareigas ėjo iki 1948 m. kovo mėn. Tada jis buvo atleistas iš šių pareigų ir jam buvo pavesta įkurti Prisikėlimo apygardą (toliau PA), kartu buvo paskirtas Jūros srities vado pavaduotoju.

1948 04 01 P. Bartkus-Mažrimas išleido Prisikėlimo apygardos įkūrimo įsakymą Nr. 1, kad ją sudaro: Maironio, Voveries ir Lietuvos Žalioji (vėliau į ją įsiliejo Šiaulių Atžalyno), rinktinės. PA štabas birželio 1d. išleido „Prisikėlimo ugnies“ pirmąjį numerį, keletą poezijos ir prozos rinkinėlių. Šių leidinių autoriai buvo PA štabe dirbę poetai: P. Bartkus-Alkupėnas, Vyt. Šniuolis-Vytenis, Br. Liesys-Naktis ir kt.

1948 11 10–12 d. PA teritorijoje Dukto miške įvykusiame posėdyje Vakarų Lietuvos ir Rytų Lietuvos sričių atstovai: J. Žemaitis-Vytautas, J. Šibaila-Merainis, P. Bartkus-Mažrimas ir J. Kimštas-Žygūnas atkūrė pogrindžio vyriausiąją vadovybę, paliko jai BDPS pavadinimą. VLKSO (Vieningos Laisvės Kovos Sąjūdžio Organizacija) pavadino Ginkluotomis pajėgomis (GP) ir jų vadu bei laikinai eiti BDPS (Bendras Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdis) Prezidiumo pirmininko pareigas paskyrė J. Žemaitį. BDPS GP štabo

viršininku paskyrė J. Kimštą, BDPS visuomeninės dalies – J. Šibailą, sekretoriumi – P. Bartkų.

1949 02 02–22 d. įvyko visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas PA teritorijoje, tarp Radviliškio ir Baisogalos. Prasidėjo Balandiškių kaime Sajaus sodybos gyvenamajame name. Po savaitės, prasidėjus čekistų siautimui toj vietovėj, Viktoro Šniuolio-Vitvyčio vadovaujama apsaugos komanda, suvažiavimo dalyvius perdiskokavo į Minaičių km. Čia vadai sėkmingai posėdžiavo iki suvažiavimo pabaigos. Dalyvavo BDPS Prezidiumo pirmininkas J. Žemaitis-Vytautas, sekretorius P. Bartkus-Žadgaila, kiti dalyviai: J. Šibaila-Merainis, A. Ramanauskas-Vanagas, A. Grybinas-Faustas, L. Grigonis-Užpalis, V. Gužas-Kardas ir Br. Liesys-Naktis. Apsvarstyti 23 klausimai, kad nebūtų painiavos, vasario 10 d. organizacija pavadinta Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžiu (LLKS), patvirtinti J. Žemaičio ir P. Bartkaus parengto LLKS statuto projekto 1-asis ir 2-asis skyriai; vasario 16 d. pasirašyta Deklaracija, kad galutinis partizanų kovos tikslas – Lietuvos parlamentinės respublikos atkūrimas pagal 1920–1926 m. pavyzdį. Apdovanoti nusipelnę kovotojai, apsvastytos veiklos kryptys, ryšiai su užsieniu, priimtas kreipimasis į ginkluoto pogrindžio dalyvius, visus krašto gyventojus; LLKS Tarybos Prezidiumo pirmininku išrinktas J. Žemaitis, laikinai einąs ir GP pareigas, Tarybos Prezidiumo sekretoriumi – P. Bartkus, Tarybos Prezidiumo nariais – V. Gužas-Kardas, L. Grigonis-Užpalis, Br. Liesys, J. Šibaila, A. Ramanauskas ir A. Grybinas; J. Žemaičiui-Vytautui suteiktas Laisvės kovotojo, partizanų generolo laipsnis.

1949 02 25 LLKS Tarybos prezidiumo nutarimu įkurtas LLKS Vyriausiosios vadovybės spaudos organas „Prie rymančio Rūpintojėlio“. (Jis atitiko dabartinės Vyriausybės Žinias.) Vyriausiuoju redaktoriumi paskirtas P. Bartkus. Redakcija ir leidykla buvo įkurdinta ir kurį laiką veikė Balandiškių km. Sajaus sodyboje, išleido keletą numerių (specialiai buvo įrengtas ūkinis pastatas). Leidyba nutrūko, kai žuvo P. Bartkus.

1949 m. rugpjūčio 5 d. mjr. P. Bartkus-Rimgaila paskirtas LLKS Gynybos pajėgų štabo organizacinio skyriaus viršininku.

1949 08 13 Radviliškio vls. Užpelkių miške sunaikintas Prisikėlimo apygardos štabas. Žuvo LLKS Tarybos prezidiumo nariai P. Bartkus-Žadgaila (PA vadas, partizanų mjr., partizanų poetas, pasirašinėjęs Alkupėno slapyvardžiu.) ir Br. Liesys-Naktis (PA štabo virš., partizanų poetas – Naktis.) Vytautas Šniuolis-Svajūnas (partizanų poetas – Vytenis). Iš viso 6 partizanai.

P. Bartkui suteiktas Laisvės kovos karžygio garbės vardas ir I laipsnio Laisvės kovos kryžius su kardais (1950), Vyčio kryžiaus I laipsnio ordinas (1998, po mirties).

Vytautas Gužas

Slapyvardžiai: Kardas, Mindaugas, Valentinas, Zigmas, paskutinis – Galiandra.

Vytautas gimė 1919 12 25 Rokiškio m. policininko šeimoje antruoju, prieš metus buvo gimusi sesuo Stefanija. Šeimoje augo šeši sūnūs ir trys dūkros.

Policininkas Romualdas Gužas, Vytauto tėvas, buvo Lietuvos valstybės patriotas, aktyvus kovotojas kuriant Nepriklausomą Lietuvos valstybę. Tokią dvasią ir nuostatas įteigė savo dukroms ir sūnams. Tėvai iš Rokiškio persikelia prie Panemunio miestelio, kur Vytautas lankė ir baigė Panemunio pradžios mokyklą. Toliau dirbo ūkio darbus pas savo dėdę ir Pandėlyje baigė 5 ir 6 skyrius, po jų įstojo į Rokiškio aps. Salų Ž. Ū. Mokyklos buhalterinės apskaitos

specialybę, kurią baigė 1939 m. ir išvyko Kaunan į buhalterinės apskaitos kursus. Baigęs šiuos kursus, buvo paskirtas Ukmergės aps. Taujėnų pieninės buhalteriu. Buvo aktyvus Šaulių Sąjungos narys, dėl to 1941 m. birželyje buvo tremiamas, tačiau nuo trėmusiųjų čekistų sugebėjo pasitraukti. Pasitraukė ir iš Taujėnų pas gimines į Kauną. Čia su pusbroliu Ferdinandu aktyviai dalyvavo sukilėlių gretose vaduojant Kauno m. iš bolševikinės okupacijos.

Vokiečių okupacijos metais dirbo Kaune ir dalyvavo pagrindinėje pasipriešinimo organizacijoje prieš okupantus. 1944 m. vasaryje įstojo į gen. Plechavičiaus organizuojamą Vietinę Rinktinę. Buvo nukreiptas į Rinktinės organizuotą Marijampolės karo mokyklą. Vokiečių karinė vadovybė klasta

nori perimti jau suorganizuotus Vietinės Rinktinės batalionus, tuo pačiu ir Marijampolės Karo mokyklą, tačiau Vytautui pavyksta pasitraukti. Jis per visą Lietuvą patraukia į savo gimtuosius kraštus, Rokiškio aps. Sičiūnus, Puodžialaukę. Yra išlikę iš tuomet madingų sentencijų: „Prisimink!“ Su parašu „Brolis kariūnas-Vytautas“. (Datos – 1944 m. balandžio 16 d. ir birželio 2 d.). Kaip suprantat, jau tada, Vytautui – tremtam, sukilėliui, kariūnui kareivio duona ir parako kvapas buvo ne naujiena.

Priartėjus frontui, su vokiečių kariuomenės daliniais Vytautas patraukia į Vakarų, tačiau užstringa Rytprūsioose ir patenka į bolševikinės kariuomenės nelaisvę. Ešeloniui įvažiuojant į Lietuvą, stotelėje Vytautui su dviem draugais pavyksta pasitraukti iš jo ir pasislėpti miške. Iš Vytauto brolio Danieliaus užrašytų prisiminimų, kuriuos papasakojo tada partizanavęs Vytautas Slapšinskas (iš Openiškių km. Eržvilko vls.), aiškėja, kad juos miške aptiko tų partizanų žvalgyba (tai J. Starkaus- Maželio grandis, įėjusi į Lydžio rinktinės J. Strainio-Saturno būrį) išsiaiškino, kas jie ir iš kur, leido kiekvienam nevaržomai pasirinkti tolimesnį kelią. Kartu buvę Vytauto bendrakeleiviai išvyko į savus kraštus, o jis liko pas Saturno būrio partizanus. Tikėtina, kad Vytautui ir jo bendrakeleiviams pavyko pasitraukti iš ešelonų Lybiškių geležinkelio stotelėje.

Apie Vytauto partizanavimo pradžią žinių neturime. Lydžio rinktinės ryšininkė Ona Mockutė savo prisiminimuose (tai 1946 m. pavasaris.) „Dirbome Lietuva!“ (Laisvės kovų archyvas Nr.18 Kaunas, 1996) rašo: „Negaliu prisiminti, kiek vyrų buvo Rolando būryje, tik prisimenu, kad būrys buvo stiprus... Turėjo nuostabų kvartetą, kurį sudarė du broliai – Antanas ir Bronius Liesiai, Jeronimas Budnikas-Audronis ir Vytautas Gužas- Mindaugas.

Vakare prie degančio laužo bendra malda. Kaip dabar, matau pagarbiai susikaupusius, ratu stovinčius vyrus ir lyg girdžiu nuotrupas jų maldos:

„Dieve, kurs leidai tautas ir įdiegei joms laisvės troškimą, gražink, prašome, ir mūsų tėvynei laisvės dienas...“ Jie savo dainomis praskaidrindavo rūsčias partizanų dienas, o kai į šiuos kraštus atkeliavdavo raseiniškiai, savo skambiu balsu prie šio kvarteto prisidėdavo J. Žemaitis-Dainius.

1946 m. gegužės mėn. gale čekistai, aptikę Šaltuonos atkrantėse ties Plėkių dvaru miegantį, be sargybos, Lydžio rinktinės Railos štabo apsaugos būrį, jį išblaško. Dalis partizanų žūva, Raila pasiduoda nelaisvėn. Rinktinės vadas H. Danilevičius-Vidmantas V. Gužui-Mindaugui paveda toliau vadovauti perorganizuotam štabo apsaugos, žvalgybos ir teisėtvarkos būriui. Būryje priskirtas rinktinės teisėjas (Kazys Valaitis-Teisusis, Simas), kiti teisėtvarkos pareigūnai. Tas funkcijas atlieka visoj rinktinės teritorijoje. Gavę kaltinamąją medžiagą, savo žvalgybinėmis pajėgomis privalo ją patikrinti ir priimti vykdymui

arba atmesti. (Apie Mindaugo būrio teisėtvarkinius veiksmus Bitino būrio teritorijoj Antanas Kisielius-Mikutis aprašo savo prisiminimų knygoj „Blėsta laučų žarijos“, Vilnius, 1999 p. 35).

Vienos tokios teisėtvarkinės operacijos metu 1947 04 04 (Didijį penktadienį) Eržvilko vls. Naujininkų km. gyvenantį buvusį stribą, prievartautoją, terorizuojantį vietinius gyventojus, tuomet jau dirbusį valdininku, pagal surinktus duomenis privalėjo patraukti atsakomybėn. Tačiau nuvykę kaltininko nerado namuose. Teisėjo sprendimu, buvo pritaikyta ekonominė sankcija – dalies turto konfiskacija būrio mitybai.

Būrio vadas neįvertino, kad vienas iš šeimynykščių slapta paspruko iš jų apsupties ir nuvyko į Eržvilką pranešti čekistams, kad partizanai lankosi jų ūkyje. Antra jo klaida, kad vežant rekvizuotus maisto produktus, lieka žymus pėdasakas, kuriuo paprasta pasekti iki jų apsistojimo vietos. Trečia, kad vežėjui, atvežusiam produktus, buvo leista grįžti tuo pačiu keliu. Jis grįždamas sutiko čekistus, persekiojančius partizanus jų pėdsaku, kurie ir privertė jį parodyti Paparčių km. (Šimkaičių vls.) Masalskienės sodybėlę, kurioje buvo apsistojęs Mindaugo būrys. Mindaugas, kaip ir jo pirmtakas Raila, neužtikrino saugumo (sargybinis užmigo) būriui miegant nakčia. Po varginančio žygio buvo paliktas sargauti vienas karys. (Kaip ir Raila, po 20 km žygio paskyrė sargybon kulkosvaidininką, nešusį tą kelią tokį sunkų ginklą, kuris pervargęs užmigo). Taigi, tas pats būrys antrąkart užlipo ant to paties grėblio.

Miegančių Mindaugo būrį čekistai, atsekę jų pačių pėdsakais, apsupo nakčia, o puolė tik prašvitus. Mindaugas vadovavo prasiveržimui, tačiau padėtis buvo beviltiška, nes namas buvo apsuptas iš visų pusių; į duris ir langus čekistai buvo prisitaikę iš anksto, bet partizanai nuolat veržėsi ir nuolat žuvo čekistų akivaizdoj. Šie, matydami tokią sėkmę labai įnirtingai šaudė iš visų turimų ginklų ir neapdairiai, beveik vienu metu, baigė šovinius. Tuomet name buvo likęs tik Mindaugas ir senasis Masalskis su anūke, kurią jis išsaugojo ir pats išsisaugojo nuo pražūties, gerai matęs visą mūšio eigą ir partizanų žūtis.

Staiga prasidėjęs uraganinis šaudymas taip pat staiga ir nutilo (autoriumi teko būti netoliese ir mūšio garsus girdėti). Mindaugą išgelbėjo tai, kad jo automatą buvo netuščias, kai jis suprato, kad čekistai nešaudė, iššokęs iš namo apšaudė čekistus ir pasitraukė pas artimiausiąjį ryšininką Kleopą Trumpaitį- Kudirką, nes buvo sužeistas ir reikalingas skubios pagalbos. Kudirka aplinkiniu keliu skubiai jį nuvedė į artimiausią partizanų sanitarinį punktą.

Šis kiek netikėtai pasibaigęs mūšis įgavo neįtikimas versijas – vade, traukis, aš dengsiu ! Vienas kulkosvaidininkas pridengia vadą ir šis pasitraukia, tuo tarpu kai dengė keturi kulkosvaidžiai ir šeši automatai ,nei vienas

nepasitraukė. Vadui buvo nepatogu, kad jį išgelbėjo neįtikima aplinkybė, tad jis pateikė visiems įprastą versiją, kad galima pasitrauti iš apsupty, kai kas nors pridengia kulkosvaidžio ugnimi.

N. Gaškaitė Mindaugo būrį klaidingai įvardijo kaip Jungtinės Kęstučio apygardos štabo apsaugos būrį, o nusirašinėtojai tą klaidą nuolat kartoja, kartais čia pat minėdami, kad JKA štabo būrio apsaugos vadas V. Ivanauskas-Vytenis saugojo 1946 m. gruodžio gale vykusio prie Batakių pasitarimo dalyvius: atvykusį iš Vilniaus Markulį-Erelį ir apygardos štabo narį P. Paulaitį. Vytenis reikalavo, kad P. Paulaitis-Aidas leistų nuteisti provokatorių Markulį mirties bausme, tačiau Aidas nesutiko dėl įrodymų stokos. Išaiškėjusi tiesa išgarsino Vytenį ir jo būrį.

V. Gužas-Mindaugas ypač skaudžiai pergyveno dėl savo klaidų, lėmusių jo bendražygių žūtį. Priešingai, jo pirmtakas A. Stoškus-Raila, padaręs tokias pat klaidas, kaltino visą pasaulį, tik ne save. Išdavęs bendražygius mūšio įkarštyje, aiškino, kad tai tinkamas žingsnis išgyventi.

Pagijęs po sužeidimo, jau gegužės mėnesio gale, kai vietoj žuvusio JKA apygardos vado J. Kasperavičiaus buvo išrinktas J. Žemaitis-Tylius, V. Gužas-Kardas skiriamas į apygardos štabą operatyvinio skyriaus viršininku, kuriam tiesiogiai, kieta ranka, vadovauja apygardos vadas Tylius, neleisdamas nei minutei atsivėpti, kad nekankintų neseni tragiški prisiminimai. Visų štabo narių sutelktos pastangos duoda nuostabius pasisekimus, apygarda išauga kiekybiškai ir kokybiškai, prisieina apygardą transformuoti į dvi mažesnes ir vykdyti tolesnius pertvarkymus.

Užsiautus čekistams, V. Gužas-Mindaugas pirmas stoja mūšin ir dengia štabo pareigūnų atsitraukimą.

1947 09 08 JKA štabo narių ir Savanorio rinktinės vadovybės bendrame posėdyje, kuriame dalyvavo ir V. Gužas-Kardas, nutarta išskirti iš JKA tris rinktines ir jas sujungus įkurti naują Prisikėlimo apygardą. Šio uždavinio vykdymui į numatytas rinktines buvo komandiruoti P. Barkus-Mažrimas ir B. Liesys-Kaukas. 1948 04 01 išėjo Prisikėlimo apygardos įsakymas Nr. 1, skelbiantis, kad iš Maironio, Voveries ir Lietuvos Žaliosios įkurta apygarda.

V. Gužui ir A. Liesiui teko papildomas krūvis perimant išvykusių pareigūnų pareigas. Ir dar organizuoti Žemaičių, Prisikėlimo ir JKA pareigūnų pasitarimą, dėl šių apygardų susijungimo į Sritį. 1948 05 05 Skaudvilės vls. Legiotės miške įvyko trijų apygardų pareigūnų pasitarimas: nuo JKA dalyvavo J. Žemaitis-Žaltys, V. Gužas-Kardas, kt. pareigūnai, nuo Žemaičių apygardos – A. Milaševičius-Ruonis, nuo Prisikėlimo – P. Bartkus-Mažrimas. Pasitarimo dalyviai, J. Žemaičio teikimu, vieningai nutarė įkurti Vakarų Lietuvos (Jūros)

sritį. Kardo siūlymui srities vadu išrinkti Žaltį visi vieningai pritarė. Jūros srities štabo viršininko pareigos buvo pavestos V. Gužui-Kardui. Po šių pertvarkymų JKA liko be pagrindinių pareigūnų, todėl J. Žemaitis savo įsakymu JKA pervardino į Kęstučio apygardą, jos vadu paskyrė Butageidžio rinktinės vadovą H. Danilevičių-Vidmantą, pastarasis štabo viršininku pasirinko A. Gedvilą. J. Žemaitis-Žaltys, sustatęs pareigūnus į vietas, Jūros srities vadu vietoj savęs paskyręs A. Milaševičių-Ruonį, o vietoj jo Žemaičių apygardą pasiūlęs perimti Vladui Montvydui-Žemaičiui, iškeliavo į Prisikėlimo apygardos teritorijos slėptuves rengti centrinės partizanų vadovybės dokumentus, sudarančius prielaidas įsteigti vyriausiąją partizanų vadovybę.

1949 m. sausio gale Kęstučio apygardos vadas Vidmantas su ginkluota palyda atsuntė į Jūros srities štabą du Pietų Lietuvos partizanų pareigūnus, atvykusius į Kęstučio apygardos štabą be tarpapygardinių ryšininčių. Apygardos pareigūnams jie nepažįstami, tačiau įrodinėja, kad esą Dainavos ir Tauro apygardų vadai.

Po šių pareigūnų apklausos srities štabe, vadovaujant V. Gužui-Kardui, buvo pavesta juos palydėti pas J. Žemaitį-Vytautą į PA teritoriją. Nuvykusi į PA Balandiškių kaimo Sajaus sodybą, trijulė rado susirinkusius visų likusių Lietuvos sričių partizanų pareigūnus, tačiau ir J. Žemaičiui-Vytautui kilo tas pats klausimas – ar jie ne provokatoriai? Tik V. Gužui-Kardui garantavus savo gyvybės kaina, kad tikrai šie pareigūnai yra Pietų Lietuvos partizanų vadai, prasidėjo visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas.

Kilus pavojui, suvažiavimo apsaugos komanda partizanų vadus palydėjo į saugesnę vietą, Mėnaičių km. Mikniaus sodybos slėptuvę, kur suvažiavimo delegatai pratęsė darbą iki pabaigos.

Suvažiavime V. Gužas-Kardas atstovavo Jūros sričiai, pirmuose posėdžiuose jis buvo išrinktas Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos nariu. Tapo 1949 m. vasario 16 d. LLKS Deklaracijos signataru, pasirašė visus tuomet Tarybos išleistus dokumentus.

Pasibaigus suvažiavimui, toliau tęsėsi įprastas darbas, lydintas pavojų ir netekčių. Vasaros pradžia buvo ypač sunki Žemaitijos partizanams. Birželio 7 d. žuvo visi Kęstučio apygardos štabo pareigūnai, kitą dieną žuvo Gintaro rinktinės vadas. Birželio 11 d. čekistai Kavadonių km. Skaudvilės vls., susekė sužeisto V. Gužo-Kardo slapstymosi vietą. Kautynių metu sužeistasis gyvas nepasidavė.

Antro laipsnio Laisvės kovos kryžius su kardais (1949, po mirties). Kapitonas (1998, po mirties). Vyčio kryžiaus 2 laipsnio ordinas (1998, po mirties).

Trečiasis Kęstučio apygardos vadas Henrikas Danilevičius-Vidmantas

Henrikas Danilevičius yra kilęs iš senos žemaičių bajorų giminės, kurie dvarus valdė ne tik prie Eržvilko (Būdų dvaras), bet ir kitose Žemaitijos vietose. Šių bajorų giminystės ryšiai nusitęsė net į rytų Lietuvą (Miliuncų dvaras). Kaip žinia, šiam Žemaičių luomui ne viena šimtmetį teko ginti savo ir savo krašto savarankumą ir garbę, neprarandant ir būtinos materialinės gerovės. Todėl nenuostabu, kad Henriko genuose slypėjo karybos ir vadybos pradmenys. Šiuos savo pranašumus jis panaudojo partizaniniame kare su okupantais.

1944 m. pavasarį Henrikas susižiedavo su Sofija Jurgelionyte ir birželio gale būsimoji jaunavedžiai iš Miliūnų atvyko į Žemaitiją paviešėti pas Henriko gimines, pradėdant nuo jo tėvonijos prie Plungės, ir pakviesti juos į vestuvinę puotą Miliūnų dvaran. Antroji rusų okupacija juos užklupo viešint pas gimines Būdų dvare prie Eržvilko. Jiems grįžti į Miliūnus buvo beprasmiška, nes juos ten laukė pakartotinės represijos. Henrikas, eidamas savo protėvių pėdomis, liko ginti ne tik Žemaitijos, bet ir Lietuvos nuo okupantų.

Henrikas Danilevičius gimė 1922 07 18 Miliuncų dvare (dabar ši vietovė vadinama Miliūnais) Imbrado valsčiuje Zarasų apskrityje. Tėvai Stasys ir Zofija Danilevičiai.

Henrikas ir jaunesnioji jo sesuo pirmus mokslo žingsnius pradėjo namuose su privačiai apmokamais mokytojais. Mokyklą pradėjo lankyti nuo ketvirto

skyriaus Miroslave, Alytaus apskrityje, kur jo tėvas tuo laiku ėjo policijos nuovados viršininko pareigas. 1933 m. pradėjo mokytis Alytaus gimnazijoje ir ten baigė pirmąją klasę. Toliau gimnaziją lankė Panevėžyje, nes tėvas perėjo dirbti į Panevėžio geležinkelio policiją. 1936 m. vasarą geležinkelio katastrofoje Kaune tėvas, išgelbėjęs kito žmogaus gyvybę, žuvo pats. Tų pat metų rudenį šeima grįžo į Zarasus, kur Henrikas baigė gimnazijos penkias klases ir 1937-aisiais įstojo į Kauno Aukštesniąją technikos mokyklą.

Bolševikams pirmą kartą okupavus Lietuvą, Danilevičių šeimai buvo nutraukta pensija, gaunama dėl šeimos išlaikytojo žūties, konfiskuotas turimas ūkis. Henrikas pradėjo dirbti pagal įgytą specialybę ir išlaikė kitus šeimos narius. Vokiečių okupacijos metais Henrikas toliau dirbo Zarasuose, susipažino su gailėstingąja seserimi Sofija Jurgelionyte, dirbančia Zarasų ligoninėje, ir būsimi jaunavedžiai, kviesdami vestuvėms Henriką ir gimines, Žemaitijoje Būdų dvare sutiko antrąją bolševikų okupaciją. (1). Henrikas, būdamas aktyvus LLA karys, netrunka susisiekti su Eržvilko valsčiaus LLA štabu, kuriam tuo metu vadovavo lt. Petras Ruibys-Garbštas, Eržvilko progimnazijos mokytojas. Nuo 1945 m. pradžios Eržvilko progimnazija performuojama į gimnaziją, Henrikas pradeda dirbti šios gimnazijos mokytoju ir persikelia gyventi į Eržvilko miestelį. Tuo metu Eržvilko gimnazijoje susiformuoja gan plataus intelektualinio diapazono LLA karių-mokytojų kontingentas: P. Ruibys ir J. Statkevičius – leitenantai; H. Danilevičius ir K. Ruibys – inžinieriai; J. Kubilius, A. Giedraitis, Gailiūnas ir V. Steponaitis – mokytojai. Intelektualūs ir aktyvūs buvo vyresnių klasių gimnazistai – LLA kariai Izidorius Stoškus, J. Rimša ir kt. Visi išvardintieji buvo Eržvilko valsčiaus LLA organizacijos branduolys, susibūręs gimnazijoje. Glaudžiai su minėtaisiais bendradarbiavo Varlaukyje mokytojaujantis lt. Juozas Babilius, o taip pat Pakaunėje mokytojaujantis J. Jokubauskas, šilališkis, aktyvus Šilalės valsčiaus LLA štabo narys. Tuo metu Balandžių km. Šalia Eržvilko gyveno kpt. Jonas Babilius-Ridikas, Taurages apskr. LLA štabo viršininkas, teikęs eržvilkiškiams visokeriopą pagalbą pasipriešinimo okupantams klausimais.

Aktyvių LLA narių valsčiaus apylinkėse ir gimnazistų gimnazijoje buvo daug. Jie visi buvo pavaldūs valsčiaus štabui.

Tuomet Eržvilko gimnazijoje susibūrė išskirtinė LLA karininkų ir inteligentų grupė, pasiryžusi ginti Lietuvos valstybės interesus, priešintis okupantams.

Antrosios bolševikinės okupacijos pradžioje minėti mokytojai liko toliau mokytojauti gimnazijoje ir ten pat dirbdami vadovavo visos Tauragės ir dalyje Raseinių apskrities pasipriešinimui prieš okupantus.

1945 m. pradžioje čekistai suima, kaip jiems žinomus pasipriešinimo prieš bolševikinį terorą veikėjus, kpt. Joną Babilių, ltn. Juozą Babilių, gimnazijos direktorių Antaną Giedraitį ir mokytoją Vytautą Steponaitį. Po šių nuostolių likę pagrindinės organizacijos nariai perima suimtųjų pareigas ir tęsia pasipriešinimo veiklą toliau.

Nuo tada prasideda aktyvi H. Danilevičiaus-Vidmanto ir jo žmonos Sofijos veikla besiformuojančioje partizanų (būsimojų „Lydžio“) rinktinėje. Vidmantas išsinuomuoja butą vaistinės name, žmoną, kaip medikę, įdarbina vaistinėje, tuo pačiu atverdamas medikamentų kelią į partizanų būrius sužeistiems ir sergantiems. Ryšininės medikamentus gauna per Danilevičių butą, nesukeldamos įtarimo čekistų sekliams, nuolat stebėjusiems vaistinę. Vidmantas perima A. Giedraičio vykdytą informacinį–propagandinį darbą, organizuoja spaudos leidimą. Vidmantas kartu su štabo vadu Bernotu ir rinktinės vadu Garbštu perima kpt. Ridiko ryšius – nustatinėja LLA organizacijos Tauragės apskrities valsčiuose būklę praslinkus frontui. Pasirodė, kad visų apskrities valsčių LLA štabai arba sunaikinti, arba jų darbuotojai pasitraukė su vokiečiais. Daugumoj valsčių likę tik Veikiančio sektoriaus (VS) ir naujai besikuriantys koviniai būriai, su kuriais buvo nustatytas ryšys. Kartu buvo nustatyti kontaktai su Šilalės vls. štabo nariu Jonu Jokubausku-Skroblu. Jis antrosios bolševikinės okupacijos pradžioj dar mokytojauja, bet netrukus pereina į nelegalią padėtį. Susitvarko dokumentus J. Jonulasko pavarde su slapyvardžiu „Merkys“, pereina dirbti pas eržvilkiškius, į rinktinę, štabo nariu.

1945 m. vasarą rinktinėi suteikiamas „Lydžio“ slapyvardis (prisilaikant LLA nuostatų). Rugsėjo mėn. „Žebenkštis“ rinktinės partizanų išvadtuotas iš nelaisvės ir pagydytas po sužeidimo, į rinktinės štabą ateina dirbti ltn. (turintis faktinę kapitono kvalifikaciją, tik dėl okupacijos neįteisintą) Juozas Kasperavičius, pasirinkęs „Šilo“ slapyvardį. Jis perima vadovavimą rinktinės operatyviniam skyriui (2) .

Rinktinės Organizaciniam skyriui vadovavo išskirtinė asmenybė Jonas Žičkus-Viksva. Jis rašė žodžius ir kūrė muziką partizanų dainoms. Vargonininkavo Eržvilko bažnyčioj. Buvo populiarus tarp partizanų ir visuomenėj. Jo žodžiais ir muzika sukurtas dainas tada dainavo rinktinės partizanai, kaimų jaunimas. Visuomenė nesirūpino, iš kur tos dainos -jos kėlė partizanų ir jų rėmėjų dvasią kovoj su okupantais. Jomis didžiavosi ir autorius, ir dainuojantys. Jos dainuojamos ir dabar.

Darbas tarp tokių kūrybingų asmenų kaip Garbštas, Bernotas, Viksva, Šilas atskleidė neeilinius Vidmanto organizacinius gabumus dirbant ypač slaptą

pogrindžio darbą kartu su viešu mokytojo darbu. Neeilinė situacija stumtelėjo jo viešą karjerą į dar aukštesnę pakopą.

Rinktinės štabo vadovų (dirbančių gimnazijoje mokytojais) pasitarimai su kuopų ir būrių vadais vyko slapta ir periferijoje pas OS narius ar eilinius partizanų rėmėjus, kurie buvo įrengę slėptuves pasipriešinimo prieš okupantus kariams, jos buvo naudojamos pasitarimams atvykusiems partizanų vadams pavojaus atveju paslėpti. Tokią slėptuvę įrengė rinktinės štabo ryšininkės gimnazistės Onutės Preilauskaitės tėvai netolimame Pagiriu kaime. Pas juos vyko dažni rinktinės štabo narių pasitarimai su partizanų lauko vadais, tarp kurių ryšį palaikė Onutė. Jaunesnioji Onutės sesuo Elenutė prisimena:

– Mano vyriausioji sesutė dažnai grįždavo po pamokų į namus linksmai besišnekučiuodama tai su mokytoju Jonu Kubiliumi, tai su Henriku Danilevičiumi, Petru Ruibiu, o kartais net su vargonininku Jonu Žičkumi. Man atrodė, kad ji su mokytoju Jonu net flirtuoja... Mokytojai su kitais vyrais užsidarydavo didžiajame kambaryje, į kurį manęs tėtė neįleisdavo. Kai kada į ten jie pasikviesdavo Onutę (3).

Liepos mėn. pradžioje Čepaičių ir Pagiriu kaimų sandūroje mūšio tarp čekistų-smeršininkų ir partizanų metu Onutė talkino pastariesiems.

1945 07 14 pasienio apygardos NKVD kontražvalgybos SMERŠ skyriaus viršininko saugumo plk. Borisovo pranešime tardymui nurodyta, kad partizanų būrio likvidavimo metu NKVD pasieniečiai suėmė vietinę gyventoją O. Preilauskaitę, g. 1929 m., įtariamą palaikant ryšį su partizanais. Ji buvo išardyta vietoje ir perduota Eržvilko NKVD skyr. virš. Močalovui (4).

Garbštas, tik gavęs žinią apie Onutės suėmimą, įsakė Bernotui, Vidmantui, Eivei, Viksvai ir kt. viešai dirbantiems rinktinės pareigūnams pasiimti iš slėptuvių ginklus ir pasitraukti į Railos štabo apsaugos būrį. Tai padarė ir pats.

Agnietė Preilauskaitė-Gontienė 1992 10 20 „Lietuvos aide“ rašo: <...> 1989 11 23 buvau iškviesta į Pabaltijo apygardos karinę prokuratūrą, kur apart bylos medžiagos gavau ir oficialų raštą, kuriame nurodyta, kad mano seserį O. Preilauskaitę nužudė Eržvilko v. saugumo kpt. Močalov Ivan Aleksandrovič. <...> Iš bylos medžiagos sužinojau, kaip I. Močalov kankino ir nužudė mano seserį. <...> Atskubėjęs iš Tauragės NKVD ypatingojo sektoriaus virš. pav. saugumo p./p. Ošmarin įsakė NKVD med. felč. I. Rotanov surašyti fiktyvų Onutės mirties protokolą, o kūną paslėpti taip, kad niekas niekada jo nesurastų. <...> liepos 5-osios naktį Eržvilko milicijos virš. Vladas Butkevičius, sribai Zigmas Gramaila, J. Pranskaitis ir NKVD vertėjas P. Augustovičius Onutės kūną apkrovę dobilais, iš NKVD būstinės išvežė skandinti. Kad kūnas neišplauktų, Eržvilko kapinėse jį nuvertė akmeninį kryžį, prie jo pririšo Onutę

ir paskandino netoliese esančiame ežerėlyje. <...> Eržvilko gimnazijos direktorius Toliušis ir inspektorius Gailiūnas dėl Onutės nužudymo iškėlė baudžiamąją bylą I. A. Močalov'ui. Jis buvo nuteistas. Tačiau kerštaudami Tauragės NKVD-istai direktorių Toliušį pašalino iš pareigų.

Railos būryje atsidūrus visai rinktinės vadovybei, jo žvalgybininkai per savo agentus Eržvilko NKVD sluoksniuose atidžiai sekė padėtį ir tuoj pat nustatė, kad Onutė žuvo netarusi nei žodžio. Garbštas, Vidmantas, Bernotas ir Eivė grįžo prie savo darbo gimnazijon, o Viksva vargonuoti bažnyčion. Bendradarbiai net nepastebėjo, kad jie trumpam buvo dingę.

Po šių tragiškų įvykių gimnazijos direktoriumi buvo paskirtas organizaciniais gabumais pasižymėjęs H. Danilevičius-Vidmantas. Direktoriauti jis pradeda nuo 1945–1946 mokslo metų pradžios. Lydžio rinktinės štabo viršininkas J. Kubilius-Bernotas, gavęs sutikimą iš rinktinės vadovybės tęsti universitetines studijas Vilniuje, rinktinės statuto numatyta tvarka, vykdydamas vado įsakymą, turimą slaptą ir kitą štabo dokumentaciją bei nerašytą informaciją perduoda naujai paskirtam Lydžio rinktinės štabo viršininkui – H. Danilevičiui-Vidmantui. Jo pečius užgula triguba našta: Rinktinės vadovybė įpareigoja jį suburti apie „Lydį“ gretimas rinktines į apygardą. Apie tuometinę Lydžio rinktinę leidinyje „Lietuvos partizanai 1944–1953 m.“ randame įrašus: „Viena stipriausių rinktinių aptariamoje erdvėje buvo Lydžio rinktinė. Jos struktūra ir veiklos nuostatai vėliau sudarė Jungtinės Kęstučio apygardos pagrindą. Lydžio rinktinės štabui vadovavo H. Danilevičius-Vidmantas.“(5). Be abejo, ši rinktinė išsiskyrė tiek savo apimtimi (trys Raseinių, 13 Tauragės apskr. valsčių, o ir neaplenkiant Šilutės apskr. pakraščių), tiek ekonominiu pajėgumu, štabo organizaciniais sugebėjimais bei gerai išvystytais ryšiais organizaciniame sektoriuje (OS). VS kuopos buvo mobilios ir kovingos. Reguliariai buvo leidžiamas „Laisvės varpas“. Ji pranoko visas Žemaitijos rinktines ir prilygo kai kurioms tada susiformavusioms apygardoms.

Vidmantas, gerai pažindamas šią erdvę, pajėgią OS struktūrą ir jos karinį potencialą, štabo narių intelektualinį-organizacinį pajėgumą, suprato šio junginio, taip pat savo, kaip vado, svarbą ir svorį, palyginti su greta esančiom rinktinėm, kurios jungė tik po keletą valsčių. Tačiau mažesniųjų rinktinių vadai buvo aukštesnių karinių laipsnių, ambicingi, nenorėjo pripažinti „Lydžio“ pranašumo, todėl pirmosios derybos dėl apygardos įkūrimo buvo bevaisės.

Daug ambicingių aistrų virė tarp „Žebenkšties“ rinktinės vadų: kpt. J. Čeponio, LLA centrinės vadovybės nario Zaskevičiaus ir kpt. J. Žemaičio. Jie visi kartu (arba po du, ar po vieną) dalyvavo pirminiame derybų etape ir

panoro diktuoti savas apygardos kūrimo sąlygas, tačiau organizacinių, techninių, materialinių ir kt. resursų suteikti apygardai negalėjo, nes jų neturėjo. Vidmantas reikalavo lygiaverčio kiekvienos rinktinės indėlio į apygardos aruodą.

1945 m. birželio mėn. antroje pusėje Šiaulių LLA apygardos štabo narys Vl. Verbejus pasiūlė Vėgėlės rinktinės štabo nariui A. Zaskevičiui-Vasariui užimti apygardos vado pareigas. Liepos mėn. rikiuotės įsakymu LLA Šiaulių Saturno apygarda buvo pervardinta į Vyties (štabas Vytis), o A. Zaskevičius-Vasaris pasirašė šios apygardos vadu. Apygardos štabo viršininku buvo paskirtas J. Žemaitis atleidžiant jį nuo kitų pareigų. Po liepos 22 d. Virtukų mūšio žlugo ne tik Vėgėlės rinktinė, bet ir neegzistavusi Vyties apygarda.

Spalio pradžioje Žebenkšties ir Lydžio rinktinių pasitarime buvo sudarytas naujos Žaibo apygardos organizacinis branduolys: apygardos vadu išrinktas kpt. J. Žemaitis, operatyvinio skyriaus viršininku kpt. J. Čeponis. P. Bartkus ir A. Zaskevičius iš rinktinės perėjo į apygardą tomis pačiomis pareigomis. Žiemos periodui apygardos kūrimo darbai buvo sustabdyti. Kitų metų rugpiūčio pradžioj dėl konflikto tarp A. Zaskevičiaus ir kpt. J. Čeponio pastarasis atsistatydino iš Žebenkšties rinktinės vado ir Žaibo apygardos skyriaus vado pareigų ir kartu su kuopos vadu ltn. Vareikiu pasitraukė iš Žebenkšties rinktinės teritorijos, nutaręs įkurti naują Žalčio rinktinę. Kadangi Žebenkšties rinktinė ir Žaibo apygarda buvo tas pats darinys, tad žlugo šios abi organizacijos. Žaibo apygardoj liko vienas J. Žemaitis, Žebenkšties rinktinė liko be štabo ir kuopos vado, ją perėmė A. Zaskevičius-Šalna ir pervardino Šerno slapyvardžiu, vadovaudamas tiesiogiai būriams. Ambicingųjų karininkų antrasis mėginimas įkurti apygardą patyrė visišką nesėkmę.

Palapsniui visi derybininkai pradėjo suvokti, kas per darinys ta apygarda, kokia kovos taktika ir strategija, kokie organizaciniai – materialiniai-techniniai resursai reikalingi jau pirmąją dieną: bent pora slėptuvių, radijo aparatų, spausdinimo priemonių, o svarbiausia užtikrinti ryšį tarp apygardos ir rinktinių ir tarp apygardos ir kitų apygardų. Galų gale visi derybininkai suprato kad tokią našta gali pakelti tik „Lydžio“ rinktinė, kad ji šią našta neš, diktuodama savo sąlygas. Derybos pajudėjo.

Ne vien rinktinės štabo reikalai gulė ant Vidmanto pečių, juos slėgė ir gimnazijos direktoriaus našta. Reikėjo stabdyti komjaunimo vėžinės bacilos, komunistinės ideologijos plitimą tarp gimnazistų ir mokytojų (juk ne visi dalyvavo rinktinės veikloje), spręsti ūkinius-administracinius ir kt. klausimus. Tuose klausmuose jam aktyviai talkino Garbštas ir štabo nariai.

Derybos dėl apygardos įkūrimo sėkmingai judėjo priekin, nes Vidmantui talkino Šilas, Merkys ir Švėdrys. Buvo ieškoma įkurtai apygardos vadovybei

laikinių slėptuvių vieta, ruošiamos vadovybės ryšio priemonės su rinktinėmis ir kitomis apygardomis, rengiami techniniai-ekonominiai pagrindai. Pasirodė, kad tai ilgas ir sudėtingas procesas, kurį ne visi derybininkai suprato. Kai kurie manė, kad užtenka surašyti įkūrimo protokolą, ir apygardos vadovybė, atsisėdusi ant kelmo miške, valdys apygardą ir karinis junginys darniai funkcionuos, todėl kaltino Vidmantą derybų vilkinimu, tačiau jis su savo komanda nuosekliai stūmė priekin šį sudėtingą procesą.

1946 m. sausio mėn. gale čekistai suėmė Lydžio rinktinės vadą lt. Petrą Ruibį-Garbštą. Vidmantas nutarė pasitraukti iš viešosios veiklos, nes iškilo per daug didelis pavojus jam ir rinktinei, kadangi čekistai tardymui naudojo pačius žvėriškiausius metodus, tad palūžti galėjo kiekvienas. Vidmantas labai originaliai pasitraukė iš gimnazijos direktoriaus posto: grįžtančius iš pasitarimo Tauragėje Eržvilko gimnazijos direktorių ir mokytojus miške apsupo Railos štabo apsaugos būrio partizanai ir, suėmę tik direktorių H. Danilevičių-Vidmantą, paaiškina mokytojams, kad jų direktorius, kaip valdžios atstovas, bus sušaudytas. Neužilg miške nuaidi automato serija. Mokytojai sukrėsti grįžta gimnazijon be direktoriaus, įsitikinę, kad jis sušaudytas. Žmonai pareiškia užuojautą. Ši po kelių dienų išvyksta iš Eržvilko nežinoma kryptimi. Nutrūksta patogi ir saugi vaistų tiekimo linija partizanams. Nuo tos dienos Vidmantas pradeda partizaninį gyvenimą ir veiklą. (6).

Apie tikrąją Vidmanto dingimo priežastį ir sumanų manevrą čekistai sužino žymiai vėliau. Maža to, jie išsiaiškina, kad jis vadovaudamas gimnazijai tiesiog blokavo bolševikinės ideologijos pateikimą gimnazistams, mokymą vykdė pagal prieškarines programas. (Nerasdami kitos išeities, gimnaziją sumažina iki progimnazijos.) Ir galų gale įsitikina, kad jis pagrindinis partizanų apygardos organizatorius ir steigėjas. To čekistai negalėjo atleisti, net jam garbingai žuvus mūšyje su gausiomis čekistų ordomis, visais įmanomais kanalais (o ypač per buvusius susikompromitavusius rezistentus) skelbė ir skelbia jį kompromituojančius melagingus pramanus.

Nustatyta tvarka H. Danilevičius-Vidmantas tampa Lydžio rinktinės vadu. Perima vadovavimą jai, pradeda tikrąjį partizanavimą, persikeldamas į Railos štabo apsaugos būrį, nes reikia nuolat judėti apygardos kūrimo klausimais, likusį laiką, energiją ir sumanumą skirti ginkluotai ir propogandinei kovai su okupantais. Reikia stiprinti partizaninių struktūrų pozicijas užsibrėžtoje erdvėje. Vietoj savęs rinktinės štabo viršininku paskiria Juozą Mocių-Švėdrį. Tuo pat metu ginkluota kova vyksta visoje rinktinės erdvėje, susirėmimai su čekistais-partizanų kasdienybė. Čekistų persekiojimai neaplenkia ir štabo apsaugos būrio. 1946 m. gegužės mėn. 22 dienos nakčia ir paryčiais Railos štabo

apsaugos būrys per Paupinės mišką atžygiavo iki Šaltuonos upės ir apsisusto ties Plėkių dvaru. Būryje per trisdešimt vyrų ir rinktinės vadas Vidmantas, štabo dokumentai. Vidmantas, iš vakaro pasiskyręs sau ketverto vyrų apsaugą, išvyko tvarkyti kuriamos apygardos reikalų, tad būryje liko mažiau nei trisdešimt vyrų, bet ir jiems pražygiavus per rasotą pievą, dobilieną ar vasarojų, lieka šliūžė, ganėtinas ženklas čekistams. Vykdydami persekiojimo operacijas, čekistai tuo ir pasinaudojo. Atsekė iki būrio stovyklavietės, išžvalgę nustatė, kad būrį saugo tik vienas sargybinis (kaimo bernelis), pasiuntė profesionalų smogiką, ir šis vienu durklo smūgiu, be garso, pašalino kliūtį netikėtam būrio užpuolimui. Netikėta, galinga čekistų ataka būrio vadą Railą išmuša iš pusiausvyros, jis vietoj savo pagrindinių pareigų būriui- kritiškiausiu momentu vadovauti pasipriešinimui, atsišaudyti meta ginklą ir pabėga iš mūšio lauko, palikdamas savo būrio karius be vadovybės mūšio lauke priešo susidorojimui ir kaip dizertyras pasiduoda čekistams. Būrio kariai su štabo dokumentais, pamatę, kad vadas juos išdavė ir pabėgo, išsoko į Šaltuonos srovę, apglėbę dokumentus ir granatas, susisprogdino. Srauni srovė po visą upę išblaškė dokumentų skiautes ir didvyrių kraują. Žuvo: Bronius Andriejaitis, Antanas Celskys, Stasys Živatkauskas, Pranas Pilkauskas ir vermachto karys kurio pavardė nenustatyta, laikinai buvęs būryje pakeliui į Vokietiją. Sužeistas B. Jankauskas paimtas nelaisvėn, taip pat paimtas nelaisvėn Jonas Slušinskas. Railos sąžinę užgula keleriopa kaltės našta: partizano priesaikos sulaužymas, savo karių išdavimas mūšyje ir jų žūtys, dizertyro dalia. Ar sugebės jis tai išpažinti, atsiprašyti ir nusimesti tą našta, ar neš jis ją iki kapo duobės, netgi stengdamasis suversti savo kaltę garbingai žuvusiems bendražygiams, gal net čekistų raginamas. Apie tai vėliau.

Apie štabo apsaugos būrį ištikusią netektį Vidmantą OS ryšininkai informuoja tą pačią dieną. Jis surenka likusius būrio partizanus, paskiria būrio vadu Vytautą Gužą-Mindaugą. Pagal nusistovėjusią tvarką būrys pasivadina Mindaugo slapyvardžiu, toliau vykdo rinktinės štabo apsaugos funkcijas.

Toliau vyksta apygardos kūrimo derybos. Į derybas pakviečiamas Bataliono N.8 vadas P. Paulaitis-Aidas. Partizaninių organizacijų susivienijimo klausimas galutinai buvo paruoštas, prasidėjo užbaigiamieji posėdžiai. Vytauto Didžiojo rinktinės vadas Jonas Belaglovas-Algis, Žydrūnas, negalėdamas išvykti iš rinktinės, raštu įgalioja P. Bartkų-Rimgailą atstovauti derybose šiai rinktinei, Rimgaila taip pat atstovauja ir Šerno rinktinei.

Situacija ganėtinai kurioziška: patikimiausias J. Žemaičio bendražygis P. Bartkus-Rimgaila, kaip ir kpt. J. Čeponis, praeina su trijų rinktinių įgaliojimais pro Žaibo apygardos vadą J. Žemaitį, palikdami jį nuošalėje, ir nueina pas

Lydžio rinktinės vadą H. Dailevičių-Vidmantą jau trečiu bandymu įkurti realiai funkcionuojančią apygardą.

1946 m. rugsėjo 12 d. Lydžio teritorijos numatytoje slaptavietėje pasitarimui susirenka: Lydžio, Šerno, Žalčio ir Vytauto Didžiojo rinktinių atstovai apygardos įkūrimo klausimu. Dalyvavo:

- nuo Lydžio rinktinės H. Danilevičius- Vidmantas, J. Kasperavičius-Angis, J. Jokubauskas-Merkys ir J. Mocius-Švėdrys;
- nuo Žalčio rinktinės J. Čėponis-Tauragis ir J. Vareikis-Gaučas;
- nuo Šerno rinktinės P. Bartkus-Rimgaila;
- nuo Vytauto Didžiojo rinktinės, pagal vado raštišką įgaliojimą, P. Bartkus-Rimgaila.

Susirinkusiųjų rinktinių atstovų bendru sutarimu apygardos vadu išrenkamas Angis. Informacijos skyriaus viršininku (laikiniai) Merkys. Organizacinio skyriaus viršininku (laikiniai) Rimgaila.

Vienbalsiai nutarta apygardos veiklą grįsti Lydžio rinktinės veiklos nuostatais ir organizacija .

Apygardos vadovybė perima iš Lydžio „Laisvės varpo“ leidybą ir skelbia jį apygardos laikraščiu, kartu perima leidybos, redakcines bei informacijos priemones. Apygardos vadovybę pavedama išlaikyti Lydžiui. Vidmanto asmenyje Lydžio rinktinė tampa kamieniu, apie kurį glaudžiasi dar glėžnos rinktinės, bet kartu išauga naujas, daug galingesnis, bendrų pastangų globojamas apygardos kamienas. Apygardos vadovybė sudaro galimybę įsijungti į jos sudėtį panorusioms partizaninėms struktūroms. To paties mėnesio 25 d. įvyksta apygardos štabo posėdis, kuriame suteikiamas Jungtinės Kęstučio Apygardos vardas, į apygardos junginį priimama Lietuvos Laisvės Gynėjų rinktinė (Batalionas Nr.8, Trijų Lelijų rinktinė). Jos vadas P. Paulaitis- Aidas inkorporuojamas į apygardos štabą ir paskiriamas informacinio skyriaus vadu. Kiek vėliau į apygardos sudėtį įsijungia Povilo Lukšio rinktinė. Visapusiškai Lydžio rinktinės ir jos vado Vidmanto remiama, pradeda funkcionuoti Jungtinė Kęstučio Apygarda. (7).

Lydžio rinktinės vadovybei taip pat iškyla papildomi uždaviniai: surasti naujus rinktinės štabo narius vietoj perėjusių dirbti į apygardą, praktiškai pastatyti ant kojų apygardos štabą savo resursų sąskaita.

Vidmantas toliau energingai vadovavo Lydžio struktūrom: lankėsi kuopose ir būriuose, kontroliavo jų veiklą. Žuvus kuopos vadui, kuopą perimdavo savo žinion, atstatydavo sutraukytas grandis, skirdavo naują vadą. Kontroliavo žvalgybą ir kontražvalgybą bei partizanų karo lauko teismus. Rūpinosi Laisvės varpo (jau tapusio apygardos oficiozu) dauginimu ir išplatinimu ne tik

partizanams, bet ir apylinkių gyventojams. Buvo nepakantus Rinktinės statuto pažeidėjams. Už piktybinius Rinktinės statuto pažeidimus pažeidėjai stodavo prieš partizanų Karo lauko teisumą. Buvo nubausių ir mirtimi.

Pratęsiant mintį apie Vidmantą, verta paklausti amžininkų, buvusių tų įvykių liūdininkais. Pasakoja rašytojas Eug. Ignatavičius:

– Man einant mokyklon pro kaimyno Vaitkaus sodybą, ūkyje kilo susišaudymas. Matau, kaip iš tos sodybos link Šlynos upės skuodžia septynetas sribokų. Vienas pro kitą spraudžiasi ant liepto per upę. Du ar trys sukrenta į vandenį. Šlyna ištvynusi, bėgliai vos išsikapsto iš vandens.

Iš to pačio ūkio, šaudydamas iš automato, šlubčiodamas bėga į kitą pusę, miško link, Vidmantas. Vėliau išsiaiškinau, jog kaimyno Vaitkaus ūkyje buvo įrengta slėptuvė partizanams, kurioje tuo metu, po sužeidimo, gydėsi Vidmantas. Iš ryto namiškiai atidengė slėptuvės angą išvedinimui, kuri išėjo į tik stogu uždengtą malkinę, ir toliau ūkyje ėjo rytinę ruošą. Iš naktinės pasalos grįždami sribai ėjo pro šią malkinę, pastebėję atidengtą angą, pradėjo šaudyti į ją. Atsišaudydamas iš automato, Vidmantas labai garsiai komandavo menamiems partizanams pulti priešą. Apimti panikos sribai metėsi link Šlynos.

Prof. Juozas Girdzijauskas pratęsia:

– Iš savo namų per langą stebėjau, kaip labai šlubuodamas, karts nuo karto pailsėdamas, iš Barčinės į Škadauskinės girią, per Kalupių kaimą, perbėgo sužeistas partizanas. Nusigavęs į Paparčių kaimą pas Pilvelius, ten jis buvo priimtas globai ir gydymui. Juo rūpinosi Pilvelienės sesuo ryšininkė-Vyšnelė (Bronė Trumpaitytė). Ji man ir pasakė, kad tas partizanas buvo Vidmantas.

Autoriaus atmintyje išliko pasakojimai apie Vidmanto ir Šilo imtynes: Apygardos steigimo derybos vyko daugiau nei pusmetį. Kol susirinkdavo visi derybininkai, kartais reikdavo laukti daugiau nei parą (Derybos vykdavo Lydžio teritorijoje, tad jie atvykdavo pirmieji). Tarp dvimetrinio milžino Šilo ir žemaūgio Vidmanto vyrai išprovokavo imtynes. Su nenumaldomu azartu ir įniršiu priešindavosi milžinui Vidmantas, vis puoselėdamas mintį jį paguldyti ant menčių.

– Tarsi Rusijos ir Lietuvos grumtynės, – aptarinėdavo imtynes derybininkai.

Įsimintinas ir mano pirmasis susitikimas su Vidmantu. Vaiskus rugpjūčio pradžios sekmadienis. Vadžgiryje Atsimainymo atlydai. Visi namiškiai votivos mišiose Vadžgirių bažnyčioje. Ūkyje tik vienas aš. Ruošiuosi sumos mišiosna bažnyčion ir po jų pasikviesti visus gimines šventinių pietų. Tokia mūsų parapijos, o ir mūsų giminės šių atlydų šventinė tradicija.

Grižtu iš Bebirvos upelio išsimaudęs, nusiteikęs šventiškai, einu pasipuošti ir – bažnyčion.

Prie stubos manęs laukia žemoko ūgio vyriškis, užsivilkęs rudinukę, beveik kariška kepure, tarsi valstietis iš gretimo kaimo.

– Kinkyk arklius, – net nepasilabinęs, įsakmiu tonu ištaria nepažįstamasis.

– Aš tai savo namuose, o tu kas toks būsi, kad man įsakinėji? – ištariu atžariai.

Vyriškis neskubėdamas atsisagsto rudinukės sagas, abiem rankom, nubloškia skvernus į šonus ir iškart sužiba karininko diržo sagtis su vytimi, o ant jo prie abiejų šlaunų po mauzerį. Dešinią ranką patapšnoja per kairįjį mauzerį, ištaria: – štai kas tau įsako – karas su okupantais. Mes visi kariaujam, – pratęsia šaltai.

– Aišku, mes visi kariaujam, einu parsivesti arklius iš ganyklos, – pritariu jam. Arkliai už jaujos pririšti ganosi. Kol išpančioju, užmaunu brizgilus, užimtas nepastebiu, kai šalia manęs, tarsi iš po žemės, išdygsta stribas ir du NKVD kareiviai.

– Kur susiruošei, jaunuoli? – klausia stribas. Abu rusai spokso į mane uždėję dešines ant paruoštų automatų. Žaibu blyksteli vaizdas, kai prasegta rudinuke partizanas įeina į virtuvę, atsidaro langą, prisėdęs ant palangės, išsitraukia mauzerį ir pasiruošia netikėtumams. Suprantu, kad mano troba jam pažįstama, tik mudu susitinkam pirmąkart.

– Važiuosiu atsivežt iš Vadžgirio giminių, – išrėkiu stribui.

– Ko rėki, aš nekurčas, – garsiau nei pirmą klausimą išsako stribas.

– Man ausis užgulė, sušalau besimaudydamas, – vėl rikteliu.

– Einam į trobą, parodysi prievolių kvitus, – garsiai komanduoja stribas.

Taip pašūkaudami, vedini arkliais, pro jaują, traukiame link kiemo, kur ant palangės su paruoštu mauzeriu sėdi nepažįstamasis. Aš tikiuosi, kad jis išgirs mano šūkčiojimus ir nepaleis darban tų dviejų mauzerių.

Stribas ir kareiviai dairosi į jaujos pašales, ar čia nėra pavojaus. Mano visas dėmesys į virtuvės langą. Pamatau, kaip iš lango dingsta vyro siluetas. Su palengvėjimu atsidūstu ir tyliau pradedu kalbėti su stribu.

Paklausu tėvo, kodėl man nežinomas, nemandagus Lietuvos kariuomenės karininkas trukdo švęsti svarbiausią metų šventę? – Užmiršau tavo perspėti, kad gali prisireikšti Vidmantui kinkinio, bet tikėjaisi, kad tai bus po šventės. Jis šiurkštokas, bet tikras Lietuvos karininkas, – užbaigė tėvas.

Netrukus vėl pakliuvau tarp rusų kareivių ir Vidmanto bei jo palydos susidūrimo. Sugriebė mus rusai, ten atsiradusius, atsitiktinai, tik gerokai aptalžę, po pusdienio paleido. Vėliau sužinojau, kad greta mūsų sodybos Bebirvos

pakriūtėje buvo įrengta pora slėptuvių, kuriose pavojaus atveju sėkmingai Vidmantas ir jo bendražygiai slėpėsi.

Tokia buvo mūsų, mūsų partizanų ir Vidmanto okupacinio meto kasdienybė.

1946 m. rinktinė vadovaujančios struktūros sustiprėjo, nes visi jų vadovai perėjo į nelegalią padėtį ir visą savo energiją ir laiką skyrė karui su okupantais. Eržvilko gimnazijoje liko tik ryšininkai, gaunantys užduotis iš rinktinės vadovybės. Tuo metu faktiniai kaimų valdytojai buvo partizanai. Efektyviai jie veikė ir miestuose. Viena iš žymiausių to meto operacijų buvo 23 politinių kalinių išlaisvinimas iš Tauragės MGB kalėjimo, vadinamo “šubartine”. Tarp išvaduotų buvo pirmasis Lydžio rinktinės vadas P. Ruibys-Garbštas. Šią operaciją įvykdė rinktinės pirmosios kuopos OS nariai kartu su partizanais, sumaniai vadovaujant Vidmantui. Pažymėtina, kad rinktinės žvalgybos skyrius turėjo savo agentus tarp sribų, valsčių tarnautojų, jų tarpe ir tarp Tauragės MGB darbuotojų. Tai ir lėmė minėtos operacijos sėkmę. Vidmanto žvalgybinės akys siekė net Sokolovo aplinką, nes buvęs pirmosios kuopos vadas G. Kisielius-Arėjas, suimtas ir pakliuvęs į Sokolovo nagus, žaidė dvigubą žaidimą, teikdamas žinias per A. Kisielių-Mikutį Vidmantui apie Sokolovo užmačias rinktinės, vėliau apygardos teritorijoje. Žinoma, tokio žaidimo kaina – Arėjo gyvybė. Tačiau tuomet Sokolovo pinklių buvo išvengta. (8).

Į Butkaičių kaimą (Eržvilko vls.) atvyko kariniai topografai. Matuoja, žvalgo, kala kuolelius ne tik Butkaičiuose, bet ir gretimame Žiukaičiu, kituose kaimuose. Užėina pas ūkininkus atsigerti, pavalgyti, pasikalba, pasidairo. Naktį pasirodė nepažįstami partizanai, ieško ryšių su vietiniais partizanais, klausinėja apie Vidmantą, kaip su juo susisiekti. Kažin kaip būtų pasibaigę, jei ne Mikučio gauta žinia iš Arėjo, kad tai ne topografai, bet patys tikriausi sokolovininkai. Dienomis jie topografai, naktimis partizanai-provokatoriai. Rinktinės OS tarnyba perspėjo tų kaimų gyventojus, ir dar Vadžgirio, Eržvilko, Šimkaičių ir mažesnėse kryžkelėse atsirado skelbimai, kad Butkaičių ir šalia esančiuose kaimuose kariniai matininkai yra provokatoriai. Gyventojai, saugokitės, nebendraukite, nes pakliūsite Sibiran. Topografai susikrovė savo mantą ir dingo iš Butkaičių.

Vidmantas ir šiuo atveju sugebėjo išlošti šią sudėtingą kombinacinę partiją prieš Sokolovą ir kitus čekistus. Tai ypač juos siutino. MGB ministro lygyje buvo vykdomos Vidmanto gaudynės, bet tuo metu Vidmanto sukurtos žvalgybos ir kontražvalgybos struktūros atspėdavo priešų užmačias. (9).

Čekistų provokacinės operacijos tęsėsi grandine ir 1947 m. sausio 17d. buvo iššnipinėta Lydžio rinktinės štabo slėptuvė ir joje paimti gyvi trys štabo darbuotojai ir visi jų dokumentai. Lydžio rinktinė turėjo ypač daug netekčių

organizaciniame sektoriuje. Be to, iš šios Lydžio rinktinės štabo slėptuvės Maironių km. Eržvilko valsčiuje buvo išsikėlęs pirmasis JKA vadas J. Kasperavičius-Angis su visais apygardai skirtais reikmenimis į naują apygardos slėptuvę J. Juknos sodyboje prie Agluonos upelio. Lydžio rinktinės štabo nariai galėjo žinoti apygardos štabo slėptuvės vietą, o iš jų tardytojai galėjo išpešti turimus duomenis. (10).

Vidmanto pečius užgulė nauji rūpesčiai: surasti štabui tinkamus žmones, įsigyti prarastas technines priemones, surasti naujus OS darbuotojus, atstatyti sutrauktus ryšius. Maža to, balandžio 4 d. Paparčių km. prie Paupinės miško žuvo visas Lydžio rinktinės štabo apsaugos Mindaugo būrys (11 partizanų).

MGB vadeivos žūtbūt stengėsi surasti apygardos štabo vadavietę, ir jie prie jos artėjo iš kitos pusės. Iš Markulio, kuris buvo atvykęs metų pradžioje į susitikimą su JKA vadais, apytikriai žinojo štabo dislokacijos rajoną. Panaudoję visą surinktą informaciją, čekistai, aplenkdami vietinius sribus, tarp kurių partizanai Skaudvilėje turėjo savo agentus, specialūs daliniai iš Vilniaus ir Tauragės balandžio 9 d. vadavietę Juknos sodyboje ant Agluonos upelio kranto atakavo ir užgrobė. Vadavietėje susisprogdino JKA vadas J. Kasperavičius-Angis ir jo adjutantas Džiugas. Paimti dalinai apdegti štabo dokumentai, suteikę čekistams daug informacijos ir pridarę daug nuostolių apygardos OS. Tos pat čekistinės operacijos metu, po poros dienų, pateko nelaisvėn apygardos Informacijos ir žvalgybos skyriaus vadas, „Laisvės varpo“ redaktorius P. Paulaitis-Aidas.

Vidmantas liko iškart be savo štabo apsaugos būrio ir be apygardos vadovybės kurią, savo didelių moralinių ir ekonominių pastangų dėka jau buvo pastatęs ant kojų. Pagrindinis krūvis, atstatant sunaikintas grandis, tiek rinktinėje, tiek apygardoje, gula ant Vidmanto pečių, nes apygardos struktūros, nesusipėjusios sustiprėti, buvo sunaikintos. Padėtį sunkina ir tai, kad patikimi rinktinės darbuotojai vėl paimami į apygardos struktūras.

1947 m. gegužės mėn. 20–25 d. Paupio miške ties Giegių km. įvyko JKA vadų pasitarimas dėl naujo apygardos vado išrinkimo ir štabo atnaujinimo. Jame dalyvavo apygardos štabo nariai: P. Bartkus-Sąžinė, organizacinio skyriaus vadas, J. Jonuliauskas-Merkys, ūkio skyriaus vadas, H. Danilevičius-Vidmantas Lydžio ir J. Žemaitis-Matas Savanorio rinktinių vadai. Pasitarime Vidmantui ir Matui reikėjo aptarti ir įvertinti susidariusią partizaninių organizacijų kritinę situaciją Žemaitijoje, nes tą pačią balandžio mėn. 9 d. čekistai sunaikino ne tik Jungtinės Kęstučio, bet ir Žemaičių apygardos štabus. Maža to, iš Žemaičių apygardos gaunamos žinios kėlė nerimą dėl apygardos likimo. Be to, ir JKA rinktinės buvo silpnos: Savanorio rinktinę J. Žemaitis

išvykdamas paliko be štabo ir vadovybės, Žalčio rinktinė kūrėsi, Vytauto Didžiojo rinktinės vadovybė buvo sunaikinta prieš pusantro mėnesio. Tik Lydžio rinktinė, nors ir po patirtų smūgių, buvo atsigavusi ir galėjo aktyviai priešintis nuolatiniam čekistų spaudimui. Vidmantas aktyviai pretendavo į apygardos vado pareigas, bet neturėjo kuo pakeisti save rinktinės vadovybėje, be to, matė ypač atsakingą jos vaidmenį, kol neatkurta apygarda, todėl sutiko su Mato kandidatūra ir aptarinėjo kandidatūras į štabo darbuotojus vėlgi iš Lydžio rinktinės kontingento. Savanorio rinktinės vadas J. Žemaitis-Matas, kai buvo išrinktas JKA vadu, pakeitė savo slapyvardį į Tylių (11). Dar daugiau, Tylius paėmė į apygardos štabą iš Lydžio patyrusius karius : V. Gužą-Mindaugą, Antaną ir Bronių Liesius. Būtų logiška, kad Tylius JKA štabo būstinę pasirinktų savo – Savanorio rinktinės teritorijoje, tačiau jis apsistojo Skaudvilės valsčiuje Lydžio erdvėje, vel remdamasis jo struktūromis. Vidmantas, jau antrąjį apygardos vadą parėmęs ir priėmęs savo teritorijon, tokiam pasirinkimui neprieštaravo.

Pasitarimui baigiantis, gegužės 25 d. žuvo geriausias Lydžio rinktinės būrio vadas A. Jonikas-Rolandas. Vidmantas perėmė būrį, stabilizavo jame padėtį, paskyrė kitą vadą. Po šios netekties vėl rūpinosi bendrais rinktinės reikalais.

Vidmantas palaikė pastovų ryšį su kauniečiais – savo kolegomis iš studijų laikų, turėjo savo patikimą ryšininką studentą – mediką Reinholdą Žemaitį iš Dūdlaukio km. (12). Tik Kaune buvo galima gauti didesniais kiekiais medikamentų ir techninių priemonių štabui. Telefoninį ryšį su Kaunu palaikė per patikimą Raseinių pašto darbuotoją Kleopą Ambrozaitį iš Aukštašlynio kaimo. Kauno pašte dirbo patikimas asmuo, kuris gautas žinias perduodavo Vidmanto patikėtiniams, kurie įgyvendindavo jo nurodymus. Minėti asmenys paruošdavo keliones ryšininkams- pasiuntiniams, kurie atveždavo siuntas į periferiją.

Atskirais atvejais į Kauną išvykdavo ir pats Vidmantas. Autoriui teko girdėti liudijimų, kad Vidmantas Kaune su žmona nueidavo net į teatrą.

1947 m. antroje ir 1948 m. pirmoje pusėje Lydžio – Aukuro rinktinėje vyko įprasti pasipriešinimo okupantams veiksmai. Vidmantas nustatinėjo rinktinės junginiams taktiką, operatyvinius veiksmus ir gynybą. Nuolat papildė slėptuvių sistemą. Palaikė stabilią situaciją rinktinės erdvėje. 1948 m. gegužę iš JKA, Žemaičių ir Prisikėlimo apygardų įkuriamą Vakarų Lietuvos „Jūros“ sritis. J. Žemaitis-Žaltys išrenkamas jos vadu.

Liepos mėn. JKA vadų pasitarime keičiamas apygardos pavadinimas, nuo tol ji vadinama KĖSTUČIO APYGARDA. Jūros srities vadas Žaltys

siūlo apygardos vadu išrinkti H. Danilevičių-Vidmantą. Bendru sutarimu Vidmantas išrenkamas Kęstučio apygardos vadu.

Vidmantas Aukuro rinktinės vadovavimą perduoda A. Mieliuliui-Neptūniui ir perima iš Tyliaus vadovavimą Kęstučio apygardai.

1948 m. birželyje J. Žemaitis-Žaltys Jūros srities perdavimo Milaševičiui-Ruoniui įsakyme rašė: „Aš didžiuojuos, kad esu iš Kęstutėnų, iš tarpo tų, kurie tėvynei davė tokius didvyrius kaip Visvydą ir kitus, kurių žygdarbiai ir vardai, galbūt, nėra žinomi, bet apie jų darbus sužinos, juos įvertins ir amžinai atmins atgimusi Lietuva.“ (13).

J. Žemaitis-Žaltys Kęstučio apygardos vairą perdavė pagrindiniam Kęstučio apygardos pamatų klojėjui, kuris kartu su Visvydu (Angimi, Šilu) sukūrė jos struktūras, o pastarajam žuvus, tas struktūras atkurti padėjo Tyliui (Žalčiui), kovojo už jų stabilumą, nes buvo pagrindinių grandžių vadas. Tapęs apygardos vadu, rūpinosi jos grandžių kovingumu, patriotinės dvasios išlaikymu, Lietuvos valstybingumo atstatymu.

MGB-istai, nepajėgdami Kęstutėnų nugalėti mūšio lauke, ėmė naudoti klastos ir niekšybių arsenalą: skleisti tarp partizanų supriešinančią dezinformaciją, implantuoti į partizanų gretas Sokolovo smogikus ir skleisti atvirą šmeižtą per savo agentus. Per visus 1948 metus kęstutėnai šiam MGB-istų spaudimui sugebėjo atsispirti, net turėjo pergalių: suimta ryšininkė G. Stulgaitytė atvedė tris Sokolovo smogikus (Mykolą Naviką-Taurą, Antaną Muralį-Aidą ir Juozą Stonį-Verpetą pas Viduklės partizanus, tačiau sugebėjo pastaruosius perspėti apie spendžiamą klastą (N. Gaškaitė. Žuvusiųjų Prezidentas p. 149). Smogikus partizanai suėmė ir nuteisė mirties bausme, ryšininkę išlaisvino. Tokie Vidmanto vadovaujamų partizaninių struktūrų veiksmai tiesiog siutino čekistus, jie kūrė specialius planus Vidmanto ir jo vadovaujamų kęstutėnų persekiojimui.

Aiškliai per ilgai buvo užsitęsęs tas pats ryšio kanalas per Raseinių – Kauno paštus. Čekistai jį užčiuopė ir iššifravo, jie sulaukė apygardos vado Vidmanto išvykos į Kauną. Iššifravo ryšį palaikančius asmenis. Apygardos vadui ir jo palydai čekistai paruošė garantuotus spąstus. Tačiau Vidmanto partizaninė patirtis ir nuojauta jam pasitarnavo, jis grįždamas į apsistojimo vietą, apsupties čekistus laiku pastebėjo ir nedelsdamas pasitraukė. Buvo sukeltos ant kojų visos Kauno slaptosios tarnybos, net milicija Vidmanto paieškai, bet jis dingo be pėdsakų. Yra duomenų, kad jis pasislėpė pas apygardos štabo ryšininką Kaune, ten išlaukė, kol praėjo paieškos įniršis, tuomet grįžo į apygardą. Į čekistų nagus pakliuvo apygardos štabo apsaugos būrio vadas Vl. Švelnys-Putinas, štabo ryšininkas K. Trumpaitis ir Vidmanto

žmona Z. Danilevičienė. K.Trumpaitis kankinimus išlaikė neprakalbęs čekistams. Z. Danilevičienė apygardos paslapčių nežinojo. VI. Švelnys-Putinas kankinimų neištvėrė ir išdavė visus jam žinomus ryšninkus, OS narius ir archyvų paslėpimo vietas. Kęstučio apygarda patyrė milžiniškus nuostolius.

Po šios lemtingos čekistų provokacijos Kęstučio apygardos partizanų pasipriešinimo karas prieš okupantus vyko sava vaga. Vidmantas toliau vadovavo apygardai. Partizanų centralizacijos darbą dirbo J.Žemaitis-Vytautas, tuo pačiu rūpinosi ir Pietų srities partizanų vadai. Pastarieji, nesugebėję atstatyti ryšio tarp savo ir Vakarų Lietuvos sričių partizanų štabų, patys išsiruosė kelionėn pas vakarų Lietuvos partizanus. Šią kelionę aprašo N. Gaškaitė-Žemaitienė knygoje „Žuvusiųjų Prezidentas“. LGGRTC, Vilnius, 1998, p.177–178). „<...> Ties Gelgaudiškiu persikėlė per Nemuną, A. Grybinas ir A. Ramanauskas, lydimi dviejų partizanų <...> atvyko į Jurbarko v. Skirsnemuniškių km., <...> buvo nuvesti į Šimkaičių miške buvusį P. Stankaus-Gruodžio ir J. Palubecko-Simo bunkerį. Ten su vietiniais atšventė 1948 m. Kalėdas. Sausio 3 d. ryšininkė nuvedė svečius <...> į Kęstučio apygardos štabą, kur susitiko su apygardos vadu H. Danilevičiumi ir štabo viršininku R. Gedvilu“. Susitikimą su Vidmantu Pietų srities partizanų vadas A. Ramanauskas-Vanagas aprašo knygoje „Laisvės kovos 1944–1953 metais“. (LPKTS, Kaunas, 1996, p. 292–295, dokumentas 103, ištrauka iš LLKS Gynybos Pajėgų vado A. Ramanausko-Vanago aprašymo <...> apie 1948–1949 m. žiemos kelionę į Vakarų Lietuvos sritį.) <...> 1949 sausio 3 d. buvo pasiektas Kęstučio apygardos štabas ir susitikta su apygardos vadu Vidmantu, štabo viršininku Remigijum, ūkio skyriaus viršininku Vaišnora ir spaudos ir švietimo skyrius viršininku Ramūnu. <...> Panašios padėtyys buvo susidariusios ir tuomet, kai Vanagas ir Faustas susitiko su Kęstučio apygardos vadu Vidmantu ir Vakarų Lietuvos srities vadu Vairu. Pirmuoju atveju vos neįvyko ginkluotas konfliktas. To buvo išvengta tik todėl, kad Vanagas ir Faustas žinojo, jog susitinka su tikrais partizanais ir laikėsi pasyviai. Vakariečiai Pietiečių nenuginklavo, bet jie valandą laiko visi buvo pasiruošę kiekvieną akimirką pradėti kautynes. Kęstučio apygardos vadas Vidmantas su užvestu automatiniu pistoletu, apsaugotas tokioje pat padėtyje esančių dviejų partizanų, atskirai tardė Vanagą. Pagaliau Vanagai pavyko įtikinti, kad jie tikrai yra PLS siųsti Dainavos ir Tauro apygardų vadai. Padėtis atslūgo. <...>“

Jeigu Vidmantas būtų dirbęs okupantams, kaip tuo metu provokatoriai apygardos partizanams ir gyventojams skleidė provokacines pramanas, ar jis paleistų gyvus dviejų apygardų vadus?

Čekistai pasikliovė savo nesena sėkminga patirtimi, kai Žemaičių apygardos vadą kpt. Juozaitį ir jo štabą čekistų agentas Markulis įtikino kitą partizanų kpt. Ivanauską, kad Juozaitis ir jo štabas išdavikai. Ivanausko komanda Juozaitį ir jo štabą sušaudė. Markulis Ivanauską ir štabo darbuotojus išsikvietė į Vilnių, visus suėmė ir sušaudė. Žemaičių apygarda liko be vadovybės. Čekistai trynė rankas ir šaipėsi iš partizanų, kad jie nesugeba atpažinti priešų klastos.

Čekistai, pasinaudoję Putino išdavystėmis, 1949 m. sausį LSSR MGB 2N valdyba sudaro agentūrinio-operatyvinio darbo planą: visas Putino išdavystes priskirti Vidmantui ir jo štabui ir per savo agentus paskleisti tarp Kęstučio apygardos gyventojų, OS narių ir partizanų, kad jie patys susidorotų su Vidmantu ir jo štabu. Tikrąjį išdaviką ir jo darbus kruopščiai slėpti nuo gyventojų ir partizanų. (LYA f k 1 ap.3b 406 l 1-48). Ši čekistų kruopščiai paruošta akcija ir per jų agentus plačiai paskleista tarp partizanų ir gyventojų apygardos teritorijoje buvo (ir tebėra) gan sėkminga. Apygardos partizanai pareikalavo, kad Jūros srities vadovybė Vidmantą patrauktų karinėn atsakomybėn. Atvykusi Kęstučio apygardon, srities vadovybė ištyrė padėtį vietoj ir nesunkiai atpažino čekistų klastą, nes Milaševičius-Ruonis, srities vadas, ir Ivanauskas-Gintautas, srities štabo vadas, dalyvavo po čekistų klastos atkuriant sunaikintą Žemaičių apygardos štabą, o taip pat Vidmantas jiems atsiuntė Dainavos ir Tauro apygardų vadus įspėdamas apie jų atvykimą be štabų ryšininkų ir apie būtinumą tikrinti. Tačiau jie neturėjo priemonių išaiškinti partizanams ir gyventojams, kad Vidmantą apšmeižė čekistai, o tikrasis išdavikas yra Putinas, todėl Vidmantą 1949 m. balandį pašalino iš apygardos vado pareigų. Vyriausias karinių pajėgų vadas generolas J. Žemaitis H. Danilevičių-Vidmantą paskyrė savo atstovu Karaliaus Mindaugo srities štabe.

Čekistai netruko pasigirti apie nuveiktą darbą: LSSR MGB 2N valdybos 1949 m. balandžio mėn. ataskaitoje apie agentūrinį-operatyvinį darbą dėl sausyje suplanuoto darbo rezultatų – Vidmanto pašalinimo iš apygardos vado pareigų. (LYA f k 1 ap.3. b.313,l 162–196).

Štabo ryšininkas K. Trumpaitis ir Z. Danilevičienė buvo nuteisti ir ilgas metus kalėjo gulaguose. Raseinių pašto darbuotojas K. Ambrozaitis ir jam talkinę asmenys buvo išskirti atskira byla ir taip pat nuteisti.

Vidmantas Kęstučio apygardą ir štabą liepos mėn. perdavė A. Bakšiui-Germantui ir, pasigydęs sužeidimą, išvyko į paskyrimo vietą.

Tačiau jau tada virš Karaliaus Mindaugo Rytų Lietuvos srities štabų kabojo išdavystės debesys. Į Algimanto apygardos Šarūno rinktinės ryšininkų tarpą buvo infitruotas MGB agentas Vytautas Kučis-Mikas. (14). Savo straisnyje

istorikas G. Vaičiūnas rašo: 1949 m. lapkričio 1d. 13 val. 30 min. pagal Princo parodymus MGB 137 pulko čekistai, vadovaujami rikiuotės mokyklos viršininko kpt. Limonov, Kauno MGB skyriaus viršininko mjr. Fominych ir MGB 2N 3-čio skyriaus viršininko p/p Židko pradėjo Algimanto apygardos Šarūno rinktinės štabo bunkerio šturmą Šimonių girioje netoli Dienionių ežero. Žuvo buvęs Kęstučio apygardos vadas H. Danilevičius-Vidmantas, Šarūno rinktinės vado adjutantas Juozas Lapienis-Darius ir Žalgirio būrio partizanas Aloizas Žilys-Žirnis. Šie trys kariai bandė prasiveržti iš bunkerio pro čekistų žiedą, tačiau žuvo nelygioje kovoje. Dar penki partizanai, likę bunkeryje, buvo apnuodyti dujomis ir paimti gyvi. MGB-istai Vidmanto nepaliekia ramybėje ir po jo žūties ir šmeižto kompaniją prieš jį pratęsia: 1950 m. birželio mėn. (praėjus daugiau nei pusmečiui po Vidmanto žuvimo) MGB rotatoriumi Vilniuje pagamino dvi proklamacijas ir per Karaliaus Mindaugo srities vado žmoną Kimštienę (jai nežinant, kad reikalą turi su čekistais) perdavė juos Kimštui. Šiuose atsišaukimuose čekistai rašo, kad H. Danilevičius-Vidmantas 1949 m. rudenį išdavė A. Slučkos ir A. Starkaus bunkerius ir jam už tai įvykdytas Partizanų karo lauko teismo nuosprendis -sušaudytas. (15). Ši klasta buvo analogiška paskleista Kęstučio apygardoj, o ir tikslai tie patys: nuslėpti MGB agento Vyt. Kučio-Miko išdavystę ir naudoti jį tolimesnėm klastom prieš partizanus, antra, keršyti šauniam partizanų vadui, net penkerius metus draskiusiam čekistų užmačių tinklus savo drąsa ir sumanumu. Šią lemiamą dieną jis turėjo pasirinkimą, galėjo likti su anais penkais ir pasiduoti čekistams, tačiau jis buvo ištikimas kovotojas dėl savo tėvynės išlaisvinimo iš okupacinio jungo, ištikimas duotai priesaikai Tėvynės vardu, narsiai kovėsi paskutiniame mūšyje su keleriopai gausesniu priešu ir žuvo didvyrio mirtimi. Po to kai jis savanoriškai sudėjo ant Tėvynės laisvės aukuro savo jaunystę, drąsius darbus, žygdarbius ir brangiausią turtą – gyvybę, ar dar bus abejojančių jo žygiais ir darbais?

H. Danilevičiaus -Vidmanto pasipriešinimo prieš okupantus veikla, drąsa mūšiuose ir sumanumas išpėjant čekistų pinkles prieš partizanus įvertinta trečiojo laipsnio Vyčio kryžiumi, jam suteiktas karinis pulkininko laipsnis ir kario -savanorio vardas.

Vidmantas slapyvardį keitė vieną kartą, nuvykęs į Karaliaus Mindaugo sritį, pasivadino „Neringa“. Į rytų Lietuvą jį lydėjo adjutantas slapyvardžiu Algimantas.

Prie Šarūno slėptuvės žuvę: Vidmantas, Darius ir Žirnis buvo užkasti žuvimo vietoje. Jų palaikai ten išbuvo iki Lietuvos valstybės nepriklausomybės atstatymo. Palaikų paieškas, jau Nepriklausomoje Lietuvoje, pradėjo J. Lapienio-Dariaus sūnus, dr. Tautvydas Lapienis. Jo atkaklių tyrinėjimų ir paieškų dėka buvo nustatyta užkasimo vieta, palaikai ekshumuoti, nustatytos

žuvusiųjų tapatybės. Ekshumacijos ir tapatybės nustatymo procese dalyvavo Vidmanto žmona Sofija Danilevičienė ir sesuo iš JAV H. Zitkus.

Visų trijų karžygių palaikai palaidoti 1863 m. sukilėlių Šimeliškių kapinaitėse Svėdasų apylinkėje. Dr. Tautvydo Lapienio pastangomis ir kaštais pastatyti antkapiniai paminklai ir prižiūrimos kapinės.

Žuvimo vietoje Šimonių girioj prie Dienionių ežero Lietuvos genocido ir rezistencijos tyrimo centras pastatė valstybinius ženklus, kuriuose iškalts žuvusiųjų pavardės, tarp kurių ir trečiojo Kęstučio apygardos vado H. Danilevičiaus-Vidmanto, įrašas.

2001 m. autoriaus pastangomis prie Eržvilko gimnazijos fasado pritvirtinta atminimo plokštė, kurioje įvardinti visi Eržvilko gimnazijos mokiniai ir mokytojai, žuvę kovoje su okupantais. Pirmuoju ženkle įvardintas mokytojas, direktorius, trečiasis Kęstučio apygardos vadas Henrikas Danilevičius-Vidmantas.

Čekistai, pasirodo, geresni psichologinio karo specialistai panaudojant melą, pramanus, šmeižtą prieš savo priešininkus nei gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Jis skirtas ne tik nesusigaudantiems situacijoje, neišmanėliams, bet ir išdavusiems savo idealus, bendražygius ir savo sąžinę, nedrįstantiems atvirai išpažinti savo nuopuolį, besistengiantiems ši sopulį užkrauti buvusiems bendražygiams ant pečių.

A. Stoškus-Raila, atlikęs jam skirtą bausmę GUL'age, (kaip niekas kitas) sugrįžo Lietuvon. Čia rado dar gyvai besklandančius gaudus „apie Vidmanto išdavystes“, o tiksliau, nuolat pakurstomą 1949 m. sausyje LSSR MGB 2N valdybos sudarytą agentūrinį-operatyvinį planą dėl Vidmanto kompromitavimo, tarsi kalbančio: Jei jūsų vadas toks, argi jūs geresni? Tačiau Raila panoro būti „geresniu“ ir savo falsifikuotuose memuaruose apie mūšį, lėmusį jo nuopuolį, rašo: – Kodėl niekas nevadovauja būriui, kodėl jie subridę Šaltuonon srogdinasi?, – o aš nutariau išgyventi, nes mirtis lengva. Štai mūšio įkarštyje jis tampa filosofu, užmiršdamas, kad buvo kariu, davė Lietuvos vardu kario priesaika, – Aš prisiėmiau atsakomybę ne tik už būrį, jo karius, bet ir už štabą – rašo ten pat. Tad nei karys, nei filosofas – tiesiog susipainiojęs tarp tiesos ir melo menkysta-dezertyras, visus savo kaip dezertyro paklydimus, neišmanymą ir bailumą verčia ant Vidmanto pečių. Tą patį daro savo memuariniame falsifikate grįžusi iš Gulag'o ir turinti moralinių problemų prieš savo sąžinę, buvusius bendražygius ir draugus buvusi ryšininkė E. Grigalavičiūtė. Ji be įžangos ar argumetų tiesiog skelia: – Vidmantas išdavikas. Beje, reiktų atkreipti dėmesį, kad ji nieko bendro neturi nei su Vidmantu, nei su Vadžgiriu, tik dėl neaiškių priežausčių atsiradusi „Vadžgiri“ knygoje.

Knygos autorius įsijungia į ši chorą falsifikuodamas istorinius faktus: prie Lydzio rinktinės ištakų stovėjo leitenantai P. Ruibys, J. Statkevičius ir

ltn. J. Babilius bei kpt. J. Babilius, – vėliau kpt. J. Kasperavičius, nuo pat pradžių kartu su H. Danilevičiumi kūrė ir įkūrė Jungtinę Kęstučio apygardą. Tuo tarpu autoriaus teiginys, kad Lydžio rinktinėj nebuvo karininkų, kad minėtą apygardą įkūrė J. Žemaitis, yra netiesa, nes tuo metu jis buvo Žaibo apygardos vadas ir kitos apygardos kūrime nedalyvavo. („Vadžgirys“ p. 482).

Galima tik stebėtis čekistų įžvalgumu, kad MGB 2N valdybos agentūrinis-operatyvinis planas vykdomas po daugelio metų, net tada, kai tokios valdybos Lietuvoje lyg ir nėra, bet yra rezistentai, o tas planas buvo skirtas būtent jiems.

Galima būt nekreipti dėmesio, jei tokie memuariniai falsifikatai gulėtų kur nors nugulti dulkėmis, tačiau juos Albinas Stoškus (beje, taip pat buvęs rezistentas) tiražuoja jo 2006 m. išleistoje knygoje „Vadžgirys“. Nesuprantama tokios medžiagos tiražavimo autoriaus pozicija, jos memuarinė ir moralinė vertė.

Yra ir daugiau autorių, savo leidiniuose neatsakingai ar nepagarbiai atsiliepiančių apie didvyrius, paaukojusius savo gyvybes už mūsų, o ir apie juos nepagarbiai rašančiųjų laisvę. Tuo jie ir didvyriai, kad aukojosi už visus, gerus ir blogus, savo tautos vaikus.

Paaiškinimai:

1. Iš Danilevičiaus sesers Halinos Zitkus laiško Tautvydui Lapieniui (jo asmeninis archyvas).

2. A. Kisielius „Blėsta laužo žarijos“. J. Mociaus-Švėdrio prisiminimai papasakoti autoriui.

3. Elenos ir Agnės Preilaskaičių prisiminimai papasakoti autoriui.

4. LYA FK-1 Ap.3 B 271161, L 175, 180.

5. N. Gaškaitė, D. Kuodytė, A. Kašėta, B. Ulevičius „Lietuvos partizanai“ K. 1996 m. psl. 237, 238.

6. Lydžio rinktinės štabo viršininko J. Mociaus-Švėdrio prisiminimai papasakoti autoriui.

7. Laisvės kovų archyvas N12 žiūr. JKA kūrimo protokolus. „Laisvės kovos 1944–53 m. psl. 114–136.

8. Laisvės kovų archyvas N32 Lydžio rinktinės pirmosios kuopos vadas G. Kisielius psl. 108.

9. Ten pat psl. 106–107.

10. Ten pat psl. 41.

11. N. Gaškaitė. Žuvusiųjų Prezidentas. psl. 120.

12. Laisvės kovų aukos pietų Žemaitijoje psl. 184.

13. N. Gaškaitė, D. Kuodytė, A. Kašėta, B. Ulevičius „Lietuvos partizanai“ psl. 250

14. G. Vaičiūnas „Algimanto apygardos žūtis“. Žiburys 1994 m. Lapkritis N11.

15. LYA F- K1 ap.45 b.107 t.2 L.108.

Trečiasis Jūros srities vadas Vaclovas Ivanauskas

Slapyvardžiai: Vytenis, Gintautas, Otonas, Leonas.

Vaciukas tiek vaikas, tiek paauglys išsiskyrė iš savo bendraamžių. Jau tada matėsi, kad bręsta asmenybė. Jis daugiau suvokė protu ir dvasia, sugebėjo plačiau aprėpti, daugiau už bendraamžius įsiminti, ilgiau dirbti. Jį domino gimtoji ir svetimos kalbos, gimtoji ir kaimyninių tautų literatūra ir poezija. Vėliau, kai politiniai vėjai ėmė blaškyti mūsų valstybę tarp Europos milžinų, suaudrino ir Vacio pasaulėjautą. Lietuviška patriotiška šeima įskiepijo Vaclovui europinę krikščionišką kultūrą, o Raseinių dominikoniškos bendruomenės dvasiškai bei gimnazijos mokytojai tą pasaulėjautą pagilino, praplėtė ir įtvirtino. Svarbiausia, kad jo šviesus protas sugebėjo analizuoti, įsivinti ir surasti tikruosius kelius tuometinio pasaulio labirintuose.

Gimnazijos rėmai jau po penkių klasių jį varžo, nes jis suvokia plačiau žino daugiau. Gimnazijos proginuose absolventų subuvimuose jis diskutuoja precūziškai arba vokiškai apie to ar kito krašto literatūrą (galbūt net su ltn. J. Žemaičiu) ir kultūros savitumus. Dabar jau Vaclovas pripažintas Raseinių inteligentijos ir net politikų sluoksniuose kaip gabus jaunuolis.

Pirmosios bolševikinės okupacijos metais Vaclovas gimnazijos nelanko. Jį netenkina ideologizuotas, tuo pačiu deformuotas mokymo supratimas. Jis lavinosi savarankiškai, sielojosi dėl laisvės ir valstybingumo praradimo. Telkė bendraminčius priešintis okupantams. Pats rašė, kartu su bendraminčiais spausdino ir platino atibolševikinius spaudinius. A. Bubnys „Vokiečių okupuota Lietuva 1941–

1944“ 25 psl. rašo: „moksleivių ateitininkų Sąjungos pirmininku 1940 m. rugpjūtyje tapo Kauno Vytauto Didžiojo universiteto studentas-chemikas Stasys Tilinskas. Jis ėmėsi atkurti ryšius su ateitininkų organizacijomis provincijoje. <...> Ryšius su Raseinių apskrityje palaikė V. Stonis“.

NKGB 1941m. gegužės mėn. suėmė Kauno 4-os vidurinės mokyklos moksleivį Pomernecką. Tardomas jis papasakojo, kad S. Tilinskas <...> davęs paskaityti laikraštį „Laisvės varpą“, keletą atsišaukimų. Ar turėjo V. Ivanauskas ryšį su Kauno ateitininkais ir „Laisvės varpo“ leidimu, galima tik spėlioti. Tačiau 1946 11 24 Jungtinės Kęstučio apygardos Protokole N 3 p. 4 nurodoma, kad: „buvo išleisti Laisvės varpo 107 ir 108 numeriai“. Kokių kelių atėjo „Laisvės varpas“ – tęstinis leidinys į Lydžio rinktinę, toliau į Jungtinę Kęstučio apygardą: galbūt per Raseinių ateitininkus ir V. Ivanauską, gal per kitus? – bet kad jo pradžia Kaune, abejoti netenka.

V. Ivanauskas ne tik spausdino ir platino antibolševikinę spaudą, bet analizavo pasipriešinimo būdus ir metodus, aiškiai suprasdamas, kad okupacija greit nesibaigs, nes rudi ir raudoni fašistai gviešiasi užvaldyti ne dalį, bet visą pasaulį.

Trumpą, bet skaudų bolševikmetį keičia rudasis fašizmas. Bolševikmečio Rainių miškelio ir Panevėžio kankiniai, Pravieniškių ir Červenės masinės žudynės, pasodrintos per fašistines informacijos priemonės, palieka gilų pėdsaką Vaclovo sieloj. Šią gėlą dar paitrina rudojo fašizmo holokaustas. Sunaikinti jau kiti, artimai pažįstami raseiniečiai.

Lietuvos Laikinoji vyriausybė Raseinių burmistru paskiria jurbarkietį eruditą Petrą Paulaitį. Jis nuo bolševikų buvo priverstas slėptis Berlyne, dalyvavo Lietuvos Aktyvistų Fronto (LAF) veikloje ir jų pavedimu ryšininavo tarp Kauno ir Berlyno pagrindininkų ruošiant sukilimą. P. Paulaitis ypač mėgo patriotinį jaunimą, besipriešinantį okupantams, jis netrunka susisiekti su V. Ivanausku ir raseiniškiais rezistentais.

P. Paulaitis viešai protestuoja prieš holokaustą. Fašistai į jo protestą nekreipia dėmesio. Jis protesto vardan pasitraukia iš pareigų. Tai Vaclovui padaro įspūdį.

P. Paulaitis grįžta į Jurbarką, mokytojauja ir įkuria Lietuvos Laisvės Gynėjų Sąjungą, tapdamas jos vadu, priesaikos tvarka gaudamas slapyvardį Aidas.

Kapitonas J. Žemaitis grįžta į Šiluvą – valdininkauja. Kapitonas J. Čeponis grįžta į Raseinius ir skiriamas Lietuvos Laisvės Armijos Raseinių apskrities karo komendantu. Burmistru paskirtas kapitonas Pr. Gužaitis. Raseiniuose apsistoja generolas Stasys Zaskevičius ir aviacijos kapitonas V. Digrys. Du

pastarieji kuria karinę pasipriešinimo organizaciją Laisvės Šauliai. Kapitonui J. Žemaičiui pavesta organizuoti karinę pasipriešinimo organizaciją Vytauto Didžiojo Sąjungą. Leitenantas V. Stonys – Kęstučio Kovotojų padalinių atstovas. Visi jie nesugeba suderinti savo veiksmų, Vaclovui sunku susivokti, su kuriais dirbant galima atnešti naudos Lietuvai. Suvokęs, kad tik Lietuvos Laisvės Armija turi realią struktūrą ir ginkluotę, įstoja į Lietuvos Laisvės Armiją.

Vokiečių komendantas aptinka Vaclovą niekur nedirbantį, gerai kalbantį vokiškai, išsiunčia į Tauragės geležinkelio stotį vertėjauti. Vertėjaudamas nepraranda ryšio su Lietuvos Laisvės Armija, tik jau Tauragės apskrities struktūroje. Tauragės štabo slapyvardis – Gulbė, štabo viršininkas kapitonas Juozas Babilius-Ridikas.

Istorikas K. Kasparas veikale „Lietuvos Karas“ 127 psl. rašo: „1944 m. rugpjūčio-rugsėjo mėn. Tauragės apskr. trylikoje valsčių ir Tauragės mieste buvo sukurti kariniai Lietuvos Laisvės Armijos vanagų būriai nuo 20 iki 50 vyrų kiekvienas – iš viso 400–450 vanagų. Rinktinė turėjo: 400 šautuvų, 18 kulkosvaidžių, iš kurių 10 Batakių Lietuvos Laisvės Armijos organizacijoje, turinčioje ir minosvaidį. Valsčiuose veikė vanagų būriai: Eržvilke – 35, Tauragės mieste – 30 vanagų ir kt.“ Šiai struktūrai priklausė ir Vaclovas.

Praūžus frontui, Tauragės miesto ir daugelio valsčių štabų pareigūnai, palikę savo pareigas, pasitraukė į Vakarus. Iširo miesto būrys. Gulbės štabo viršininkas kpt. J. Babilius-Šarūnas, apsistojęs Balnių km. prie Eržvilko, iš ten bandė telkti apskrities Lietuvos Laisvės Armijos būrius, bet greitai buvo suimtas. Vaclovas taip pat paliko Tauragės miestą ir atvyko į savo motinos tėviškę – Openiškių km. prie Eržvilko. Toliau K. Kasparas ten pat rašo: <...> „stiprų būrį sutelkė Gaudentas Kisielius-Tomas, LLA karinį dalinį organizavęs nuo gegužės mėn. Skyrininkams <...> buvo duotas uždavinys sudaryti kovos grupes po 3–5 asmenis Eržvilko-Jurbarko valsčių kaimuose. 1944 m. rugpjūčio 27 d. Eržvilko v. Pavidaujo trečiajame kaime įvykusiame pasitarime Lietuvos Laisvės Armijos organizavimo klausimais jau dalyvavo 30 narių, veikusių keturiose grupėse <...> tame tarpe ir iš Eržvilko v. kaimų. Pasitarime buvo aptarti slapstymosi būdai būsimos bolševkinės okupacijos metu, supažindinama su slėptuvių statyba, ryšininkų verbavimu, raginama rinkti ginklus. Pagal minėtus nurodymus Eržvilko vls. Pagirių, Openiškių ir Čepaičių kaimų skyrininkas Jonas Starkus-Maželis organizavo Lietuvos Laisvės Armijos vanagų būrį, pas Preilauskus Pagirių km. įrengė slėptuvę“.

Vaclovas, atvykęs į Openiškių km., atsidūrė Maželio kontrolės zonoje.

J. Starkaus-Maželio gyvenimo aprašyme (Laisvės Kovų Archyvo 32 numerio 90-tame puslapyje) skaitome: <...> „Vaikystėje ir jaunystėje dirbo ūkio darbus, o užaugęs mokėsi kalvystės pas Openiškių km. kalvį <...> vokiečių okupacijos metais užbaigė kalvystės mokslus. Kaip Vaclovas su Maželiu susipažino, žinių neturime, bet to paties kaimo vyrams susipažinti tarpininkų vargu ar reikėjo“? Toliau to pat leidinio 67–69 puslapiuose Kankinės-didvyrės Onutės Preilauskaitės gyvenimo aprašyme skaitome: <...> „Stasys ir Petronėlė Preilauskai savo gyvenamajame name įruošė slėptuvę keturiems partizanams <...> Preilauskų namuose dažnai lankėsi ir slėpėsi slėptuvėje: J. Starkus-Maželis, V. Ivanauskas-Vytenis, J. Žičkus-Viksva, J. Mocius-Švédrys, V. Mišeikis-Tarzanas, V. Slapšinskas bei kt.“

„Didvyriškumą ir ištikimybę priesaikai <...> parodė ir kiti šeimos nariai. Kambaryje šalia slėptuvės, kurioje tuo metu slėpėsi J. Starkus-Maželis ir V. Ivanauskas-Vytenis (tai 1945 m. liepos trečia diena), smeršininkai kankino Preilauskienę – mušė, rovė plaukus, sukinėjo pirštus, metaliniu strypu kapojo kūną. Čekistas ją parbloškė ant grindų ir šautuvo buože trenkė per nugara, o paskui įsiutęs trenkė į grindis, ir šautuvas iššovė mirtinai sužeisdamas budelį. Šis įvykis išgelbėjo Preilauskienę, nes nedaug trūko, kad galutinai būtų nukankinta. Vytenis veržėsi gelbėti Preilauskienės, bet Maželis jį tramdė nuo neišvengiamos žūties“.

Apie partizanų sambūrį Blinstrubiškio miške prie Paupio J. Žičkus-Širšė Laisvės Kovų Archyvo 12 numerio 119 puslapyje rašo: „<...> po kelių dienų savo vyrus atsvedė ir Jonas Starkus-Maželis. Tie vyrai neseniai buvo susišaudę su Eržvilko sribais. Žuvo keli partizanai, nukauti keli sribai. Eržvilko sribų vadas Močalov ištrūko gyvas. Maželis ir jo vyrai sako, kad Močalov tikras sadistas. Maželis pasakojo, kad Močialov su savo „narsuoliais“ labai žiauriai nukankino jo kaimynę, jaunutę gimnazistę Onutę Preilauskaite. <...> per kelias dienas mūsų stovykloje susirinko daugiau kaip 150 partizanų“. Vaclovas, kaip ir kiti Maželio vyrai, neįvardijamas. Jis naujokas. Jo mokytojas Maželis lapas po lapo verčia partizaninės kasdienybės elementorių. Vaclovas jį perpras, išmoks greitai ir gerai.

Jonas Žičkus-Širšė to paties leidinio 131 puslapyje rašo: „<...> Po Mickiškės mūšio žuvus Saturnui ir kitiems, jo būrys suiro. Dalis vyrų perėjo į A. Stoškaus-Railos būrį. 1945 m. pabaigoje ir 1946 m. pradžioje kaimuose apie Petkaičių mišką laikėsi Vladas Pečkauskas-Gegužiukas, Juozas Norkus-Juodis ir Albertas Norkus-Linksmutis. Atsirado ir ketvirtas – nepžįstamas partizanas, aukštoko ūgio su barzdele. Iš jo elgesio buvo matyti, kad jis yra išsilavinęs, kultūringas ir taktiškas, bet savo draugams reiklus ir drausmingas.

Jis buvo to mažičio būrio vadas. Jo slapyvardis buvo Vytenis. Su savo būreliu jis dažnai užeidavo į mūsų namus, nevengė mūsų kaimynų. Kiekvienas susitikimas su Vyteniu buvo man savaip įdomus ir malonus. Supratau, kad jis žino mano ryšius su Lydžio rinktinės vadu P. Ruibiu-Garbštu, Organizacinio sektoriaus vadu K. Ruibiu-Eiva. Žino, ką aš veikiu pas Saturną ir jo vyrus. Vytenis savo pranešimus atnešdavo man, o aš juos perduodavau į Lydžio štabą. Iš štabo pranešimus ir išsakyimus atsiųsdavo man ir aš juos perduodavau Vyteniui. Taip buvo iki <...> 1946 m. vasario 7 d. Artimiau susipažinęs su Vyteniu, sužinojau, kad tai Vaclovas Ivanauskas“.

Širšė nepamini, kad tuo metu Lydžio rinktinės operatyvinio skyriaus vadu buvo J. Kasperavičius-Šilas (Angis, Visvydas), jis nuolat inspektavo būrius, prižiūrėdamas, kaip jie laikosi statuto, vidaus tvarkos taisyklių ir kokie santykiai su gyventojais. Neabejotinai Šilas inspekcijos metu artimiau susipažino su Vyteniu, pastebėjo jo ir jo būrio karišką discipliną ir tvarką, atkreipė dėmesį į jo išprusimą, padiskutavo prancūzų ir vokiečių kalbomis apie ateities Lietuvą.

Laisvės Kovų Archyvo 32 numerio 86 puslapyje A. Joniko-Rolando gyvenimo aprašyme sakoma: „<...> 1946 m. liepos mėn. 13 d. Rolando ir Vytenio būriai organizavo didžiausią Lietuvoj kalinių pabėgimą iš Tauragės NKVD Šūbartinės kalėjimo. Buvo išlaisvinti 23 vyrai, tarp jų ir Lydžio rinktinės vadas P. Ruibys-Garbštas“.

Vytenio būrys, kaip Lydžio rinktinės pirmos kuopos padalinys, iki 1946 m. rudens vykdė kuopos vadų numatytą operatyvinę veiklą. 1946 m. rugsėjo mėn. 12 d. suformuojama Jungtinės Kęstučio apygardos (JKA) vadovybė. Apygardos vadu išrenkamas J. Kasperavičius-Angis (Šilas, Visvydas). Apygardos vadas savo išsakyimu Štabo apsaugos būriu paskiria Lydžio rinktinės Kadagio kuopos Vytenio būrį. Angis tai daro neatsitiktinai, jis pažinojo Vytenį ir žinojo jo intelektualinį potencialą, būtent tokių asmenų reikėjo darbui apygardos štabe. Vytenis kartu su Aidu dirbo „Laisvės varpo“ leidyboje, nes turėjo tokios patirties, o mokėdamas užsienio kalbas, galėjo sekti Europos ir pasaulio politinius įvykius, juos analizuoti, apibendrinti ir pateikti „Laisvės varpui“.

Apie Jungtinės Kęstučio Apygardos štabą susibūrė intelektualai: Angis, Aidas (P. Paulaitis), Vytenis, Merkys ir Matas (J. Žemaitis). Visi jie laisvai kalbėjo prancūziškai ir vokiškai, o Aidas dar itališkai, ispaniškai ir lotyniškai. Visi jie valdė plunksną. Jiems visiems Angis išdalino po dalį Lydžio rinktinės norminių dokumentų, iš jų reikėjo paruošti tų pat sričių tik jau apygardos norminius dokumentus. Angis priminė neužmiršti ir reguliaraus „Laisvės varpo“ leidimo. Vytenis, kaip ir kiti intelektualai, šių dokumentų ruošime turėjo

savo barą. Jis vokiečiųmetyje dirbo statutinėj organizacijoje ir norminių dokumentų principai jam buvo žinomi. Šiuos dokumentus Angiui, Aidui, Vyteniui, Merkiui ir Matui tekdavo aptarti bendruose posėdžiuose arba su kiekvienu atskirai. Angis, pats būdamas kūrybingas ir darbštus, visus skatino dirbti kūrybingai ir intensyviai. Visi suprato, kad laiko partizanui duota nedaug, o darbų laukia daugybė.

Kitas sudėtingas darbas – partizanų centrinės vadovybės kūrimas. Reikėjo ruošti dokumentus ir šiai struktūrai, tad šis pusmetis Vyteniui buvo darbo štabe praktika, kartu einant štabo apsaugos būrio vado, kaip organizacinio-operatyvinio darbo baro, pareigas. Įsimintinas buvo tariamojo Bendro Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdžio pirmininko Markulio ir jo asistentų J. Lukšos ir Zaskevičiaus apsauga ir lydėjimas iš Batakų geležinkelio stoties. Vytenis, kaip Angis ir Aidas, iš štabo ryšininkės žinojo, kad Markulis-Erelis gali būti čekistų agentas. Vytenis pareikalavo, kad Aidas vietoj būsimo pasitarimo suruoštų Erelui karo lauko teismą ir jį likviduotų. Tačiau Aidas nesutiko to daryti nepatikrinus gautų žinių. Greitai paaiškėjo, kad Vytenis buvo teisus.

Atėjo 1947 m. Velykos. Jas nutarta švęsti kas sau su savo rėmėjais. Iki tol Aidas su dalimi „Laisvės varpa“ spaustuvės buvo perdislokuotas kiton slėptuvėn – jis ten ir švęs. Angis su Džiugu Velykas praleis su šeimininkais, pas kuriuos bazuojasi. Vytenis privalo pasirūpinti savo būrio vyrų Velykomis, o svarbiausia jų saugumu, nes vyrai nori švęsti didžiąją šventę, dažnai užmiršdami savo ypač pavojingą padėtį. Tik Vytenio griežtumo dėka būrys išvengė tragedijos, nes čekistai medžiojo Jungtinės Kęstučio Apygardos štabą ir apylinkėjų jų šnipų buvo pilna. Galbūt tą rūsčią lemtį prisiėmė Lydžio rinktinės Štabo apsaugos būrys, vadovaujamas Mindaugo, žuvęs (11 partizanų) 1947 m. balandžio 4 d. Didįjį pektadienį. Apie šį, kaip apygardos štabo apsaugos būrį, knygoje „Žuvusiųjų Prezidentas“ 117 puslapyje rašo N. Gaškaitė-Žemaitienė. Matyt, tada daugelis neskyrė pakankamai didelės, organizaciniu ir ekonominiu požiūriu pajėgios Lydžio rinktinės nuo besikuriančios apygardos. Reikia pažymėti, kad Jungtinė Kęstučio Apygarda du kartus kūrėsi iš Lydžio rinktinės resursų ir jos teritorijoj. Abu kartus tam procesui vadovavo rinktinės vadas H. Danilevičius-Vidmantas. Pirmu kartu rinktinė apygardai atidavė: operatyvinio skyriaus vadą Šilą (J. Kasperavičių, tapusį Angimi), „Laisvės varpa“ kartu su redaktoriumi Merkiu, kuris tapo apygardos skyriaus vadu, ir Vytenio būrį štabo apsaugai. Perdavė visas spausdinimo priemones, ryšininkus ir ryšio kanalus. Antrąkart vėl visos techninės priemonės buvo pakartotos naujai Jungtinei Kęstučio Apygardos vadovybei, taip pat Statutinė ir Vidaus

tvarkos dokumentacija. Pastaroji pritaikyta tapo apygardos, vėliau srities, dar vėliau Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio norminės dokumentacijos pagrindu. Visą šį rašytinį rezistencinį paveldą J. Žemaitis-Tylius, 1947 m. tapęs Jungtinės Kęstučio Apygardos vadu, kartu su štabų darbuotojais, tarp jų ir su V. Ivanausku-Vyteniu, tobulindamas toliau perkėlė iš apygardos į Jūros sritį ir į Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio centrinę vadovybę, iš jo buvo sudaryti valstybinės reikšmės dokumentai.

Vytenis, gavęs Jungtinės Kęstučio Apygardos štabo nario nurodymą apsaugos būriui, išžygiavo į Paupinės mišką, kur privalėjo saugoti pasitarimo dalyvius, o vėliau lydėti naująjį apygardos vadą, štabo narius. Naujasis apygardos vadas J. Žemaitis-Tylius apsidžiaugė, kad Vytenio būriui pavyko išvengti netekčių per įvykusius siautimus. Tylius įsakė Vyteniui toliau vadovauti būriui ir paskyrė jį apygardos štabo nariu. (Knygoje „Laisvės kovos 1944–1953 metais“, 598 puslapyje nurodoma Vaclovo Ivanausko-Gintauto partizanavimo seka 1947–1948 m. – Kęstučio apygardos štabo narys; 1948 m. pabaiga – 1949 m. rugsėjo 30 d. – Jūros srities štabo narys; 1949 m. rugsėjis – 1951 m. vasaris – Jūros srities vadas).

Tauragės apskrities MGB viršininko 1947 m. lapkričio mėn. raporte LSSR ministrui pranešama, kad Vytenio būrys atakavo Batakių sribyną ir išvadavo šio būrio ryšininkę Norkutę („Laisvės Kovų Archyvas“, 13 numeris, 127 puslapis.) Tai rodo, kad Vytenis tuo metu dar tebevadovavo būriui.

Vytenis 1947 m. antrąjį pusmetį dirbo eilinio apygardos štabo nario darbu, štabas neturėjo specialios slėptuvės, todėl jis vadovavo būriui ir ten dislokavosi su jam priskirtais dokumentais ir darbais.

1947 m. gruodžio mėn. J. Žemaitis-Tylius susitiko su Žemaičių apygardos atstovu V. Montvydu-Žemaičiu, kurį skatino kuo greičiau atkurti Žemaičių apygardos štabą. Kadangi Žemaičių apygardoje trūko pareigūnų, iš Kęstučio apygardos štabo buvo perkeltas V. Ivanauskas-Gintautas (Vytenis), kaip gabus organizatorius ir eruditas. Suprantama, Vytenis 1947–1948 m. žiemą praleido Žemaičių apygardos štabe, pastatydamas jį ant kojų. Jau 1948 m. sausį Žemaičių apygardos vadu pradeda dirbti A. Milaševičius-Radvila. Pavasariop Vytenis grįžta į Kęstučio apygardą ir apsistoja Aukuro (buv. Lydžio) štabe. 1948 m. balandžio mėn. apygardos vadui J. Žemaičiui-Tyliui vizituojant šią rinktinę, jai atstovavo Ivanauskas-Henrikas (Vytenis), matyt, jos vadas H. Danilevičius-Vidmantas buvo išvykęs ar gydėsi po sužeidimo. (N. Gaškaitė-Žemaitienė. Žuvusiųjų Prezidentas, 145–152 puslapiai.) H. Danilevičius-Vidmantas, tik liepos mėn. perdavęs Aukuro rinktinę A. Miliuliui-Neptūnui, perėmė Kęstučio apygardą iš J. Žemaičio-Tylius.

1948 m. birželio mėn. V. Ivanauskas-Henrikas (Vytenis) skiriamas Jūros srities štabo nariu. (Laisvės Kovų Archyvas, 13 Nr., 6 puslapis). Nuolatinės vietos štabas neturėjo, pertvarkinėjo apygardų štabus, ten ir dislokavosi. Srities štabe Henrikas-Vytenis dirbo iki 1949 m. birželio 11 d., t. y. iki Jūros srities štabo viršininko V. Gužo-Kardo žūties, po šios netekties srities štabo viršininku skiriamas V. Ivanauskas-Henrikas (Vytenis). Šias pareigas jis vykdė tik tris mėnesius. 1949 m. rugsėjo 9 d. žuvus srities vadui A. Milaševičiui-Ruoniui, srities vairą į savo rankas perima V. Ivanauskas-Gintautas (Vytenis). Iš jo srities štabą perima A. Liesys-Geraldas (žr. Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998, Vaga, Vilnius 1999, psl. 293–294). V. Ivanauskas-Gintautas tapdamas Jūros srities vadu, pasiekia aukščiausią pakopą partizanų vadovybėje. Jo nuopelnus kovojant su okupantais ir kruopštų darbą štabuose įvertina Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio vadovybė ir suteikia karinį majoro laipsnį bei apdovanoja Vyčio kryžiaus ordinu. Jis, kaip ir visuomet, darštus, susikaupęs ir produktyvus. Ruošia ir tobulina Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio statutinius ir Baudžiamojo kodekso dokumentus, aktyviai vykdo operatyvinę veiklą, palaiko ir tobulina ryšius tarp sričių ir vyriausios vadovybės. Tačiau aktyvi Jūros srities vadovybės ir štabo veikla masina čekistus. Apie juos vis tampriau veržiasi čekistų- smogikų ir šnipų užmesta kilpa. 1951 m. vasario 9 d. mūšio metu V. Ivanauskas-Gintautas (Vytenis) sunkiai sužeistas pakliūva čekistų nelaisvėn. Netaręs priešui nei žodžio, po 10 valandų nuo sužeidimo miršta.

Tai dar vienas narsus ir garbingas Kęstutėnas, iš tų, apie kuriuos rašė J. Žemaitis-Tylius savo Įsakyme perduodamas Kęstučio apygardos vado pareigas liekantiems dirbti ir kovoti toje apygardoje: „Aš didžiuojuos, kad esu iš Kęstutėnų, iš tarpo tų, kurie savo Tėvynei davė tokius didvyrius kaip Visvydą ir kitus, kurių žygdarbiai ir vardai, gal būt, nėra žinomi, bet apie jų darbus sužinos, juos įvertins ir amžinai atmins atgimusi Lietuva“.

Lietuvos Respublikos Prezidento 1998 m. Dekretu Vaclovui Ivanauskui-Vyteniui suteiktas pulkininko laipsnis. Jam pakartotas Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio vadovybės suteiktas Vyčio kryžiaus antrojo laipsnio ordinas. Jis amžiams išlieka Lietuvos karių-savanorių rikiuotėj.

Šimkaičių miško karžygiai 1944–1954

Šimkaičių miške buvo paskutinė Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Prezidiumo Pirmininko vadovietė, iš kurios generolas Jonas Žemaitis-Vytautas leido savo įsakymus, perduodamas LLKS vadovavimą savo bendražygiams, nugalėjo jį užpuolusią ligą, susigražino vadovo pareigas ir sutiko paskutinį mūšį su okupantais klastūnais – priešais ir savaisiais. Paliko mums didžiavyrio kovos dvasią, toliau grumtis su okupantais iki pergalės.

Dvasios galybės jis sėmėsi iš iki tol kritusių kovos lauke savo brolių-didžiavyrių, pagal rusomongoloidinius papročius niekintų aikštėse ir atgulusių šiame miške amžinajai garbei ir poilsiui. Pavartykime jų gyvenimų aprašymus, pažiūrėkime, iš kur ir kas jie buvo? Su ištisa tokių pat brolių karių-savanorių armija petys petin generolas kovėsi su okupantais visoje Lietuvoje. Paminėkime kraujo ženklus susietus Lietuvos didžiavyrius.

1. JONAS JOKUBAUSKAS-SKROBLAS, AURYS – JONAS JONULAUSKAS-MERKYS

Vienas iš Jungtinės Kęstučio apygardos steigėjų, štabo narys. Skyriaus viršininkas, tvarkęs tiek informacijos – žvalgybos, tiek ir ūkio reikalus. Gimė 1908 m. Pakasokio km. Šilalės vls. ūkininko šeimoje. Dešimties vaikų būryje buvo vyriausias. Įgijęs pedagogo specialybę, mokytojavo Padauguvio, Lygainių ir Mozūriškių mokyklose. Atliko būtinąją karo tarnybą. Išėjęs į atsargą, tapo aktyviu Šaulių Sąjungos nariu. Kaip šaulys, taip ir mokytojas buvo aistringas patriotas.

Pasipriešinimo okupacijoms veiklą pradėjo dar pirmosios bolševikinės okupacijos metu. Tik karas jį išgelbėjo nuo represijų. Faštinės okupacijos metais Jonas (Skroblas, Auryš) aktyvus Lietuvos laisvės armijos grupių organizatorius savo tėviškėje – Žemaitijoje. Jonas bendradarbiauja su LLA Tauragės apskr. štabo viršininku kpt. J. Babiliumi-Ridiku, Šarūnu, o taip pat su kitų Tauragės valsčių štabų viršininkais. Bendravimas su Eržvilko valsčiaus LLA štabo viršininku lt. P. Ruibiu-Garbžtu nulėmė tolimesnį Jono-Aurio kelią.

Jonas mokytojauja Mozūriškėse ir nustato kontaktus su persiformuojančiu pasipriešinimu okupantams. Tuo metu Tauragės apskrities LLA štabo vairą perima Eržvilko gimnazijos mokytojai, kurie pasipriešinimui suteikia naują kokybę – perorganizuoja į Lydžio rinktinę. Jonas, priklausydamas Šilalės vls. pasipriešinimo aktyvistams, savaime paklūsta rinktinės štabui ir vadovybei.

Jonui mokytojavimas tampa nepriimtinas dėl bolševikinio melo bei dvasinio genocido, ir jis 1945 m. pavasarį pasitraukia iš viešo gyvenimo ir pradeda partizanauti Lydžio rinktinėje, užimdamas štabo nario pareigas.

Jonas, ateidamas į rinktinę, pakeičia pavardę į Jonulausko, slapyvardį – į Merkį, įsigyja dokumentus nauja pavarde. Jo sesuo, dirbanti vienoje iš Šilalės įstaigų sekretore, parūpino Merkiui – Jonulauskui komandiruočių pažymėjimų. Sesers Oktavijos parūpinti komandiruotės dokumentai leido Merkiui laisvai judėti, aprūpinant Lydžio rinktinės štabą spausdinimo priemonėmis, akumulatoriais, kitomis techninėm reikmėm, taip pat galėjo vykdyti žvalgybinę veiklą bei rinkti medžiagą Lydžio rinktinės laikraščiui „Laisvės Varpas“. Merkys, pakeitęs pavardę, gyvenamąją vietą, čekistams tarsi „įkrito į vandenį“, dingio iš jų akiračio. Pastarieji jo neatsekė net po žuvimo.

Bendražygiai partizanai jį težinojo kaip Merkį – artimesni kaip J. Jonulauską. Žuvus kovos draugams iš LLA – pažinojusiems asmeniškai Merkys visiškai užsislaptino. Merkys, Lydžio rinktinėje, kaip štabo narys, vadovauja informacijos-žvalgybos skyriui.

Merkys 1946 m. antroje pusėje kartu su kitais Lydžio rinktinės štabo nariais: operatyvinio skyr. viršininku J. Kasperavičiumi-Šilu, Visvydu, rinktinės vadu H. Danilevičiumi-Vidmantu, štabo viršininku J. Mociumi-Švėdriu atstovauja Lydžio rinktinei kuriant Jungtinę Kęstučio apygardą (toliau JKA).

1946 09 12 steigiamajame posėdyje dalyvavo atstovai: Lydžio – jau išvardinti, Žalčio rinktinės J. Čėponis-Tauragis, lt. J. Vareikis-Gaučas, Šerno rinktinės – P. Bartkus-Rimgaila, Vytauto Didžiojo rinktinei atstovauja – Rimgaila (pagal rinktinės vado įgaliojimą).

Posėdžio pirmininku vienbalsiai išrinktas Angis (Visvydas, Šilas), sekretoriumi – Merkys. Šiame posėdyje sudaroma apygardos vadovybė: JKA vadu išrenkamas J. Kasperavičius-Angis. Jis taip pat štabo ir operatyvinio skyriaus viršininkas.

Organizacinio skyriaus viršininku išrenkamas Rimgaila, jam laikinai priskiriamos ir ūkio skyriaus viršininko pareigos.

Informacijos skyriaus viršininku laikinai skiriamas – Merkys (Laisvės kovų archyvas, Nr. 12, p. 28–64).

1946 09 21 posėdžio protokole, kur vėl sekretoriauja Merkys, jam pridedamos ir ūkio dalies viršininko pareigos.

Galutiniame JKA štabo narių pareigų paskirstyme Merkiui priskiriamos tik ūkio dalies viršininko pareigos (ten pat). Šiame tyrimo etape istorikams nepavyksta nustatyti Merkio pavardės.

Merkys iš Lydžio rinktinės pereina dirbti į Jungtinės Kęstučio apygardos štabą. Kartu su P. Paulaičiu – Aidu perima „Laisvės Varpą“ iš Lydžio rinktinės ir organizuoja jo leidybą apygardos štabe. Merkys vėl nardo po Lietuvą ieškodamas tiek techninių priemonių, tiek informacijos laikraščiu, dalyvauja šio laikraščio leidyboje, vadovaujant Aidui.

Po 1947 04 09 JKA vado J. Kasperavičiaus-Angies žūties ir P. Paulaičio-Aido suėmimo, kai buvo štabe paimiti nebaigti naikinti slapti dokumentai, apygardos štabas buvo sunaikintas ir jį reikėjo atkurti iš naujo, tačiau „Laisvės varpo“ leidybinė slėptuvė išliko. Okupantų nuostabai, eilinis laikraščio numeris Merkio ir Rimgailos pastangomis išėjo laiku.

Atkuriamasis JKA vadų suvažiavimas įvyko 1947 05 20–25 d. Paupio miške ties Giegių km. Šimkaičių vls. Šiame suvažiavime dalyvavo du štabo nariai: organizacinio skyriaus viršininkas P. Bartkus-Sąžinė (Rimgaila) ir ūkio dalies viršininkas J. Jonulauskas-Merkys (N. Gaškaitė, „Žuvusiųjų Prezidentas“, p. 120), taip pat dviejų JKA rinktinių vadai: Savanorio - J. Žemaitis-Matas ir Lydžio – H. Danilevičius-Vidmantas. Kitos rinktinės apygardoje reikšmingos įtakos nesudarė, kadangi svorio centras buvo Lydys tiek žmogiškuoju, organizaciniu-ekonominiu, tiek kariniu potencialu. Juolab kad Žemaitijos partizaninį pasipriešinimą atakavo visas Markulio sukauptas priemonių arsenalas: tą pačią balandžio devintąją buvo sunaikintas Žemaičių apygardos štabas, tuoj pat po to jis per savo agentus inicijavo kapitonus Juozaitį ir Ivanauską sudaryti du apygardinius štabus, juos supjudė, dėl to buvo sunaikintas kpt. Juozaitis ir jo štabas. Kpt. Ivanauskas ir jo štabas liko visiškai Markulio priklausomybėj ir palaipsniui apygarda buvo naikinama.

Rimta atspara Markulio vadovaujamos čekistų atakoms Žemaitijoje liko Lydžio rinktinė. Tai suprato visi pasitarimo dalyviai. Vidmantas, kaip pagrindinės struktūros vadas, pretendavo į apygardos vado pareigas, bet neturėjo alternatyvos vietoj savęs palikti vadovo svarbiausiai rinktinei Žemaitijoje, todėl ne tik sutiko užleisti šį postą J. Žemaičiui, bet ir skirti iš Lydžio į apygardos štabą reikiamų darbuotojų, nes J. Žemaitis Savanorio rinktinėje tokių neturėjo.

Šiame pasitarime Jungtinės Kęstučio apygardos vadu išrenkamas kapitonas Jonas Žemaitis-Matas. (Šio suvažiavimo 55-mečio proga Paupio verslininkai, visuomenės paraginti, Paupio-Vadžgirio kryžkelėje pastatė Stogastulpį, žymintį partizanų vadų suvažiavimo vietą.)

Nuo tada Merkio vadu tapo legendinis partizanas J. Žemaitis-Matas. Šis jo išrinkimas tapo startu centralizuotos partizanų vadovybės įkūrimui ir jos galių stiprinimui. Merkys buvo vienas iš tų, kurie rėmė šias J. Žemaičio-Mato, Tyliaus, Vytauto pastangas.

1947 m. spalio mėn. pradžioje pasitelkęs Šimkaičių valsčiaus organizacinio skyr. viršininką (prieš porą mėnesių pasitraukusį pas partizanus) J. Ambrozaitį ir Eržvilko vls. OS viršininką A. Slušinską-Žvainį, lydėdamas štabo apsaugos būrio kovotojų J. Kriščiūno, J. Mankaus ir kitų, vykdė ūkinės-organizacines užduotis.

Pasitarimas įvyko Eržvilko vls. Dūdlaukio km. pas Ignatavičių. Apie šį pasitarimą Šimkaičių čekistams pranešė išdavikas slapyvardžiu Marusia (Valstiečių laikraštis, 1997 10 14 Nr. 82, J. Parnarausk) str. „Iš nežinios iškeltas“ Čekistai nesuskubo užklupti partizanų Dūdlaukyje. Persekiodami juos užklupo Šimkaičių vls. Pleteriškių km. pas ūkininką Valaitį. Susirėmimo metu buvo sužeistas Merkys. Nors kiti partizanai buvo beišeiną iš apsupties, tačiau A. Slušinskas-Žvainys grįžo į mūšio lauką ir, užsikėlęs Merkį ant pečių, vėl traukėsi į nepavojingą zoną. Tai pastebėjęs čekistų snajperis iš šautuvo su optiniu taikikliu nukovė Merkį ir Žvainį iškart abu. (Dalyvavęs susirėmime sribas S. Dabašinskas apibūdino šią žūtį Daunio broliui Jonui Slušinskiui). Merkio čekistai neatpažino. Jis buvo įvardintas kaip nežinomas.

Mūšyje žuvo: J. Jonulauskas, Jokubauskas-Merkys, Antanas Slušinskas-Žvainys, Juozas Ambrozaitis, Jonas Mankus ir Juozas Krikščionaitis. Jie visi buvo išniekinti prie Šimkaičių sribyno ir užkasti Šimkaičių miško kampe.

1990 m. artimieji šiame miško kampe pastatė paminklą, tačiau Jokubausko pavardė paminklo plokštėje buvo iškalta tik po J. Parnarausko straipsnio Valstiečių laikraštyje „Iš nežinios iškeltas“.

2. ANTANAS SLUŠINSKAS-DAUNYS, ŽVAINYS

Gimė 1925 m. Paalsio km. Viduklės valsč. Ūkininko šeimoje. Tėvai valdė 32 ha. ūkį, kuris susidėjo iš dviejų dalių; Paalsio ir Polų kaimuose. Tėvai vaikus išauklėjo Lietuvos valstybės patriotais, todėl okupantai jiems buvo nepriimtini. Dar vokiečių okupacijos metais broliai: vyresnysis Jonas ir jaunesnysis Antanas dalyvavo ginkluotame susirėmime su bolševikiniais banditais, terorizavusiais vietos gyventojus. Jie nužudė Polų kaimo jaunuolį Stepą Krūmaitį. Kaimo vyrus organizavo apsiginkluoti ir pasipriešinti banditams Jonas Slušinskas. Polų kaimo vyrų grupė: Jonas ir Antanas Slušinskai, J. Mankus, A. Barauskas, J. Parnarauskas, A. Daubaras ir St. Krūmaitis (nužudytojo brolis) stjo mūšin su banditais ir juos išvijoj iš apylinkės.

Abu broliai, saugodami šeimą nuo represijų, nutarė išeiti į okupantų kariuomenę, tačiau pakeliui į Rusiją pabėgti ir stoti į partizanų gretas. Pakeliui pabėgti iš ešelonu pavyko tik Jonui (prie Žaslių), ir jis, grįžęs į gimtąsias apylinkes 1945 m. tapo Lydžio rinktinės Railos (A. Stoškaus) štabo apsaugos būrio partizanų slapyvardžiu Vilius. Antanui pakeliui pabėgti nepavyko, ir jis buvo nuvežtas tarnauti į Archangelsko sritį. Grįžęs į tėviškę, Antanas-Daunys tuo pat įsijungė į pagrindinę veiklą – vadovavo apylinkės organizaciniam sektoriui, vėliau valsčiaus OS sektoriui. Pakeitė slapyvardį, tapo Žvainys. Taip pat dalyvavo Lydžio rinktinės Rolando būrio operatyvinėje veikloje. Žvainys prie Eržvilko kapinių užminavo trispalvę, pakeltą virš žuvusiųjų Mindaugo būrio 11-os partizanų kapo. Stribas, plėšęs trispalvę nuo kapo, žuvo.

1947 10 03 Žvainys Eržvilko vls. Dūdlaukio km. dalyvavo pasitarime, kuri organizavo JKA štabo narys Merkys. Apie šį pasitarimą Šimkaičių čekistams pranešė išdavikas slapyvardžiu „Mariusia“. Tačiau čekistai į Dūdlaukio km. atvyko pavėluotai ir partizanų neaptiko. Partizanai iš Dūdlaukio km. perėjo į Šimkaičių vls. Pleteriškių km. ir apsistojo ūkininko Valaičio daržinėje. Ten juos aptiko čekistai. Įvyko susidūrimas, kurio metu buvo sužeistas štabo narys Merkys. Nors Žvainys iš pavojingos zonos buvo pasitraukęs, tačiau grįžo paimti ir išnešti sužeistą vadą. Užsimetęs ant pečių Merki, Žvainys traukėsi nuo persekiotojų. Tai pastebėjęs čekistų snaiperis iš šautuvo su optiniu taikikliu nukovė Merki ir Žvainį – abu kartu. Mūšyje dalyvavęs stribas S. Dabašinskas šią tragišką sceną matė ir 1990 m. papasakojo Žvainio broliui Jonui.

Reikia paminėti dar vieną epizodą: mūšyje dalyvavo du partizanai tuo pačiu vardu ir pavarde – tai Antanai Slušinskai. Tik antrojo slapyvardis – Lapinas. Pastarasis ryžosi gelbėti abu sužeistuosius – Merki ir Žvainį, tačiau

pamatęs, kad padėtis beviltiška, išklausė Žvainio paskutinį prašymą – perduoti sužadėtinei jo atsiveikinimą su ja. Žvainio brolio Jono teigimu, Lapinas paskutiniąją Žvainio valią įvykdė – pranešė apie jos sužadėtinio žūtį.

Susirėmime su čekistais be minėtų dviejų žuvusiųjų, buvo nukauti J. Ambrozaitis, J. Krikščionaitis ir J. Mankus. Visi nukautieji buvo išniekinti prie Šimkaičių stribyno, vėliau užkasti Šimkaičių miško kampe.

Paminklas ten pat buvo pastatytas 1990 m.

3. JONAS MANKUS

Gimė 1924 m. Polų km. Eržvilko vls. Lietuvos nepriklausomybės kovų savanorio Petro Mankaus šeimoje. Jonas buvo vyriausias. Po jo gimė Stasys, Antanas ir Vincas bei trys seserys. Tėvas valdė 3,5 ha. ūkelį, todėl Jonas, baigęs Rutkiškių pradžios mokyklą dirbo tėvo ūkyje. Tėvai gausią šeimą išauklėjo Lietuvos patriotais. Visa šeima buvo priešiška nusiteikusi okupantams.

Jonas dar vokiečių okupacijos metais dalyvavo kaimo vyrų organizuotoje ginkluotoje kovoje su bolševikiniais banditais. Kai bolševikai antrąkart okupavo Lietuvą, visa Mankų šeima rėmė partizanus. Už ryšius su partizanais Jono brolių Stasį čekistai suėmė ir mirtinai nukankino. Nenustatyta, ar Tauragės, ar Raseinių čekistai šį nusikaltimą įvykdė ir kur užkasė jo kūną.

Jonas partizanauti pradėjo 1945 m. Lydzio rinktinės Kadagio kuopos Saturno, jam žuvus – Rolando, šiam žuvus Vytenio apygardos štabo apsaugos būryje. 1947 m. spalio mėn. pradžioje dalis štabo apsaugos būrio karių lydėjo Kęstučio apygardos štabo narį Merkį jam vykdant įprastinius uždavinius. Pasitarimo vietą ir laiką Dūdlaukio km. Eržvilko vls. Pas Ignatavičių iššnipinėjo išdavikas slapyvardžiu Marusia ir pranešė Šimkaičių čekistams. Tačiau šie nespėjo Dūdlaukyje aptikti partizanų. Vėliau juos užtiko Šimkaičių vls. Pleteriškių km. Susirėmimo su čekistais metu žuvo J. Mankus, J. Ambrozaitis, J. Krikščiūnas, A. Slušinskas ir J. Jonulauskas – Jokubauskas.

Visi buvo išniekinti prie Šimkaičių stribyno ir vėliau užkasti Šimkaičių miško kampe.

Paminklą visiems atpažintiems pastatė giminės ir artimieji 1990 m.

4. JUOZAS KRIKŠČIONAITIS – KRIKŠČIŪNAS

Gimė 1927 m. Lenkčiuose Eržvilko vls. ūkininko šeimoje. Pradinį išsilavinimą įgijo tėviškėje. Pirmąją bolševikinę ir fašistinę okupaciją praleido kaime. Antrąkart bolševikams okupavus Lietuvą, Juozui grėsė tarnyba okupacinėje armijoje. Tačiau jis pasirinko pasipriešinimo kelią ir 1945 m. pradėjo

partizanauti Lydžio rinktinės Kadagio kuopos Rolando, vėliau JKA štabo apsaugos būryje. Žuvo 1947 m. susirėmime su čekistais Pleteriškių km. Šimkaičių vls. ginant apygardos štabo narį – Merkį, kurį jam buvo pavesta lydėti. Kartu žuvo J. Jonulauskas – Jokubauskas, A. Slušinskas, J. Mankus ir J. Ambrozaitis.

Visi buvo išniekinti prie Šimkaičių sribyno, po to užkasti miško kampe. Paminklą giminės ir artimieji pastatė 1990 m.

5. JUOZAS AMBROZAITIS

Gimė 1920 m. Paišlynio km. Šimkaičių vls. ūkininko šeimoje. Baigęs pradžios mokyklą, tėviškėje dirbo tėvų ūkyje. Ten pat praleido pirmąją bolševikinę ir fašistinę okupacijas. Išaugęs lietuviškoje patriotinėje aplinkoje, Juozas negalėjo pakęsti to paniekinimo, kuri atnešė okupantai. Nuo 1945 m. rėmė partizanus, ryšininkavo. Tapo Lydžio rinktinės Šimkaičių vls. Organizacinio sektoriaus nariu, vėliau sektoriaus vadovu. 1947 m. vasarą čekistai išaiškino Juozo pagrindinę veiklą. Tačiau jam laiku pavyko pasitraukti į partizanų būrį ir nuo liepos mėn. partizanavo Lydžio rinktinėje ir vykdė paskutiniuosius organizacinio sektoriaus darbus. Per 1947 m. spalio mėn. pradžioje vykusį pasitarimą Eržvilko vls. Dūdlaukio km. čekistai aptiko jų būrio pėdsakus po persekiojimo susirėmime Pleteriškių km. Žuvo kartu su J. Jokubausku, A. Slušinsku, J. Mankum, J. Krikščionaičiu.

Visi buvo išniekinti prie Šimkaičių sribyno ir užkasti miško kampe. Paminklą giminės ir artimieji pastatė 1990 m.

6. STANISLOVAS NARKEVIČIUS-PATINAS

Gimė 1918 m. Pavarčio km. Skaudvilės vls. ūkininko šeimoje. Tėvas valdė 60 ha ūkį. Baigęs vietinę pradžios mokyklą, ūkininkavo savo ūkyje, ten ir praleido pirmąją bolševikinę ir nacistinę okupacijas. Antrosios bolševikinės okupacijos pradžioje pasitraukė iš savo ūkio ir atvyko į Plėkių dvarą Eržvilko valsčiuje, kur jo žmona mokytojavo. Jau antrosios bolševikinės okupacijos pradžioj 1945 02 05 Narkevičių suėmė čekistai. Pėsčius 40 km. per žiemos šaltį nuvarė į Šiluvą, kur tada buvo Raseinių apskrities čekistinės ir kitos įstaigos. Čekistinis budelis Radislovas Raudys, ten dirbęs tardytoju, atpažino Narkevičių, kaip dvarininką, nusprendė užmušti. Po dviejų tokių tardymų į kamerą atneštas be sąmonės Narkevičius ryžosi bėgti. Ir tai jam pavyko. Išbėgo iš areštinės be apavo ir viršutinių rūbų, nors buvo šalta žiema. Tardytojas buvo įsitikinęs, kad taip sužalotas, be rūbų šaltyje Narkevičius neišgyvens, todėl nepaskelbė jo paieškos. Tačiau Narkevičiui pavyko išgyventi

ir parsigauti pas gimines prie Viduklės, kurie jį išgydė. Pagijęs liepos gale įstojo į partizanų „Žaibo“ būrį, kurio vadas buvo Rikis (L. Saročka), veikimo zona – Viduklės vls. Vėliau S. Narkevičius, gavęs kuopos vado leidimą, persikelia į Vadžgirio km. pas J. Girdzijauską, kur įrengta slėptuvė keturiems partizanams. Šiai grandžiai vadovavo Br. Kisielius-Simas. Kartu su juo buvo J. Bacys-Rimas ir Kazys Valaitis-Teisusis. Jiems talkino šeimininko darbininkas (dvigubas agentas) Stasys Čepkauskas. 1945 m. lapkričio 26 d. žuvus Br. Kisieliui-Simui, grandžiai ima vadovauti S. Narkevičius-Patinas. Iš čia grandis ruošia pasalas sribams, vykdo kitą operatyvinę ir propagandinę veiklą.

1945 m. Kūčių dieną partizanai prausėsi troboje, ruošėsi šventinei vakarienei, o tuo metu ūkį apsupo Šimkaičių vls. garnizonas. Trys vyrai: S. Narkevičius, J. Bacys ir S. Čepkauskas, ginkluoti tik revolveriais, pasislėpė namo rūsyje, o K. Valaitis prieangyje tarp maišų su grūdais. Tačiau čekistai netruko aptikti rūsį ir jame partizanus. S. Čepkauskas bandė prisistatyti čekistams kaip savas, išsėdinėjo iš rūsio, tačiau čekistai jį nukovė. Po trumpo susirėmimo su čekistais S. Narkevičius ir J. Bacys nusišovė. K. Valaitį suėmė ir išvežė į Šimkaičius, bet netrukus jis iš sribyno pabėgo.

Kūnai buvo išvežti į Šimkaičius ir išniekinti prie sribyno, vėliau užkasti miško kampe.

Paminklą giminės ir artimieji pastatė ten pat. Palaikai nebuvo ekshumuojami.

Girdzijauskų šeima buvo suimta ir įkalinta. J. Girdzijauskas per žiaurius tardymus buvo sužalotas ir gulage mirė.

Kūčių vakarą Šimkaičių sribai padegė visas J. Girdzijausko trobas ir sudegino iki pamatų. Taip bolševikai naikino žmones ir turta.

7. JONAS BACYS-RIMAS

Gimė 1920 m. Paparčių km. Šimkaičių vls. ūkininko šeimoje. Pradinį išsilavinimą įgyjo vietinėje mokykloje ir toliau ūkininkavo tėvų ūkyje. Iš kitų kaimiečių išsiskyrė augalotumu, tvarkingumu ir punktualumu. Partizanas nuo 1944 m. Lydžio rinktinės Kulkio (Paupio) būryje. Kai Kulkys buvo paralyžiuotas, J. Bacys perėjo į Br. Kisieliaus-Simo, o šiam žuvus į S. Narkevičiaus-Patino grandį ir persikėlė į Vadžgirio km. pas J. Girdzijauską įrengtą slėptuvę. Ten 1945 12 24 žuvo kartu su S. Narkevičiumi ir S. Čepkausku.

Kūnai išvežti į Šimkaičius ir išniekinti prie sribyno. Užkasti miško kampe. Paminklą giminės ir artimieji pastatė 1990 m. ten pat.

8. STANISLOVAS ČEPKAUSKAS

Gimė 1923 m. Bliūdžių km. Šimkaičių vls. mažajam ūkininko šeimoje. Baigęs pradžios mokyklą, dėl skurdžios padėties tarnavo pas ūkininkus. Nuo antrosios okupacijos pradžios vengė patekti okupacinėn kariuomenėn. Br. Kisielius-Simas prikalbėjo Stanislovą tapti sribu ir perdavinėti žinias partizanams. Tačiau čekistų užmačios buvo kitos: jie pasiūlė Stanislovui išeiti partizanauti ir tarp jų tapti čekistų agentu. Jis su pasiūlymu sutiko, čekistams užsiverbavo, tačiau vykdė partizanų pavedimus, o čekistus klaidino arba tiesiog apgauldinėjo. Vykdė dvigubo agento pareigas. Priklausė Br. Kisieliaus-Simo, vėliau S. Narkevičiaus-Patino grandžiai, dalyvavo grandies operatyvinėje veikloje. 1945 12 24 kartu su S. Narkevičiumi ir J. Baciū ruošėsi Kūčių vakarienei ir čekistams apsupus ūkį, pasislėpė rūsyje. Kadangi buvo užklupti netikėtai, su savimi turėjo tik trumpus ginklus, tad gintis buvo neįmanoma. S. Čepkauskas gudraudamas, prisistatydamas kaip čekistų agentas, norėjo išeiti iš slėptuvės, tačiau čekistai jį nukovė ir kartu atakavo kitus du. Po trumpo susirėmimo partizanai nusišovė.

Kūnai išvežti prie Šimkaičių sribyno išniekinti. Vėliau užkasti miško kampe. Paminklą giminės ir artimieji pastatė 1990 m.

9. BRONISLOVAS KISIELIUS-SIMAS

Gimė 1922 m. Kalupių km. Šimkaičių vls. stambaus ūkininko šeimoje. Tėvas valdė 40 ha ūkį. Baigė Vadžgirio pradžios mokyklą. Dirbo tėvo ūkyje ir lavinosi agronomijos srityje. Baigė žemės ūkio mokyklą Raseiniuose. Dėl gilesnių žinių žemdirbystės srityje, pažangių ūkininkavimo metodų jis buvo gerbiamas ūkininkų ir bendraamžių tarpe. Naudojosi užtarnautu autoritetu. LLA karys nuo 1943 m. Aktyvus pasipriešinimo dalyvis prieš bolševikinius diversantus. Kadagio kuopos Paupio, vėliau Saturno, dar vėliau Railos būrio partizanas. Partizanauti pradėjo nuo antrosios bolševikinės okupacijos pradžios 1944 m.

Simas ir partizanaudamas neapleido savo ūkio. Kartkartėmis dalyvavo ūkio darbuose kartu su savo bendražygiais. Tuo pačiu partizanai pasigamindavo maisto produktų savo reikmėms. Simas buvo nusiteikęs savo gerai tvarkomą ūkį išlaikyti iki Lietuvos išlaisvinimo.

Tą 1945 m. lapkričio dvidešimt šeštąją Simas su bendražygiais S. Dobilaičiu-Dobilu ir B. Dabašinsku ūkiniame pastate valė iškultus javus. Namiškiai pranešė, kad nuo miško pusės supa čekistai. Simas kaip grandies vyresnysis įsakė pasitraukti iš ūkio nepastebėtiems, kad nenukentētu namiškiai ir nesudegintų ūkio. Partizanai traukėsi skirtingomis kryptimis: Simas – pietų

kryptimi perėjo Šaltuonos upelį ir žuvo Stulgių km. prie Šimkaus sodybos. Dobilas traukėsi vakarų kryptimi, perkirto Paupio – Vadžgirio kelią ir žuvo Kalniškių km. prie J. Kisieliaus-Krapiko sodybos. Dabašinskas traukėsi į šiaurę ir žuvo Kalupių km. Simo sprendimas buvo lemtingas – visi trys žuvo. Ūkis buvo sunaikintas, namiškiai suimti.

Kūnai buvo išniekinti prie Šimkaičių sribyno. Užkasti miško kampe.

Paminklą Šimkaičių miško kampe 1990 m. pastatė žuvusiųjų artimieji.

10. STASYS DOBILAITIS-DOBILAS

Gimė 1924 m. Paviščiovyje Eržvilko vlsč. ūkininko šeimoje. Baigęs pradžios mokyklą, dirbo tėvo ūkyje, kur ir praleido pirmąją bolševikinę ir fašistinę okupacijas. Nuo antros bolševikinės okupacijos pradžios Dobilas Kadagio kuopos Saturno, vėliau Railos būrio partizanas. Žuvo 1945 11 26 Kalniškių km. ties J. Kisieliaus-Krapiko sodyba. Kartu žuvo B. Kisielius ir B. Dabašinskas.

Išniekinti – prie Šimkaičių sribyno. Užkasti Šimkaičių miško kampe.

Paminklą giminės ir artimieji pastatė 1990 m.

11. BENEDAS DABAŠINSKAS

(V. Steponaičio LKA PŽ psl. 39 įvardijamas kaip Benedas Dabažinskas)

Gimė 1924 m. Juodaičių km. Girkalnio vls., ūkininko šeimoje. Baigė pradžios mokyklą ir dirbo tėvų ūkyje. Pirmąsias okupacijas praleido tėviškėje. Partizanas nuo 1944 m. Lydžio rinktinėje Kadagio kuopoje Paupio, vėliau Saturno, dar vėliau Railos būriuose. Po metus trukusios partizaninės kovos žuvo 1945 11 26 Kalupių km. Kartu žuvo B. Kisielius ir S. Dobilaitis.

Išniekinti Šimkaičių sribyne. Užkasti Šimkaičių miško kampe.

Paminklą giminės ir artimieji pastatė 1990 m.

12. ANTANAS TAMULIS-UOSIS

Gimė 1923 m. Paparčių km. Šimkaičių vls. ūkininko šeimoje. Pradžios mokyklą baigė tėviškėje. Toliu darbavosi tėvo ūkyje. Jo tėvas Kazimieras buvo Lietuvos patriotas, aktyvus Šaulių sąjungos narys. Lietuvos patriotais išauklėjo ir vaikus. Antanas 1943 m. įstoja į LLA ir tampa aktyviu jos kariu. Tėvo vadovaujami, visa Tamulių šeima 1944 m. birželio mėn. Paparčiuose susiremia su gausesniu bolševikinių diversantų būriu ir išveja juos iš kaimo. Atėjūnai, paragavę sutelktos, automatinių ginklų ginkluotos Tamulių šeimos ugnies, daugiau nebegrįžta į Paparčius.

Po antrosios bolševikinės okupacijos Kazimieras Tamulis-Kulkis organizuoja partizanų būrį Paupinės miške. Pirmieji būrio nariai – sūnūs

Antanas-Uosis ir Kazimieras-Kadagys. Paupio būrys priklausė Lydžio rinktinės Kadagio kuopai. Tačiau Antano-Uosio partizaninis kelias buvo trumpas. 1945 07 26 grupė partizanų A. Tamulis, J. Žukauskas, J. Norkus su kinkiniu, kurį vadeliavo J. Steponaitis, jaunuolis iš Paviščio, patenka į čekistų pasalą. Žuvo: A. Tamulis, J. Žukauskas, J. Steponaitis; J. Norkus buvo sužeistas ir paimtas į nelaisvę.

Žuvusieji buvo nuvežti ir išniekinti prie Šimkaičių sribyno. Užkasti Šimkaičių miško kampe. Ten pat paminklą pastatė artimieji.

13. JUOZAS STEPONAITIS s. STASIO

Pirmoji versija.

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro 1998 09 18 archyvinėje pažymoje nurodoma, kad Juozo Steponaičio, gimusio 1928 m., tarp žuvusiųjų Šimkaičių vls. nerasta. Tačiau žuvimo faktas akivaizdus. Galima spėti, kad neginkluotą septyniolikmetį čekistai nepaėmė išniekinimui į Šimkaičių sribyną, o paliko žuvimo vietoje. Artimieji jį palaidojo šeimos kape Paupyje, tačiau įrašo ant šeimos paminklo nepadarė. Šios versijos teiginius tvirtina Lietuvos Laisvės Kovos sąjūdžio Kęstučio apygardos štabas, tyrinėjantis šios apygardos žuvusiųjų skaičių ir aplinkybes.

Juozukas gimė 1928 m. Paviščio km. Eržvilko vls. stambaus ūkininko šeimoje. Tėvas Stasys valdė 40 ha. žemės. Baigė pradžios mokyklą tėviškėje ir talkininkavo tėvui ūkio darbuose. 1945 m. liepos mėn., vykdydamas partizanų pavedimą, tėvo kinkiniu vežė partizanus A. Tamulį-Uosį, J. Žukauską ir J. Norkų-Auksaplaukį, pateko į Šimkaičių čekistų pasalą ir žuvo kartu su A. Tamuliu-Uosiu ir J. Žukausku. J. Norkus-Auksaplaukis buvo sunkiai sužeistas į galvą ir paimtas į nelaisvę.

A. Tamulis ir J. Žukauskas buvo išniekinti prie Šimkaičių sribyno ir užkasti miško kampe.

Po Juozuko žūties Šimkaičių sribai mirtinai nukankino jo tėvą Stasį Steponaitį. Kūną paliko prie Paupio miško.

Antroji versija.

LGGRTC pažymoje rastas Juozas Steponaitis, s. Mato, gim. 1900 (1908) m. Žvirblaukio km. Eržvilko vls. MGB informatorius, slapyv. Ražas, savo ruožtu bendradarbiavęs su partizanais, neslėpdamas nuo jų, kad jį užverbavo čekistai. Pažymoje nurodoma, kad jis 1948 m. birželio mėn. rastas užmuštas. Ar jis buvo atvežtas į Šimkaičius, nenurodoma. Tačiau įrašas byloja, kad slapta palaikė ryšius su partizanais ir juos rėmė, vadinas, MGB nustatė jo nepatikimumą ir priėmė atitinkamus sprendimus.

Galimas atvejis, kad šis Steponaitis buvo palaidotas žuvimo vietoje, o į Šimkaičių miško kampą nepateko nė vienas iš Steponaičių.

14. JUOZAS ŽUKAUSKAS

Gimęs 1923 m. Paviščiuvio km. (Šimkaičių vls.), ūkininko šeimoje. Pradžios mokyklą baigė tėviškėje. Talkindamas tėvams ūkio darbuose, praleido pirmąją bolševikinę ir fašistinę okupaciją tėviškėje. Sugrįžus antrajai bolševikinei okupacijai, buvo verčiamas tarnauti okupacinėje armijoje, tačiau Juozas pasirinko pasipriešinimo kelią ir 1945 m. įstojo į Lydžio rinktinės Saturno būrį, kuriame partizanavo iki žūties. 1945 liepos 26 d. žuvo patekęs į pasalą Šimkaičių sribams. Kartu žuvo A. Tamulis-Uosis, vežėjas J. Steponaitis, buvo sužeistas ir paimtas į nelaisvę J. Norkus-Auksaplaukis.

A. Tamulis ir J. Žukauskas buvo nuvežti į Šimkaičius ir užkasti miško kampe. 1990 m. giminės ir artimieji pastatė paminklą, tačiau J. Žukausko pavardės jame neiškaldė.

15. KAZYS TAMULIS-PERKŪNAS, KADAGYS

Gimė 1926 m. Paparčių km. Šimkaičių vls. ūkininko šeimoje. Tėvas valdė vidutinio dydžio ūkį. Tėvai susilaukė sūnaus Antano, dukros Onutės ir jauniausiojo – Kazio. Kazys pradinį išsilavinimą įgijo vietinėje pradžios mokykloje, liko namuose ir talkino tėvams ūkio darbuose. Pirmąją bolševikinę ir fašistinę okupacijas praleido tėviškėje. Patriotiškai išauklėta šeima aktyviai gynė Lietuvos valstybės interesus – priešinosi okupantams. Vokiškosios okupacijos metais Kazys, nors ir jaunas, aktyviai dalyvavo antiokupaciniame pasipriešinime kartu su vyresniuoju broliu ir tėvu. 1944 m. vasarą mūšio lauke kartu su visa šeima Kazys susikovė su bolševikiniais banditais ir išvijo juos iš Paparčių kaimo.

Nuo 1944 m. spalio mėn. Kazys ir brolis Antanas kovoja tėvo organizuotame ir vadovaujamame būryje Paupinės miške. Tačiau partizaninės batalijos trunka daugiau nei pusmetį. 1945 m. liepos mėn. žūva brolis Antanas, o tėvą nuo sunkios ligos pakerta paralyžius. Šeima, sprendama šią problemą, pakeičia pavardę, įsigiję dokumentus, persikelia į Skaudvilės apylinkės Sodulės km. Dirbo tarybiniame ūkyje, 1948 m. rudenį vėl išėjo partizanauti į Kęstučio apygardos Butigeidžio rinktinės pirmos kuopos Aušrelės būrį skyriaus vadu, vėliau būrio vado pavaduotoju. Partizaninę kovą Kazys tęsė beveik du su puse metų ir žuvo 1951 01 16 susirėmime su Skaudvilės čekistais Skaudvilės vls.: vienu duomenimis, Kietelių km. (tai būtų Batakių m. kryptis), kitų duomenimis, Mykalaičios

km. (tai būtų arčiau Lybiškių geležinkelio stoties). Kartu žuvo M. Kasputis-Aidas.

Buvo išniekinti Skaudvilės bažnyčios šventoriuje. Kūną iš šventoriaus paėmė čekistai. Palaidojimo vieta nenustatyta. Sąlyginis įrašas paminkle, greta brolio Antano.

16. VYTAUTAS PAŽERECKAS s. JUOZO

Gimė 1927 m. Gudelaukio km. Raudonės vls. Lietuvos nepriklausomybės kovų savanorio šeimoje. Tėvas Juozas, kaip savanoris, gavo 9 ha žemės ir ūkininkavo. Vytautas pradžios mokyklą baigė Raudonėje. Talkino tėvų ūkyje. Pirmąją bolševikinę ir fašistinę okupacijas praleido tėviškėje. Po antrosios okupacijos Vytautas apsisprendė netarnauti okupacinėje kariuomenėje ir slapstėsi keisdamas gyvenamą vietą.

1946 m. čekistai Vytautą aptiko Paskynų km. Šimkaičių vls. Susidūrimo metu Vytautas žuvo. Buvo išniekintas prie Šimkaičių stribyno ir užkastas miško kampe.

1990 m. giminės ir artimieji pastatė paminklą užkasimo vietoje. Vytautas įvardintas Šimkaičių miško paminkle.

17. JUOZAS PAŽERECKAS, s. JUOZO.

Gimė 1900 m. Naubariškių km. valstiečio šeimoje Raudonės vls. Nepriklausomybės kovų savanoris. Kaip savanoris, gavo 9 ha žemės Gudelaukio km. Raudonės vls. Įkūrė ūkį ir ten ūkininkavo. Tarnavo policijoje. Buvo nuovados viršininku Raudonėje, Kelmėje ir Kražiuose. Pirmąją bolševikinę ir fašistinę okupacijas praleido savo ūkyje. Nuo antrosios okupacijos pradžios slapstėsi. Žuvo kartu su sūnumi 1946 m. Paskynų km. Šimkaičių vls.

Išniekintas prie Šimkaičių stribyno ir užkastas miško kampe.

Įvardintas Šimkaičių miško kampo paminkle.

18. STASYS PAŽERECKAS, s. ANTANO

Gimė 1928 (1927?) m. Pavidaujo km. Šimkaičių vls. mažžemio ūkininko šeimoje. Pradinį išsilavinimą įgijo tėviškėje. Pirmąją bolševikinę ir fašistinę okupaciją praleido dirbdamas tėvų ūkyje. Po antrosios bolševikinės okupacijos Stasys apsisprendė netarnauti okupacinėje kariuomenėje ir 1946 m. pasitraukė į Lydzio rinktinės Kadagio kuopos Bitino, vėliau Mikučio būrį. Žuvo 1949 03 01 Pavidaujo miške.

Kūnas buvo išniekintas prie Šimkaičių stribyno ir užkastas miško kampe.

Paminkle Stasys neįvardintas.

19. VYTAUTAS PAŽERECKAS, s. BENEDO-SKAUTAS

Gimė 1929 m. Jakaičių km. Jurbarko vls. ūkininko šeimoje. Pradžios mokslus baigė tėviškėje. Bolševikinę ir fašistinę okupacijas praleido ūkyje. Antrąkart bolševikams okupavus Lietuvą, Vytautas apsisprendžia priešintis okupantams ir netarnauti okupacinėj kariuomenėj. Susisieikia su Lydžio rinktinės Kadagio kuopos Panteros vėliau Pavasario būriais, juose ryšininkauja. 1949 m. ryšininkauja tarp Kęstučio ir Tauro apygardos štabų.

Žuvo Šimkaičių apylinkėse. LGGRTC 1998 09 18 archyvinė pažyma (LYA K-1 ap. 3 b. 1172 1 116) LLKS Kęstučio apygardos atstovo Vl. Meškausko teigimu, Skautas žuvo 1951 02 02 Endrikių km. Slavikų vls. Šakių apskr. Užkasimo vieta nenustatyta.

20. MATAS BARČAS-JOGAILA, AUDRONIS

Gimė 1912 m. Ridikiškių (Pocaičių) km. Eržvilko vls. ūkininko šeimoje. Pradinį išsilavinimą įgijo tėviškėje. Ūkininkavo tėvo ūkyje. Tarnavo Lietuvos kariuomenėj Tauragės pulke. Visą šeimą tėvai išauklėjo Lietuvos patriotais, todėl okupacija jiems buvo nepriimtina. Matas, penkių vaikų tėvas, broliai Kazys, Alfonsas ir sesuo Petronėlė, kai bolševikai antrąkart okupavo Lietuvą, tapo aktyviais pasipriešinimo dalyviais – partizanų rėmėjais. Jogaila partizanauti pradėjo 1946 m. Lydžio rinktinės Gintaro būryje. 1947 02 13 žuvus būrio vadui Gintarui (B. Misevičiui), Jogaila perėmė vadovavimą būriui. Ir pagal tradiciją būrys pasivadino Jogailos vardu. Būrys priklausė Kadagio kuopai, todėl jis savo dislokacijos nekeitė, vykdė bendrą kuopos operatyvinę veiklą jai paskirtose ribose. Jogaila būriui vadovavo šiek tiek ilgiau nei metus. 1948m. kovo 18 d. mūšyje su čekistais žuvo kartu su savo pavaduotoju – kulkosvaidininku Juozu Jakštaičiu-Kėkštu Jerubiškių km. prie Vidaujos intako.

Buvo atvežtas prie Šimkaičių stribyno išniekinimui. Užkastas miško kampe.

1990 m. giminės ir artimieji pastatė bendrą paminklą ir iškalė pavarde.

21. JUOZAS JAKŠTAITIS-KĖKŠTAS

Gimė 1928 m. Paikų km. Gaurės vls. (kitų duomenys Kalniškių km. Eržvilko vls.) ūkininko šeimoje. Pradžios mokyklą baigė gimtinėje. Pirmąją bolševikinę ir fašistinę okupacijas praleido kaime. Partizanų nukreiptas, 1945 m. įstojo į Eržvilko stribų būrį ir teikė žinias partizanams apie čekistų operacijas prieš gyventojus ir partizanus. Supratęs, kad yra įtariamas ir sekamas, 1946 m. pereina į Lydžio rinktinės Kadagio kuopos B. Misevičiaus-Gintaro būrį. Pasižymi kaip narsus kulkosvaidininkas susirėmimuose su

čekistais. 1947 m. pradžioje žuvus Gintarui, būrio vadovavimą perima Matas Barčas-Jogaila (Gintaro svainis) ir Kėkštą paskiria savo pavadootoju.

Kėkšto partizaninių kovų kelias tęsiasi iki 1948 03 18 mūšio su čekistais Jerubiškių km. prie Vidaujos intako. Žuvo kulkosvaidžio ugnimi dengdamas draugų atsitraukimą. Kartu žuvo būrio vadas M. Barčas-Jogaila.

Kūnai buvo nuvežti išniekinimui prie Šimkaičių sribyno, vėliau užkasti miško kampe.

1990 m. giminės ir artimieji pastatė bendrą paminklą užkasimo vietoje ir iškalė pavarde.

22. GEDIMINAS ŽILAITIS-MĖNULIS

Gimęs 1928 m. Lapgirių km. Šimkaičių vls. ūkininko šeimoje Mokėsi Vadžgirio pradžios mokykloje ir baigė jos penkis skyrius. Toliau mokytis sutrukdė antroji bolševikinė okupacija. Dirbo tėvų ūkyje ir talkino Kadagio kuopos „Gintaro“, „Bitino“ ir „Rolando“ būriams. 1946 m., suėjęs šaukiamajam amžiui į okupacinę kariuomenę, Gediminas išėjo partizanauti į B. Misevičiaus-Gintaro būrį. Gedimino Žilaičio-Mėnulio partizaninis kelias buvo trumpas. Jis žuvo 1947 03 09 mūšyje su čekistais Butkaičių km. Eržvilko vls. Kartu žuvo J. Valantiejus-Romas, A. Butkus-Vėtra ir J. Stonys.

Kūnai buvo išniekinti Eržvilko miestelio šventoriuje. Gedimino giminės ir bendražygiai kūną nuo šventoriaus slapta paėmė, įdėjo į karštą ir ruošėsi slapta palaidoti kapinėse. Tačiau Šimkaičių sribai karštą su palaikais aptiko Žilaičių sodyboje, kūną paėmė ir vėl išniekino prie Šimkaičių sribyno. Gedimino kūnas buvo užkastas Šimkaičių miško kampe.

1990 m. ten pat buvo pastatytas bendras paminklas ir iškalta Gedimino pavarde.

23. VYTAUTAS (VITOLDAS) PALUBECKAS-VIKTORAS

Gimė 1918 m. Pavidaujo km. Šimkaičių vls. ūkininko šeimoje. Pradinį išsilavinimą įgijo tėviškėje, toliau ūkininkavo tėvų ūkyje, kur ir praleido pirmąją bolševikinę ir fašistinę okupacijas. Antrą kartą bolševikams okupavus Lietuvą, Vytautas apsisprendė netarnauti okupacinėj kariuomenėj ir 1944 m. pasitraukė pas partizanus į „Batalioną Nr. 8“, vėliau „Trijų lelijų“ kuopą. Žuvo 1948 11 08 prie Paslauskienės miško susirėmime su Šimkaičių čekistais. Sužeistas ryžosi nepasiduoti okupantams – nusišovė.

Buvo išniekintas prie Šimkaičių sribyno. Užkastas Šimkaičių miško kampe.

1990 m. giminės ir artimieji pastatė bendrą paminklą ir iškalė jo pavarde.

24. ZENONAS MILERIS-KAZAS, AIDAS

Gimė 1914 m. Šimkaičiuose (LKAPŽ, psl. 109, V. Steponaitis), Vencloviškių km. Raudonės vls. (LLKS Kęstučio apyg., V. Meškauskas), ūkininko šeimoje. Pradinį išsilavinimą įgijo tėviškėje. 1934 m. buvo pašauktas kariuomenėn į dragūnų pulką. Kaip drausmingas ir sumanus kareivis, buvo nukreiptas į mokamąją kuopą, kurią baigė puskarininkio laipsniu. Likęs virštarnybiniu, už gerą pareigų vykdymą buvo pakeltas viršila. Pirmosios bolševikinės okupacijos metais, kaip kariškis, išvengė represijų. Fašistinės okupacijos metais buvo mobilizuotas į vermachta. Iš ten pasitraukė artėjant frontui prie Lietuvos. Slapstėsi. Po antrosios bolševikinės okupacijos buvo suimtas ir pateko į filtracijos stovyklą Kalinine. Organizavo grupinį pabėgimą. Pabėgo devynių asmenų grupė ir grįžo į Lietuvą 1945 m. rudeni. Nuo tada Lietuvos laisvės gynėjų rinktinės (Bataliono Nr. 8) Skirsnemunės būrio vadas. Koviniam vienetui vadovavo apie metus. 1946 10 06 susidūrimė su čekistais Paalsio km. sužeistas, priešui nepasidavė – nusišovė.

Kūnas buvo išniekintas prie Šimkaičių stribynų ir užkastas miško kampe.

1990 m. giminės ir artimieji pastatė paminklą su bendru žuvusiųjų pavardžių įrašu.

Paminklas Šimkaičių karžygiams

Partizanai – Lietuvos kariuomenės karininkai

Antrosios bolševikinės okupacijos pradžioje emigravusių ir išstremtų karininkų vietos liko tuščios, į jas stėjo vyrai, galintys vadovauti būriams ir kuopoms, dirbti štabuose, organizuoti teritorinę gynybą, vadovauti apygardoms ir sritims. Karinius laipsnius pagal užimamas pareigybes pirmasis įvedė Tauro apygardos vadas A. Baltūsis-Žvejys. Jis savo karinę apygardą vertino kaip su priešu kariaujančią pusę ir 1946 m. liepos 5 d. įsakymu Nr. 23 savarankiškai įvedė Lietuvos kariuomenės ir karininkų uniformą – pošalmius, karininkų kepure ir einamųjų pareigų ženklus: apygardos vado – pulkininko (3 žvaigždutės ovale); apygardos štabo viršininko – pulkininko leitenanto (2 žvaigždutės ovale); apygardos štabo skyrių viršininkų – majorų, rinktinės vadų – majorų (1 žvaigždutė ovale); apygardos adjutanto – kapitono (3 žvaigždutės); rinktinės vado pavaduotojo, rinktinės štabo viršininko – kapitono, rinktinės štabo skyrių viršininkų – leitenantų (2 žvaigždutės); rinktinės adjutanto – jaunesniojo leitenanto (1 žvaigždutė); kuopos vado – jaunesniojo leitenanto; būrio vado – viršilos (1 plati juostelė); būrio vado pavaduotojo-puskarininkio (3 siauros juostelės); skyrininko – jaunesniojo puskarininkio (2 siauros juostelės); grandininko – grandinio (1 siaura juostelė). Karininkai, nelankę karo mokyklos, po žvaigždutėmis, nurodančiomis laipsnį, privalėjo nešioti skersai antpečio prisiūtą 10 mm pločio tautinių spalvų juostelę. Tokią juostelę privalėjo nešioti ir buvę karininkai, jei jų einamos pareigos neatitiko turimo karininko laipsnio.

1946 m. liepos 6 d. įsakymu Nr. 24 Žvejys paskelbė, kad laisvės kovotojų organizacija yra karinė, todėl įvedami pagrindiniai Lietuvos kariuomenės statuto elementai.

Tauro apygardos vado 1946 07 05 įsakymas Nr. 23 yra Lietuvos kariuomenės karininkų korpuso tąsa ypač sunkiomis aplinkybėmis. Jie kovojo ir žuvo dėvėdami karininkų uniformas, turėdami karininkų laipsnius. Ne tik žuvo, bet buvo niekinami aikštėse. Išniekinti Tauro apygardos vadų Žvejo ir Fausto

kūnai su Lietuvos kariuomenės uniformomis ir skiriamaisiais pulkininkų ženklais buvo užfiksuoti nuotraukose. Šios nuotraukos išliko iki mūsų dienų.

Apygardos vado įsakymu Nr. 23 kariai ir karininkai vadovavosi iki 1949 m. gegužės 19 d. Tą dieną LLKS (Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio) Tarybos nutarimu buvo leidžiama nešioti tik Lietuvos kariuomenėje įgytus ar suteiktus LLKS laipsnius ir ženklus. Nešiojant šiuos skiriamuosius ženklus, antpečio gale turėjo būt skersai prisiūta 8 mm pločio žalios spalvos juostelė. Visiems pareigūnams ir eiliniams kovotojams tarnybos metu buvo privaloma dėvėti uniformas su skiriamaisiais ženklais.

LLKS Taryba karininkų laipsnius suteikė nedaugeliui, daugiausia Tarybos nariams ir keletui ypač pasižymėjusių partizanų (kpt. Tauro apygardos vadui Faustui, kpt. V. Gužui-Kardui, plk. gynybos pajėgų vadui A. Ramanauskui-Vanagui, kpt. B. Liesiui-Nakčiai, mjr. P. Bartkui-Žadgailai, plk. ltn. Leonardui Grigoniui-Užpaliui, plk. J.Šibailai-Merainiui, kpt. J. Kasperavičiui-Visvydui, mjr. J. Lukšai-Skirmantui).

Autoriui neteko patirti, ar istorikai nagrinėjo, kokiam skaičiui karininkų buvo suteikti laipsniai pagal užimamas pareigas Tauro apygardoje ir kokiam kiekiui karininkų suteikė laipsnius LLKS taryba? Kiek jų žuvo? Kiek liko gyvų? Tai įdomūs istoriniai faktai.

Krašto apsaugos ministerijos vadovybė 1997 m. kardinaliai išsprendė karininkų laipsnių suteikimą pagal užimtas pareigas partizanų struktūrose. Krašto apsaugos ministerijos įsakymo pagrindu buvo paimtas Tauro apygardos vado 1946 07 05 įsakymas Nr. 23.

Tauro apygarda, kaip aktyviai auganti karinė struktūra, 1947 m. rugpjūčio viduryje Kazlų Rūdos miškuose organizavo pirmuosius partizanų mokymo kursus (tai tarsi karo mokyklos tąsa). Juose dalyvavo „Žalgirio“, „Vytauto“, „Kęstučio“ rinktinių ir apygardos štabui priklausančios „Maironio“ kuopos kovotojai. Kursams vadovavo apygardos vadas Žvejys. Kursantų žinios buvo patikrintos ir įvertintos teigiamai. Puskarininkų laipsniai buvo suteikti daugiau nei pusšimčiui kursantų. Ruošiant kitą laidą, įvyko čekistų kariuomenės antpuolis. Po mūšio kursai nebuvo atnaujinti, nes vyko intensyvūs mūšiai su okupacine kariuomene. Žuvus aukštesniajam karininkui, jo vietą užimdavo žemesnysis, todėl anksčiau minėtas karinis parengimas buvo vertingas.

Karinio parengimo kursai vyko kitose apygardose. Buvo ir kita mokymo metodika. Karinis pasiruošimas vyko tarnybos vietose (rinktinėse), egzaminuodavo ir suteikdavo laipsnius apygardų karininkai. J. Žemaitis-Vytautas, dar vadovaudamas rinktinei, įkūrė kursus organizacinio sektoriaus kovotojams, mokymų trukmė – 32 val. Dalis partizanų rėmėjų, apmokytų

kovoti su okupantais, vėliau užėmė būrių vadų vietas, rinktinių štabų ar net vadų pareigybes.

Po antrosios bolševikų okupacijos Lietuvos partizanai tęsė pasipriešinimą pasikeitusiems okupantams. Apygardų ir rinktinių karinės struktūros išliko arba buvo atkuriamos. Rinktinės karinė struktūra: rinktinės vadui buvo tiesiogiai pavaldus štabo viršininkas; šis rinktinę valdė per operatyvinį skyrių, kuriam buvo pavaldus informacijos ir propagandos karininkas. Operatyviniam skyriui buvo pavaldūs ir kuopų vadai, šiems – būrių vadai. Tokia pat ir apygardos struktūra. Tik vietoj karininkų buvo skyriai – informacijos ir propagandos skyrius ir t. t. Šis skyrius užsiiminėjo partizanų spaudos tvarkymu ir skirstymu rinktinėms ir kuopoms. Ryšių skyrius (karininkas) tvarkė ryšius su kitomis apygardomis ar atskirais padaliniais. Nustatinėjo ryšių maršrutus, punktus, tikrino ir skyrė ryšininkus(es), užtikrino ryšio slaptumą. Žvalgybos skyrius (karininkas), betarpiškai ir pasinaudodamas organizacinio sektoriaus (OS) atstovais, rinko duomenis apie priešų dalinių dislokaciją, jų operatyvinę veiklą, priešų agentus. Jų pareiga buvo nustatyti priešų agentų tikrumą ir kalbę, pateikti duomenis karo lauko teismo teisėjui. Tik šiems patvirtinus kalbę, teisėjas priimdavo atitinkamą sprendimą. Jie vykdė ir kontražvalgybos funkciją. Ūkio reikalų skyriaus (karininko) svarbiausias rūpestis -partizanų maitinimas. Jų pagrindiniai tiekėjai buvo organizacinio sektoriaus atstovai – ūkininkai. Ūkio skyrius aprūpindavo pramoninėmis prekėmis ir pinigais, kurie buvo būtini spaudos priemonių, popieriaus, reikmenų pirkimui; mokesčiams aukštesnei organizacijai išlaikyti, uniforminės ir kt. aprangos įsigijimui, medikamentų pirkimui ir kt. Medicinos sanitarijos skyrius (karininkas) rūpinosi patalpinti sužeistus ir sergančius gydyti, įsigyti medikamentų ir tvarsliaivos (kartu su organizacinio sektoriaus asmenimis). Medikų profesionalų partizanai beveik neturėjo, susirasti patikimus (nors kartu su žvalgybos karininku) buvo nelengva. Felčerių punktų ir poliklinikų medikus čekistai labai akylai stebėjo. Jų akiratyje buvo ir visos vaistinės, administraciniai skyriai.

Apygardos (rinktinės) vado štabo viršininko įsakymu, buvo vykdomas aplinkraščiu, atsišaukimų, pažymėjimų, statuto, įvairių dokumentų ruošimas, redagavimas, spausdinimas (kartu su informaciniu skyriumi), partizanų štabo dokumentų archyvavimas, jų išsaugojimas. Štabo viršininkas kartu su jam pavaldžiais skyriais privalėjo sudaryti mobilizacinius planus jo teritorijoje gyvenantiems karo prievolininkams, kad susidarius palankiai situacijai, mobilizavus karo prievolininkus, būtų galima atsikvoti nepriklausomybę. Kai kurių apygardų (rinktinių) struktūroj buvo mobilizacinis skyrius (karininkas). Šie planai buvo sudarinėjami, kol gyvavo apygardų ir rinktinių struktūros.

Štabo viršininkas kartu su pavaldžiais skyriais (karininkais) ruošė ir įgyvendino partizanų statutą ir vidaus tvarkos taisykles, teikė paskatinimus ir apdovanojimus už žygdarbius ir kitus nuopelnus, skyrė pareigybėms, paaukštinimams.

Apygardos (rinktinės) vadas savo įsakymais valdė visą karinę struktūrą, nustatinėjo visą organizacijos strategiją ir taktiką. Sąveiką su išorinėm organizacijom. Prižiūrėjo bendrą vidaus tvarką, veiksmų teisiškumą. Kuopų vadai kartu su būrių vadais vadovavo kariniams veiksams partizaninėse operacijose, užtikrino stovyklavimo saugumą, ruošė ir eksploatavo slėptuves, mokė karius karinių veiksmų, užtikrino drausmę ir statuto laikymąsi jų daliniuose.

Atskiruose kovos etapuose partizanų organizacinės struktūros keitėsi. Visuomet trūko kvalifikuoto vadovujančio personalo. Vienam asmeniui buvo priskiriamos dvejys ar trejys pareigos, pvz: Lydžio rinktinės žvalgybos ir kontražvalgybos karininkas Raila vadovavo ir rinktinės štabo apsaugos būriui. Tos pat rinktinės operatyvinio skyriaus vadas J. Kasperavičius-Šilas (Būsimas JKA vadas) tobulino rinktinės statutą, jį įgyvendino kuopose (I, II, III) ir būriuose. Aktyviai talkino leidžiant rinktinės laikraštį „Laisvės varpas“, dalyvavo koviniuose veiksmuose kartu su būrių partizanais, todėl buvo visų mylimas ir gerbiamas. Tapęs jungtinės Kęstučio apygardos vadu (1946 m. rugsėjo 21 d.), jis dirbo ir štabo viršininku, ir operatyvinio skyriaus vadu.

Ne visi skyriai (karininkai) turėjo savo slėptuves. Neretai jie dislokuodavosi koviniuose būriuose, kartu su jais gyveno, o mūšio metu kartu kovodavo ar net žūdavo. Dažnos būdavo štabų slėptuvių apgultys ir jų personalo žūtys. Ne visuomet pavykdavo atkurti pilnos sudėties štabus ar jų padalinius.

Dm. plk. lt. E. Jakimavičiaus, 2001 m. parengtame „Lietuvos laisvės kovų karininkai 1944–1953 m.“ sąvade yra įvardinta 294 karininkų pavardės. Lyginant šį skaičių su žuvusiųjų partizanų – 20000, karininkų skaičius buvo ne mažiau kaip 1:20; tai sudarytų apie 1000 karininkų. Tad kur kiti? Kodėl jie neįvardinti? (Lietuvos kariuomenėj karininkų skaičius sudarė 1:16). Atsakymas paprastas – šiuo klausimu nėra atsakingos institucijos, kuri vykdytų žuvusiųjų karininkų paiešką ir laipsnių suteikimo tvarką. Štai kaip šis klausimas sprendžiamas: Petras Ruibys-Garbštas, Žigas, Lietuvos kariuomenės karo mokyklos absolventas atsargos leitenantas, LLA Eržvilko valsčiaus štabo viršininkas (1943 m.), Lydžio rinktinės vadas (1944–1946 m.), suimtas 1946 m., tardytas. 1946 m. birželio 13 d. pabėgo iš Tauragės NKVD kalėjimo, 1946 m. liepos 18 d. žuvo mūšyje su čekistais, eidamas Lydžio rinktinės 3 kuopos vado pareigas. LGGRT pasipriešinimo dalyvių teisių komisija,

vadovaudamasi pročekistiniu reglamentu, pateikė KAM kaip būrio vadą, nes tai buvo įvardinta tardymo protokole, ir nekreipė dėmesio į pateiktą P. Ruibio-Garbšto gyvenimo aprašymą, kur ir buvo minimas įgytas karinis laipsnis ir tai, jog daugiau nei metus vadovauta rinktinei. KAM savo paskyrimu P. Ruibiui-Garbštui suteikė kario-savanorio statusą ir puskarininkio laipsnį. Šitokią nepagarbą reiškė žuvusiems didvyriams reglamentų ir biurokratinių barjerų statytojai. Kitas – Stasys Jarmala-Briedis, Audrūnas, Žemaičių legiono Margio rinktinės štabo viršininkas. 1944–1946 Kęstučio apygardos štabo narys, žuvo 1949 m. lapkritį (susišprogdino). LGGRTC komisija nerado čekistinių protokolų, nes jų nebuvo, todėl pripažintas kariu savanoriu – eiliniu. Nesuteiktas statusas ir karininkų vardai bei laipsniai Lydžio rinktinės OS vadui (1944–1945) Jonui Žičkui-Viksvai, Napoleonui Lukošiiui, Onutei Prieliauskaitei. Tai tik vienos rinktinės neįvardinti karininkai. Manau, kad situaciją gali ištaisyti Krašto apsaugos ministerijos vadovybė, rasdama reikiamus sprendimus.

Vakarų Lietuvos partizaninių organizacijų centralizacijos seka

LLA ŠIAULIŲ APYGARDA IR ŽEMAIČIŲ LEGIONAS

Pagal 1944 m. gruodžio 10 d. LLA vyr. Vanagų vado operatyvinį įsakymą Nr. 4 tuo pat metu buvo išleistas Saturno (Šiaulių) apygardos vado A. Eidimto įsakymas Nr. 4. Šiai apygardai priklausė Šiaulių, Telšių, Mažeikių, Kretingos ir Tauragės apskritys. Tačiau atkurta Saturno apygarda gyvavo neilgai, 1945 m. balandyje buvo paimtas nelaisvėn A. Eidimtas, kai kurie kiti štabo nariai, apygarda pakriko.

Birželio mėn. antroje pusėje LLA Šiaulių apygardos štabo narys Vl. Verbejus pasiūlė Vėgėlės rinktinės štabo nariui A. Zaskevičiui-Vasariui užimti apygardos vado pareigas. Liepos pradžioje buvo sudarytas apygardinis junginys ir suformuotas jo štabas. Liepos mėn. rikiuotės įsakymu LLA Šiaulių Saturno apygarda buvo pervardinta į Vyties (štabas Vytis), o A. Zaskevičius-Vasaris pasirašė šios apygardos vadu. Apygardos štabo viršininku buvo paskirtas kpt. J. Žemaitis atleidžiant jį nuo kitų pareigų. Apygardai priskirtos Šiaulių, Joniškio, Tauragės, Raseinių ir Kėdainių apskritys. Po liepos mėn. 22 d. Virtukų mūšio Vėgėlės rinktinė žlugo, Žebenkšties rinktinė perdislokuota kiton vieton. Mūšio metu priešui pateko Vėgėlės rinktinės štabo operatyviniai dokumentai, dėl jų pateko nelaisvėn Kelmės gimnazijos kapelionas A. Čiumielius, buvęs labai populiarus tarp dvasiškių, gimnazistų, gyventojų ir partizanų, daug pasidarbavęs vienijant atskiras partizanų grupes, sprendžiant nesutarimus tarp jų. Nelaisvėj atsidūrė kunigas B. Gaižutis ir kiti intelektualai, rėmė Vėgėlės rinktinę ir gyvenę Kelmės–Tytuvėnų–Viduklės–Nemakščių stačiakampio teritorijoje. Žlugo ne tik rinktinė, bet ir jos intelektulasis rezervas.

Tokiu būdu Vyties apygarda neegzistavo. Ir tik spalio pradžioje Žebenkšties ir Lydžio rinktinių atstovų pasitarime buvo sudarytas naujos Žaibo apygardos organizacinis branduolys: apygardos vadu išrinktas kpt. J. Žemaitis, operatyvinio skyriaus viršininku – kpt. J. Čeponis. P. Bartkus ir

A. Zaskevičius iš rinktinės perėjo į apygardą tomis pačiomis pareigomis. Lapkričio mėn. Žebenkšties rinktinės laikinu vadu paskirtas Virgis Butkus-Dangutis (žuvo gruodžio 2 d.). Žiemos periodui tolimesni apygardos kūrimo darbai buvo sustabdyti. Pavasarį apygardos štabo darbuotojai derėjosi su gretimų rinktinių vadais dėl pastarųjų prisijungimo prie Žaibo apygardos, tačiau derybos buvo be rezultatų, tad iki rugpjūčio mėn. Žaibo apygarda ir Žebenkšties rinktinė buvo tas pat darinys, nes abiejų struktūrų buvo tie patys vadovai. Rugpjūčio pradžioje, po tarp A. Zaskevičiaus ir J. Čeponio kilusių nesutarimų pastarasis atsistatydino iš Žebenkšties rinktinės vado ir Žaibo apygardos skyriaus viršininko pareigų ir kartu su kuopos vadu lt. Vareikiu-Gaučiu pasitraukė iš Žebenkšties rinktinės teritorijos, nutaręs kurti naują Žalčio rinktinę. Dėl to žlugo Žaibo apygarda, kaip ir moraliai sukrėsta Žebenkšties rinktinė. Rinktinės vadu tapo A. Zaskevičius-Šalna, pervardinęs Žebenkšties rinktinę į Šerno. Tarp visų rinktinės (apygardos) karininkų emocijos išsiliejo per kraštus, net toks tolerantiškas derybininkas, kaip P. Bartkus-Rimgaila, turintis Šerno ir Vytauto Didžiojo rinktinių įgaliojimus derėtis dėl apygardos reikalų, atmetė Žaibo apygardos (tuo pačiu ir J. Žemaičio) pasiūlymus pradėti derybas dėl prisijungimo prie pastarosios ir nedvejodamas priėmė H. Danilevičiaus-Vidmanto pasiūlymą jungtis prie Lydžio rinktinės. Kai tokį pat sprendimą priėmė ir J. Čeponis-Tauragis, Žalčio rinktinės vadas J. Žemaitis-Matas prarado bet kokias viltis reanimuoti Žaibo apygardą, liko be pareigų, dar daugiau, artimiausių bendražygių atstumtas, pasijuto užribyje.

Žemaičių Legiono vadas mjr. J. Semaška-Liepa po ilgų derybų pareigas pradėjo eiti 1945 m. spalio 5 d. išleisdamas įsakymą Nr. 1, paskirdamas štabo sudėtį ir numatydamas veiklą išplėsti devyniose apskrityse: Telšių, Mažeikių, Raseinių, Tauragės, Kretingos, Klaipėdos, Šilutės, Pagėgių ir vakarinėje Šiaulių apskrities dalyje. Po keleto transformacijų iš sumanyto stambaus darinio 1946 m. balandyje susikūrė realiai veikianti Žemaičių apygarda, apimanti Telšių, Mažeikių, Kretingos ir dalį Klaipėdos apskritis.

1945 m. rugsėjo mėn. Lydžio rinktinės štabo viršininkas J. Kubilius-Bernotas savo pareigas ir štabo regalijas perdavė H. Danilevičiui-Vidmantui, kurį Lydžio vadovybė įpareigojo pastarosios pagrindu iš gretimų rinktinių sudaryti apygardinį junginį. Nesutarimai su reguliariosios kariuomenės karininkais buvo dėl partizaninio karo taktikos ir strategijos, nes pastarieji dar nebuvo išsivadavę iš reguliariosios kariuomenės statutinių gniaužtų ir kt. nuostatų, taikė juos tiesiogiai (Virtukų, Pyragių miškų mūšiai ir kt. veiksmai). P. Paulaitis-Aidas, Lietuvos laisvės gynėjų rinktinės vadas, reikalavo junginį steigti partinių programų pagrindu. Tuo tarpu Lydžio rinktinė, pasirinkusi

partizaninio karo taktiką slėptis slaptvietėse nedideliais būriais, okupantams ruošti pasalas, išvystė gerą ryšių ir propogandos sistemą, jau antrus metus leido Lietuvos partizanų laikraštį „Laisvės varpa“. Kruopščiai saugojo karinį ir intelektualinį potecialą.

1946 m. kovą H. Danilevičius-Vidmantas tapo rinktinės vadu. Įgavo svaresnį žodį derybose. J. Kasperavičius-Šilas jau antruosius metus ėjo Lydžio rinktinės operatyvinio skyriaus vado pareigas ir pagarsėjo rinktinėje ir už jos ribų kaip draugiškas ir sumanus partizaninio karo vadovas, derybose jis vaidino svarbų vaidmenį. H. Danilevičius-Vidmantas, pastebėjęs, kad Žaibo apygarda ir Žebenkštis rinktinė pakriko, sukvietė Vytauto Didžiojo, Šerno ir Žalčio rinktinių atstovus, kartu su Lydžio rinktinės derybine grupe įkūrė Jungtinę Kęstučio apygardą (toliau JKA), kurios vadu buvo išrinktas J. Kasperavičius-Angis. Apygardos kūrimosi stadijoje Lydžio rinktinei pavesta aprūpinti ją slėptuvėmis, ryšio ir kt. materialinėmis-techninėmis priemonėmis. JKA iškart išvystė energingą organizacinę, operatyvinę ir propagandinę veiklą. Perėmė iš Lydžio rinktinės „Laisvės varpa“ leidybą, skelbdami ją oficialiu JKA laikraščiu. Pirmaisiais veiksmais J. Kasperavičius-Angis likvidavo susidariusią įtampą tarp buvusios Žebenkštis rinktinės karininkų: A. Zaskevičių-Šalna, Šerno rinktinės vada, komandiravo, kaip JKA atstovą, į centrinį (klastingai okupantų ir kolaborantų organizuotą fiktyvų) BDPS štabo vado (kolaboranto) Markulio dispozicijon. (Dar tuomet partizanų vadovybė nežinojo, kad Markulis čekistų agentas, o jo organizuotas BDPS – klasta). J. Žemaitį-Matą paskyrė Šerno rinktinės vadu. P. Bartkus-Rimgaila JKA kūrimosi metu buvo paskirtas štabo skyriaus viršininku. J. Čeponis-Tauragis vadovavo Žalčio rinktinei. Išskirstyti į skirtingus padalinius, nesutarimų dalyviai ramiai ėjo jiems pavestas pareigas.

J. Žemaitis-Matas, perėmęs Šerno rinktinę iškart ją pervardino Savanorio slapyvardžiu, ignoruodamas nustatytas LLA slapyvardžių tradicijas. Tačiau jis pateko nepavydėtinon situacijon, nes iki tol daugelį metų jo aplinka buvo aukštesnio ir aukšto rango karininkai, kiti intelektualai, tuo tarpu jam patikėta rinktinė neturėjo nei kuopų vadų, nei štabo darbuotojų, būrių vadai buvo vietiniai kaimo vyrai, su kuriais betarpiškai bendrauti jam buvo nauja nelengva patirtis. Intelektualų rezervą ši rinktinė prarado per Virtukų ir Pyragių mūšius, todėl štabo atkūrimui rezervo nebuvo. J. Žemaitis tiesiogiai vadovavo rinktinės operatyvinei ir organizacinei veiklai, nuolat kariaudamas su čekistinės kariuomenės garnizonais, dislokuotais rinktinės teritorijoj.

JKA štabas, minimaliai įsikūręs, ėmė ruošti visos šalies apygardų vadų suvažiavimui, kurį organizavo kolaborantas Markulis. Čekistai tikėjosi sukviesti vienon vieton visus apygardų vadus, juos paimti nelaisvėn ir sunaikinti.

Partizanų vadai, neįtardami klastos, pasitarimui ruošėsi atsakingai. Pažymėtina, kad JKA vadas J. Kasperavičius-Angis savo pranešime vadų suvažiavimui išdėstė Lietuvos partizaninio karo ideologinius principus, kuriais vėliau vadovavosi Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio vadovybė. (Laisvės kovos 1944–1953 metais. LPKS Kaunas 1996, psl. 258–269). Čekistų ir kolaboranto Markulio klastą partizanai išaiškino, tačiau dėl JKA štabo žūties partizanų vadų suvažiavimas įvyko nepilnos sudėties, Tauro apygardos vadų iniciatyva ir jų teritorijoj.

1947 04 09 čekistinė kariuomenė atakavo JKA štabo slėptuvę, kurioje mūšio metu žuvo apygardos vadas J. Kasperavičius-Angis ir jo adjutantas Džiugas. Čekistai slėptuvėje rado dalį nebaigtų naikinti apygardos slaptų operatyvinių dokumentų, kurių pagrindu čekistai sunaikino veikusią apygardos ryšių sistemą. Po poros dienų buvo paimtas nelaisvėn apygardos štabo narys P. Paulaitis-Aidas.

1947 04 09 čekistinė kariuomenė atakavo Žemaičių apygardos štabą Plungės apylinkėse. Žuvo apygardos vadas K. Antanavičius-Taurus ir štabo nariai. Žemaičių apygardos vadais pasiskelbė Šatrijos rinktinės vadas kpt. K. Juozaitis-Meteoras ir kpt. J. Ivanauskas-Vygantas. MGB agento Markulio inicijuotoje tarpusavio kovoje kpt. K. Juozaičio štabas buvo sunaikintas, vadu tapo kpt. J. Ivanauskas-Vygantas, atsидūręs besąlygiškame Markulio pavaldume. (Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998, Vaga, Vilnius, 1999, psl. 283). Tų pačių metų spalyje Markulis iškvietė J. Ivanauską ir jo štabą į Vilnių pasitariman ir visus sunaikino. Susilpninta apygarda liko be vadovybės.

Vakarų Lietuvos partizaninės struktūros patyrė krizę, nes JKA be vadovybės ir ryšių sistemos, išskyrus Lydžio – kitos rinktinės silpnos. Žemaičių apygarda kolaboranto rankose nuolat silpninama, pasmerkta sunaikinimui.

Taisyti padėtį ėmėsi Lydžio rinktinės vadas H. Danilevičius-Vidmantas, išlaikęs stabilią rinktinės ir ryšių sistemą, išsaugojęs intelektualinį rezervą, jis sukvietė likusius JKA skyrių vadus P. Bartkų-Rimgailą ir J. Jonulauką-Merkį bei Savanorio rinktinės vadą J. Žemaitį-Matą savo teritorijoj Paupio miške prie Giegių km. (Šimkaičių vls.). Pasitarimas vyko nuo gegužės mėn. 20 iki 25 dienos, nes buvo formuojamas apygardos štabas iš likusių štabo narių ir Lydžio rinktinės intelektualų. Surasta strategiškai patogi štabo dislokacijos vieta (greta geležinkelis ir plentai), nustatyta veiklos taktika ir strategija, paskirti atsakingi už veiklos sritis: štabo virš. P. Bartkus-Žadgaila, ūkio dalis – J. Jonulaukas-Merkys (abu buvę štabo nariai), iš Lydžio – operatyvinio skyr. virš. V. Gužas-Kardas, informacinio skyr. virš. A. Liesys-Taurus. Vėliau

štabo nariu paskirtas Lydžio būrio vadas V. Ivanauskas-Vytenis. Maža to, kad J. Žemaitis- Matas į pasitarimą atvyko tik su asmens sargybiniais, išryškėjo, kad Savanorio rinktinėje nesuformuotas štabas, Matas neturi net pavaduotojo. Tokioj situacijoj rinktinės palikti negalima. Po pasitarimo J. Žemaitis-Tylius ir P. Bartkus-Žadgaila išvyko į Savanorio rinktinę ir per du mėnesius sudarė ir apmokė rinktinės vadovybę, apygardos įkurdinimo rūpesčius ir jos stabilumą užtikrinti palikdami H. Danilevičiui-Vidmantui.

Visi apygardos ryšių, ūkio, ekonomikos, atstajmo rūpesčiai gulė ant H. Danilevičiaus-Vidmanto ir jo štabo narių.

Tikėtina, kad JKA štabo dislokaciją nurodė dar 1947 m. sausyje kolaboravęs ir Markuliui dirbantis A. Zaskevičius, nes jis štabo slėptuvėje iki tol buvo net du kartus. Čekistai tokius smogikus kruopščiai slėpė, tikėdamiesi vėl ir vėl juos sėkmingai panaudoti partizaninio pasipriešinimo naikinimui, todėl imitavo, kad štabvietę nurodė kiti.

Reikia pastebėti, kad visas Markulio klastas, apgaules ir karines-operatyvines atakas Žemaitijoje H. Danilevičiaus-Vidmanto komanda atrėmė sėkmingai, o priskirdamas savo rinktinės intelektualus J. Žemaičio-Tylius štabui, kilstelėjo jį ant aukštesniojo laiptelio; jie abu Markulio pastangas pavertė niekais.

Apygardos vado J. Žemaičio-Tylius veikla buvo efektyvi. Jis per metus žymiai išplėtė JKA, ir iš dalies pastarosios įkūrė Prisikėlimo apygardą. Jau po mėnesio iš JKA, Prisikėlimo ir Žemaičių apygardų įkūrė Jūros sritį.

Pažymėtina, kad iki srities įkūrimo dėl sunaikinto Žemaičių apygardos štabo atkūrimo 1947 m. gruodžio mėn. J. Žemaitis keletą kartų susitiko su Žemaičių apygardos atstovu V. Montvydu-Žemaičiu ir kaskart jį skatino greičiau atkurti apygardos štabą. Kadangi trūko pareigūnų, tuomet iš JKA atkūrimo darbams perkėlė Lydžio rinktinės būrio vadą, kartu einantį ir apygardos štabo nario pareigas V. Ivanauską-Gintautą. Vadovauti Žemaičių apygardai V. Montvydas pakvietė kpt. A. Milaševičių. Pastarasis apygardai vadovavo nepilnus metus ir buvo perkeltas vadovauti Jūros sričiai. Tada Žemaičių apygardos vadu tapo Vladas Montvydas-Žemaitis ir vadovavo jai penkerius metus. Žuvus V. Montvydui-Žemaičiui, apygarda žlugo.

Partizanų karas Eržvilko krašte ir okupantų klastotės

Okupantų vykdomas Lietuvos valstybės naikinimas ir jos gyventojų genocidas sukėlė visuotinę gyventojų neapykantą ir pasipriešinimą okupantams ir kolaborantams, kuris 1941 metų birželio 23–26 dieną prasiveržė visuotiniu sukilimu ir Lietuvos valstybinės santvarkos atkūrimu. Eržvilkiškiai sukilėliai dalyvavo sukilime Kaune, pagal Laikinosios Lietuvos Vyriausybės nuostatus atkūrė Eržvilko valsčiaus administraciją.

Vokiečių okupantai po šešių savaičių likvidavo Laikinąją Lietuvos Vyriausybę ir tęsė bolševikų pradėtas Lietuvos gyventojų represijas. Eržvilkiškiai taip pat tęsė pradėtą kovą, tik jau su vokiečių okupantais. Eržvilke buvo suformuotas valsčiaus Lietuvos Laisvės Armijos (LLA) štabas, 35-kių LLA vanagų būrys. Jiems vadovavo lt. Petras Ruibys ir lt. Juozas Babilius. Valsčiaus štabas priklausė Tauragės apskrities štabui, kuriam vadovavo eržvilkiškis kpt. Jonas Babilius-Ridikas, Šarūnas. Tauragės aps. LLA štabas turėjo Gulbės, vėliau Lino, o Eržvilko vls. štabas – Fikuso slapyvardį. Visuose kituose apskrities valsčiuose taip pat buvo sukurti kariniai būriai. Apskirtyje buvo iki 500 LLA vanagų.

Eržvilkiškis Telesforas Kisielius, Kauno m. Panemunės policijos nuovados vachmistras, 1943 metų vasarą buvo komandiruotas į Onuško, Lydos apylinkes kovoti su raudonaisiais diversantais, kurių Rūdninkų giriose tą vasarą knibždėte knibždėjo. Buvo sudarytas vokiečių karininkų vadovaujamas 30 policininkų dalinys, kuris rengdavo pasalas diversantams. Kaip rašo A. Kisielius-Mikutis (LKA Nr. 32, P. 93), čia Telesforas Kisielius įgijo partizaninės kovos patirties. Kitų metų vasarą, artėjant frontui, Kauno policijos nuovados buvo paleistos ir Telesforas grįžo į Pavidaujį. Įstojęs į Gaudento Kisieliaus-Tomo, LLA Kadagio (vėliau Ažuolo) kuopą, pradėjo ruošti artėjančiai antrajai bolševikinei okupacijai.

Kuopos vadas Tomas – dragūnų puskarininkis, turintis reguliariosios kariuomenės karybos teorinį ir praktinį paruošimą, jo pusbrolis Telesforas –

policijos vachmistras, įgavęs praktinės partizaninio karo patirties kovose su diversantais, diskutuodami netruko prieiti išvadą, kad reguliariosios kariuomenės karybos strategija partizaniniam karui netinka, ir priėmė Telesforo pasiūlyta partizaninio karo strategiją. Čia pat nutarė rengti kuopą ir kuopos teritorijos gyventojus partizaniniam karui su artėjančiais sovietų okupantais – statyti slėptuves, tvarkyti ryšius, ruošti konspiracijos ir kitiems veiksams (K. Kasparas. Lietuvos karas. P. 127).

Apskrities štabas priklausė LLA Šiaulių apygadai. Ši – vyriausiajam LLA štabui. Tokia, tik gerokai fronto apardyta apskrities LLA struktūra liko antrą kart Rusijos bolševikinei imperijai okupavus Lietuvą.

Bolševikai Eržvilke vietoj progimnazijos įsteigė gimnaziją. Mokytojų kolektyvas pasipildė Vytautu Steponaičiu, Henriku Danilevičiumi, Jonu Kubiliumi, direktoriumi paskirtas Antanas Giedraitis – visi jie LLA kariai. Jie sukūrė pagrindžio organizaciją, sujungusių visus LLA vanagų būrius Tauragės ir pietvakarinėje Raseinių apskrities dalyje. Šioje erdvėje visi piliečių ar atskirų organizuotų grupių pasipriešinimo veiksmai turėjo paklusti jų vadovavimui. Pagrindžio organizacijos vadovybė su kuopų vadais rengė posėdžius Kadagio kuopos karių ir rėmėjų įrengtose slėptuvėse: Pagirių kaime pas Preilauskus ir Rudžių kaime pas Toliušius. Viename iš posėdžių pagrindžio organizacijai suteiktas Lydžio slapyvardis, priimta Kadagio kuopos vado pasiūlyta partizaninio karo strategija. Vanagus nutarta vadinti partizanais, jie turėjo dėvėti Lietuvos kariuomenės uniformas ir nešioti skiriamuosius ženklus.

Sukurta pagrindžio organizacijai vadovavo ltn. Petras Ruibys-Garbštas, Žigas (fizikos ir chemijos mokytojas), organizacijos štabui – Jonas Kubilius-Bernotas (matematikos mokytojas), jis vadovavo ir visos organizacijos operatyvinei veiklai. Informacijos ir propogandos veiklai vadovavo Antanas Giedraitis (gimnazijos direktorius), o Vytautas Steponaitis (anglų kalbos mokytojas) kartu su Henriku Danilevičiumi-Vidmantu (darbų mokytoju) tvarkė ūkinę dalį ir rūpinosi medikamentais ir tvarsliaiva. Štabo ir organizacijos veikloje aktyviai dalyvavo mokytojai P. Gailiūnas, ltn. J. Statkevičius, K. Ruibys-Eiva bei Varlaukio mokyklos mokytojas ltn. Juozas Babilius. Organizaciniam sektoriui vadovavo Jonas Žičkus-Viksva (Eržvilko vargoninkas), žvalgybai – Antanas Stoškus-Raila (štabo apsaugos būrio vadas). Gulbės štabo viršininkas kpt. Jonas Babilius-Ridikas iš Tauragės, praūžus frontui, atsikėlė į tėviškę – prie Eržvilko esantį Balandžių kaimą, valščiaus organizacijai deponavo iš apskrities štabo atsivežtus dokumentus, tarp jų – statutą, vidaus, organizacinio sektoriaus tvarkos taisykles, teismų tvarką. Šie dokumentai, pritaikyti esamai organizacijai, buvo sėkmingai panaudoti rinktinės ir aukštesnių partizaninių

Petras Ruibys-Garbštas
Rinktinės vadas

Jonas Kubilius-
Bernotas
Rinktinės štabo
viršininkas

Antanas Giedraitis
Gimnazijos direktorius,
Informacinio skyriaus
viršininkas

Henrikas Danilevičius-
Vidmantas. Ūkio dalies
viršininkas

Juozas Kasperavičius-
Šilas. Operatyvinio
skyriaus viršininkas

organizacijų veiklai. Kapitonas aktyviai dalyvavo organizacijos veikloje, konsultavo rinktinės štabo darbuotojus. Be viso kito, štabas ruošė ir atsarginius darbuotojus: iš gimnazistų – Joną Rimšą, iš tarnautojų – Juozą Mocių, kurie greitai užėmė atitinkamas pareigas rinktinės štabe.

Tuo pat metu periferijoje gausėjo LLA vanagų būriai, jie net patrigubėjo ir sudarė daugiau nei po šimtą karių kiekviename valsčiuje. Karių gausa kėlė didelį rūpestį operatyvinio skyriaus vadui Bernotui. Opiausia problema buvo karių maitinimas. Dėl tos priežasties įvairiomis priemonėmis prisiėjo mažinti karių skaičių, kad jie nepatektų į sovietų kariuomenę. Formuojant rinktinę,

vanagai sutelkti į tris kuopas: pirmoji – Kadagio, vėliau Ažuolo, jungė Paupio – K. Tamulio-Senio, Pavidaujo – T. Kisieliaus-Bitino, Batakių – J. Strainio-Saturno ir Gaurės – A. Joniko-Rolando būrius.

Antroji Uosio kuopa jungė tris arba keturis būrius: Vaitimėnų, Pajūrio ir Karklėnų.

Trečioji – Neptūno kuopa jungė keturis ar penkis būrius: Šalnos, Žaibo, Nemuno ir ketvirtas būrys, kurio pavadinimas nenustatytas, veikė Ž. Naumiesčio ir Šilutės aps. teritorijoje. Tvarkant karinę rinktinės struktūrą, buvo nustatytas 70 karių skaičius kuopoje (K. Kasparas. Lietuvos karas. P. 503–506).

Okupantai nesnaudė, jau 1945 metų pradžioje suėmė gimnazijos direktorių A. Giedraitį, mokytoją V. Steponaitį, karininkus Joną ir Juozą Babilius. Tačiau pagrindinio štabo veikla nesutriko, štabo nariai persirikiavo pareigybėmis ir papildė nauju nariu – šilutiškiu mokytoju Jonu Jokubausku, slapyvardžiu Jonulauškas-Merkys. Greitai Merkio iniciatyva ir visų štabo narių pastangomis buvo išleistas Lydžio rinktinės laikraštis „Laisvės varpas“ (vokiečių okupacijos metu pagrindyje leistas ateitininkų organizacijos laikraštis, kurio leidybą pratęsė rinktinės štabas), tapęs populiariu tarp partizanų ir vietos gyventojų. Tai buvo Tiesos spindulėlis okupantų melo jūroje, kurio partizanai ir visuomenė su nekantrumu nuolat laukė.

Baigiantis vasarai, į štabą buvo priimtas karininkas Juozas Kasperavičius-Šilas, kuris nedelsiant iš Bernoto perėmė vadovavimą operatyviniam skyriui.

Tuo metu štabo vadovaujamos rinktinės kuopos nuolat kariavo su okupanto kariuomene ir jai talkinisiais sribais: ruošė pasalas, užiminėjo valsčių miestelius, drausmino kolaborantus. Nepaklūstančiuosius partizanų karo lauko teismas baudė materialinėmis bandomis ar net mirtimi. Gimnazija taip pat priešinosi okupaciniam režimui: ignoravo okupantų siunčiamas programas, vaikus mokydama pagal Lietuvos valstybėje galiojusias. Buvo blokuojamas stojimas į komjaunimą. Gimnazijoje vyravo krikščioniška dvasia. Valsčiaus komsorgas Zigmąs Gramaila į gimnaziją nebuvo įleidžiamas, valsčiaus teritorijoje šlaistėsi su garnizonu kaip vertėjas ar kaip eilinis sribas.

Ypatingą pasipriešinimą parodė štabo ryšininkė gimnazistė Onutė Preilauškaitė ir visa jos šeima. Partizanų ir čekistų susirėmimo Čepaičių–Pagirių kaimuose metu Onutė ir kiti šeimos nariai talkino partizanam. Tai pastebėję čekistai Onutę suėmė, o jos motiną kankino kambaryje, šalia slėptuvės, kurioje slėpėsi partizanai V. Ivanauskas-Vytenis ir J. Starkus-Maželis. Čekistas įsiutęs automato buože smogė P. Preilauškienei, šis iššovęs nukovė patį čekistą. Tai išgelbėjo jos ir abiejų partizanų, buvusių slėptuvėje, gyvybes, nes Vytenis veržėsi

mūšin gelbėti kankinamą Preilauskiene, o Maželis vargu ar būtų sugebėjęs jį sutramdyti. Toje slėptuvėje slėpdavosi ir kuopų vadai, atvykę į pasitarimus su rinktinės vadu Garbštu, štabo viršininku Bernotu, kitais štabo nariais, tarp kurių Onutė palaikė ryšius. Garbštas, sužinojęs, kad Onutė suimta, įsakė visiems štabo nariams pasiimti iš slėptuvių ginklus ir nedelsiant pasišalinti iš gimnazijos – išeiti į Railos štabo apsaugos būrį miške. Railos būrio žvalgybininkai atidžiai sekė Eržvilko čekistų nusikalstamą veiklą ir nustatė, kad Onutė, per dvi paras priešams nepratarusi nė žodžio, buvo nukankinta pačiu žiauriausiu būdu. Gavęs šią žinią, Garbštas įsakė štabo nariams Bernotui, Vidmantui, Vapsvai ir kitiems kartu su juo grįžti į darbo vietas. Bendradarbiai net nepastebėjo trumpo jų dingimo iš gimnazijos.

Onutė Preilauskaitė.
Lydžio rinktinės ryšininkė

Eržvilko valsčiaus NKGB viršininkas I. A. Močalov, įvykdęs šį kraupų nusikaltimą, įsakė bendrininkams: komsorgui Z. Gramailai, milicijos viršininkui Vladui Butkevičiui, stribams J. Pranskaičiui ir P. Avgustovičiui Eržvilko kapinėse nuo kapo išlaužti akmeninį kryžį, pririšti jį prie Onutės kūno ir nuskandinti Šaltuonos senvagėje. Minėtieji šią kraupią šventvagystę įvykdė (Nužudyta, bet nemirusi./ Lietuvos Aidas. 1992 m. spalio 20 d. P. 7).

Tuometinis Eržvilko gimnazijos direktorius juristas Toliušis sugebėjo iškelti baudžiamąją bylą dėl O. Preilauskaitės nužudymo. I. A. Močalov buvo nušalintas iš pareigų ir nuteistas. Tačiau dėl gimnazijos mokytojų kolektyvo bolševikinių mokymo programų ignoravimo ir dėl čekistų įvykdyto nusikaltimo – žiauraus O. Preilauskaitės nužudymo – iškėlimo į viešumą čekistų pastangomis Eržvilke gimnazija buvo panaikinta, palikta tik progimnazija, o direktorius Toliušis atleistas iš pareigų.

Štabo narių iniciatyva į direktoriaus pareigas buvo rekomenduotas Henrikas Danilevičius. Tauragės švietimo skyrius savo įsakymu paskyrė jį į šias pareigas nuo 1945–1946 mokslo metų pradžios. Nuo šios datos J. Kubilius-Bernotas atleistas iš mokytojo pareigų, taip pat ir iš rinktinės štabo viršininko pareigų, jam leista tęsti studijas Vilniaus universitete. Lydžio rinktinės vadas P. Ruišys-Garbštas štabo viršininku paskyrė H. Danilevičių-Vidmantą, kuriam štabas iškėlė uždavinį – sujungti Pietų Žemaitijos partizanų rinktinės į apygardą. Vidmanto pečius užgulė triguba našta: vadovauti progimnazijai,

rinktinės štabui ir kurti apygardą. Šią užduotį jis energingai ir kantriai vykdė, į štabą pasitelkęs J. Mocių-Švedrį, J. Rimšą-Justą ir J. Mačiulį-Skaisgirį, kurie vienoje slėptuvėje su operatyviniu skyrius vadu Šilu atliko ir techninę „Laisvės varpo“ leidybos dalį (N. Gaškaitė ir kt. Lietuvos partizanai 1944–1953. P.233–259).

J. Jonulauskas-Merkys, susitvarkęs atitinkamus dokumentus, nevaržomai judėjo tarp miestų, parūpindamas reikiamos technikos „Laisvės varpo“ leidybai. Laikraštį redakcija leido reguliariai, net kelių šimtų egzempliorių tiražu. Kuopos atstovai jį platino, jei reikėdavo – padaugindavo, visoje rinktinės teritorijoje. Leidinys buvo pageidaujamas visų visuomenės sluoksnių, populiarumu nenusileido Laisvės gynėjų sąjungos leidžiamiems „Lietuviškiems atgarsiams“ (redaktorius P. Paulaitis-Aidas), pasiekusiems ir Lydžio rinktinės teritoriją.

Kuopų operatyvinė veikla buvo aktyvi visus metus. Daug kovinių susidūrimų su čekistais, daug žūčių iš abiejų pusių. Žuvusiųjų vieton stjo kiti jaunuoliai. Partizanų gretos neretėjo. Rugsėjo 7 dieną Mickiškės miške, prie Gaurės miestelio, mūšio metu žuvo devyni Saturno būrio partizanai. Čekistų persekiojamas sužeistas Kadagio kuopos vado pavaduotojas, Batakų būrio vadas J. Strainys-Saturnas vėliau slėptuvėje nusišovė.

Vidmantas pasiūlė jurbarkiškiams – Laisvės gynėjų kuopai (batalionas Nr. 8, Trijų lelijų rinktinė) prisijungti prie Lydžio rinktinės, tačiau atsakymo negavo. P. Paulaitis-Aidas diplomatiškai nutylėjo, nes griežtai saugojo savųjų autonomiją. Vidmantas, perėmęs vadovavimą štabui, pavasariop sukviėtė gretimų rinktinių vadus į pirmąjį pasitarimą apygardos įkūrimo klausimu. Dalyvavo J. Čeponis-Budrys, A. Zaskevičius-Šalna, J. Žemaitis-Darius, P. Bartkus-Saulius, J. Beloglovas-Algis ir P. Paulaitis-Aidas. Visi vienbalsiai sutiko, kad apygardą įkurti reikia, tačiau nesutarė dėl strategijos – kadriniai karininkai siūlė priimti reguliariosios kariuomenės kariavimo strategiją, Vidmantas – partizaninio karo – pasalų, slapstymosi slėptuvėse, gero ryšio tarp padalinių – strategiją. Nesutarimai išliko. Nutarta posėdžius tęsti, Vidmantui pavesta toliau dirbti pradėtą darbą. Partizanai išsiskirstė įsitikinę, kad apygarda bus įkurta (N. Gaškaitė, D. Kuodytė ir kt. Lietuvos partizanai. Kaunas, 1996. P. 233–239).

Liepos mėnuo buvo didesnių partizanų grupuočių susirėmimų su čekistų kariuomene metas. Virtukų miško mūšis Kelmės valsčiuje buvo vienas iš įrodymų reguliariosios kariuomenės karininkams, kad apkasų karas su okupacine kariuomene partizanams nepriimtinas. Mūšį pradėjo du šimtai čekistų ir 54 partizanai (čekistai nepuldavo be keleriopos karių persvaros). Po pirmųjų nesėkmingų puolimų bangų čekistai išsikviėtė trijų šimtų karių

pastiprinimą. Kai ir tada partizanų žiedinės gynybos palaužti nepavyko, čekistai išsikvietė batalioną su atitinkama ginkluote. J. Žemaičio, J. Čeponio ir A. Zaskevičiaus vadovaujamiems partizanams, dengiamiems elitinio Vėgėlės rinktinės būrio, per apsupties žiedą prasiveržti ir pasitraukti pavyko, tačiau prasiveržimą dengęs penkiolikos karių būrys žuvo. Vėgėlės rinktinė žlugo, jos likučiai buvo prijungti prie Žebenkšties rinktinės.

Žiedu apsikasusius partizanus čekistinė kariuomenė galėjo laikyti savo sąštuose tiek, kiek jiems reikėjo, kol būtų pasitelkę karių ir ginkluotės pastiprinimą pergalei prieš juos. Aukšto rango ir kvalifikacijos partizanų karininkai iki tol minėtų faktorių neįvertino. Juos visose mokyklose ir pratybose mokė kasti gynybinius apkasus, ir jie tai darė nesvarstydami. Lydžio rinktinės vadovybė (nors ir žemesnio rango kariškiai) siūlė naudoti partizaninio karo taktiką. Po pamokymo mūšiu aukštesnieji karininkai permastė partizaninio karo koncepciją ir Lydžio rinktinės štabo komandos vedamos derybos, vadovaujamos H. Danilevičiaus-Vidmanto, pasistūmėjo priekin, o po pusmečio perėjo į baigiamąją stadiją

1946 metų pradžia prasidėjo nesėkmėmis. P. Ruibys-Garbštas sausio pabaigoje išvyko į Panevėžį, užsimojęs ten įkurti pagrindinę pasipriešinimo organizaciją, remdamasis savo buvusiais bendradarbiais. Tačiau šis užmojis baigėsi nesėkme – P. Ruibį-Garbštą Panevėžio čekistai suėmė ir perdavė tardyti į Tauragę. Vidmantas, gavęs žinią, kad Garbštas suimtas, nutarė nerizikuoti likti progimnazijos direktoriumi ir sumaniai pasitraukė iš progimnazijos. Grįžtant iš seminaro Tauragėje, kuriame kartu dalyvavo ir trys mokytojai, jų vežimą apsupo ir sustabdė štabo apsaugos Railos būrys. Iš vežimo išlaipino tik direktorių H. Danilevičių, o mokytojams partizanai paaiškino, kad direktorius, kaip tarybinis valdininkas, bus nuteistas ir sušaudytas. Po pusvalandžio kinkiniui su mokytojais buvo leista važiuoti toliau. Miške nuaidėjo automato šūvių papliūpa. Mokytojai su šurpuliu apgailėjo direktoriaus lemtį. Progimnazijos atstovai pareiškė užuojautą Z. Danilevičienei – vaistinės darbuotojai. Ji išvyko iš Eržvilko nežinoma kryptimi, partizanai prarado patikimą vaistų ir tvarsliaivos tiekėją. Partizano žmona sekė vyro lemties pėdomis. Lydžio rinktinės vadovybė, daugiau nei metus vadovavusi ir gimnazijai, buvo priversta iš jos išeiti. Progimnazijoje liko tik ryšininkai. Čekistai tik po gero pusmečio susigaudė, kad H. Danilevičius-Vidmantas juos apvyniojo apie pirštą.

Vidmantas pasišventė karui su okupantu, svarbiausias jo uždavinys – įkurti apygardą. Po keleto Vidmanto susitikimų su gretimų rinktinių derybininkais susitarta dėl apygardos karo strategijos, formato ir kiekvienos

rinktinės ryšio, žmogiškojo ir materialinio indėlio į apygardos aruodą. Vidmantas, ruošdamas prielaidas apygardos veiklai, įsikūrė Railos štabo apsaugos būryje, kuris nuolat judėjo pagal vado tvarkomų reikalų poreikį. Gegužės 22 dieną ši būrį po žygio poilsio metu susekė Eržvilko čekistai. Susidūrimo metu štabo apsaugos būrio ir žvalgybos vadas A. Stoškus-Raila sutriko – užuot mūšyje vadovavęs būriui, metė ginklą ir pasidavė priešui. Žuvo B. Andriejaitis, A. Celskys, S. Živatkauskas, P. Pilkauskas ir vermachto karys, keliavęs į Vokietiją, kurio pavardė nenustatyta. Paimti į nelaimę sužeistas B. Jankauskas ir J. Slušinskas. Vidmantas iš vakaro su keleto karių apsauga vizitavo gretimą kuopą ir į susidūrimą nepateko.

1946 metų birželio 13 dieną Lydžio rinktinės struktūros įvykdė vieną iš žymiausių to meto operacijų – 23 politinių kalinių išlaisvinimą iš Tauragės MGB kalėjimo, vadinamo „šubartine“. Tarp išvaduojujų buvo pirmasis Lydžio rinktinės vadas P. Ruibys-Garbštas. Jį Vidmantas paskyrė trečiosios kuopos vadu. P. Ruibys-Žigas liepos 18 dieną susidūrė su čekistais. Įnirtingose kautynėse, kuriose kartu su Žigu kovėsi partizanė O. Mockevičiūtė, abu žuvo, likę didvyriais Lietuvos kovų už laisvę istorijoje.

Apygardos steigimo procesą trukdė Žebenkšties rinktinės vadovybės nesutarimai. Dėl kilusių nesutarimų tarp rinktinės vado J. Čeponio-Budrio ir štabo nario A. Zaskevičiaus-Šalnos J. Čeponis atsistatydino iš rinktinės vado pareigų ir perdavė jos vadovavimą A. Zaskevičiui. Nuo rugpjūčio 1 dienos J. Čeponis, naujuoju slapyvardžiu Tauragis, kartu su kuopos vadu ltn. J. Vareikiu-Gaučiu pasitraukė į rezistentų neapimtą teritoriją ir nuo rugsėjo mėnesio įkūrė Žalčio rinktinę.

Jonas Žemaitis-Vytautas

Juozas Čeponis-Tauragis

A. Zaskevičius-Šalna Žebenkštis rinktinę pervardino į Šerno ir jai vadovavo iki rugpjūčio 20 dienos. Nuo tos dienos A. Zaskevičius Šerno rinktinės vairą perdavė iš nesėkmingos kelionės po Šiaurės Lietuvos rinktinės grįžusiam J. Žemaičiui-Matui, kuris ją lapkričio mėnesį pavadino Savanorio rinktine. Nedaug stabilesnė padėtis buvo ir Vytauto Didžiojo rinktinėje. Todėl rinktinės vadas negalėjo išvykti iš rinktinės teritorijos, o apygardos kūrimo klausimais raštu įgaliojo atstovauti P. Bartkų-Rimgailą, kaip, beje, ir nesutarimų draskomai Šerno rinktinei. Aiškiai rimtas derybininkas buvo tik Rimgaila, nes Žalčio rinktinė dar neturėjo nei struktūros, nei resursų, kaip ir nesutarimų susilpninta Šerno rinktinė. Vienintelė stabili ir patikima jėga buvo Lydžio rinktinė, turinti tris pajėgias kuopas, pakankamą ekonomiką, darnią ir kvalifikuotą vadovybę – ypač gabų vadybininką rinktinės vadą Vidmantą ir tiek karinėje, tiek civilinėse srityse visapusiškai išprususį J. Kasperavičių-Šilą, Angį. Lydžio rinktinės pagrindu buvo įkurta apygarda, apie šią solidžią rinktinę subūrusi besiformuojančias rinktines tolimesnei pasipriešinimo veiklai.

Prasidėjo apygardos įkūrimo baigiamieji posėdžiai.

Lydžio, Žalčio, Šerno ir Vytauto Didžiojo rinktinių atstovų pasitarimo protokolas apie apygardos įkūrimą ir vadovybės sudarymą.

1946 m. rugsėjo 12 d.

Dalyvavo atstovai:

1. Lydžio rinktinės – Vidmantas (H. Danilevičius), Angis (J. Kasperavičius), Merkys (J. Jonulauskas-Jokubauskas), Švedrys (J. Mocius).

2. Žalčio rinktinės – Tauragis (J. Čeponis), Gaučas (J. Vareikis).

3. Šerno rinktinės – Rimgaila (P. Bartkus).

4. Vytauto Didžiojo rinktinės – Šerno rinktinės atstovas Rimgaila pagal vado patvirtinimą raštu.

Pasitarimo pirmininku vienbalsiai išrinktas Angis, sekretoriumi – Merkys.

Svarstyta: apygardos sukūrimas.

Nutarta: iš Lydžio, Žalčio, Šerno ir Vytauto Didžiojo rinktinių sukurti apygardą ir suteikti galimybę į jos sudėtį įėti ir kitiems junginiams.

Svarstyta: apygardos organizacijos ir veiklos nuostatai.

Nutarta: vienbalsiai priimti Lydžio rinktinės laikinuosius veiklos nuostatus ir organizaciją.

Jungtinės Kęstučio apygardos pirmasis vadas Juozas Kasperavičius-Angis

Apygardos štabo narys Jonas Jokubauskas (Jonulauskas)-Merkys

Apygardos štabo narys Petras Bartkus-Rimgaila

Apygardos štabo narys Petras Paulaitis-Aidas

Svarstyta: apygardos vadovybės rinkimai.

Nutarta: apygardos vadu vienbalsiai išrinktas Angis, apygardos Organizacinio skyriaus viršininku laikinai skiriamas Rimgaila, o Informacijos skyriaus viršininku laikinai skiriamas Merkys.

Šiame ir kituose apygardos vadovybės posėdžiuose išspręsti likę apygardos organizaciniai klausimai (Laisvės kovos 1944–1953 metais. LPKTS. Kaunas, 1996. P.115–136).

Paskutiniu metu kai kuriuose leidiniuose ir publikacijose Jungtinės Kęstučio apygardos (JKA) įkūrimo nuopelnas priskiriamas kpt. J. Žemaičiui ir kpt. J. Čeponiui, tačiau šį nelengvą uždavinį atliko Lydžio rinktinės vadas H. Danilevičius-Vidmantas ir jo štabo darbuotojai. Tai vienas iš reikšmingiausių Vidmanto ir Lydžio rinktinės štabo darbuotojų darbų. Čekistai šiuos Vidmanto, kaip gabaus vadybininko ir drąsaus partizanų vado, nuveiktus darbus žinojo ir nuolat rezgė pinkles jį sunaikinti.

Jungtinės Kęstučio apygardos štabas įsirengė savo slėptuves, persikėlė iš laikinųjų Lydžio rinktinės slėptuvių, pasiimdamas infomacines technines priemones, „Laisvės varpo“ spaustuvę ir jo leidėją Merkį. Pradėta gan efektyviai vadovauti apygardai, kuri tuoj pat pasipildė Lietuvos laisvės gynėjų ir Povilo Lukšio rinktinėmis. Apygardos štabo dislokacija ir pagrindiniai jo darbuotojai liko Lydžio įtakos sferoje. Apygardos štabo apsaugai Angis paskyrė Lydžio rinktinės V. Ivanausko-Vytenio būrį.

1946 metų pabaigoje į Batakus atvyko ypatingas MGB šnipas J. Markulis-Erelis, apsimetęs BDPS vadovu, tikėdamasis surengti pasitarimą apygardos slėptuvėje, kad vėliau galėtų lengvai sunaikinti jos štabą. Tačiau kęstutėnai jau turėjo įtarimų, kad jis nepatikimas, tad pasitarimą organizavo

pas ūkininką Simaitį šalia Batakių geležinkelio stoties. Vytenis, su savo būriu saugojęs pasitarimo dalyvius, reikalavo, kad Erelis būtų nuteistas ir sušaudytas, tačiau pasitarimą vedęs P. Paulaitis-Aidas dėl įrodymų stokos su tokiu sprendimu nesutiko. Erelis nieko nepesęs grįžo į Vilnių.

1946 metų rugpjūčio mėnesį į Eržvilko gimnaziją atkėlė mokytojų Vinco ir Bronislavos Ulevičių šeima. Greitai V. Ulevičius-Jarmala, Audrūnas tapo direktoriumi. Kaip patyręs LLA Šiaulių apygardos laikų rezistentas, jis subūrė bendraminčių mokytojų grupę: Antaną Jankauską-Granitą, Kleopą Greičių-Narimantą ir, žmonos Bronislavos padedami, gimnazijos patalpose jie įrengė slaptavietę pagrindžio laikraštėlių leidybai. Išleido „Atžalyną“, skirtą gimnazistams, ir „Varpą“ – jaunimui. Šiuos leidinius platino patikima, gerai išlaptinta gimnazistų grupė ir patys leidėjai. Jaunimo laikraštėliai pasiekė net Tauragę, Raseinius, Jurbarką. 1949 metų liepos 2 dieną Eržvilko čekistai aptiko slaptą leidyklą, o Audrūną ir Granitą, atėjusius leisti eilinio laikraštėlio numerio, suėmė. Granitas tuoj pat, o Audrūnas už kelių dienų pabėgo. Kitus leidėjus čekistai taip pat suėmė. Leidyba nutrūko. Ši pasipriešinimo okupantams grupė Eržvilko gimnazijoje buvo paskutinė.

Vėlu 1946 metų rudenį majoras Sokolovas su galvažudžių gauja apsigyveno Butkaičių kaime, tuščioje žuvusio partizano Kazimiero Mačiulio sodyboje. Dar jiems nepradėjus „statyti majakų“, Gaudentas atskubėjo į mūsų stovyklą Šimkaičių miške ir informavo, kokie statybininkai ir kokie partizanai atsikraustė. Tą patį vakarą perspėjome ryšininkes, gyventojus, paskleidėme žinią po plačią apylinkę apie atsikrausčiusius provokatorius. Gavę šią žinią niekas neužkibo ant provokatorių meškerės, – rašo A. Kisielius-Mikutis LKA Nr. 32 P. 106. Šios provokatorių grupės užduotis buvo susekti ir sunaikinti Vidmantą ir jo štabą.

1947 metais eržvilkiškiams prasidėjo nesėkmės. Sausio antroje pusėje be šūvio čekistams pasidavė trys Lydžio rinktinės štabo darbuotojai: J. Mocius-Švedrys, J. Rimša-Justas ir J. Mačiulis-Skaisgiris. Su jais čekistai paėmė dalį štabo dokumentų. Rinktinės struktūros patyrė didžiulius nuostolius – daug suimtųjų, ištremtųjų ir žuvusiųjų.

Balandžio 4 dieną, Didįjį Penktadienį, dėl Lydžio rinktinės štabo apsaugos būrio vado V. Gužo-Mindaugo aplaidumo žuvo 11 šio būrio partizanų. Jų kūnai buvo išniekinti Eržvilko aikštėje, ties bažnyčia. Per Velykų Prisikėlimo procesiją ant žuvusiųjų kūnų seserys Matuševos, stebimos čekistų karininkų, avėdamos aukštakulnius, šoko Valpurgijos nakties šėtono šoki. Parapijos bendruomenė dėl neregėto žiaurumo nekrofilinių veikslių patyrė didžiulį siaubą.

Balandžio 9 dieną čekistai aptiko Jungtinės Kęstučio apygardos štabą, kuriame žuvo apygardos vadas J. Kasperavičius-Angis, Visvydas ir jo adjutantas A. Biliūnas-Džiugas. Nespėjo slėptuvėje sudegti štabo dokumentai. Juose čekistai rado daug informacijos apie ryšininkus. Vėl patirtos didžiulės netektys – suimta, ištremta, žuvo daug žmonių.

Gegužės 25 dieną šauniausias Lydžio rinktinės būrio vadas A. Jonikas-Rolandas su dviem būrio kariais užėjo ant 27 čekistų pasalos. Partizanai nukovė devynis čekistus ir atsišaudydami traukėsi, Rolandas iš kulkosvaidžio šaudė stačias ir per drąsą žuvo. Šalčiui ir Siaubui pavyko pasitraukti.

Tą pačią dieną Paupinės miške, ties Giegių kaimu (Šimkaičių valsč.), prasidėjo Jungtinės Kęstučio apygardos partizanų vadų pasitarimas dėl apygardos štabo atkūrimo ir vado išrinkimo. Pasitarimas truko visą savaitę, nes Vidmantą buvo sunku įtikinti, kad šiuo metu tinkamiausias JKA vadas ne jis, bet J. Žemaitis-Matas, be to, jis privalėtų apygardos štabui perleisti patyrusius Lydžio rinktinės kovotojus: Operatyvinio skyriaus viršininką V. Gužą-Mindaugą, Rytp rūsiuose apmokytus partizaniniam karui Informacijos skyriaus narį B. A. Liesių ir štabo narį V. Ivanauską-Vytenį. Įsidėmėtina, kad J. Žemaitis-Tylius į štabą nepakvietė kadrinių karininkų: J. Čeponio, J. Vareikio ar kitų, su kuriais jam nepavyko įkurti Žaibo ir Vyčio apygardų, bet patikėjo šią ypač atsakingą sritį H. Danilevičiaus-Vidmanto parengtiems kariams (Lietuvos naikinimas ir tautos kova 1940–1998. Partizanų karo kronika. P. 262–310). Pasitarime dalyvavo apygardos skyrių viršininkai J. Jonulauškas-Merkys ir P. Bartkus-Rimgaila, Lydžio rinktinės vadas H. Danilevičius-Vidmantas, Savanorio rinktinės vadas J. Žemaitis-Matas. Apygardos vadu išrinktas J. Žemaitis-Matas, Tylius. Apygardos štabą Vidmantas įkurdino Lydžio (vėliau Aukuro) rinktinės teritorijoje, Skaudvilės valsčiuje, Kušleikos kaime. Nors rinktinės vadovybė turėjo žymių nuostolių, tačiau į apygardos štabą iš Lydžio rinktinės H. Danilevičiaus-Vidmanto buvo paskirti: A. Liesis-Tvanas, V. Gužas-Kardas ir V. Ivanauskas-Vytenis, taip pat anksčiau iš šios rinktinės į apygardos štabą atėjęs Merkys. J. Žemaitis taip pasirinko neatsitiktinai, nes visi iš Lydžio rinktinės atėję štabo nariai turėjo partizaninio karo kariavimo patirtį, kurią jis ruošėsi panaudoti plačiu mastu. J. Žemaitis vertino šių partizanų paruošimo lygį ir H. Danilevičiaus-Vidmanto indėlį į Lydžio rinktinės struktūros ir partizaninio karo koncepciją. Iš esmės Vidmantas buvo ne tik pagrindinis Jungtinės Kęstučio apygardos įkūrėjas, bet ir štabo atkūrėjas, ekonominis globėjas.

1947 metų antroje pusėje Jungtinės Kęstučio apygardos vadas Tylius sustiprino savo veiklą, išplėtė apygardą nuo Nemuno iki Latvijos, nuo jūros iki Kauno, Panevėžio.

1948 metų balandžio 1 dieną iš JKA Voveries, Atžalyno ir P. Lukšio rinktinių įkurta Prisikėlimo apygarda. Vadu paskirtas P. Bartkus-Mažrimas. Štabas – Dukto miške. 1948 gegužės 5 dieną iš Jungtinės Kęstučio, Žemaičių ir Prisikėlimo apygardų įsteigta Vakarų Lietuvos – Jūros sritis. Jos vadu išrinktas J. Žemaitis-Žaltys. Jis srities vadu išbuvo vos mėnesį, nes nuo birželio 6 dienos jos vadovavimą perdavė Milaševičiui-Ruoniui, o liepos mėnesį J. Žemaitis-Žaltys Jungtinės Kęstučio apygardos pavadinimą pakeitė į Kęstučio apygardą. Naujai pavadintos apygardos vadu J. Žemaitis pasirinko H. Danilevičių-Vidmantą. Štabo dislokacija – Eržvilko valsčiuje.

J. Žemaitis, pakeitęs Žalčio slapyvardį į Vytauto, išvyko iš Eržvilko apylinkių į Prisikėlimo apygardos teritoriją organizuoti partizaninių sričių vadovybių pasitarimus, ketindamas įsteigti centrinę Lietuvos partizanų vadovybę. Srities ir apygardos vado pareigų perdavimo įsakyme J. Žemaitis-Vytautas rašė: „Aš didžiuojuosi, kad esu iš kęstutėnų, iš tarpo tų, kurie savo Tėvynei davė tokius didvyrius, kaip Visvydą ir kitus, kurių žygdarbiai ir vardai nėra žinomi, bet apie jų darbus sužinos, juos įvertins ir amžinai atmins atgimusi Lietuva“ (Lietuvos partizanai 1944–1953. P. 250).

Vadovavimą Lydžio-Aukuro rinktinei H. Danilevičius-Vidmantas perdavė A. Miliuliui-Neptūnui.

Ryšius tarp apygardos ir rinktinių štabų palaikanti G. Stulgaitytė MGB buvo slapta sulaikyta. Tikėtasi ją užverbuoti apygardos ir rinktinių štabviečių išaiškinimui, jų vadų sunaikinimui. Kartu su G. Stulgaityte buvo išleisti smogikai „Tauras“, „Aidas“ ir „Šernas“. Ji turėjo juos nuvesti pas vidukliški J. Kiulkį iš Molavėnų kaimo, palaikiusį ryšius su rinktinėmis ir Kęstučio apygardos štabu. G. Stulgaitytei pavyko ryšininkus įspėti, kad ji atėjo su netikrais partizanais. Partizanų karo lauko teismas provokatorius Mykolą Naviką-Taurą, Antaną Muralį-Aidą ir Juozą Stonį-Šerną nuteisė mirties bausme ir sušaudė. Tokių operacijų „specialistas“ A. Sokolovas, netoliese lūkuriavęs su kariuomenės pastiprinimu, smogikų nesulaukė – jie dingo kaip į vandenį. Kariuomenė pėdsakų neaptiko. Tai buvo dar viena Sokolovo paruošta nesėkminga operacija Vidmanto ir jo štabo sunaikinimui (N. Gaškaitė. Žuvusiųjų prezidentas. P. 148–149).

Čekistai, nepajėgdami nugalėti kęstutėnų mūšio lauke, ir toliau skleidė partizanus supriešinančią informaciją, mėgino smogikus infiltruoti į partizanų gretas, atvirai šmeižė partizanus per savo agentūrą. Per visus 1948 metus kęstutėnai šiam spaudimui sugebėjo atsispirti. Tokie Vidmanto vadovaujamų partizanų veiksmai tiesiog siutino čekistus, jie kūrė specialius Vidmanto ir jo vadovaujamų kęstutėnų persekiojimo planus.

Aiščiai per ilgai užsitęsė Vidmanto ryšys per Raseinių–Kauno paštus gauti spausdinimo priemonių, popieriaus ir kitų reikmenų, skirtų laikraščio leidybai, pažymoms, dokumentų gamybai ir kt. Čekistai jį užčiuopė ir iššifravo. Sulaukę apygardos vado Vidmanto išvykos į Kauną, išsiaiškino ryšius palaikančius asmenis. Apygardos vadui ir jo palydai buvo paruošti garantuoti spąstai. Tačiau Vidmantas, pasitelkęs partizaninę patirtį ir nuojautą, grįždamas į apsistojimo vietą, laiku pastebėjo čekistus, nedelsdamas pasitraukė ir dingo be pėdsakų. Į čekistų nagus pakliuvo apygardos štabo apsaugos būrio vadas V. Švelnys-Putinas, K. Trumpaitis-Kudirka ir Vidmanto žmona Z. Danilevičienė. K. Trumpaitis kankinimus išlaikė neprakalbęs čekistams, Z. Danilevičienė apygardos paslapčių nežinojo. V. Švelnys-Putinas kankinimų neištvėrė ir išsakė čekistams viską, ką tik žinojo. Čekistai pasinaudojo Putino išdavystėmis, o kęštutėnai patyrė didžiulių nuostolių.

1949 metų sausį LSSR MGB 2N valdyba sudarė agentūrinio operatyvinio darbo planą: norėdami nuo gyventojų ir partizanų paslėpti V. Švelnį-Putiną ir jo išdavystes, o jį toliau panaudoti MGB operatyviniam darbui, visas V. Švelnio-Putino išdavystes priskyrė H. Danilevičiui-Vidmantui ir per savo agentus jas paskleidė tarp Kęstučio apygardos gyventojų ir partizanų. Čekistai tikėjosi, kad su Vidmantu susidoros patys partizanai (LYA f k 1 ap. 3b 406 l 1–48). Ši čekistų kruopščiai paruošta akcija ir tarp apygardos partizanų ir gyventojų paskleista melaginga informacija turėjo ir turi pasekmių. Jūros srities vadovybė H. Danilevičių-Vidmantą nušalino nuo apygardos vado pareigų, tačiau aiškiai išvelgusi čekistų provokaciją, srities vadovybė jį rekomendavo, o vyriausias LLKS karinių pajėgų vadas generolas J. Žemaitis-Vytautas paskyrė savo atstovu Karaliaus Mindaugo sričiai. Balandžio mėnesį apygardos vado pareigas Vidmantas perdavė A. Miliuliui-Neptūnui ir nustatyta tvarka iškeliavo į Rytų Lietuvą pas srities vadą A. Slučką-Šarūną, visam laikui palikdamas Eržvilko apylinkes, kuriose penkerius metus didvyriškai ginklu kovojo su okupantu ir garsėjo sumanumu įveikdamas jų provokacijas.

1949 metų balandį LSSR MGB 2N valdybos pateiktoje agentūrinio operatyvinio darbo ataskaitoje dėl sausį suplanuoto Vidmanto pašalinimo pasigirta apie sėkmingą operaciją (LYA f k 1 ap. 3. b 313, l 162–196).

1949 metais gimnazijoje pasirodė sovietinės mokymo programos. Visos disciplinos buvo persmelktos Stalino–Lenino–Markso ir Darvino „kvapais“. Prieštaraujantieji jų teiginiams buvo paskelbti „liaudies priešais“, atveriančiais sau ir savo šeimai kelią į tremtį. Tokia okupacinio švietimo pozicija mus tiesiog

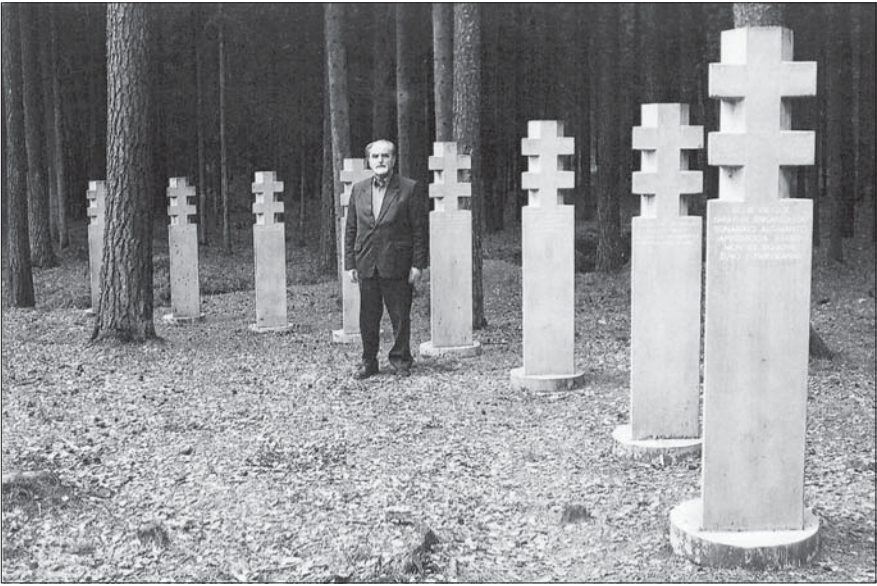
traumavo. 1949 mokslo metai buvo paskutiniai europinio gimnazijinio mokymo metai. Nuo kitų mokslo metų pradžios buvo įvesta rusiško vidurinio mokymo sistema.

1949 metais okupantai įvykdė didžiausią teroro ir smurto kampaniją prieš Lietuvos valstybę ir tautą, kai ruso-fašistinė SSKP, pasisamdžiusi smogikus, vadinamus sribais, remiama reguliariosios armijos dalinių, dislokuotų kiekviename valsčiuje, naudodami karinę jėgą, daugiau nei iš dviejų milijonų kaimo gyventojų konfiskavo jų valdomą žemę, trobesius, padargus, gyvulius, grūdus ir visą kitą turtą. Kaime įvedė rusišką „kolchozinę“ valdymą: kiekvienas gyventojas buvo įregistruotas kolūkio kontoroje, neturėjo teisės išvykti iš jo teritorijos be raštiško leidimo. Visi kolūkio gyventojai buvo suskirstyti brigadomis, kurioms vadovavo SSKP rajkomo per kolūkio pirmininką skirti brigadininkai. Buvo suvaržyta religijos laisvė, suardytos gyvavusios bendruomenės, laužoma bendruomenės ir individų moralė. Sovietiniai propagandininkai šią karinę nusikalstamą teroro kampaniją vadino kolektyvizacija. Skaudūs jos moralinės ir turinės žalos padariniai pasireiškia ir dabartinėje visuomenėje. Iki šiol nėra išaiškinti ir teisiškai įvertinti okupantų ir jų parankinių – kolaborantų kariniai ir kriminaliniai nusikaltimai Lietuvos valstybei ir jos gyventojams.

Partizanų padėtį nuolat sunkino ne tik smurtinis suvarymas į „kolchozus“, bet ir nuolatinės jų žūtys, jų šeimų ir giminių trėmimai bei suiminėjimai. 1949 metai partizanams buvo prieštaringi: sudaryta centralizuota partizanų vadovybė, tačiau čekistinės struktūros suintensyvino smogikų infiltracijas į partizanų būrius ir štabus. Partizanų padėtis nuolat sunkėjo.

1949 metų spalio 2 dieną Jurbarko rajono Eržvilko valsčiaus Eimantų kaime čekistų apsuptas susisprogdino Kęstučio apygardos štabo narys, buvęs Eržvilko gimnazijos direktorius Stasys Ulevičius-Jarmala, Audrūnas.

1949 metų lapkričio 1 dieną Šimonių girioje, netoli Dienionių ežero, čekistai apsupo ir šturmavo Algimanto apygardos Šarūno rinktinės bunkerį. Į mūšį su čekistais stojo Henrikas Danilevičius-Vidmantas. Jis turėjo pasirinkimą: galėjo likti su kitais penkiais ir pasiduoti priešui, tačiau liko ištikimas Priesaikai ir Tėvynei. Henrikas Danilevičius-Vidmantas, Šarūno rinktinės vado adjutantas Juozas Lapienis-Darius ir Žalgirio būrio partizanas Aloyzas Žilys-Žirnis po ypač didvyriško pasipriešinimo žuvo. Kiti penki Šarūno rinktinės vadovai priešui pasidavė gyvi. Trijų didvyrių kūnus čekistai užkasė žūties vietoje, prie bunkerio (G. Vaičiūnas. Algimanto apygardos žūtis. Žiburys Nr.11, 1994 m. lapkritis).

Įamžinta Algimanto apygardos štabo vadų žūties vieta Šimonių girioje, prie Dienionių ežero. Prie didvyrių amžinosios rikiuotės – knygos autorius

Atkūrus nepriklausomybę, J. Lapienio-Dariaus sūnus Tautvydas surado kūnų užkasimo vietą, ekshumavo palaikus ir visus tris su reikiamomis tradicijomis palaidojo Sliapsiščio kapinaitėse, Svėdasų seniūnijoje. Pastatė kariams savanoriams įprastus kryžius su užrašais. Žūties vietoje pastatyti valstybiniai žymenys su atitinkamais užrašais. Vidmanto atminimas įamžintas gimnazijos rezistentų, žuvusių kovoje su okupantais, atminimo ženkle ant gimnazijos fasado. Henrikui Danilevičiui-Vidmantui suteiktas Lietuvos kariuomenės pulkininko laipsnis, jis apdovanotas Vyčio Kryžiaus ordinu.

Stasio Ulevičiaus-Jarmalos, Audrūno palaikų užkasimo vieta nežinoma, kolaborantai ją slepia iki šiol. Žūties vietoje dukterys ir kiti giminės pastatė kryžių, o ant gimnazijos fasado – atskirą atminimo ženklą. Jam suteiktas kario savanorio statusas.

Eržvilko krašto Lydžio–Aukuro–Butageižio partizanų rinktinė gyvavo iki 1951 metų spalio pabaigos, kol ją sunaikino smogiku tapęs jos vadas J.Nuobaras-Lyras, smogikas „Šiaurys“. Kęstučio apygarda gyvavo iki 1953 metų spalio 18 dienos, bet jau be Butageidžio rinktinės. 1953 metų rugsėjo 18 dieną paskutinį jos vadą J.Vilčinską-Algirdą sunaikino smogikas P.Narbutas-„Vaidila“, tas pats, kuris kitų smogikų – čekistų padedamas, vadovaujamas

čekisto majoro Nachman Dušanskij, sunaikino J. Žemaičio-Vytauto vadavietę Šimkaičių miške ir jį paėmė į nelaisvę.

Nuo Eržvilko gimnazijos mokytojo stalo arba iš gimnazisto suolo Tėvynės nuo priešų ginti išėję žuvo: Onutė Preilauskaitė, Henrikas Danilevičius-Vidmantas, Stasys Ulevičius-Jarmala, Audrūnas, Petras Ruibys-Garbštas, Antanas Giedraitis, Napoleonas Lukošius-Jaunutis, Antanas Jucevičius-Rambynas, Jonas Blažys-Klevas, Alfonsas Čekaitis-Džiugas, Vladas Jonča-Vaidotas, Juozas Nausėda-Vaišnoras, Izidorius Stoškus-Mauras, Vytautas Tolišauskas, Jonas Žičkus-Viksva. Jie visi įvardinti atminimo ženkle ant gimnazijos pagrindinio fasado sienos.

Motina Rozalija

Tie metai skubėjo nesustodami, užtempdami mums okupantų jungą, išplėšdami iš mūsų glėbio ūkius, vaikus, net laisvę, nusavindami asmeninį gyvenimą. Mes nesiruošėme visa tai atiduoti, nes buvome tai įgiję prigimtinės TEISĖS tvarka. Mes visi, visa tauta, miestai, kaimai ir miškai, visomis išgalėmis priešinomės okupantų savivalei ir terorui.

Aušo skaidrus pektadienio rytas. Ne šiaip penktadienis, bet Didysis. Tuoj Velykos. Kelsis Kristus. Kelsis gamta. Atskubės pavasaris – visi atgims. Atgimsime ir mes, nes trokštame laisvės ir valstybės atgimimo.

Staiga šiaurvakariuose sutrato kulkasvaidžio serija, po jos kita, trečia. Prapliupo ir kulkosvaidžiai ir automatai, plėšė švento ryto tylą granatų trenksmas. Užvirė mirties šėlsmo pragaras.

Tai jie ten, tame pragare, mano sūnūs: Aras, Vėjas ir Jurgutis. Jie kaunasi, ar dar kaunasi...? O pragaro katilas verda kulkosvaidžių serijom, automatų sausu traškesiu, granatų pliūpsniais aidu ši pragarą atkartoja Paupinės miškas. Siaubu skamba Šaltuonos atkalmės.

– Reikia bėgti artyn, – išrėkia motina Rozalija jų tėvui, savo žemei, Šaltuonai ir Vališkei. Gal padėsiu, gal pagelbėsiu savo sūnams.

Ir plazda motina Rozalija pagal upę Šaltuoną, stačiomis jos atkrantėmis į ten, kur siaučia šūvių pragaras, kur trata ir poška mirties šaukliai, – gal padėsiu Arui, Vėjui ar Jurgučiu, gal greta jų esantiems: Džiugui, Kostui, Vaišnorui ar Poviliukui? Gal vadui Mindaugui reikia pagalbos? Jie visi mano, mūsų tėvynės, mūsų Paupinės miško sūnūs. Aš negaliu jų atiduoti mirčiai, juos reikia ištraukti iš kulkosvaidžių, automatų, granatų siausmo, atvesti pas seserį prie Šaltuonos į jos ūkį, atiduoti jai į glėbį. Tegu teta juos globoja. Šūvių ir granatų trenksmo pragaras vis verda ir verda. Motina Rozalija dar paspartina risčią – gal suspės, gal padės savo vyriausiajam ir tiems dviem pametiniams, einantiems paskui jį kaip ūkio darbuose, taip ir mūšyje. Štai ir Ambrozaičių

ūkis, jų du sūnūs pasitraukę – Vakaruose, žinoma, tarp svetimų, bet ne tarp priešų, jie saugūs. Kitoj pusėj Vališkės miškas – tai pirmoji slėptuvė, pirmoji prieglauda mano sūnų, o ir mano, kai siautėja okupantų ordos su kolaborantu vedliais. Visi jie daugiau negu įtūžę, tiesiog įsiute, ir klausimas vis tas pats – kur sūnūs? Ir smūgiai vis tokie pat nepakeliamai skaudūs. Viena išeitis – miškas, ten eiti jie vengia.

Štai Šimkų sodyba, prie jos dar užpernai nukovė čekistai SIMĄ iš Kalupių. Pavyzdinis buvo ūkis ir ūkininkas, visi aplinkiniai mokėmės iš jo. Šeiminkas žuvo nuo okupantų kulku, pavyzdinį ūkį sudegino iki pamatų. Simą, rinktinės Partizanų karo lauko teismo teisėją, ir kartu žuvusius bendražygius išdrėbė prie Šimkaičių sribyno. Nutraukė batus, nuvilko švarkus, išdergliojo kūnus. Stribukai, apsirengę žuvusiųjų rūbais, apsiavę jų batais, tapė Simą ir jo bendražygius po pakelės purvą, vis stebėdami, ar neateis motina, žmona ar sesuo, kad jas suimtų ir ištremtų į Sibiro šaltį. Nesibodėdami ir tada, kai spiečiai mėlynų musių siautėjo apie juos, o valkataujantys šunes jau buvo apgriaužę ausis ir nosis. Tik tada, spygliuota viela užrišę už kojos, per miestelėnų daržus jie tempė į Šimkaitinės miško kampą vilkų, šernų ir kranklių puotai. Jiems tai buvo priimtina, nes jie buvo kilę iš šiukšlynų ir kloakų sterblės. Dargi ir toj pamiškėj sargavo sribai tykodami sugauti giminę ar kaimyną, Sibiro šalčiui ar čekistų rujos patyčioms. Tokie okupantų darbai Lietuvoj. Tuoj ir tiltas per Šaltuoną keliaujantiems maršrutu Vadžgirys-Paupys. Prie jo taipogi užpernai Saturno vyrai suėmė šešis sribus kartu su padėkos laišku Stalinui. Stoją jie prieš partizanų Karo lauko teismą. Aras sekretoriavo podėdžiui. Skaičiau tą dokumentą. Jis, kaip rakštis, įstrigo širdyje, todėl atmenu viską pažodžiui: Partizanų karo lauko teismas pradeda posėdį – prašom stot. Skelbiu Karinio teismo sudėtį – teismo posėdžiui vadovaus teisėjas – Lydžio rinktinės Pirmos kuopos Saturno būrio partizanas Simas. Sekretorius – to pat būrio partizanas Aras. Kaltintojai – Šimkaičių ir gretimų kaimų organizacinio sektoriaus vadas Ambrozijus, Kalupių ir gretimų kaimų organizacinio sektoriaus vadas Kupstas, Stakių ir gretimų kaimų organizacinio sektoriaus vadas Ružas ir Rinktinės žvalgybos skyriaus ir štabo apsaugos būrio vadas Raila. Jo pareiga patikrinti pateiktus kaltinimus teisiamiesiems, nesutapimus patikslinti, nuosprendį patvirtinti arba atmesti.

– Pradedu posėdį. Visiems šešiemis kaltinamiesiems klausimas: kodel prievarta Kalniškių, Paparčių ir Stulgių kaimų gyventojus ginklu suvarėte į Bacio ūkyje esančią mokyklos patalpą ir, grasindami naganais ir šautuvais, vertėte juos pasirašyti budeliui Stalinui padėkos laišką, kurį sukurpė vyriausias okupantų pakalikas Sniečkus Vilniuje?

Stribas Kluonius: Aš vykdžiau Šimkaičių vls. NKVD sribų viršininko seržanto Jefimovo Dimitrijaus Semionovičiaus įsakymą prievarta surinkti valstiečių parašus, jei jie atsisakys tai daryti savanoriškai.

Stribas Kaspiniuotis: Aš vykdžiau tą patį įsakymą.

Stribas Kryžiovonė: Dariau tai, kas buvo įsakyta.

Stribas Graibštukas: Versdamas pasirašyti kaimiečius, sekiau Kluoniumi.

Stribas Leika: Išsisukinėjau kiek galėdamas, nemušiau žmonių.

Stribas Nagaika: Aš valdžia, todėl muzikai turi man būti paklusnūs, neklusnuosius baudžiu.

Teisėjas: Ar kas nors iš kaimiečių ėjo į susirinkimą savo noru?

Visi stribai: Tokių nebuvo.

Teisėjas: Ar kas nors iš kaimiečių pasirašė savo noru minėtą laišką?

Visi stribai: Neatsirado nei vieno.

Teisėjas: Dabar paaiškinkit detalai, kaip jūs vertėt žmones eiti į susirinkimą ir pasirašyti padėkos laišką Stalinui?

Kluonius, Kaspiniuotis, Kryžiovonė, Graibštukas ir Nagaika kartu stumdėme, mušėme šautuvų buožėmis, spardėme pakeliui į Bacynę o ten – kol pasirašė.

Leika: Aš žmonių neskriaudžiau.

Nagaika: Jis meluoja.

Teisėjas: Kalbėsit tik tada, kai aš paklausiu. Dabar pasiaiškinsim kitus sribų nusikaltimus. Šimkaičiai Ambrozijau, jūs sekate sribų veiksmus valsčiuje. Kokias jų piktadarybes galite įvardinti?

Ambrozijus: Didžiausias mūsų priešas ir nusikaltėlis yra stribas Kryžiovonė. Jis vertėjauja rusams tardytojams, dažnai nesažiningai, nes rusiškai kalba prastai, be šių, eina kankintojo pareigas. Yra užmušęs tardomąjį Tamulį. Dėl jo žiaurumo žmonės jį praminė Kryžiovone. Jis kankino kelias dešimtis tardomųjų. Jei reikia, galiu pridėti vardinį sąrašą. Dažnai jis kankinimams pasitelkia Nagaiką, jie abu yra suluošinę daugiau nei dešimtį tardomųjų, kai kurie neužilg mirė. Vardinį sąrašą pridėsiu. Be šių nusikaltimų, jie muša žmones, juos apiplėšinėja, kai išvyksta į kaimus kartu su rusų garnizono kareiviais.

Kupstas: Galiu papildyti Ambrozijų – Kryžiovonė iš Papartiškio Trumpaičio atėmė šienapjovę mašiną ir du darbinius arklius. Kartu su Nagaika šeiminingą sumušė, nes šis savo turto nenorėjo atiduoti. Apolonovkos km. šie stribai pjaunamąją su pora darbinių arklių pardavė už kelis šimtus rb. (toks turtas kainuoja ne vieną tūkstantį), pinigų pragėrė. Apiplėšinėjo ir vogė iš kaimiečių visi teisiemieji, kai tik išeidavo, jų terminais sakant, ieškoti banditų.

Graibštukas iš Kušnieriaus nusavino šliūbinius žiedus, šveicarišką laikrodį, kaip jis paaiškino, „banditų ieškojau komodoj“.

Ružas: Visi teisiameji yra stovėję sargyboj prie Šimkaitinės miško kampo, kur išmetami žuvę partizanai. Jie tik stebėdavo, kai krankliai jau pirmą dieną išlesa akis ir toliau kelia kraupią puotą, kai nakčia atslenka vilkai ir išdrasko mėsingas vietas, o šernai tampo žarnas. Kodėl nenutraukdavot tos kraują stingdančios baisynės, negi jus gimdė ne motinos, ar ne jūsų atvaizdas išniekinamas Viešpaties akivaizdoj? Atsakykit.

– Mums garnizono načalnikas įsakė saugoti žuvusiųjų kūnus, kad jų nepaimtų bendražygiai ar artimieji, ir netrukdyti dangaus paukščiams ir miško žvėrimis juos draskyti.

Teisėjas: Žvalge Raila, ar gali išsakytus kaltinimus šiems sribams patvirtinti, paneigti arba papildyti?

Raila: Šie sribai yra pridarę kur kas daugiau nusikaltimų Lietuvos žmonėms nei dabar įvardijo kaltintojai, bet ir šių užtenka juos nuteisti. Būtina pridurti dar vieną visiems šešiams esminių nusikaltimų – jie tarnavo okupantų garnizonui vedliais šiems kariaujant prieš Lietuvos kariuomenę – partizanus. Dalyvavo mūšiuose okupantų pusėj, o tai jau yra Tėvynės išdavimas ir karo laike užtraukia aukščiausią bausmę.

Teisėjas: Ponai sribai, jums suteikiamas paskutinis žodis, ką galit pasakyti savo pateisinimui?

Nagaika: Aš pripažįstu tik rusų valdžią ir tvarką. Į jūsų kaltinimus man nusispjaut.

Kluonius: Man rusai davė buožės ūkį su trobesiais, padargais ir žeme, todėl vykdžiau jų įsakymus. Jūs privalote suprasti, kad veltui tokie turtai nedalinami, už juos reikia atsilyginti. Dirbu rusams, taip kaip įsako, kaip moku, jei mokėčiau, dirbčiau kitus darbus, tačiau iki šiol gerų darbų nedirbau. Tokį mane padarė mano aplinka, iš jos ir reikalaukit atsakomybės.

Kryžiavonė: Aš galiu išreikšti save vertėjo darbu ir naudodamas fizinę jėgą prieš buvusius darbdavius, valdininkus, net dvarininkus. Tai man malonu. Juk dabar vyksta karas, kur viešpatauja jėga ir ginklo teisė. Aš esu šio laiko vaikis ir druska. Be manęs sribai nebūtų sribais, o rusai nebūtų rusais. Manęs bausti nereikia, mane reikia suprasti.

Leika: Aš ėjau į sribus dėl pomėgio darmavai išgerti. Atiminėdavau iš kaimiečių tik samagoną ir mažumėlę užkandos, todėl ant manęs neširskit ir nebauskit. Žmogus, kuris nepažino palaimos per samagoną – nepažino gyvenimo. Argi bausit už pažinimą? Visa tai daryti man leido rusai. Jie už tai privalo atsakyti.

Kaspiniuotis: Anksčiau buvau visiškai nusigyvenęs – nuplyšęs, todėl kaspiniuočių praminė, ruskiai davė šautuvą ir teisę pasiimti visko, ko tik panorėjęs, iš tų, kurie turi. Aš nesavivaliauvau, dariau tai, ką man leido rusai, todėl nusikaltimo nepadariau.

Graibštukas: Manau, kad mano kalba nieko nepakeis. Darykite, ką sumanėte.

Teisėjas: Skelbiu pertrauką. Teisimas eina pasitarti

Stot – Teisimas eina.

Teisėjas: Skelbiu nuosprendį: už Lietuvos žmonių terorizavimą, jų žudymą, turto plėšimą, partizanų viešą kūnų niekinimą miestelių aikštėse; už dalyvavimą, kartu su rusų garnizonais tremiant mažamečius vaikus senelius, ligonius, nėščias moteris ir kitus Lietuvos piliečius; už dalyvavimą kartu su okupacine rusų kariuomene mūšiuose prieš partizanus – teisėtą Lietuvos kariuomenę. Išvardytais veiksmais visi šeši sribai išdavė Lietuvos valstybę ir įvykdė sunkiausią nusikaltimą, numatyta Lietuvos Laisvės Armijos karinio statuto baudžiamosios dalies straipsniuose.

Nusprendžiu: Kryživonei skirti mirties bausmę - sušaudyti.

Nagaikai – skirti mirties bausmę – sušaudyti.

Kluoniui – skirti mirties bausmę – sušaudyti.

Kaspiniuočiui – skirti mirties bausmę - sušaudyti.

Graibštukui – skirti mirties bausmę – sušaudyti.

Leikai – skirti mirties bausmę – sušaudyti.

Nuosprendis galutinis ir neskundžiamas. Nuosprendį vykdyti nedelsiant. Nuosprendžio vykdymui skiriu pirmos kuopos Bitino būrį.

Vališkės miško eglės siūroja savo viršūnėmis, liūdnei žvelgdamos žemyn į šešis vyrus, kurie kasa duobę savo amžinajam poilsiui, ir į dešimtį karių su paruoštais automatais.

Kasęs šoka iš duobės ir puola tankynėn. Sausai sutraška automatas, ir bėglys sukniumba nepasiekęs eglynėlio prieglobsčio. Paskutinės konvulsijos rodo, kad gyvybė apleido kūną. Šovęs karys žengia pro nušautąjį, užsigriebia už eglaitės, kurios nepasiekė gulintysis, ir garsiai nusižiukčioja; pirmoji akistata su mirtimi įvyko, kada ir kur bus kita, gal tada jau jo kūną tampys konvulsijos...

– Bitinas: Sakau tau, Radvila, gana bloguoti, kartu su Raganiumi paimkit Kryživonės kūną, paguldokit į išsikastą duobę. Užspauskit akis, ant krūtinių sudėkit rankas. Kiekvienas išeinantis Viešpaties akivaizdoj privalo atrodyti padoriai. Tai ne Jo, tai mūsų pareiga, ir mes už tai atsakingi.

– Bitinas: Raganiau, užrišk likusiems penkiems akis ir sustatyk pie duobės krašto, stok prie būrio karių.

– Ugnis! Sugriaudi Bitino komanda. Nuspengia ausis dešimties automatų serijos, suplėšo Vališkės eglį tylą, aidu nusirita Bebirvos atkrantėm, švinu suvarpyti kūnai nugriūva duobėn.

– Raganius, Radvila sargybon! Likusieji automatus į gubas, sutvarkyti kūnus, visi privalo gulėti padoriai, kaip nurodė Viešpats, stojant Jo akivaizdon, – griaudėjo Bitinas, – užkast. Žemės žaizdą užklot samanom, kad neskaudėtų Vališkės kūno.

– Žengte marš ginti Lietuvos nuo okupantų.

Motina Rozalija, bėgdama atkrantėmis, mąsto: atrodo, dar žemė vienu ir kitų krauju nepasisotino, dar iki šiol švento ryto tylą plėšo visi ginklai, kuriuos turi mūsų vyrai ir kuriuos atsinešė okupantai. Bus didelis kraujo praliejimas, jaučia mano širdis. Štai kairėje Antano Milerinės miškelis, tai Saturno gulbės giesmės vieta. Tarp Milerinės ir vieškelio dobilų laukelis, jie nupjauti ir išdžūvę, bet žali tarsi rūta. Gaspadorius Antanas, Antanienė, jų vaikai, dar pipirai, ir brolvaikis Vytukas sugrėbtus dobilus deda į kupetas. Antano brolis Juozas arkline grėbalka dobilus sugrėbia į valkas.

– Še tau, kas atlek nuo Šaltuonos – taria Juozas nuo grėbalkos – toks dulkių dūlis atslenk. Jis toliau grėbia dobilus į valkas. Visi ištiesia kaklus link Šaltuonos. Lengvu šuoliu putotų sarčių pora traukia grakštų fajetoną, jame – saulėje auksu blizga trijų rusų karininkų antpečiai. Kai šis pasiekia dobilų laukelio šiaurinį kampą, iš Milerinės trenkia šuvių griūtis. Vytukas, sugriebęs už pakarpos klykiančius pusbrolius-pipirus, prispaudė prie žemės. Antanas ir Antanienė krito žemėn ir priešliaužė prie savo pipirų, kad juos paguostų ir apramintų. Juozo arklys šoko piestu, nes netikėta kulkosvaidžių muzika jį smarkiai išgąsdino. Juozas įtempė vadeles ir bėriui neleido elgtis netinkamai.

– Tpruu, tpruu, nekvailiok, nekvailiok – grojant kulkosvaidžių muzikai, Juozas ramino savo bėrį.

Fajetonui, tarsi pjūklui, atpjovė priekinius ratus, ir sarčiai lyg patrakę nuskuodė tik su priekiniais ratais pirmyn. Fajetonas savo priekiu įsmigo į kelio žvyrą. Suvirto į bendrą gumulą švinu sukapoti karininkų kūnai, susivartė rankos, kojos, galvos į vieną krūvą, nesuprasi kieno kuri? Kraujas sulipdė šį siaubo darinį į raudoną gniutulą. Iš fajetono pabiro į kelio dulkes iš ūkininkų prisiplėštos gėrybės: s kilandžiai, kumpiai, indai su medumi, sulieti plėšikų krauju. Karininkus iš paskos lydėjo du vežimai apsaugos, ir šiuos partizanai, išdygę pakelėj tarsi iš po žemių, privertė pakelti rankas aukštyn ir sudėti ginklus. Vežimuose būta ne tik stribų-vedlių, garnizono čekistų, bet ir suimtų vyrų iš Paparčių kaimo.

– Išrikiuoti rusų kareivius, – komandavo Saturnas. – Vertėjau, prieikit prie manęs, visus mano žodžius rusų kareiviams išverskit tiksliai ir jiems suprantamai.

– Kareiviai, aš esu šios teritorijos karinis komendantas ir Lietuvos kariuomenės – dabar partizanų Lydžio rinktinės kuopos vadas. Esu įgaliotas jums pareikšti, kad mes su rusais nekariaujame ir iš jūsų reikalaujame to paties. Todėl siūlau jums dabar išvykti iš Lietuvos atgal Rusijon. Visus jūsų sulaukytus ūkininkus gražinu į jų gyvenamąsias vietas. Ūkininko Antano šeimos atsiprašau kuopos karių vardu už suteiktus netikėtumus ir nemalonumus. Puskarininki Širše, paimk iš kareivių ir jų ginklų visus šovinius. Ginklus rusams gražink. Rusų kareiviai: Kairėn, Rusijon žengte marš! – sukomandavo Saturnas.

Rusų kareiviai, išvengę mirties, atsipirko GULAG,u.

Saturnas po mėnesio žuvo nuo rusų-čekistų kulku prie Batakių. Prieš Motinos akis dar vienas ūkis – buvęs pavyzdinis, tai jos svainio Stasio Galbuogio, Vadžgirio pradinės mokyklos statytojo ir ilgamečio jos vedėjo, o kartu su žmona Monika tos mokyklos puikių mokytojų – ilgamečio triūso vaisius – dabar okupantų išniekintas. Monika Sibire jau šeštus metus kenčia alkį ir šaltį, Stasys su dukrele Nijole, kito svainio, prieš pajudant gyvuliniams vagonams Sibiro link, išplėšta iš to vagono ir motinos glėbio, neša bedalių vargus kažkur Vakaruose. Ūkio žemė ir trobos nuniokotos, jame gyvena proletarai. Jie nei žemės, įdirbti nei trobesių prižiūrėti nemoka ir nenori – moka tik nugyventi.

Pragariškas šūvių katilas, viręs ne vieną valandą, staiga prasidėjęs, staiga nutilo. Motina sustojo, įsiklausė, sudžerškė automatas, pokštelėjo keletas šūvių ir vėl tylą, grąši tylą. Nesuprasdama šio įvykio posūkio, vis vien žingsniavo paupiu link tos vietos, kur jos sūnūs, jos viltys, jos ateitis. Netoliese iš už pakrantės krūmų išnyra du susikibę vyrai. Mato vieną jų sunkiai einantį – kitas jį veda. Jie eina nuo mūšio pusės, gal ką nors žino, gal pasakys? Motina paspartina žingsnį – o Viešpatie, tai Mindaugas, sužeistas Mindaugas, jį veda Trumpaitukas. Motinos ir Mindaugo klausiami žvilgsniai susitinka, Mindaugas žvilgsnio neišlaiko, suklumpa prieš MOTINĄ ir ištaria: Aro, Vėjo ir Jurgučio nėra. Nėra ir kitų mano karių, aš praradau juos visus. Kodėl Viešpats paliko mane gyvą, per didelis praradimas, kad aš gyvenčiau, mano kelias pas juos. Mindaugas griebiasi revolverio, Trumpaitis staigiu mostu išmuša revolverį iš rankos ir, pakėlęs nuo žemės, užsikiša sau už diržo. – Jei Viešpats paliko tavo gyvą, vadinasi, tu jam dar reikalingas, – ištaria Trumpaitis ir, paėmęs už parankės Mindaugą, veda link partizanų ligoninės prie Šlynos.

Rozalijai susvyruoja pasaulis, pakyla Šaltuonos upės vandens juosta, atsiremia į dangų, susvyruoja ir krenta iš vakarų į rytus. Šaltuona pakeitė savo vandenų tėkmę į priešingą, pasaulis susijaukė – sugriuvo.

– Mano Dieve, mano Dieve, kodėl apleidai tu mane? O Marija, Tu šiandien praradai vienintelį sūnų, o aš iš karto tris, Tu likai apleista ir apsupta priešų ir tik dalis mokytinių liko su tavimi; mano priešai dar nuožmesni, jų didelė daugybė, o geroji Motina, padėk man pakelti ir nešti šį sunkiausią likimo kryžių. Rozalija įbrenda į Šaltuoną, nusigauna link salos, krenta kryžiumi ir taria:

– Raudosiu tris paras, už Arą parą, už Vėją parą, už Jurgutį parą – tegu Motinos raudą išgirsta ne tik Žemėje, bet ir Danguje, gal suminkštės ne tik Viešpaties širdis, bet ir Šėtono. Ji išvydo, kaip Aras, jos vyriausiasis, pasitiko priešo kulku seriją, apglėbė ją, prigludo prie tėviškės žemės, vėl pakilo, sugniaužė kumštį paskutiniam smūgiui ir vėl krito, jo kraujas šlakstė šventą penktadienio rytą, saulės spinduliuose tapdamas dar šventesnis ir ryškesnis. Ji mato, kaip jos sūnūs Vėjas ir Jurgutis bučiuoja tėviškės žemę, šventindami ją ir draugus savo karšto kraujo srovėmis, šventindami Tautos žmones kovai iki pergalės su šiuo kruvinu priešu... Jie niekada nenurims ir nesusitaikys su prievarta ir neteisybe, su kurią jie kaunasi ir stengiasi nugalėti. Ji visa tai mato ir jaučia, kaip ši neapykantos ir pergalės valia pereina iš jos vaikų į ją ir jai šią našta reikės nešti, iki Teisybė nugalės – iki pergalės. O Motina, sunki tavo dalia, rūsti tavo dalia!

Ji jaučia, kaip jos vyriausiasis, prieš 26 metus ruošdamasis ateiti šion Žemėn, sukruva po jos širdim ir su nerimu laukia, kur jie, naujakuriai, priims šią Dievo dovaną. Nei trobų, nei Valstybės, tik visko pradžia. Kai Antanas ją tik mergino, savanoriai būriais traukė kurti Lietuvos valstybės. Ne visi tuo tikėjo, ne visi juos palaikė. Kaimo senolis savanorių teiravosi:

– Vyrai, kur jūs gausit karalių Lietuvai? Mūsų krašte tokių nėra, – aimanavo jis.

Sukūrė vyrai Nepriklausomą Lietuvą, surado ne tik prezidentą, bet ir seimą, vyriausybę, kasmet gyvenome vis geriau, buvome laisvi nuo carų ir kaizerių, patys sprendėme, kaip mums gyventi. Suspindo trobos langais, sužvingo stainės žirgais, aidėjo laukai nuo jaunimo skambių dainų. Mes traukdavome dainą:

*Aš pamylėjau laukus Tėvynės
Nuo pat kūdykystės dienu,
Ieškodams laimės juodam arime,
Aš tau supyniau daug daug dainų...*

Juodom tiesiom vagom klojome lygiuosius laukus mėlynų linų žydėjimui, gelsvakasių kviečių bangavimui vėjuje, skalsios duonos rugių – būsimų metų derliui. Tokie mes buvome Lietuvos ūkininkai. Tokiais darbais mes puošėme tėviškės žemę. Jei per trejus metus po karų ir sugriovimų gaspadorius neatstato savo ūkio – jis prastas gaspadorius, sakydavo mano tėvulis. Mums pasisėkė, mes tai padarėm kaip darbštuoliai, nors po metų Dievas siuntė Arą, o po dviejų – atėjo Jurgutis, vėl po dviejų – Vėjas ir galiausiai Jonukas, mes gausinom šeimą tiek, kiek laimino Viešpats, ir gražinom savo ūkį naujais pastatais ir padargais. Buvo ir tokių, kurie mėgo miegoti ir ulioti – jiems nesisėkė, jie ir jų ūkiai skurdo.

Visus mūsų pasiekimus, turtus ir šeimą pradėjo griauti – tesiog siaubti okupantai tik peržengę mūsų Valstybės slenkstį, kol štai trys mano sūnūs guli kraujo klanuose, Didįjį Penktadienį vietoj maldos šventovėj bus išmesti ant grindinio savųjų skausmui ir priešų paniekai.

– Viešpatie, kur Tu, kad šitaip leidi niekinti savo atvaizdą?

– Europos galiūnai, kur jūs, kad neginat savųjų? – raudojo Motina.

– Kur ta Tautų Lyga, Laisvės charta, garantuojanti mums apsisprendimo teisę? Jos tyli, tarsi jų ir nėra. Būkit prakeiksmu prakeiktos, apgaule pradėjusios savo kelią!

– Mes jomis patikėjom ir už tai mokame aukščiausia kaina – mūsų vaikų krauju, tėvų kančia, iki pamatų liepsnose nušluotais ūkiais; tūkstačiais tautiečių GULAG'o katorgoj ir Sibiro šalty siaubiamais mūsų šiais.

– Viešpatie, atleisk jiems, gal jie nežino ką darą, bet jei žino, siusk juos į šėtono karalijos degančią smalą amžinoms kančioms kartu su budeliais, kurie šiandien nukankino Kristų, ir tenebūna jiems atleidimo, nes Tiesa privalo nugalėti. Kristus žinojo, kad Judas jį išduos, vienok jis žinojo, kad Judas pasikars. Tai TIESOS aktas. Šiuo keliu privalu eiti visiems, ne tik judams, bet ir okupantams-budeliams-niokotojams, – aimanavo Motina.

Motina neįtūtė nei šalčio, nei laiko tėkmės. Teškendami Šaltuonos vandenys nešėsi ir laiką, ir raudą pavandeniui į Jūrą. Ten iš upių ir upelių telkėsi visų Lietuvos Motinų rauda ir tvenkėsi prakeiksmu okupantams. Švenčiausioj dienoj pralietas kraujas šaukiasi dangaus keršto. Tokia diena bus, – Motina, priešų pykčiui, jos sulauks.

Didysis šeštadienis – už Jurgutį. Motina žino, kad jis ir kartu su juo žuvusieji išguldyti Eržvilko miestelio aikštėj, ties bažnyčia, kad kiekvienam įeinančiam į Dievo namus trukdytų susikaupti, keltų siaubą, kad tikintysis apmąstytų ne Viešpaties pasiaukojimą ir kančią, bet okupantų terorą ir savivalę. Tuos praeinančius pro ant grindinio išguldytus partizanus atidžiai seka sribai, vildamiesi sugriebti žuvusiųjų giminę ar kaimyną.

– Tebūnie jie prakeiksmu prakeikti, tai tie patys Močalovo pakalikai Gramailos, kurie šiam teroristui talkino nužudant gimnazistę Onutę ir slėpė jos kūną, šventvagiškai išlaužę kapinių kryžių – nukryžiaavę ją ir paskandinę Šaltuonos senvagėj, – maža jiems Dangaus keršto. Teprasmenga jie pragaran gyvi, – raudojo Motina.

Ji neįjutė nei šalčio, nei drėgmės, tik Šaltuonos vandens nuolatinis teliuskavimas į ledą, į krantus priminė vasaros gandrų, ir į jos kūną šaltis nėjo, ji buvo atsitvėrusi nuo viso pasaulio, matė tris nukankintus sūnus ir privalėjo jiems atiduoti paskutinę pagarbą, taip kaip galėjo, kaip mokėjo. Ji saloje gulėjo kryžiumi, tarsi vyskupas katedros atšventinime, ir meldė Aukščiausiąjį suteikti palaiminimą jos sūnams ir priimti savo Apvaizdon, o visai Lietuvai išsigelbėjimo nuo šios barbarų-teroristų rykštės.

– Kristau, gulėdamas akmeniniame karste, prisimink mano ir visus Lietuvos vaikus ir neleisk juos persekioti kančia ir patyčiom, – maldavo Motina.

– Velykos, trečioji gedulo diena, už Vėją – mano jauniausiąjį, laisvas pasaulis džiūgauja, sveikindamas Pasaulio Kūrėją, o mes gedime žuvusių sūnų, Sibirą ir GULAG, uosna nutremtų, sugriautų namų, nuniokiotos Žemės, – raudojo Motina.

– Kaip eis erzvilkiečiai bažnyčion prisikėlimo procesijai pro mano ir kitų Motinų išniekintus sūnus, kaip jie giedos „Linksma diena mums nušvito“ – jei krūtinę drasko siaubo gedulas? – aimanavo ji.

– Viešpatie, kada išseks Tavo kantrybė matuojant Lietuvos vaikų kraują ir skaičiuojant mūsų kančias? – kada pradėsi stabdyti teroristo ranką su pakeltu vėzdu prieš mus? – išseko mūsų ašaros, užkimo mūsų balsas nuo raudų, o Maloningasis, pasigailėk Tavęs nevertų nusidėjėlių, – raudojo Motina.

Suskambo Vadžgirio bažnyčios varpai, Motina Ona, Rozalijos sesuo, skuba mišparų per Šaltuoną, per salą, – o Viešpatie, kryžium guli Rozalija ir vos girdimai rauda. Ima Ona ją ant rankų ir neša stubon, deda ant lovos ir visą kūną trina gyvatine, kitais antpilais, kol ji atšyla, atsigauna. Tada abi aprauda savo sūnus – Rozalija tris, Ona du – Papartį, dar keturiasdešimt penktaisiais žuvusių Paupinėj, antrąjį, išklydusį su frontu Vakaruosna ir nežinia gyvą ar mirusį esantį. – Viešpatie, kada paguosi ir nuramins Motinas?

* * *

Mindaugas tik su bendražygio pagalba pakilo nuo žemės ir, prislėgtas žaidžų ir nedalios, užuolankomis ėjo partizanų ligoninės Paišlynyje link. Jį slėgė šio – paskutinio žygio, mūšio ir jo, kaip vado, klaidos, lėmusios viso

būrio žūtį. Prieš akis vis ryškiau sukosi paskutinių dienų įvykių panorama, vis aiškesnės darėsi jo klaidos. Rinktinės vado Vidmanto nurodymas išsiaiškinti Matuševų išdavystę, pražudžiusią partizaną Krivį ir ryšininkę Rožę, dėl šio įvykio atlikti teisminę procedūrą ir įvykdyti teismo nutartį. Pakartotinai ištyrus, pasitvirtino Matuševos kaltė. Reikia ją suimti ir pristatyti Partizanų karo lauko teismui, atlikti tolimesnes procedūras. Tik labai nepalankus laikotarpis žygiui iki įtariamiosios kaimo – plikšala ir blauzdlauža.

Lydžio rinktinės štabo apsaugos, Mindaugo būrio, trylika partizanų žygiuoja link Eržvilko per lūžtantį gruodą ir ledą, palikdami lemtingą pėdsaką. Vyrai linksmi, neprarandantys ūpo:

– Klausyk, Vaišnorai, tas megztinis, Rūtelės mikliais pirštukais nunertas, šildo ne tik nugarą, bet ir uodegytę? – šmaikštavo Tarzanas.

– Cha–cha–cha, prunkštavo vyrai.

– Rimties! – persergėjo Mindaugas, – ne vidury Karšuvos girios esame, – priešas čia pat.

– Tarzanai ir Kostai, su savo grandimis apsupti ūkį, Simas, Vaišnoras, Džiugas ir Šarvas – su manim, surasti įtariamąją, – komandavo Mindaugas.

Apeinant ūkį jau iš kitos pusės, Simas pastebėjo skubančią moters figūrą, kuri tuoj pat dingo už kitos sodybos. Maža kas, žmonės nuolat juda vieni pas kitus.

Mindaugas su savo grupe peržiūrėjo visas trobas, bet įtariamiosios nerado. Nustatyta, kad išvykusi, kada ir kur, neaišku.

– Mindaugai, – kreipėsi Simas, – galiu tik spėlioti, kad ji mus pastebėjo anksčiau, nei mes ją, ir skubiai išėjo, gal net į Eržvilko garnizoną, aiškino jis. Mindaugas į tai neatkreipė dėmesio ir nusprendė:

– Nubausime juos rekvizuodami maisto produktų būrio maitinimui per Velykų šventes, – Algimantai, kartu su Šarvu paimkit iš šio kaimyno pastotę kartu su vežėju produktams vežti, – kiti, išskyrus sargybinius, paruošia produktus transportavimui, – komandavo Mindaugas.

Pastotė su produktais judėjo priekyje, Mindaugo būrys iš paskos. Arkliai ir ratai lūžta per ledą ir pašalą ir vos juda į priekį, kai šis užstringa, vyrai jį išstumia ir vėl juda į priekį. Iš paskos lieka lemtingas pėdsakas.

Iškrauta pastotė tuo pačiu keliu pajudėjo atgal, vežėjas skubėjo į namus. Virėjai ruošė vakarienę, kaimo ryšininkai Papartinės miško kampe svilino ir dorėjo rekvizuotus bekonus šventiniam Mindaugo būrio stalui. Būrys apsistojo poilsui Masalskienės ūkyje Paparčių kaime, Papartinės pamiškėje, vieta nuošali, ūkelis menkas, gaspadorius tarnauja raudonojoj armijoje dar nuo fronto laikų. Mindaugo vyrai nusiaplūkė dienos žygyje, suėję šilton pirkelėn, griuvo

ant grindų ar kiton vieton – kas kur ir tuoj pat ruošėsi atsiduoti sapnams, palikę mažąjį kambarėlį šeimininkės tėvui ir anūkei, šeimininkė tuo metu šermenyse gedėjo mirusio kaimyno.

– Malda, sukomandavo Mindaugas ir, atsistojęs prieš būrį, tęsė – „Dieve, kuris leidai tautas ir įdiegei joms laisvės troškimą, gražink, prašome, ir mūsų tėvynei laisvės dienas...“ Padaręs platų kryžių ant krūtinės, pridūrė: – Dabar galite ilsėtis, išskyrus sargybą.

– Algimantai, sargybon, po valandos pažadinsi Šarvą, jis po valandos – Džiugą, taigi visi iš eilės pernakt, – vykdykit, – užbaigė Mindaugas. Algimantas užsimetė automata ant peties ir lėtu žingsniu matavo atstumą aplink sodybą: pirmyn-atgal, pirmyn-atgal. Staiga paslydo, iki kelių įsmuko į griovio vandenį, su juo ir automatas vandenyje. Būtina išdžiovinti automata ir avalynę, nutarė Algimantas ir įėjo trobon džiovintis tarp miegačiųjų. Jo sargybos – tik pusė, Šarvą žadinti nevalia. Kol automatas džiūvo, Algimantas užmigo lemtingu miegu. Vienuolika partizanų sapnavo spalvingus paskutiniuosius sapnus...

* * *

Šermenų budynės Paparčių kaime turėjo iš prosenelių paveldėtas trdicijas, kurių laikytis visiems privalu. Kiekvienas Anapus išeinantis kaimynas buvo pagerbiamas prisimenant jo nuopelnus bendruomenei, atlaidžiai užmirštant jo išdaigas ir pražangas. Įėjusi į pašarvojimo kambarį, Masalskienei suklypo prieš Nukryžiuotąjį ir po juo gulintį mirusiojo kūną, besimelsdama akimis apmetė aplinką, ar visi ir viskas savo vietoj, svarbiausia, ar yra pramatorius Kavaliauskis. Tik jis geriausiai žinojo, kada kokia giesmė, litanija ar karunka traukiama, kuri prieš pertrauką, giedoriams gerkles pailsinti ir pašlakstyti, kuri prieš naktipiečius, kuri išlydint amžinajam poilsiui. Pagal giesmių eigą privalėjo atitinkamai elgtis šeimininkės, namiškiai ir visi apeigų dalyviai. Kai ji baigė maldą už kaimyno vėlę ir pakilo, Kavaliauskis rūsčiu balsu užtraukė visiems priminimą:

– Liūdna dūšia ties kūnu stojos ir raudojo,

Už jo griekus graudžiai ašarojo.

– Vai tu kūne, tu lavone, kam pražudei biedną mane? – pagriebė sopranai ir altai.

Su šia giesme pramatorius jautėsi tarsi bendruomenės mokytoju, traukdamas posmus vieną po kito, išdidžiai paraitydamas tai kairį, tai dešinį ūsą, savo fanaberijos ženklą. Masalskienei nejučiom įkyriai lindo atmintin nesenai įvykiai su tais ūsais. Nors ne laikas ir ne vieta prisiminimas, nepaliko jos ramybėje. Kavaliauskis pirmasis įstojo į Vadžgirių kolchozą. Diena kita

stojančiųjų daugiau neatsiranda. Kaimo bernai, užsimovę kojines ant galvų, aplamdo Kavaliauskiui šonus, svarbiausia – nupeša ūsus, visą jo pasididžiavimą. Stribai išrikiuoja Vadžgirio gimnazistus ir jiems demonstruoja Kavaliauskį, be ūsų, buržuazinių nacionalistų teroro auką. Bendruomenė netenka pramatoriaus, kol atžels ūsai, jis be ūsų negali stoti bendruomenės akivaizdon. Tačiau incidentas tuo nesibaigia, nes kaltė prieš visuomenę suversta Midaugo būriui. Mindaugas surado kaltuosius ir jie stojo prieš Partizanų karo lauko teismą (kito jie neturi), bernams, be viso kito, teko atsiprašyti ne tik pramatoriaus, bet ir bendruomenės už jos nario įžeidimą.

Pramatorius užtraukia nakti piečių giesmę. Šeimininkės kitam trobos gale traukia mėsas, dešras, kelia nuo kuparų pyragus ir kviečia užstalėn gimines ir kaimynus, tegu vaišinas, juk gaspadorius triūsė šioj ašarų pakalnėj visą savo amželį, tad uždirbo savųjų ir kaimynų vaišėm, kad jo išėjimą Anapus ilgai minėtų giminės ir bendruomenė.

Masalskienė pakyla nuo stalo, dar kartą užjaučia artimuosius, padėkoja už vaišes, išnyra vidunakčio tamson ir tik jai žinomais takais parsigauna į namus. Nei ji nepamato užsimaskavusių pasaloj čekistų, nei jos šie nesulaiko. Tik pravėrus duris pajaučia miegančių vyrų alsavimą ir supranta, kad Mindaugas ir jo vyrai jau čia ir ilsisi. Tyliai prasigauna į savo kambarį ir užmiega zuikio miegu, nes ryto liuoba tik už keleto valandų.

Ją pažadino liuobos laiko, įpročio, refleksas. Ryto žaros raudonino dangų. Pakirdusi griebėsi kibirų karvėms melžti, pasilabinusi su Mindaugu, nėrė pro duris į ryto vėsa, veik kaktomuša susidūrė su čekistu – kulkosvaidininku, užsislėpusiu už šulinio rentinio. Ten toliau antras čekistas, trečias su kulkosvaidžiais ar automatais, pasiruošusiais smogti į partizanus ir į jos anūkę, senolį... ji apsimeta jų nepastebinti, skuba į tvartą, kol jie tyli, tik pravėrusi duris suklinka: ru-u-u-sai! Tuo pat metu iš visų keturių pusių subaubia – ogonj! („ugnis!“). Ir prapliumpa pragariškas šaudymas į trobą, kurioje tik budinasi iš miegų dvylika partizanų, o senukas ir anūkė dar miega...

* * *

Partizanas Kėkštas užsislaptinęs Eržvilko stribų būryje, sužinojęs, kad garnizono rusai-čekistai vedliu ima tik jų vadą-leitinantą ir vyksta persekioti Midaugo būrio, nedelsiant pasiuntė ryšininkę Stirną perspėti Mindaugą apie gresiantį pavojų. Stirna, Gintaro būrio atrama, valsčiuje, todėl skuba Balandinėn, gal vadas žino tiesesnę kelią į Mindaugo dislokacijos vietą.

– Vadas žygyje, mes jo buvimo vietos nežinome, – atsako Stirnai Gintaro pavaduotojas, – reikės naudotis aplinkkeliu, mums žinomų ryšininkų paslaugomis.

– Tad nedelsdama, Stirnele, miklink savo kojeles iki Ramunės, jai perduosi šią šifrogramą, kuri per kitus nuves iki Mindaugo, – tarė Girėnas ir pridūrė: tai gali būti lenktynės su giltine, laimės tie, kurie bus pirmesni.

Stirma per laukų gruodą, arimus ir dobilienas suplukusi pasibeldė į Ramunės trobos duris.

– Dabar Marytė išėjusi, bet veikia grįš, – atsakiusi į pasilabinimą, pratarė motina.

– Kažin ar žino motina, kad mums ji, Ramunė, kad jai reikia skubėti, nes vyksta žūtbutinė kova, kad jos dukros vikrumas ir sumanumas gali lemti likimus, mąstė neramiai laukdama ir jausdama neramaus ir brangaus laiko tėkmę visame kūne.

* * *

Garnizono čekistai, apsikarstę šovinių girliandomis, automatais ir kulkosvadžiais, pajudėjo link Matuševo sodybos, nuo kurios Mindaugo būrio paliktu pėdsaku persekios juos iki pergalės ar pralaimėjimo – lygiųjų čia nebūna. Kolonos priekyje ėjo garnizonų priežiūrai atsiųstas Maskvos emisaras generolas-majoras, patyręs čekistas, šalia jo vietinis vedlys, stribų vadas jaunas leitenantas. Kelias ilgas, atsakingas, tad patyręs čekistas mokė jaunesnįjį:

– Tu įsidėmėk ir įsimink, ką aš pasakysiu, nes tu esi vietinis, nesimokei mūsų tikrose mokyklose, tave iškepė greituoju, tad daugelio čekistinių vingrybių nežinai. Nežinai ir to, kad mes tai, ką darome, įvardijame kitaip, o dažnai net priešingai, tad štai:

– Mes, užėmę jūsų Lietuvą, pareiškėme, kad atnešėme kultūrą, bet nepasakėme kokią, o atnešėme terorą, apgaulę, patyčias ir atvirą plėšikavimą. Visos šios kategorijos reiškia ypatingą čekistinę kultūrą. Mes šias kategorijas, šią kultūrą, pas jus realizuojame. Štai ir dabar, šio žygio metu, terorizuosime gyventojus, keliskart didesnėmis čekistinėmis pajėgomis sunaikinsime partizanus, ir tai vadiname klasių kova tarp nacionalistinių elementų ir tarybinės liaudies.

– Kokia liaudis, kokia klasių kova? – tęsė generolas, – mes, čekistinė kariuomenė, tai pagrindinė pusė, antroji pusė – terorizuojama, tremiama lietuvių tauta, o vadiname ją liaudimi, iš esmės tai didelė valstybė naikina mažąją. Bet tai vykdyti ir suprasti leista tik mums, čekistams, visus kitus mūsų veiksmus, mes verčiame vadinti klasių kova, kas priešinasi šiai ir kitoms čekistų nuostatom mes be išlygų priskiriame prie liaudies priešų su atitinkamomis pasekmėmis. Net šia šėtoniška propoganda užsiimame ne mes, o kompartijos propogandos skyriai, mes liekame šešėlyje, tarsi nuošalėje.

– Žygiuojame sunaikinti elitinį rinktinės būrį ir jei mums pavyks, mes žuvusiųosius ištekšime Eržvilko aikštėje į purvyną ir tyčiosimės iš jų kūnų, seksime ir gaudysime jų gimines, praeinančias pro tą aikštę – tai vėlgi čekistinės siaubo kultūros dalis, bet mes ją vadiname lietuviškų nacionalistų, kenkiančių liaudžiai, tramdymu.

– Sakykim, jūsų, stribų, komanda tai iš padugnių ir asocialių šeimų, plėšikaujančių ir žudančių savus tautiečius, būtybių gauja, bet visuomenę mes verčiame juos vadinti liaudies gynėjais – tai vėlgi čekistinės prievartavimo kultūros dalis.

– Mūsų divizija iki atsikeldama Lietuvon dislokavosi Čėčėnijoje ne kaip čekistai, bet kaip pėstininkų kariuomenė manevrams (tada mus net į pėstininkų uniformas įvilko). Mes ten išsidėstėm taip, kad visą čėčėnų tautą pernakt suėmėme ir ištrėmėme iš gimtųjų vietų. Tai taip pat čekistinės kultūros dalis. Mes tai vadiname specialių priemonių taikymu, perkeliant nepatikimus elementus į nuošalias Sibiro vietas. Kaip supranti, elementas– visa čėčėnų tauta. Tai vėlgi leksikoninė čekistinės kultūros dalis.

Štai šiemet švenčiame 30-ąsias Sovietų Sąjungos metines. Per tą laiką mes sunaikinome trisdešimt mažesniųjų tautų Sąjungos teritorijoje, tai po vieną kasmet. Mes ir toliau dirbsime šį darbą – kasmet po vieną: čėčėnų nėra, Krymo totorių, Pavolgio vokiečių – nėra, eskimų, kurie jūsų mokykliniuose vadovėliuose atstovavo visiems šiauriečiams – jų nėra...

– Man močiutė sekė pasakas apie eskimus, jų kinkinius šunimis, elniais, skrodžiančius sniego pūgas, tai atrodė tarsi nežemiškas stebuklas – tai tikra pasaka, – susimąstė leitenantas.

– Tai jau tik pasaka ir gyvens tol, kol gyvens tavo atmintis. Po jūsų jos neliks, visi juos užmirš ir liks platesnė erdvė didžiajai rusų tautai, – tęsė generolas; tiesą sakant, mums nesiseka su jūsų Lietuva. Stovit mums ant kelio į neužšalčius Baltijos jūros uostus, iš kurių čia pat Vakarų Europa, kiek syk stengėsi jus nušluot nuo šio žemės gabalo mūsų carai ir tremdami, ir kardami, o jūs nei iš vietos. Ta pati užduotis mums šiuo metu. Manėm, sukrausim visus į vagonus, kaip čėčėnus, ir ištrėmsim vienu ypu. Trūksta vagonų, per maža geležinkelio. Iššaudyt – trūksta šovinių, dar per silpna mūsų pramonė – dejavo generolas.

– Generole, ar neužmiršote, kad aš lietuvis, kalbėdamas apie tokias kolizijas? – sunerimo leitenantas.

– Ką tu, neužsimiršau, pats efektyviausias metodas naikinti jus jūsų pačių rankomis. Visai neįtikėtina tavo pastaba, nes tu jau dalyvauji savo tautiečių naikinimo procese, tad nesistebėk savo darbais, – pridūrė generolas.

– Mes turime ir keiksmožodžių čekistinę kultūrą: Močkrušy (joptvojmat), mes prievartavome suimtas moteris Rusijoje, Ukrainoje, Kaukaze ir visas vokietes, kai kariavome Vokietijoje. Mes prievartaujame suimtas lietuves ir jei matome, kad šie veiksmai gali mums pakenkti, jas užmušame, kad mūsų darbeliai nuetų kaban. Bet ne visuomet pasiseka, kaip buvo man. Jei manai, kad aš šiame valsčiuje naujokas – klysti. 45-aisiais buvau šio valsčiaus čekistų vadas, tada dar majoras. Perdavė man SMERŠininkai tokią gimnazistę, dar mergytę-uogytę. Manai, ji pasidavė geruoju – ne. Tad daužiau ir prievartavau, daužiau ir prievartavau. Po pusdienio žiūriu – nekvėpuoja. Įsakiau tavo sribui Gramailai, kad paslėptų kūną. Jis išlaužė kapinių kryžių, išniekindamas jūsų senolių kapus, pririšo prie mergaitės kūno ir įmetė į upės senvagę. Sumanus tas tavo stibas, darys karjerą. Mes tokius skatiname. Bet viskas veltui. Reikalas iškilo viršun. Mane teist. Ir vėl dėl liaudies akių – mane nuteisė aukščiausia bausme, o per kitas duris išleido ir dar paaukštino į pulkininkus. Bet majoro Močialovo neliko – atsirado plk. Mažirin. Matai, mūsų tikslai Lietuvoje tie patys, kaip ir Čechėnijoje – Lietuva be lietuvių, todėl aš ir esu Maskvos specialus operatyvinis įgaliotinis jūsų apskričiai, kad tuos tikslus padėčiau įkūnyti. Štai tokia čekistinė keiksmožodžių įgyvendinimo kultūra. Bet ne manasis atvejas viršūnė. Viršūnė – Rainių miškelio įvykiai. Ten buvo „v rot i v nos“. Mūsiškiai pagal aukščiausio lygio keiksmožodžio įgyvendinimą lietuviams pjaustė lyties organus ir grūdo jiems juos į burnas. Iš kur tas dalinys atsirado – nežinau, žinau, kad jie buvo čekistai, o jiems vadovavo vietinis čekistas Nahman Dušanskij – taigi ne rusas ir ne lietuvis, atrodo, tos tautybės, kuri (kaip ryt katalikai minės) nukryžiuo lietuvių tikinčiųjų Dievą. Manai, jį nubaudė, net apmaudu, mane už vieną gimnazistę teisė, o jį už kelias dešimtis kur kas išmoningesnių čekistinių „kultūrinių“ variacijų tik pabarė. Dabar jis juristas, dėsto universitete – štai kur čekistinės kultūros viršūnė: čekistinis universitetas visuomenei. Manai, jis ten vienas? Ne, yra toks Markulis ir dar daugiau. Svarbu ir tai, kad universitetuose čekistai-dėstytojai yra vienoje partinėje kuopelėje su visais dėstytojais. Čekistai auklėja juos čekistinės kultūros dvasia. Mes tiems dėstytojams specialiose parduotuvėse duodame pigiau dešros, dargi ten nėra eilių, kaip visosomenei skirtose. Taigi jų idealas – pigios kojinių ir pigi dešra. To mes ir siekiame.

– Tai tokie mūsų ateities tikslai, – tęsė generolas, – per universitetus išauklėti ištisas kartas savos čekistinės kultūros dvasia, o tai turės ilgalaikes pasekmes mūsų naudai.

– Bet tai labai žiaurūs veiksmai ir kėsmai, – sunerimo leitenantas.

– Žinoma, – atsakė generolas ir tęsė, – tu čia, respublikoj, paskubom iškeptas, negavęs mūsų sąjunginio specialiojo paruošimo, todėl nežinai, koks turi būti ir koks yra čekistas, ir tęsė: čekistas neturi nei tautybės, nei tikybos, nei lyties, nei gailėsčio, nei jausmo, jo tikslai žudyti ir naikinti visa, ką sutinka savo kelyje. Ten, kur praėjo čekistai, nelieka akmenų ant akmenų, neturi augti žolė. Išnyksta kaimai ir miestai, o kaip minėjau, ir tautos. Štai tokiu čekistu ir tave ruošiu.

– Labiausiai nepakenčiame išdavikų, atsiradusių tarp savųjų. Mes tokio nei šaudome, nei kariame – tiesiog užkasame gyvą arba gyvą įkišame į katilinės pakurą – štai toks likimas išdavikui.

– Bet tas kelias žiauresnis nei hunų ar mongolų, tiesiog šėtoniškas, – stebėjosi leitenantas.

– Žinoma, – atsakė generolas ir tęsė: mūsų darbai ir kėsiai šėtoniški, mes tarsi šėtono bendrai nuodėmėse ir nuopoliuose, bet svarbu ne tik tai, štai kompartijos ruporai aiškina, kad mes krikščioniniai čekistai, mūsų darbai ir sąžinė krikščioniniai. Mūsų ideologijos esmė: dirbame kartu su šėtonu šėtoniškus darbus, o sakome kad esame angelai. Tai tu, jaunas čekiste, privalai tai suprasti ir ne tik suprasti, bet pagal šias taisykles gyventi. Tik tada būsi tikras čekistas. Mane ruošė sąjunginėse slaptose teroristų stovyklose Sibire ir Maskvoj nuleidimui užfrontėn Lietuvon, mus tiesiog taip indeksavo: „terorist“. Tai vėl čekistinis triukas, nes Lietuvoj buvome įvardinti kaip „raudonieji partizanai“, bet vykdėm terorą. Kartu su mumis ruošėsi ir musulmonų teroristai iš trečiųjų šalių kovai su kapitalistiniu pasauliu tam atvejui, jei mūsų raketos jo nesunaikins. Tai strateginis ėjimas, bet jis gali atsirūgti kapitalistams daug vėliau.

– Lazda turi du galus, juk ir Sąjungoj ganėtinai musulmonų, – suabejojo leitenantas.

– Tu nenuklysk į lankas, aš dar nebaigiau apie Lietuvą, – pyktelėjo generolas, – prisimink Pirčiupio tragediją: tai tarsi čekistų ir SS bendra operacija. Juk mes žinojom, kad sunaikinus prie kaimo aukšto rango vokiečių karininkus, bus sunaikintas kaimas. Bet tiek mūsų, tiek jų bendras tikslas – Lietuva be lietuvių. Didžiųjų valstybių dideli siekiai, o mažosios iš kelio privalo pasitraukti, akivaizdus Čėčėnijos pavyzdys – Čėčėnija be čėčėnų. Tu pradedantis čekistas ir privalai tai suprasti, jei tapsi išdaviku – gyvas po žeme arba į pakurą, – užbaigė generolas. Tuo pat keliu priešpriešiais pasirodė dvikinkis su vadeliotoju. Leitenantas jį sustabdė, apžiūrėjo vežimo turinį, rado kruvinų šiaudų, tad pradėjo rimtai tardyti kaimietį, pirmiausia iš jo rankų ištraukęs botagą ir keliskart stipriai sušėręs botkočiu jam per galvą ir pečius:

– Ką vežei, kur važiuoji, kodėl kruvinas vežimas? – rėkė leitenantas. Primuštas vežėjas gaudė kvapą dar be amo nuo smūgių, kai leitenantas vėl smogė jam botkočiu per galvą. Sunerimęs generolas šūktelėjo:

– Atsargiau, prarasi informacijos šaltinį. Leitenantas purtė priblokštą vežėją, reikalaudamas atsakymo į klausimus:

– Atsakyk, atsakyk! – šaukė jis.

– Nežinau, už ką turiu atsakyti, – blausiai ištarė vežėjas.

– Atsakyk į mano klausimus, – plyšavo leitenantas.

– Tu man jų neuždavei, tik mušei. Leitenantas suprato, kad šis nuo jo smūgių apsvaigo ir jo klausimų neišgirdo, todėl pakartojo iš eilės. Vežėjas paaiškino, kad iš Matuševo pakrautus paskerstus bekonus nuvežė į Papartinės miško kampą ir ten iškrovė. Tai daryti jį privertė taip pat kareiviai, tik kitokiom uniformom. Jų buvo trylika, t oks negeras skaičius. Visi ginkluoti automatais ir kulkosvaidžiais, pastarųjų gal keturi.

– Koks čia gal? – subliovė leitenantas, – sakyk tiksliai.

– Tikrai keturi, – pasitaisė vežėjas.

– Grežk arklius, važiuok atgal ir rodyk, kur bekonai ir tie trylika, – sukomandavo leitenantas.

Papartinės pamiškė švietėsi nuo kūrenamo laužo. Du pusberniai svilino bekonus.

– Apsupt! – sukomandavo kuopos vadas, vedęs garnizoną Mindaugo būrio pėdom. Buvę prie laužo pajuto pavojų ir spruko miškan, tačiau artimesnįjį kareiviai sugriebė ir čia pat surišo. Antrasis dingo miško tankmėj. Surištasis parodė, kurioj sodyboj apsistojo Mindaugo būrys. Trumpai pasitarę karininkai su generolu nutarė apsupti sodybą ir palaukti ryto, kol prašvis, tada pradėti puolimą.

* * *

– Ramunė grįžo kartu su broliu Stasiu. Stirna pažėrė Ramunei nesudėtingą slaptąžodį: „Šaltuona teka“. – „Per akmenėlius“, – atsakė Ramunė ir gavo jai skirtą šifrogramą. Ramunė suskubo vykdyti nurodymo ir tuoj pat atsisveikino. Kelias tolimes, tuoj temsta.

Tik dabar Stasio motina pastebėjo, kad Stirnos kojos šlapios, suskato apavą džiovinoti, ją gaivinti čiborelių arbata. Stasys atnešė obuolių vyno, kurį sakė pats pasigaminęs ir vaišinas tik mylimus svečius. Stasio meilikavimai jai buvo ne naujiena. Ne pirmąkart jis žėrė jai tiesiog rieškutėmis, o jie buvo dar meilesni po vyno stiklinaitės. Kol apavas džiūvo, tamsa užklojo laukus. Stasio motina pasakė neišleisianti į naktį mergaitės ir paklojo lovą kitame stubos gale.

– Stasį išprašysiu nakvoti klėtin, galėsi ramiai išsimiegoti, žinai, tie nevidonai dažnai nenurimsta, geriau toliau nuo jų, – rūpestingai dėliojo motina savo pastangas į vietas.

Stirna-Staselė pagauta snaudulio nepajuto, kai Stasys prisėdo ant jos lovos krašto ir švelniai ėmė glostyti jos plaukus.

– Kaip tu, čia juk tu, nevidone, klėtyje, kodėl neklausai motinos? – šnibždėjo ji.

– Pas tave aš perbrisiu jūrą, perkopsiu kalnus, visvien ateisiu, – šnibždėjo jis ieškodamas savosiomis jos lūpu, – priimk pas save lovytėn, – kabindamas liemenę ant lovugalio, – šnibždėjo jis.

– Bijok Dievo, šiandien didysis ketvirtadienis, Kristus bus nukryžiuotas, o tu sieki nuodėmės.

– Ne nuodėmės. bet meilės siekiu. Kristus iš meilės Žmonijai kentėjo ir mirė. Meilės akto negalima laikyti nuodėme, jei tai nuodėmė, tai kas yra meilė? – jau glausdamasis prie jos pašnibždom įtikinėjo Stasys Staselė.

– Jei tavęs nemylėčiau, palaikyčiau suvalkiečiu, kai ten nukeliauju, tai jų kuris nors gretinasi ir taipogi šnibžda: -padovanok man partizaną, – turbūt supranti, kaip mergina dovanoja vyrui vyrą. Aš dabar ne meilei skirta. Prisiekiu Visvydui, jog ištikimai tarnausiu Tėvynei, o meilė, poezija ir svajos, – kai Lietuva bus laisva, – prieš savo norą betgi gynėsi ji ir apkabino jo kaklą. Tu niekuo nerizikuoji, o aš? – turbūt supranti, kad su „pilvu“ nepalakstysi tarp čekistų iš Žemaitijos į Suvalkiją ir atgal, – dar vis spyriojosi ji, nors jau kita ranka nuslydo į pilvugalį, kad įsitikintų apie norų tikrumą. Jis krūptelėjo, bet tęsė dialogą:

– Aš rizikuoju tiek pat kaip ir tu, jei taip įvyktų – tai būtų mudviejų meilės vaisius. Tik tavo priesaika mane varžo, kartu ir glumina, kam mergaitės pečiams tokia sunki našta? – moterystė ganėtinai ir svarbus uždavinys jums, karas – vyrams. Be to, tarp jūsų iš prosenelių paveldėtų visų dienų yra kelios, skirtos nevaržomai meilei, gal tu ir jų neturi? – klausimais ir įtikinėjimais artėjo jis prie tikslo.

– Žinojau, kad vyrai turi uoselę, kad tokią, netikėjau, tos dienos, mielasis, dabar, tad naudokis jų dovana, tik vieno trokštu, kad tai būtų iš meilės.

Jam buvo pirmas kartas, o ji pirmoji. Apie mylėjimąsi žinojo tik iš nuogirdų. Žinojo, kad reikia įstumti varpą jai, tik kaip ir kur – nelabai. Atsiradęs viršuje, bandė ieškoti, bet rado tik plaukų kuokštą, kur ta vieta, nesuvokė.

– Stasele, padėk, matai, kad nemoku.

– Pabučiuok ir paprašyk, kad praskėščiau kojeles, tada ir padėsiu. Įsitikinusi, kad jos išrinktasis pirmokas, ėmėsi padėti. Paėmė varpą rankon ir taikė makštin, o čia išsipylė visas vyriškas turinys... Rankoj „daiktas“ ėmė minkštėti. Abu sumišo...

Ramunė skuodė tik jai žinomais takais, nes keliuose gali sutikti sriabą ar rusą ir būsi sulaukyta. Tada galas užduočiai. Diena baigiasi, o prieš akis nepažįstamas Lapgirinės miškas. Būtina surasti Briedį, kad mišku ir užmiške neštų kuo skubiau žinią, kad aplenkėtų čekistus ir išpėtų Mindaugą apie gresiantį pavojų.

– „Vėjas pučia“, – slaptažodžiu pasveikina Ramunė Briedį.

– „Miškas ošia“, – tuo pačiu atsako Briedis Ramunei. Ramunė perduoda svarbią ir skubią užduotį. Abu pasuka skirtingom kryptim: Ramunė ramiu žingsniu namų link, Briedis neria į Lapgirinės tamsą tik jam žinomais takais ir proskynom iki jam žinomo kito ryšininko, kuris suras Mindaugą ir išpės apie grėsmę, kuri sėlina jų pačių pėdomis. Kai išniro iš miško, Mėnulio sodyboj degė žiburėlis – geras ženklas, vadinasi, žmonės yra, gal ir skubi žinia tuoj pat iškeliaus. Deja, namuose Mėnulio motina buvo užimta vakarine liuoba ir tik viena namuose. Vyrai išvykę malūnan, turėtų jau grįžti, bet tuoj ar vėliau – nežinia, – lėtakalbe porino ji.

Nuo tokios žinios Briedį išpylė šaltas prakaitas – jis užstrigo, nes žinojo tik Mėnulį ir tik jį. Vienintelė išeitis – laukti. Valandos slinko ypač lėtai, nerimas griaužė paširdžius, tačiau paskubinti grįžtančiojo negalėjo. Galop sunkiai girgždėdamas kieman įriedėjo maišų prikrautas dvikinkis, o su juo ir abu vyrai.

– Štai kiek velykinių pyragų primalėte, pilnas vežimas, – stebėjosi Briedis.

– Ne tik mums, tai ir tiems, kurie ne iš gero paliko namus. Visiems velykos, visiems reikia pyragų, – atsakė Mėnulis ir tęsė, – bet tu ne dėl pyragų, tad klok reikalą. Išgirdęs žinią, paprašė Briedį padėti tėvui sunešti maišus trobon, o pats, net nenusipurtęs miltų nuo burnosiuko, išžygiavo per Bebirvą į Plėkių kaimą pas Masalskienę prie Papartinės miško kampo. Štai ir palaikis ūkelis dunkso tamsoje, net žiburėlio nėra.

– Stoj, molčatj! – sugriebė Mėnulį du čekistai. Surišo rankas ir nuvedė į miško kampą. Čekistų kuopos vadas – kapitonas turėjo keturias dešimtis kareivių, seržantų ir karininkų, žinojo kaip susidoroti su mažiau skaitlingu partizanų būriu, nes tą darė Rusijoje, Ukrainoj ir Kaukaze.

– Leitenantai Petrov, Ivanov, Miasojedov i Kurnikov, atėikit čia. Apsupsit gyveamąjį namą iš visų keturių pusių: komanda Petrova – iš šiaurės, nuo miško, komanda Ivanova – iš pietų – nuo kaimo, komanda Miasojedova – iš vakarų ir Kurnikov su komanda – iš rytų. Kulkosvaidžius ir automatų nutaikot į duris ir langus ir šaudykit taikliai, nes jiems prasiveržti kitų galimybių nėra. Vykdykit!

Būriai su savo leitenantais tamsoje dėstėsi pagal nurodymą. Kilo šurmulys, nes nesimatė nei gretimų čekistų, nei namo angų, į kurias reikėjo taikytis.

Galop kiekvienas atrado savo vietą, buvo paskirtos sulaikymo poros, jei bus praeivių ar ateinančių į sodybą. Spąstai paspęsti ir jie užsisklęs netgi einantiems pro šalį.

Kapitonas, išgirdęs šeiminkės klykiantį perspėjimą, sukomandavo: – Ogonj po projomam, cielitsa mietko, strieliatj do pobiedy, za Stalina! – baubė kapitonas. Visų rūšių ginklų džeržgime, tratėjime ir poškėjime, dūžtančių langų stiklų skambesy, galvijų baubime, trobos rąstų girgždesy atsidūrę partizanai griebėsi kiekvienas savo ginklo.

– Už ginklų! – skardžiu baritonu komandavo Mindaugas, – į okupantus ugnis! – pirmyn už Lietuvos laisvę! – Vaišnorui ir Džiugui pasiruošt prasiveržimui pro duris, užimt gynybą su kulkosvaidžiu prieš namą, visi kiti granatomis ir ugnimi dengia prasiveržimą, pirmyn!

Senolis sulig šaudymo pradžia griebė anūkę ir kartu su ja griūva ant grindų, mato, kaip lauko durys suaižėja į šipuliusir pabyra tarsi krūvelė šakalių, kulkos barbena į lovos medį, kedena pagalves ir kaldrą, bet jo ir anūkės nepaliečia, – jis girdi Mindaugo komandą Vaišnorui ir Džiugui veržtis, jis mato, kaip šie pakyla, iššoka pro duris, jis mato, kaip Vaišnoro galva atsiskiria nuo kūno, suyra į gabalus, atsitrenkia į sieną, o smegenys nuteka žemyn, o Džiugo dešinė ranka kartu su automatu nuskrieja į šoną, atmetęs kairiąją, parkrinta. Kraujas raudonais fontanais švirksčia ant žemės, ant sienų, į dangų, jis mato, kaip juoda granata išskrieja pro duris, krenta ties šulinio rentiniu, pašoka ir trenkia skardžiu garsu praspengdama šaudymo gausmą, jis mato, kaip iš už rentinio pašoka kulkosvaidis, pasisuka ir krenta į šulinį, paskui jį pakyla čekistas, išskėtęs rankas skrydžiui, bet tuoj pat suplyšta į gabalus ir raudonais skūtais ištykšta aplink. Senolis užsimerkia, tokių skerdynių, tiek kraujo jam per daug, jis nenusipelnė tokio pragaro dar žemėje, tačiau vietos nepakeisi, net galvos nepakelsi, o kraujomaišos su žemėmis puota verda toliau:

– Tarzanai, su kulkosvaidžiu marš ant viškų, tildyk ruskių kulkosvaidžius! – griaudėja Mindaugas, – Algimantai, granatų ryšuliu tildyk rytinį ruskių kulkosvaidį, Vidugiri, Jūrati, po sprogimo veržiatės per langą – girdi senolis. Jis tarp šūvių griausmo girdi sužeistųjų dejones bei kreipinius į Viešpatį pagalbos, viduje trobos ir rusiškus prakeiksmus savo ir kitų motinoms, iš trobos išorės, jį krečia siaubo drebulys, nuo anūkės klyksmo, sužeistųjų dejonų, parako dūmų, susimaišusių su salsvu kraujo kvapu, režiančiu gerklę, nuo šūvių trenksmo ir kulų spiegių, veriančio iki kaulų smegenų. Jis dar stipriau spaudžiasi prie grindų, glaudžia anūkę, saugodamas nuo kulų ir aplink siaučiančios mėsmalės.

Tarzanas kartu su Simu, užkoję pastogėn, apžvelgė išorę, nusitaikė į čekistą-kulkosvaidininką, paleido ilgą seriją, šis net nešoktelėjęs persiskyrė į dvi dalis išilgai, tačiau jo kaimynas, išgirdęs tokią seriją, atsakė automato ugnimi. Tarzanas, paleidęs ginklą, čiūžtelėjo stogu žemyn, palikdamas kraujo šliūžę. Simas, taisęs šovinių kaspiną Tarzано kulkosvaidin, tik už jo sulaikė ginklą, kad nenučiuožtų žemyn kartu su žuvusiuoju, ir kai granatų ryšulio trenksmas visus prispaudė prie žemės, jis išitraukė ginklą per langelį, perėjo į vakarinę pusę, per kitą langelį trumpom serijom apšaudė karininką ir jo kareivius, kol trenksmas galvon užgesino dienos šviesą ir viskas nugrimzdo žalsvon jūron...

Senolis mato, kaip Algimantas pakilęs sviedžia granatų ryšulį, dar prieš jų trenksmą atskyla jam pusė kaukuolės, nulūžta dešinė, jis visu svoriu žlegteli ant grindų, net neištaręs Viešpaties vardo. Jis mato – nugriaudėjęs kvapą užgniauziančiam sprogimui, Vidugiris ir Jūratė tarsi spyruoklės, šaudydami ir rėkdami „Už Tėvynę“, spyrteli per langą, tačiau neužilg nutyla jų automatai.

– Arai ir Jurguti, – pro šuvių gausmą griaudi Mindaugas, – šliaužte pro duris, veržtis kaimo link. Jie senoliui tiesiai prieš akis iššliaužia kieman, Mindaugui ir Šarvai juos dengiant šaižia kulkosvaidžių ugnimi. Net nepasiekę pusės kiemo, jų lankstūs kūnai nustojo judėti. Troboj liko keturios: Senolis, Anūkė, Šarvas ir Mindaugas.

– Šarvai, veržkis, aš dengiu, – sukomandavo Mindaugas. Šarvas šaudydamas keliais šuoliais šoko į priekį, paleido ginklą, tarsi sustingo ir negrabiai sukniubo... Uraganu siautėjęs čekistų šaudymas nutilo. Nuo tylos Mindaugui net suspengė ausyse. Jis iššovė seriją per vieną langą, per kitą – tylu, tik riksmas – ogonj, ogonj, ogonj, ogonj („ugnis!“) – galop atsakymas – „končilis patrony“ („pasibaigė šoviniai“). Mindaugas šaudydamas išsiveržia pro duris, čekistai išsilaksto į šalis, jis pasuka kaimo link, jausdamas, kad pamiškė apgulta.

Generolas sunerimęs, kodėl jo čekistai nešauko, iš savo palapinės skuba prie kuopos vadavietės, tada Mindaugo automato serija prispaudžia jį ir kitus čekistus prie žemės. Tik tada suvokęs, kad visi jo čekistai neapdairiai iššaudė visus šovinius, prisiminė turis vokišką parabelių, išgriebia jį iš kabūros ir iššauna vėlgi paskutinius šovinius į Mindaugą. Mindaugas susigriebia už kairės rankos, pasisuka atgal, pamatęs, kad čekistai suskato jį vytis, automato serija priploja juos prie žemės, o pats dingsta už gretimos sodybos. Čekistai, pamatę, koki grobį turi, nutarė ginkluoto partizano nesivyti.

Per sumišimą dėl šovinių stygiaus suimtieji Mėnulis, Tamuliukas ir Tetušis nėrė miškan, nes juos neapdairiai čekistai laikė pamiškėj.

Mindaugas, įsitikinęs, kad jo čekistai nepersekioja, užsuka pas ryšininką, kuris sutvarsto jam žaizdą ir skubiai lydi į rinktinės slėptuvę-ligoninę, kur Mindaugas galės pasigydyti.

Čekistai pirmiausia suskaičiuoja savuosius žuvusius, granatų suplėšytus suvynioja į pledus nuo lietaus, sukrauna į vežimus, apdengia egliašakėmis, kad nesimatytų, kiek žuvusiųjų ir iš vis kas per krovinius, ir su palyda pasiunčia į bataliono štabą užkasimui.

Tada čekistai pasklinda po kaimą, parūpina keletą pastočių su vežėjais, priverčia pastaruosius žuvusius partizanus sukrauti į jų pastotes, o prie paskutiniojo vežimo pririša du partizanus: vieną už pažastų, kitą už kojų, kad jie vilktųsi žeme ir demonstratyviai, susėdę ant žuvusiųjų kūnų, kruvina kavalkada, pajuda į Eržvilką. Per vežimų dugnines teka žuvusiųjų kraujas palikdamas iš paskos kraupų okupantų nusikaltimo pėdsaką. Paskui vežimus surištomis rankomis sunkiu žingsniu eina varomi suimtieji, tarp jų ir Masalskienė.

Senolis su anūke lieka kulku suvarpytuose, išdaūzytais langais namuose. Mirties siausmas baigėsi, bet giltinės kruvini pėdsakai ir troboje, ir apie ją likę. Jis paima baltą drobulę ir į ją surenka Vaišnoros smegenis nuo namo sienos ir kaukuolės trupinius nuo žemės, ant šių palaikų užpila jo kraują su Tėviškės žeme. Jis eina į Kosto, Vaišnoros, Jurgučio, Aro, Jūračio, Simo, Vidugirio, Poviliuko, Šarvo ir Algimanto žuvimo vietas, surenka jų kraują kartu su Tėviškės žeme, suvynioja į drobulę, iškasa duobę po sodybos kryžiumi, pakrapina ją ir palaikus švęstuoju vandeniu, kurį atsineša kiekvienas katalikas per velykines apeigas iš bažnyčios, plačiu kryžiumi peržegnojęs juos ir save, supila kauburėlį. Taręs: Tesaugo Viešpats jų sielų ramybę, – žingsniuoja toliau į priešų žūties vietas. Plačiu žvilgsniu apmeta mūšio vietą, paima karutį ir ridena jį nuo vienos čekistų žūties vietos prie kitos kruopščiai kastuvu susemdamas kruviną žemę ir palaikų likučius į karutį ir, paskutiniają žūties vietą apkopęs, dar kartą nužvelgia mūšio lanką ir pasuka karutį link Šaltuonos, idant neprašytų atėjūnų palaikų likučiai pagarbiai iškeliautų su Šaltuonos vandenimis į Jūrą, galop per didžiuosius vandenis į savas šalis. Senolis nežino, iš kur jie ir kas jie, tik girdėjo, kad jie net mirties akivaizdoj bjaurojo Motinų ir Viešpaties vardą, todėl po mūsų kryžiumi jiems ne vieta. Teieško šie palaikai savosios žemės per Šaltuonos ir vandenynų vandenis. Jis suberia palaikų likučius srovėn, ši pagriebusi juos guviai neša Vakaruosna, Senolis palydi juos plačiu kryžiaus mostu tardamas: Su Viešpačiu, daugiau negrižkit į mūsų šalį. Jis grįžta per išgašdintą ir nusiaubtą kaimą į savo kulku suvarpytą, nuniokiotą stubą tęsti likimo skirtos pasipriešinimo nežinios.

* * *

Vežimų ir palydos vora su žuvusių kūnais, visiškai sumaitotais pririštaisiais prie paskutinio vežimo, su suimtaisiais bei čekistais įriedėjo į Eržvilko miestelio aikštę. Žuvusiuosius apspitę sribai išstampė iš vežimų žemėn, neužmiršdami nunerti nuo kūnų kas švarką, kas aulinius. Išrikiavo visus eilėn ties bažnyčia visų miestelėnų ir ateinančių bažnyčion siaubui. Sargybon ir praeinančių sekimui leitenantas pastato du aršius sribus Gramailas. Pro jų akis nepraslys nei žuvusiųjų giminės, nei kaimynai; tegu tik pasirodo, tuoj atsidurs daboklėj.

Iš NKVD pastato atveda suimtuosius, išrikiuoja ties žuvusiaisiais ir čekistų tardytojas vykdo žuvusių atpažinimo procedūrą:

– Kuris Mindaugas? – klausia tardytojas.

– Mes tokio nežinom, – atsako suimtieji. Tardytojo žvilgsnis nukrypsta į Masalskieneį.

– Čia jo nėra, – atsako tragiškojo namo šeimininkė ir pratęsia, – visi jie turėjo tik vardus, kai kurie net po kelis štai šį iš krašto gulintį kviesdavo Simo, arba Teisiojo, vardais, šalia jo guli Vidugiris, arba Šimgaila, tretysis – Poviliukas, Elnias, Tarzanas. Šalia jo gulinčių be galvos ir tik su puse galvos nepažįstu, o už jų – Džiugas, Šarvas, Kostas-Jaunutis, Jurgutis-Linas, Aras-Viksva ir Jūratis-Vėjelis.

– Tie jų slapyvardžiai man niekai, – tiesiog staugė tardytojas, – kokios jų pavardės, iš kur jie?

– Mes nežinome, jie mums neprisistatė, viena žinome – jie ne vietiniai, – tiesiog choru atsakė suimtieji.

– Jūs visada nežinote, nematėte, bet aš žinau, kad jūs meluojate, aš jus papurtysiu daboklėj, viską sužinosiu. Į daboklę juos! – tiesiog sustaugė tardytojas. Daboklėj procedūra tęsiasi, į darbą paleidžia tardytojas kumščius, bizūną, strypą, taškosi kraujai.

* * *

Garnizone pergalės šventė. Generolas, susikvietęs karininkus, dėsto čekistines tezes: jūs žuvusių kareivių negedėkit, jų mums atsiųs kiek pareikalausim. Rusų bobos vėl prigimdys kareivių, o mums svarbu kariauti. Žuvusius jau užkasė ir niekas nesužinos, kas jie ir iš kur jie. Jie tiesiog iš niekur, tiesiog niekas. Dabar mums svarbu pasilinksminti. Kapitone, už raštingai organizuotą operaciją sunaikinant lietuviškų nacionalistų elitinį būrį suteikiu tau majoro laipsnį. – ura-a-a-a! – pritaria karininkai.

– Majore, tau reikės ne tik iš pilnos degtinės stiklinės dantimis išsiimti majoro antpečių žvaigždutes, bet ir sudaryti sąrašą kareivių, kurie nušovė po

nacionalistą, juk žinai, kad už tą darbą Stalinas moka po 500 rb. už kiekvieną galvą. Tuos pinigus jie privalės atiduoti mums, nes puotą kelsime mes, jie pasiklausys, kaip ulioja karininkai. Parūpinsi ir mergų. – Klausau, – ištarė tik ką iškeptas majoras ir nuskubėjo vykdyti įsakymo...

* * *

Būrio vadas Gintaras, pasikvietęs Rūtelę, paveda iširti, kiek žuvusiųjų, kas jie? Gal galėsime paimti ir palaidoti tuos kūnus su apeigomis? Skuba Rūtelė Eržvilkan, o galvoje minčių pynė nesibigia apie savo mylimiausiąjį Vaišnora, gena nuojautą tolyn – nebus tragedijos, jis gyvas toliau kovos už savo mylimos Tėvynės laisvę. Sustoja, išsiima jo paskutinįjį laišką: „Dabartinė visa mano paguoda, kai gaunu laiko mintimis paklajoti apie Tave... Kartais mane ima baimė dėl tavo padėties ir likimo, bet pasitikėdamas Aukščiausiojo palaima ir laime mums, nusiraminiu. Nežinau dabartinio Tavo likimo, kur gyvenai, kaip sekasi, ar pasvajoji apie mane...? Pasvajoju, nuolat pasvajoju. Ir išnyra žalias pavasario vakaras su žvaigždėmis mirgančiu dangaus skliautu, lakštingalų choru Šaltuonos paupy ir mes abu po galingu ažuolu, laimės akimirksny užsimiršę, atsitvėrę nuo okupantų grėsmių... Toliau laiške jis išlieja sunkią partizano daliaį:

*Užklysiu pas tave tarsi nelauktas
Ir retas svečias-retkarčiais-sapne.
Palik nakčia duris man neužšautas
Ir paslapčiom dar įsileiski tu mane.
Įleisi tyliai, tamsoje sustosiu,
Paglamonėsiu vėl tave žvilgsniu,
Kiek pasėdėsiu, švelniai pabučiuosiu,
Išslinksiu nebegirdimu žingsniu.*

Rūtelę pažadina iš prisiminimų svaigulio vėjo gūsis, ji pasijaučia sužvarbusi balandžio gruode ir suskumba tęsti kelionę, kad nuneštų vadui žinią apie savo ir bendražygių nedalią. Lengvai įveikia Šaltuonos nuokalnę ir įkalnę, pagarbiai žingsniuoja kapinių lankstu, kol atsiduria šventoriuje. O siaube! Šalia šventos vietos prie pat šventovės išniekinti Lietuvos kareivių – dabar partizanų kūnai. Vienas, du, trys... vienuolika. Suspaudžia krūtine, gerklę gniauzia atsiradęs gumulas, akis užtvindo ašaros. Ji dalyvavo mūšiuose, tvarstė sužeistuosius. Buvo aikštėse, matė du ar keturis išniekintus, bet šitiek jai per daug, per didelė netektis. Ji puola šventovėn, prie Didžiojo Šeštadienio Kristaus kapo suklumpa ir – Viešpatie, palaimink mūsų laisvės siekius, gink mūsų žingsnius nuo okupantų seklių, gelbėk nuo jų kulku. . . toliau nerado žodžių, galvoj keitėsi

praeities paveikslai iš praleistų dienų partizanų būryje, likimo atvestų literatų, poetų, kompozitorių, iš jų literatūrinių valandėlių tarp žygių ir mūšių, jai suskambo lemtingi Vaišnoro draugo Mauro eiliuoti posmai:

*Ne, drąsus galiūne, greta brolių gulkis,
Gatvėj ant granito atspaudą palik.
O paskui virš raisto, ar šiukšlyno dulkių
Ant kapelio tavo nakty gėlės dygs.*

Motina Rozalija rauda Šaltuonos saloj, Rūtelė lieja savo sielvartą raudodama šventovėj. Seserys, nuotakos ir sužadėtinės gedi savųjų visoje Lietuvoj.

Rūtelė pakyla susitvardžiusi, nubraukusi ašaras, nevalia taip jaudintis, ne į vestuves, bet į nervų mūšį ėjo. Privalu iš jo grįžti įvykdžius užduotį. Išeidama iš šventovės, mato, kaip keičia stribą Gramailą Kėkštas. Ji paimdavo iš jo žinias apie čekistų užmačius ir perduodavo jam Gintaro nurodymus. Ji, neprarasdama atsargumo, gali apžiūrėti išniekintuosius. Ji pasiruošusi ir mato blogiausią blogį – jos sužadėtinis tarp žuvusiųjų, bet negali patikėti, negali įsitikinti, nes jo galva nuplėšta, pečiai kulkų suvarpyti. Jį žymi tik megztinis, kurį numezgusi padovanojo tik jam, todėl kitas jo nevilks. Ji eina dar ir dar kartą, kol stribas Kėkštas ją pavaro pagrasindamas suėmimu. Jai svaigsta galva, trūksta oro, norisi ne tik verkti, bet klykti, tačiau nevalia, nes būsi suimta ir išniekinta.

– Mindaugo būrio nėra, jų ten, išniekintų, vienuolika, atpažinau Vaišnorą, nors jis neturi galvos, Tarzaną, Džiugą, – pranešė Rūtelė vadui Gintarui ir sukūkčiojo liedama savo nesibaigiantį sielvartą.

Aušo vaiskus Velykų sekmadienio rytas. Lietuviams šventė – Velykos. Čekistams šventė – kruvina puota ties žuvusių ir išniekintų partizanų kūnais.

Čekistų orgijos ir ulionės prasidėjo dar iš vakaro, nes tūkstantiniai rubliai „už vienuolika galvų“ buvo išmokėti nedelsiant po išniekinimo aikštėj. Kruvinosios mėsmalės buhalterija čekistinėje mašinoje veikė be trikdžių.

– Majore, paimk dantimis, iš pilnos stiklinės vodkos, savo pirmąją antpečio žvaigždutę, – komandavo generolas. Majoras dideliais gurkšniais supylė gerklėn vodką ir ištraukė žvįgždutę. Ura-a-a-a! bliovė karininkai, viršilos ir seržantai.

Tovarišči, – kreipėsi generolas, – visi po vieną stiklinę aplaistom pirmo antpečio žvaigždutę, bul-bul-bul, ir supylęs savąją tarsi už kalnieriaus, parodė karininkams, kaip geria rusų generolai. Visi godžiai išrijo vodką ir vėl subliovė ura-a-a-a generolui!

– Majore, antrąją žvaigždutę dantimis iš vodkos! – stūgavo generolas. Majoras nedelsiant įvykdė paliepimą.

– Leitenante, prisiek žvaigždutes majorui prie antpečių. Šis tuoj pat įvykdė komandą.

– Tovarščai, už ką tik iškeptą majorą visi bul-bul-bul iki dugno. Jų nereikėjo raginti, jie visi rijo tą ugninį vandenį, tarsi išganingą eleksyrą, norėdami apiplauti savo purvinas sąžines ir kruvinus nagus.

– Ura-a-a-a mūsų majorui! – kas staugė, kas bliovė, kiti net čerškė girtomis gerklėmis.

– Leitenante, kur mergos? – subaubė generolas...

– Gerai žinai, kad geruoju į mūsų kompaniją mergos neis, galiu atvesti tik kekšes: Katią ir Mašą.

– Paimk Fiodorovą, jis žino, kaip rasti mergų ir miestelyje, ir kaime. Jis parūpindavo gražuolių Lavrentijui Pavlovičiui Berijai, tiesiog Maskvos gatvėse, bet neištvėrė, pabandė pirm maršalo, todėl jis dabar čia.

Karininkai toliau šventė kruviną pergalę:

– Pripilk! – riaugsėjo generolas majorui.

– Kiek? – teiravosi majoras.

– Tu ką – stiklinės viršaus nematai, kad teiraujiesi, kiek pilti? Vodka tekėjo upeliu, gėrė visi kartu ir po du, ir po vieną. Godžiausieji nugriuvo po stalu, kiti ant stalo, išvermingieji laukė mergų. Tai turėjo būti ir malonumas, ir reginys.

– Štai ir mes, – pristatė leitenantas ir jo komanda, prievarta vesdama trejetą apdraskytų merginų: generolui, majorui ir karininkams. Dvi kekšės – tai Katia ir Maša Matuševy ėjo pačios iš paskos. Supratūsios, kad karininkams jos nereikaingos, pasuko pas seržantus.

– Šen, duokit jas šen, – duetu vogravo generolas ir iškeptasis majoras. Abu plėšė nuo iš siaubo klykiančių merginų palaike jų palaidinukes ir sijonus, norėdami pamatyti ir sugriebti už gryno moteriško kūno. Į merginų protestus karininkai neatsižvelgė, jas brutaliai, pasikeisdami, prievartavo visais jiems žinomais būdais, kaip okupuoto krašto verges.

– Leitenante, jei šios mergos kels mums problemų, padaryk taip, kad niekas niekada jų nerastų.

– Supratau, generole.

O dabar, kekšės, apsiaunat aukštakulnius ir nuogos šokt, ant stalų, šokt, kad aš ir visi karininkai matytume visas grožybes – vogravo generolas.

Karininkai, sugriebę Katią ir Mašą, užmetė ant stalo, šios taikėsi neįstoti į silkes ar amerikoniškos tušonkos konservus, pradėjo stripinėt tarp silkių ir tušonkos.

– „Kalinka, malinka moja, v sadu jablonia, malinka moja“, – užtraukė generolas, jam pritarė karininkai, betgi visi stebeilijosi į besistaipančias mergas ant stalų, stengdamiesi kuo geriau įžiūrėti gėrybes tarpkuojuose. Nekantieji graibstė joms už šlaunų ir blauzdų, tačiau generolas įsakė neliesti, tik grožėtis iš tolo. Maša tingiai strapaliojo tarp valgių, per jos šlaunis tekėjo karininkų supiltos spermos perteklius.

– Matau, kad išalkę ir ištroškę, – nutraukė reginį generolas. – Pripilat vodos stiklines sau ir mergom ir išgeriam iki dugno už gerą reginį. Šios stiklinės juos išguldė kaip lapus. Visi nukrito kas kur ant stalų, po stalais, ant grindų... Anksčiau pasigėrę karininkai anksčiau pabudo, radę girtas kekšes, stojo eilėn prie abiejų ir tenkino savo girtą geidulį be apribojimo. Būta ir kitų kraštų karininkų su kitokiais norais, tad vertė kekšes ant pilvų, surado kitą vietą ir mėgavosi ja...

Pagiringą čekistų bandą ir kekšes iš miego pakėlė Eržvilko bažnyčios varpų gaudesys. Budintis karininkas raportavo generolui, kad bažnyčion prisirinkę daugybė žmonių, visi domisi žuvusiais, todėl atskirti gimines ar pažįstamus neįmanoma.

* * *

Velykos, viena didžiausių švenčių kiekvienam katalikui, kiekvienam lietuviui, ypač svarbu švesti ją, kai okupantai slopina religiją, draudžia šventovių lankymą, ypač besimokančiam jaunimui ir jų mokytojams. Šventovės tapo slapto dvasinio mūšio vieta. Rūtelė, Ramunė, Stirna ir Mėnulis ne tik meldėsi, bet matė ir išverstskūrę Puišienę žvitriai besidairiančią savo mokinių-gimnazistų, kad juos įduotų okupantų savivalei, matė oriai besimeldžiančius ūkininkus, matė mokytojus, vengiančius puišienių sekimo, matė gimnazistus besimaskuojančius nuo klastingo kolaborantų žvilgsnio, net šypsni Stirnai sukėlė, kai ji pastebėjo gimnazistą Eičių, pabėgusį iš Sibiro tremties, lankančią vietinę gimnaziją, prisiklijavusį ūsus, pasibarsčiusį galvą pelenais, vaizduojantį besimeldžiantį varguolį. Net artistais tapti išmoko katalikus okupantai. Būrio vadui Gintarui jo žvalgai praneš apie pamaldas šventovėje ir apie puišienes, trukdančias lietuviams laisvai išpažinti savo tikėjimą, ir apie šventovės lankytojus ir apylinkių gyventojus apėmusį siaubą dėl okupantų savivalės ir žiaurumo. Gintaras ir Partizanų karo lauko teismas spręs, kaip nubausti puišienes, spręs, kaip pakelti visuomenės dvasią per partizanų laikraštį – „Laisvės varpą“.

Motina Rozalija jau trečia diena Šaltuonos saloje raudėjo gedėdama savo trečiojo – jauniausiojo sūnaus. Viešpats iš savo sosto apžvelgė savo sūnų raudančias

Motinas, šventovėse šnipinėjamus besimeldžiančius savo vaikus, Sibiro tremtin dundančiuose ešalonuose trokštančių kūdikių klyksmą, ledjūryje stingstančius tremtinius, kankinamus kalinius, aikštėse išniekintus savo karius ir vietoj šermenu orgijas keliančius šėtono išperėtus okupantus, ir jam pasidarė negera. Tačiau jo žvilgsnis pamatė ne viską, nes šėtonas savo darbus tęsė toliau.

– „Katia, bliadj, i Maša, probladj, v kablukach marš tancevatj, nad trupami, a my horom podpojom“! („... su aukštakulniais šokite ant lavonų, mes choru pritarsim“) – sukomandavo generolas. Abi kekšės nužingsniavo grindiniu, užšoko ant išguldytų partizanų kūnų ir pradėjo šokti pagal jau generolo ir karininkų traukiamą:

– „Kalinka-malinka moja, v sadu jablonia malinka moja“...

Tuo pat metu iš šventovės klebonas su monstrancija rankose išvedė prisikėlusio Kristaus tikinčiųjų procesiją, su vėlavom ir žibintais, pažymėti iškilią Žmogaus ir Gamtos prisikėlimo šventę. Išvydęs bešokančias kekšes ant partizanų kūnų, klebonas sumojavo monstrancija tarsi norėdamas atgrasinti nuo šio šėtoniškai kraupaus šokio. Choras nutilo. Nutrūko Velykinė „Linksmą diena mums nušvito“. Tikintieji neteko amo. Pats šėtonas kekšių ir rusiško generolo pavidalu įžengė į jų parapiją ir artinasi prie jų šventovės. Sutriko ir šokančios kekšės – sustojo.

– „Tancuj, Katia-bliadj, tancuj Maša probladj!“ („Šok Katia patvirkėlė, šok Maša ištvirkėlė!“) – griaudėjo generolas. Kekšės vėl tęsė pragaro pramogą, generolas su karininkais traukė „kalinką“.

Pirmas iš tikinčiųjų choro atsitokėjo Kvietkus, jis suprato, kad velykinė šventė iškoneveikta ir galingu bosu garsiau už vargonus užvedė:

– Dievas mūsų prieglauda ir stiprybė, veikiausioji pagalba varguose.

Todėl nesibijome, kad ir žemė drebėtų ir kalnai virstų į jūrų gilumas. Bosas galingu srautu ritosi per aikštę, bangavo tarsi nuo kalnų kristų į tarpeklis ir vėl šniokšdamas kilo aukštyn, užliedamas visą aikštę, nustelbdamas generolo „kalinką“ ir vėl grįždamas šventoriun prie monstracijos, klebono ir tikinčiųjų, prieš tai užkliūdamas už kekšių, jas pargriaudamas. Kol kekšės atsikėlė, šsikruvinusios krauju, laistomu ant pakelės gruodo ir ant grindinio, Kvietkus ir tikintieji pasuko bažnyčios lankstu ir galingas bosas nubangavo Šaltuonos skardžiais skelbdamas skaudaus pavasario artėjimą.

Vėl atkuto generolas, vėl šoko kekšės, mindamos Poviliuką ir Algimantą, Šarvą ir Vidugirį, Simą ir Džiugą, Kostą ir Vėjelį, Arą ir Jurgutį, tik Vaišnorą vengė, nes jis buvo be galvos ir atrodė grėsmingiau nei kiti.

Procesija vėl grįžo pro išniekintuosius ir ant jų su aukštakulniais šokančias Matuševas. Rūtelė, Ramunė, Stirna ir Mėnulis mato, kaip kruvinais nagais,

krauju ir sperma išteptom šlaunim kekšės paklaikusiomis fizionomijomis strapalioja ant lavonų. Kodėl nepraplyšta dangus, kodėl netrenkia perkūnas į šias velnio išperas, peržengusias Lietuvos slenkstį, – suvaitoja Rūtelė. Pašiorpęs nuo kraupaus reginio, eidamas pro šalį, A. Miškinis papriekaištauja Viešpačiui del kekšių niekinamų jo kolegų poetų ir jų bendražygių:

Ant sopulių mums kraujas sukrekėjo,

Pašiorpo nuo tylėjimo grubaus.

O Viešpatie, ar jau tikrai reikėjo

Mus šitaipos paniekint ir nubaust?

Lėtai skirstosi velykinė minia, vis žmonės nori sužinoti apie tą didžiulę nelaimę, ištikusią jų parapiją, sutikti giminę ar kaimyną, kad žinia, išgirsta iš pirmų lūpų, būtų tikresnė. Miškiniai taipogi rūpi parapijos bėdos, tik pasidalinęs jomis aikštės pakraščiu eina pro sribyną, kur ant prieangio karininkų ir sribų apsuptyje puikuoja generolas. Miškinis stabteli ir įvertina juos ir jų darbus:

Rūsius kankynių įrengėt po rūmu,

O rūmuos kėlėt orgijas vaišes.

Pragėrę sąžinę, žmogaus orumą

Ant pjeđestalų kėlėte kekšes...

Jis paliko miestelio aikštę, kaip ir visi kiti, rūščiais vaizdais sukėlusią daug skausmo ir nerimo.

* * *

Nelaimėlių ir vargšų laidojimo vietoj, už kapų tvoros, slapčia, patikimiausi sribai – Gramailos kasa duobę vienuolikai žuvusių partizanų. Naktis slepia juos ir jų juodus darbus nuo žmonių akių, nei vienas pašalinis neturi žinoti, kur bus užkasti žuvusieji. Jie smerkiami nebūčiai. Jie net neįtaria, kad Kėkštas – sribų vado pavaduotojas, yra ir Gintaro – partizanų vado pavaduotojas, kad jų paslaptį jau dabar žino Rūtelė ir neša žinią Gintarui.

Duobėn partizanų kūnus Gramailos meta be pagarbos – bet kaip. Suvartyti-sukryžiuoti kūnai netelpa duobėn. Gramaila-sumanusis randa išeitį: ima kirvį ir kapoja viršutinius kūnus – kam ranką, kam koją, o kam ir galvą. Susmulkintos kūnų dalys geriau telpa duobėje, ir dangui besidažant rausvomis varsomis, duobę užpila žeme. Lieka gerokas kauburyš, žymintis Žemės ir Žmonių žaizdą.

* * *

Generolas Marinin, atlikęs savo misiją Eržvilke, skuba Tauragėn, nes ten laukia kur kas svarbesnės ir skubesnės užduotys. Informatoriai ir tardytojai aptiko apytikrę Jungtinės Kęstučio Apygardos būstinės vietą. Skuba generolas

ištirti vietovę, patikrinti duomenis, nes tokios operacijos sėkmę gali užtikrinti net antrąją žvaigždutę ant generolo antpečių. Tauragėje pasitinka operatyvininkas N. Dušanskij, suuođęs ir surinkęs duomenis generolui, surinkęs komandą ir pasiruošęs ją vesti slėptuvės šturmui, jei neprieštaraus tauragiškis MGB p/p Vassar.

Dalyvausime puolime visi kartu – „geraširdiškai“ pažada generolas ir visas batalionas sulipa į studabekerus.

* * *

Pirmasis Jungtinės Kęstučio apygardos vadas Angis patenkintas: štabo slėptuvę įrengta nuošalioj vietoj, šeimininkai patikimi. Jis pats eikliu eržilu, pakinkytu fajetonan, veža iš Lydžio rinktinės štabo bunkerio Smaidrių kaime Fišerienės sodyboj paskutinius reikmenis, kuriuos pats apygardos štabui paskyrė. Lydžio štabo slėptuvė, kaip ir štabo pareigūnai, jam gerai pažįstami (Švėdrys dalyvavo posėdyje įkuriant apygardą), nes ir jo, kaip „Lydžio“ operatyvinio skyriaus vado, darbo vieta iki tol buvo čia. Daug dienų kartu su jais praleista, daug darbų nuveikta. Todel jis savo naujosios buveinės nuo jų neslepia. Tik retkarčiais sukirba mintis: ar išlaikys šie pareigūnai tą paslaptį lemtingą valandą?

Batakių OS vadas Breivė informavo apygardos vadą, kad „Lydžio“ štabą sausio antroj pusėj susekė čekistai, visi štabo pareigūnai paimti nelaisvėn. Angis sunerimo, nurodė Breivei paruošti atsarginę slėptuvę, į kurią šis pradėjo perkeldinėti štabo inventorių, bet pats iš Juknų slėptuvės išsikelti neskubėjo, nes intensyviai ruošėsi pasitarimui su Tauro apygardos vadovybe, kuris buvo numatytas balandžio 12–15 dienomis. Analizavo J. Žemaičio-Mato atsiustas pastabas savo pranešimui partizanų vadų suvažiavimui, kuris įvyko sausyje, o jame dalyvavo tik dviejų apygardų atstovai. Tai žeidė demokratijos pricipus, nes buvo priimti sprendimai visų apygardų vardu. Tikslino savo pranešimo nuostatas, nes numatė neišvengiamas diskusijas su Pietų srities partizanų vadais: „Mes trokštame, kad visa tai, ką yra geriausio išreiškusios mūsų kovos sąjūdžio programos, būtų išreikšta bendraja vieninga laisvės kovos sąjūdžio programa ir būtų mūsų kelrodžiu dabar ir ateityje.“ Šią nuostatą Angis ruošėsi apginti bet kurioje auditorijoje. Persikelti į kitą slėptuvę nutarė grįžęs iš pasitarimo.

Breivė atidžiai sekė įvykius Batakiuose ir apylinkėse, nes sribų vadas V. Paulauskas buvo jo agentas ir apie garnizono ir sribų kėslus jis nedelsiant perspėdavo Breivej. Čekistai ramiai leido laiką Batakiuose, todėl ir Breivė buvo ramus. Net sribų vadui nesukėlė įtarimo į Batakus atsikėlęs papildomas čekistų padalinys.

Angis su Džiugu Velykų šventės šventė kartu su slėptuvės šeimininkų Juknų šeima. Nors nuolatinis karas su okupacine kariuomene vyko, tačiau apylinkėje buvo šventinė tyla, ji tęsėsi net ketvirtąją Velykų dieną. Tik tada, kaip perkūnas iš giedro dangaus, užgriuvo Juknos sodybą čekistinės kariuomenės būriai, pasiruošę nušluoti jų trobą nuo žemės paviršiaus ir žūtbut surasti apygardos vadavietę. Badė visą kiemą smaigais, laužė trobos grindis, neršė po Agluonos upelio krantą, čekistų, kaip vapsvų ant medaus, buvo visur pilna. N. Dušanskis kankino šeimininką, Vassar – šeimininkę, tikėdamiesi išgauti vadavietės paslaptį. Generolui atokiau pastatė palapinę iš ten jis vadovavo ir nurodinėjo, kurį jam atvesti tardymui.

Angis tarsi penktuoju jausmu pajuto čekistų rują sodyboje prie Agluonos ir virš slėptuvės. Suprato lemiamos valandos rimtumą.

– Džiugai, naikinam slaptuosius dokumentus, prieš tai paruošk granatas, mes gyvi iš čia neišeisime. Pirmoj eilėj degink apygardos ryšininkų slapyvardžių ir jų maršrutų sąrašus, OS schemas ir slapyvardžių sąrašus, aš imsiuos Vyriausios Vadovybės kūrimo dokumentų naikinimo. Ant grindų pažiro popierių krūva, Džiugas pakišo degtuką, šie suliepsnojo, tačiau greit ugnis ėmė blėsti, vyrams stigo oro. Nuo Agluonos plūstelėjo šviežaus oro gūsis, Angis susivokė, kad čekistai atidengė jų atsarginį išėjimą, ir paleido automato seriją. Ugnis atsigavusi vėl priblėso. Džiugas paritino kiaušininę granatą, kuri sprogo prieangyje ir nubloškė čekistus nuo angos ir noro sumesti slėptuvėn granatas.

Generolas įsakė p/p Vassar derėtis, kad Angis pasiduotų, tačiau pastarasis atsakė ugnimi. Čekistai atidegė angą iš kambario ir įmetė granatą. Sprogimas pribloškė Angį ir Džiugą prie sienos. „Viešpatie, laimink mūsų Tėvynę ir mūsų kovą iki pergalės“, tarė galingu bosu Angis, ir tęsė: „granatas prie galvų!“ Nuaidėjo duslus sprogimas. Pro angą į Agluoną pliūptelėjo ugnis ir dūmai.

* * *

– Jie susisprogdino, – tarė generolas, – paskubėjom, galėjom paagituoti, tada grobis būtų dešimterio pas. Surinkt visus dokumentus, visas skiauteles, sudėliosim, iššifruosim, padulkės kudlos tai apygardai. Suimti visus šeimyniškius ir pakliuvusius prašalinius tardymui į Tauragę, ūkį nušluoti nuo žemės paviršiaus. Čia praėjo čekistai. Žuvusiųjų kūnus išmest gatvėn atpažinimui.

... Vykstantys pasitariman su Pietų Lietuvos partizanų vadais Žadgaila, Tauragis ir Matas sutartoje vietoje Angies ir Džiugo nesulaukė.

* * *

Aidas (P. Paulaitis) atėjo sodybon, kurioj daugiau niekad neturėjo būti, ir čia pasitiko ilgą katorginę lemtį. Jo ten neatpažino, suėmė vargšą senį „dėl visa ko“ ir kaip nustebo generolas, išaiškinęs savo didįjį priešą, viešu laišku visuomenei ir okupantams siuntusį rusus iš Lietuvos.

Apygardos štabo slėptuvėje slapti dokumentai nesudegė dėl deguonies ir laiko stygiaus, tad čekistai iš jų nustatė vyriausiąjį apygardos ryšininką Breivę ir kad jo komandą sudaro 120 pagalbininkų, tačiau visų tik slpyvardžiai. Čekistai išaiškino tik dalį. Breivė praėjo nuo pirmojo visus čekistinio pagraro ratus, bet atlaikė. Didžioji dalis jo komandos liko laisvėje. Čekistų neišaiškintų liko dalis slėptuvių su apygardos inventoriumi, tačiau apygardos struktūra suardyta: ryšių, tiekimo ir kitos grandys sutraukytos. Pagrindiniai pareigūnai žuvę arba suimti. JKA nedelsiant reikia atkurti. Atkūrimo rūpesčiai vėl užgriūva ant Vidmanto (H. Danilevičiaus) pečių, nes tik jo energija ir sumanumas, o svarbiausia jo (Lydžio) rinktinės struktūros ir resursai pajėgios tai padaryti. Vidmantas pretenduoja į JKA vado pareigas ir atkakliai to siekia, tačiau didžioji dalis partizanų vadų tik po savaitės derybų Vidmantą įtikina, kad tinkamiausias šiuo metu yra Savanorio rinktinės vadas-Matas (kpt. J. Žemaitis). Vidmantas ir Lydžio rinktinė antrąjį JKA vadą, – Tylių (tokį slapyvardį pasirinko J. Žemaitis) vėl užsodina ant įminto apygardos dviračio. Vidmanto valanda išmuš vėliau.

Generolas, įvykdęs daug „stambių žygių“, buvo atšauktas apdovanojimui ir poilsui.

* * *

Pavasaris papuošė kraujuojančią žemę įvairiaspalviais žiedais. Rūtelė kasdien skuba gimnazijon pro šalia kapų supiltą kauburį, kasdien padeda ant jo Šaltuonos atkalnių, Balandinės pievų gėlių. Kasdien piktieji sribai tas gėles išspardo, vis stengdamiesi sugauti ir nubausti kapo puoselėtoją. Rūtelė pasiguodė Vaišnorą bendražygiui Žvainiui (A. Slušinskiui), kad sribai nepalieka ramybės net žuvusiųjų amžinosios poilsio vietas.

– Mes juos sutramdysim, – prižadėjo Žvainys, – tik tu kelias dienas prie kapo neik.

Ant kapo plevėsuoja trispalvė vėliavėlė, primindama, kad Lietuva dar gyva ir kovoja. Šalia gėlių puokštė – didesnė nei visuomet. Pie jų užrašas: neliesti, užminuota! – Sribas vėl skuba išspardyti gėles. Jo įtūžį padidina trispalvė, – dar to betrukė, kad vėliavas keltų ant banditų kapų, – garsiai besipiktinančių sribą girdi kapuose triūsinti davatka. Driokst! Nuaidi sprogimas,

Vienuolikos partizanų žuvimo vieta

pribloškiantis ją prie kapo. Ji mato, kaip stribas pašoka virš kapinių tvoros suplyšta į skutus ir išsitaško ant tvoros, medžių, žolės. Jai pasidaro bloga, tokį vaizdą ji regi pirmąkart, tačiau smalsumo vedama išeina iš kapų apžiūrėti įvykio vietas. Randa apardyta kauburio žemę, aplink jį krauju apšlakstyta žolę ir gabalus buvusio stribo kūno, išsklidusio aplink. Dievobaimingai persižegnoja ir skubiai pasišalina.

Vėl Rūtelė, Ramunė ir Stirna lanko partizanų kapą, vis dėdamos ir dėdamos ant jo gėles, rečiau ir atsargiau jas išspardo stribai.

Motina Rozalija iškeliauja ne tik iš namų, bet ir iš savo krašto, kad okupantai neištremtų į Sibiro šaltį, ji ir taip neša sunkiai pakeliamą sūnų netekties gėlą. Ramunė ją atveda prie sūnų ir jų bendražygių kapo. Ji nusilenkia karžygiams ir tęsia nesibaigiančią malda už jų amžinąją palaimą. Motinos malda laimins juos amžinai šiame kape. Plačiu kryžiumi ji palaimina jų amžinąją būtį ir iškeliauja link jūros į nežinią su savo bedalės skausmu.

Gintaras žuvo tuoj po Velykų, jį pakeitė Jogaila. Kėkštas, pajutęs pavojų, pasitraukė į Jogailos būrį. Žuvo vėliau mūšyje su čekistais. Stirna kartu su bendražygiais susisprogdino slėptuvėje, bet čekistams nepasidavė. Ramunė kartu su bendražygiu susikovė su čekistais ir abu žuvo mūšio lauke. Rūtelę suėmė čekistai, perėjo tardymus, kalėjimus, žuvo Sibiro Gulage. Pagijęs Mindaugas pasivadino Kardu, buvo paskirtas Jūros srities štabo viršininku. 1949 m. vasario mėn. Lietuvos partizanų vadų suvažiavime atstovavo šiai

sričiai ir tapo Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio 1949 02 16 Deklaracijos signataru. Žuvo tų pačių metų birželyje. Stribas Gramaila užkopė karjeros laiptais – tapo rajono KPSS pirmuoju sekretoriumi.

Nuvilnijo Dainuojanti revoliucija, nužlegėjo okupantų tankų vikšrai prie Vilniaus televizijos bokšto, praliedami kraują kaip Kalniškės miško kalne, kaip Paparčių kaimo pamiškėj, ir lietuviai nusikratė okupantų jungo, tik ar nusikratė vergo dvasios, įgytos per 50 okupacijos metų?

Su Motina Rozalija Viduklėje kalbasi jos kaimynas rašytojas E. Ignatavičius:

– Man 103 metai, – sako Rozalija, – aš visus okupacijos metus nešiau būsimum kartom mano žuvusių sūnų laisvės troškulį ir mano širdies netekties skausmą, bet, Eugenijau, ar tos kartos Motinas ir Tėvynę supras, ar įvertins Lietuvos sūnų ir dukrų sudėtas aukas ant Tėvynės laisvės aukuro?

*Sustok, erzvilkieti,
Po kryžium prie švento akmens.
Pasiėmėm kančią,
Šviesiausiąją viltį palikome tiems,
Kas po mūsų gyvens.*

Paminklas žuvusių partizanų niekinimo vietoje. Eržvilko miestelio aikštė ties bažnyčia

Paiškinimai

Jungtinės Kęstučio Apygardos Lydžio rinktinės Mindaugo štabo apsaugos būrys žuvo 1947 04 04 Šimkaičių vls. Paparčių km. pas Masalskienę. Mindaugas-Vytautas Gužas iš Rokiškio apskr., Džiugas-Alfonsas Čekaitis; Kostas, Jaunutis-Steponas Juškys; Algimantas-Jonas Mejeris; Vaišnoras-Juozas Nausėda-poetas. Jo priešmirtinės eilės panaudotos tekste: „Užklysiu pas tave tarsi nelauktas...“ Šarvas-Jonas Parnarauskas; Poviliukas, Tarzanas-Steponas Tolišauskas; Vidugiris, Šimgaila-Stasys Urbonas; Simas, Teisusis-Kazys Valaitis; Jūratis, Vėjelis-Jonas Žukauskas; Aras, Viksva-Petras Žukauskas; Jurgutis, Linas-Steponas Žukauskas, šių trijų brolių motina-Rozalija Žukauskienė.

Kazys Ambrozaitis – emigrantas, fondo I laisvę pirmininkas. Simas-Bronius Kisielius PKL Teismo teisėjas, žuvo 1945 11 26. Stulgiuose prie Šimkaus sodybos. Saturnas-Jonas Strinys Lydžio rinktinės Kadagio kuopos vado pavaduotojas, vadas. Batakių būrio vadas. Bitinas-Telesforas Kisielius Kadagio kuopos būrio vadas. Kleopas Trumpaitis-Kadagio kuopos ryšininkas. Vidmantas-Henrikas Danilavičius Lydžio rinktinės vadas. Kėkštas-Juozas Jakštaitis stribas, vėliau partizanas. Gintaras-Boleslovas Misevičius Kadagio kuopos būrio vadas. Zigmąs Gramaila-Eržvilko vls.komjaunimo sekretorius uolus stribų ir čekistų pagalbininkas. Čekistas gen. mjr. Mažirin paskirtas Tauragės apskričiai, SSSR MVD ministro 1946 12 18 įsakymu Nr.001164 „priemonių vykdymui likviduojant nacionalistinę pogrindį ir gaujas.“

Izidoriaus Stoškaus-Mauro eilėraščio ištrauka.

Juozo Nausėdos-Vaišnoros eilėraščio ištrauka.

A.Miškinio eilėraščių: „Iš gilumos šaukiuos ir Kolaborantai“ ištraukos.

Vytauto Gužo-Mindaugo laiško ištrauka sužadėtinei, priskirta Vaišnorui.

Paskutinė Kęstutėnų užduotis

Nuo Bebirvaitės iki Eržvilko tik 15 km, tad kai Bebirvaitės priauganti gimnazija tapo progimnazija, mes, viršiję jos galimybes, pasklidome po Eržvilką, Jurbarką, Raseinius ir dar toliau, jei ten buvo giminių. Eržvilko gimnaziją valdo direktorius Vincas Ulevičius*, tikslųjų mokslų atstovas. Moko fizikos, todėl ir tvarka gimnazijoje svarbiausia: iš ryto mankšta, rikiuotė, maršas su daina. Taip kas rytą iki pamokų. Tos žygio dainos mums patikdavo – lietuviškos, kariškos, nes mankšta priklausydavo kariniam parengimui – pasirengimui tarnauti Lietuvos kariuomenėj.

Po savaitės kitos pats klasės seniūnas pasikvietė pas save į svečius ir pasiūlė paskaityti „Atžalyną“, „Varpą“ ir „Laisvės Varpą“**. Paskaitęs supratau, kad tai Lietuvos kariuomenės laikraščiai, o juos leidžia ne „Tiesos“ leidykla. Man buvo įdomu, kad mane surado kitas šaltinis su savo planais ir užduotimis.

Abiturientai (jiems priklausė brolis) rinkdavosi mudviejų kambaryje, taip pat skaitydavo „Atžalyną“, aptarinėdavo Tėvynės gelbėjimo planus, neslėpdami patriotinių nuotaikų.

Buvo keturiasdešimt devintųjų kovo vidurys. Pamokos baigėsi, mus paleido atostogų. Klasėje klegesys iki lalančio triukšmo. Atsisveikiname su draugais, o ypač su draugėmis – dvi savaites nesimatysime.

– Poviliuk, ar nepamirši per atostogas? Šitiek gražuolių laukia Bebirvaitėje, – burkavo Elytė. Gyvenimas padvelkė tikru pavasariu...

---

* Stasys Jarmala

** „Atžalyną“ ir „Varpą“ leido Eržvilko gimnazijos pastogėje V. Ulevičius-Stasys Jarmala-Audrūnas, redaktorius, A. Jankauskas-Granitas, mokytojas ir K. Greičius-Narimantas, mokytojas. Platino gimnazistai, mokytojai, partizanai. „Laisvės Varpas“ – Kęstučio apygardos štabo laikraštis, kuriame bendradarbiavo Audrūnas.

Iš šurmulio išdygo klasės vadovas, kompartijos narys, nenuspėjama asmenybė, žvelgė į mane nuo rūpesčio iškreiptu veidu, atsiprašė Elytės, pasivedė mane atokiau ir pusbalsiu pratarė:

– Švirinai! – mano kūnas nuėjo pagaugais, šmėstelėjo – kas gi išdavė? – Povilai Švirinai, saulė šildo.*

– Sniegas tirpsta ir teka į Šaltuoną**, – atsakiau nustebeęs.

– Povilai Švirinai, tau pirmoji užduotis: kovo 24, ne vėliau kaip 26, šiemet prasidės masinis trėmimas Sibiran. Grįždamas į namus, pakeliui pranešk bent keliems Eržvilko valsčiuje, keliems Viduklės vls. ir saviems Šimkaičių valsčiuje. Žinia pasklis greit, svarbu pradžia. Per daug nesiskelbk, nes turėsi ir kitą svarbią užduotį. Antroji, turi gerą atmintį skaičiams, štai tau rūkomojo lakštelis su skaičiais, perskaityk ir kartok čia pat iki įsiminsi, tada popierėlį gražink man. Šiuos skaičius privalėsi nunešti „Romanui“ į „Kampą“ (paaiškina kaip jį rasti). Slaptažodis tas pats, tik tu pradedi kreipiniu. Kartok ir įsimink!

Po valandėlės pasakiau, kad įsiminiau ir galiu žygiuoti.

– Vykdyk!

– Klausau!

Auklėtojas dingo taip pat greit, kaip ir buvo atsiradęs.

Mano kūnas tapo spyruokle. Smegenyse pirmyn atgal riedėjo skaičių eilutės. Dabar aš vietoj rūkomojo popieriaus, tik smegenyse nesimato skaičių. Jam leista surašyti, man – ne (mačiau, kaip degdamas popirosą lyg netyčia sudegino diktuos skaičius). Svaigi romantika virto rūsčia tikrove, bolševikiniu šalto Sibiro siaubu, pakvipo paraku, nes tuos skaičius reikia perduoti į štabą. O kur jaunystė? Svajos... mėlynos akys... gelsvos kasos... ji palauks, nes pasibaigė anuomet Lapgirinėj, partizanų palapinėj, kai prisiekiau priešintis rusomongoloidinėm ordom, kol kvatosis kulkosvaidžiai prie apsuptų sodybų, kol riedės ešelonų voros per Uralą – jaunystė palauks!

Įeinant į stovyklą, mudviem su Merkiu uniformuoti sargybiniai atidavė pagarbą, nes jį visi pažinojo ir gerbė. Atidengė užuolaidą-duris į žygio palapinę, kurioj ką tik iškilmingai buvo prisaidinti jauni partizanai. Atsidūriau blankia žvakių šviesa apšviestoj patalpoj. Ant stalo tarp dviejų žvakių stovėjo kryžius, dešinėje Trispalvė. Aplinkui tvyrojo tirpstančio vaško ir žygio batų tvaikas. Tik vėliau pastebėjau nuo stalelio į mane žiojėjantį mauzerio vamzdį.

---

* Slapyvardis ir slaptažodis, kurį nustatydavo partizanų vadai.

** Atsakomasis slaptažodis.

– Prisieksi vienas, man, nes turėsi specialias, svarbias užduotis. Turi unikalią atmintį, mes ją panaudosim Tėvynės ir Kęstutėnų labui.

– Tarnauju Tėvynei! – atsakiau, kaip ir buvau mokytas per karinį parengimą.

– Priesaiką pradėsim malda.

– Gal man sukalbėti mišias lotyniškai, aš jas moku nuo „Introibo ad alterae Dei iki Ite missa est“ („Žengiu prie Tavo altoriaus, Dieve. Eikite, auka baigta“), atmintinai.

– Žinau, kad moki, girdėjau tave Bebirvaitės šventovėj meldžiantis, čia ne mišios, bet priesaika. Ji turi savo tvarką. Ordnung muss werden sein! („Tvarka turi būti!“) – baigė Merkys.

– Zum befehl mein Schef! („Klausau, Šefe.“) – atsakiau vokiškai pareiškdamas savo svarbą.

– Malda, – tarė vadas, garsiai žegnodamasis. – In nomine patris et filio et spiritus sanctus. Amen. („Vardan Dievo Tėvo ir Šventosios Dvasios. Amen.“)

– Laimink, Dieve, visus, su kuriais leidai man kartu grumtis su priešu, ypač tuos, kurie kaip broliai padeda šioje sunkioje kovoje. „Pater noster, qui est in coelis, santificetur nomen tuus... et ne nos inducas intentacionem.“ („Tėve mūsų, kuris esi danguje...“)

– „Sed libera nos a malo. Amen“, („Bet gelbėk mus nuo pikto. Amen.“) – užbaigiau Viešpaties mums paliktą malda.

– Dabar padėk ranką ant ginklo ir kartok paskui mane: aš, Povilas Švirinas, prisiekiu Viešpaties akivaizdoje, kad nesigailėdamas jėgų, jaunystės ir gyvybės ginsiu Lietuvos nepriklausomybę bei tautos garbę nuo bolševikinių ir kitų priešų, šventai vykdysiu partizanų vadovybės įsakymus, saugosiu visas patikėtas man paslaptis. Visas žinias apie bolševikinius ir kitus priešus pranešiu partizanų vadams. Priešams paslapties neišduosiu. Jei priesaiką sulaužysiu – tenubaudžia mane Dievas ir partizanų karo lauko teismas. Dieve, Tavo akivaizdoje meldžiu stiprybės ir pagalbos sunkioje kovoje!

– Bučiuok ginklą – tai priesaikos patvirtinimas partizanų vadams, – tęsė Merkys.

Jis paėmė mauzerį į abi rankas ir prinešė prie manęs. Prisiliečiau lūpomis prie šalto plieno. Vado rankos dvelktelejo eglėlių sakais, o nuo ginklo – šermėnų tvanksa, tarsi NKVD lavonai gulėtų čia pat.

– Bučiuok valstybinę vėliavą, (vadas patraukė vėliavos šilką artyn) – tai priesaikos patvirtinimas mūsų Tėvynei Lietuvai.

Prisiglaudžiau lūpomis prie vėliavos šilko – jis dvelkė motinos nuotakine suknele ir namų šiluma.

– Bučiuok kryžių – tai priesaikos patvirtinimas Dievui. Nuo jo teisingumo nei pasislėpsi, nei išsisuksi – viena išėitis sąžiningai vykdyti įsipareigojimus.

Prisiliečiau lūpomis prie nukryžiuotojo kojų – tūkstančius kartų matytas Bebirvaitės šventovėje, čia į mane jis žvelgė rūsčiau, tarsi įspėdamas: tas kelias bus panašus į Golgotos, bent jau ne lengvesnis.

– Stok ir deklamuok Lietuvos himną, – įsakė Merkys.

– Lietuva, Tėvyne mūsų..., – vadas pasitempė gerbdamas ranka. – Ir šviesa, ir tiesa mūs žingsnius telydi...

Pasveikinęs mane, kaip Kęstutėnų kari, vadas pridūrė:

– Ginklu ir sprogmenimis nesinaudosi. Ginkluotų karių mes turime pakankamai. Tavo kovos įrankis – neeilinė atmintis, guvus protas ir artistinė išmonė. Žvalgyboje labai svarbu. Antai Šalteksnį Burbinėje NKVD išskrodė čia pat, eglyne, ir iš gerklės ištraukė slaptą pranešimą. Žuvo žvalgybininkas ir paslaptį čekistai išaiškino, dėl to suruošė neeilines skerdynes. Tu šifrą privalėsi įsiminti ir jį nunešęs pakartoti adresatui. Čekistai, kiek bekratyto vargšą piemenėlį (tokį privalėsi suvaidinti), pas jį nieko neras. Ištreniruok baimės būseną, kad neužmirštum ar nesupainiotum skaičių.

– Zum Befehl! – supratau vade, – tariau kiek nuliūdęs. Norėjosi turėti sidabru blizgantį Valterį. Rodos, galėtum iššaudyti visus čekistus. Tačiau...

– Štai pirmoji užduotis, – vadas pateikia šifrą, įsiminęs gražinu popierėlį. – Nužygiuosi už Paupio iki „Sopulingosios“, dešinėn į mišką iki Ažuolų – Ažuolo slaptažodis...

Ši daugiau nei dvejų metų senumo atminties juosta pasisuko mano vaizduotėje per keliasdešimt sekundžių. Juosta, kuri vietoj jaunatviškos romantikos neša mane į partizaninio karo sūkurius.

– Poviliuk, kodėl tu pablyškai ir rūstus kaip rusistas Šveistys? – vėl priėjusi čiauškėjo Elytė. – Gal parašytum laiškėlį, žiū, ir suspėtų atkelti. Tavo rašiniai įdomūs, net garsiai klasei paskaito lituanistė.

– Žinoma, žinoma, – atsakinėjau, stengdamasis nusišypsoti, bet tik išsišiepiau, tarsi tigriukas, stengdamasis apkabinti jos pečius – būti meilesniu negu pats norėjau.

– Kodėl toks įsitempęs, galėtum ir švelniau...

Tik prisilietęs prie jos supratau, kad švelnus nebūsiu. Spyruoklė užsukta ir ji atsileis, kai išpoškinsiu skaičių tiradą adresatui. Laikas mane gena, jo duota nedaug, matyt, reikalai skubūs ir svarbūs. O jaunystė? Jaunystė palauks! Tokia lietuvio dalia šioj Europos galingųjų kryžkelėj.

Elytė privalo išgirsti šią siaubingą žinią. Ji privalo žinoti ir neprivalo suprasti, kad ši žinia atnešta čia į klasę, o svarbiausia – kas ją atnešė. Pro praviras

duris iš koridoriaus skambėjo darnus aštuntokų sekstetas. Jie išsiskyrimus ir susitikimus palydėdavo skambia daina:

„Ir sukryšk vėl gervių virtys. Suskambės daina klevuos. Gera čia gyvent ir mirti. Gera būt čia, Lietuvoj!“

Man ši daina nuskambėjo kaip tremtinių godos ešelonuose – kaip gera ir būti, ir mirti savoį šaly! Tarsi partizano goda, pakėlus granatą ties galva...

– Žinai, Elyte, aš tave palydėsiu, tik trumpam užsuksiu į savo kambarį pasiimti būtinios mantos atostogoms.

– Negi tu dėl manęs, negi tau nesunku, – čiauškęjo nudžiugusi. Džiaugiausi ir aš, suradęs išeitį pranešti buvusiam mano šeimnininkui, o ir Elytei šią kraupią, bet svarbią žinią.

Ėjome tylūs ir artimi, bet tarsi nesavi. Kraupi žinia slėgė krūtine, skaičiai virtine klebeno smegenis, jaunystė karščiu alsavo į veidą...

– Mielasis, atsisveikinam čia, prie šeimnininkų bus drovu. Mes dar tokie jauni. Jie gali mūsų jausmų nesuprasti. Bučinyš nei trumpas, nei svaigus. Jos lūpos buvo putlios, švelnios, kvėpėjo atbundačia gamta ir pavasario vėju. Priglundęs kūnas, krūtys stangrios, akių mėlynė gili, vylinga, gundanti. Bet man nebuvo lemta svaigti bučinyje ar skęsti akių gelmėje. Mano galvoje nuolat sukosi sausų skaičių eilės. Nė vienas negalėjo pakeisti vietos ar būti užmirštas. Tai buvo svarbiau už bučinius ir glamones. „Prisiekiu, – skambėjo ausyse, – šventai vykdyti vadų įsakymus...“

– Poviliuk, ar tik tiek? Taip šaltai? Gal nemyli? Gal toj Bebirvaitėj...

Vėl bučinyš, vėl prisiglaudimas. Lūpos pakvipo medumi, rankos apšivijo apie kaklą, krūtys smigo mano krūtinėn, visu kūnu prisisiurbė prie manojo. Ėmiau prarasti savitvardą, atsipalaiduoti, pasiduoti jaunystės šėlsmui... Vėl lyg kūju.

– Švirinai, antroji užduotis labai svarbi!

„Dieve, Tavo akivaizdoj meldžiu stiprybės!“ – skambėjo galvoje. Mes nepastebėjome, jog prie mudviejų artėjo pakeleivingi.

– Poviliuk, atleisk, gal aš per daug, gal negerai, pagalvosi, kad kokia... - šnabždėjo mėlynakė, paėmė mane už parankės ir kartu patraukėme jos būsto link.

Pavasario švelnus dvelksmas kėlė iš žemės Motinos ir Motinystės nesulaikomai atgimstantį daigą. Gamta nepaisė, kad buvo maitojami žmonės ir žemė. Ji buvo nepermaldaujamai amžina.

Jos buto šeimnininkas, vokietmetyje buvęs mano, sutiko su plačia šypsena.

– Štai kokia staigmena, seni pažįstami, – greitakalbe pažėrė Steponas. – Tai blogą ar gerą naujieną, porink, veltui tokio vingio nedarei.

– Nežinau, ar būna šiais laikais gerų naujienų. Mėnesio pabaigoje, ne vėliau kaip dvidešimt ketvirtą, vėl bus trėmimas Sibiran!

– Aš vienas juos prakeiksiu už tokius darbus, – užsiplieskė Steponas. – O kiek dar tokių, kaip aš, keikia? Kada jie griausmu skradžiai žemę prasmegs? Rupūžės, velnio išperos, nuspangę parkos! – nenustoję šeimininkas, kol visi keiksmazodžiai baigėsi, kol visai išsikvėpė. Tada nusviro rankos, visas susmuko, pritrenktas artėjančios baisios nelaimės, baisios nežinios, kuri neaišku, ar tuo laiku, kaip nurodyta, užgrius, ar dar kiek palauks? Viena buvo tikra, kad tai neišvengiama, nes Eržvilko iguloje pasirodė karininkai su lakūnų uniformomis – trėmimų demonai. Jie visad pasirodo prieš nelaimes Lietuvai.

– Poviliuk, kaipgi, kodėl man nepasakei apie tai anksčiau? – pyktelėjo Elytė.

– Dabar jau pasakiau, perspėk savuosius ir pakeliui į namus kitus. Atsisveikinau, palikdamas išsiskyrimo ir nerimo siaubo nešuliu prislėgtą Elytę ir susmukusį apatišką Steponą. Patraukiau vokietmietyje pramintais takais tėviškės link.

– Laba diena, ponija, – kalbinu šeimininkę, triūsiančią kieme, eidamas pro pirmą ūkį. – Kovo 24 d., ne vėliau, trems lietuvius Sibiran.

– Kad tave velniai, kad juos velniai, kad jie sprandus nususuktų griūdami peklon, vėl kaip pernai, kaip užpernai, kada jie baigs, kada nustos, – be perstojo ūkavo su ašaromis moteriškė.

Aš jau toliau nuo šio kiemo, matydamas, kad ji nori kažką pasakyti. Aplenkdamas ją, šūktelėjau:

– Pasakyk kaimynams!

Toliau greitai žingsniu patraukiau kito ūkio link. Trobos geros, tvirtos, stogai raudonų čerpių, būtina užsukti, pranešti.

– Kovo 24 d., ne vėliau, bus vežimas Sibiran, – paaiškinu pusamžiui vyriškiui.

– Tai kaip čia, po paraliais, juk pernai iš šio ūkio gaspadorius išvežė, negi šiemet ir mane? Kas tau sakė, kad mane veš? – bandė susigaudyti vyriškis.

– Visus veš, kurie užėmė svetimus ūkius, – atsakau rimtu veidu ir skubiai kulniuoju nuo valdžios rėmėjo.

Skubu kiek sutrikęs, atsisuku pasižiūrėti, ar nesiveja. Nesiveja, kiek ramiau. Vėl trobos, vėl ūkiai, greta vienas kito.

– Padėk, Dieve, – pasveikinu sutuoktinius, girdančius gyvulius savo kieme.

– Dėkui, dėkui, – atsako moteriškė, skarelės kampu pasivalo lūpas, tarsi pasirošia atsigerti iš pasemto kibiro.

– Dvidešimt ketvirtą, ne vėliau, prasidės vežimas į Sibirą, – pažeriu be įžangos, – pasisaugokit patys, perspėk kaimynus!

– Ačiū, vaikeli, už žinią, kad ir blogą. Geriau žinoti iš kalno. Gali, kas nori, susikrauti daiktus, kas nenori – pasitraukti. Teodorai, tie vaikai patikimi, ruoškis, ruoškis miškan, o aš surasiu sau būstą.

Aš matavau akimis kitą ūkį, kurio žmonėms bevieliu telefonu pranešiu skaudžią žinią.

Tėvai su džiaugsmu sutiko atostogų grįžtančius vaikus ir su nerimu išgirdo datas, kai Sibirian bus tremiami tūkstančiai šeimų. Ne pirmi metai, kai jie sukrauna būtiniausius daiktus į maišus, kad turėtų kuo apsirengti ir maitinti gausų mažų vaikų būrį pakeliui.

Man reikia išsisukti iš išsiilgusių tėvų ir jaunųjų brolių globos, nunešti sausų skaičių virtinę į gretimą kaimą už miško. Delsti nevalia, bet nei tėvai, nei vyresnysis brolis neprivalo ne tik žinoti, bet negali nė įtarti mano turimų įsipareigojimų.

– Mama, aš pas Leoną į Naukaimį, – pranešiu, – nes jiems irgi gresia. Nelaimė gali užklupti anksčiau nei nurodyta, – įtikinėjau. Po priekaištų įtikinau ir be kliūčių išskubėjau pas Romaną.

Jis sutiko nepatikliai, kaip ir andai, įsitikinęs, kad per jaunas tokioms užduotims.

– Romanai, saulė šildo.

– Sniegas tirpsta ir įteka į Šaltuoną, – vangiai atsako jis, – tai ir vėl žvirbliamušis, geriau bandą ganytum. Kai sribai prigriebs – ištiši!

– Vykdyk įsakymą, jei ne – paduosiu raportą, iš tavęs išspaus skysčius!

– Paduosiu, paduosiu, vietoj savo raporto užsikibk karvei už uodegos, ten tavo vieta, negali surasti vyrų žiniai atnešti, – jau kinkydamas arklį vežimėlin, burbėjo Romanas, – užriši tau akis, nuvešiu, tuomet ir raportuosi.

– Daryk, kas tau įsakyta, man svarbu laiku perduoti šifrogramą.

– Duok, aš ją perduosiu, – ištiesė jis nuo darbų sudiržusią ranką.

– Ji mano smegenyse, įsakyta padiktuoti adresatui, – nutraukiau jo sumanymą.

Įsėdome į vežimaitį, Romanas išsitraukė tamsios medžiagos šaliką, rūpestingai apvyniojo mano galvą, patikrindamas, kad negalėčiau išvelgti pro kurį nors kraštą. Jo sudiržusios rankos dvokė arklių mėšlu ir sunkiu mėšlavežio prakaitu, ne kartą patirtu tėvų namuose.

– Na, Bėri, na, – pavarė Romanas arklį. Mes pajudėjom pažliugusiu keliu. Nesistengiau suprasti, kokia kryptimi važiuojam. Mažiau žinoti – geriau. Sustojom, nuvedė, įlaipino į bunkerį, gal troboj, o gal kitame pastate. Pasisveikino girdėtas, veik pažįstamas balsas.

– Diktuok, aš pasiruošęs užrašyti, – ištarė ramiai. Išskaičiavau man pateiktus skaičius. Pavartė kažkokią knygą. Valandėlę patylėjęs pasakė, kad šifrogramos nesupainiojau. Padėkojo, kad laiku suspėjau.

Vėl Romanas paėmė už parankės, išvedė į vežimaitį, ir Bėris vienodu žingsniu traukė per pavasario polaidį. Akis atrišo pamiškėj, neutralioje zonoj, be žinios, kur buvau ir su kuo kalbėjau.

– Gali drožti, paslapčių skerdžiau, – su pašai pa mestelėjo Romanas, aiškiai nepatenkintas, kad šifrogramą aplenkė jį. Aš žinojau, kad jis nemėgo ir nepasitikėjo jaunuoliais, įstojusiais į karo kelią.

Žingsniavau į namus su palengvėjimu, nes visi skaičiai buvo nunešti nesupainioti. Žinia perduota. Nedavė ramybės šifrogramos adresato girdėtas balsas, kiek anksčiau, visai kitom aplinkybėm. Nors žinojau, kad tai man net pavojinga, bet smalsumas ėmė viršų ir judino pašąmonės klodus. Priešui lengva pasakyti – nežinau, kai iš tikrųjų nežinai. Kai žinai – padėtis keblesnė.

Mūsų nedidukas kaimas žinią apie trėmimą priėmė kaip pavojaus signalą. Pasiruošė. Nors genocido akcija porą dienų vėlavo, bet nuo nurodytos dienos kaimas tarsi išmirė. Priešpiečiais baubė nemelžtos ir negirdytos karvės, tačiau žmonės pasirodydavo tik apie pietus, kai nelaimingųjų gurguolės būdavo toli už kaimo ribų. Kovo pabaiga, polaidis, pats pažliugimas. Miške šlapias sniegas. Bet išradingieji tėvai savo žemėj suranda vietą – nuošaliame intake, ties Bebruva, Kelnorė. Tai smėlio kalnelis su krateriu viršuje. Jį uždengus – tampa slėptuve. Iš ten galima stebėti, ar apsuptas ūkis, ar jau išmušė lemtinga valanda?

Motina Elena dvasinę atramą sau ir gausiai šeimai suranda maldoj, nesibaigiančių rožančių virtinėje. Jai talkina broliukai: Jonukas, Staselis, Gedukas ir dar pyplys Broniukas. Ilga rožančių virtinė mane vertė susimąstyti ir bendrauti su Viešpačiu iš širdies.

Viešpatie, išklausk mano šauksmą, nes mūsų maldos jau nebepadeda. Mūsų tautos aukos, paaukotos žiauriausiu būdu, tokios didelės, kad Tavo pranašai, pamatę jas, nustėrtų. Kai Izaokui paliepei paaukoti vienatinį jo sūnų – jis pakluso, bet jo ranką sulaikei. Mūsų tautai siunti budelius vienus po kitų, po žiaurių ypač žiaurius. Jų abiejose rankose kruvini durklai. Jų sadizmui nėra ribų, štai šalia manęs mano tėvas siunčia Tau maldavimus. Tu jį saugojai nuo daugelio čekistų. Jis moka apsimesti senu ir sergančiu, nes moka jų kalbą ir jį daug kartų paliko kaip ligonį. Tačiau trėmimo Sibiran metu to nebūna: keliami vežiman mirštantys ligoniai ir seniai, gimdančios moterys, žudomi vietoje nepaklūstantys. Viešpatie, kieno tai rykštė ir už ką? Gal Tu tų žudynių neregį ar Tau apie jas nepraneša? Ar mano tėvų ir

protėvių nusikaltimai tokie dideli, kad reikia tiek kraujo, kančios ir ašarų?! Viešpatie, suteik man Dovydo galią ir aš juos išvarysiu iš mūsų Tėvynės arba duok partizanams slaptą ginklą, kad jie sunaikintų nekrikštų rusomongoloidų ordas, siaubiančias mūsų tėvų ir protėvių šventą žemę. O Tu leidi išniekintus aikštėse karių kūnus be maldų, be giesmių sumesti į senus šulinius, žvyruobes ar net šiukšlynus. Tu leidi išniekinti per juos savo atvaizdą, o per tai ir Save!

Šventoji Marija, Dievo motina, – meldė kartu devynmetis, šešiametis ir trejų metų broliai, bosinant tėvui...

Vėsa smelkėsi į kaulus, Sibiro šalčio šmėkla stingdė širdį ir sąnarius. Dar tik vidurnaktis. Visų akys krypsta į vakarus, ten stuba, šiluma ir palaima. Visiems vienintelis klausimas: ar nesupa jos rusomongoloidai su ilgais durtuvais ant šautuvų?

Šįkart Sibiro giltinė praėjo pro mūsų namus, neužsukdama į juos. Dar bus didesnis ar mažesnis pakartojimas, tik nežinia kada. Tėvai skaičiuoja prarastus kaimynus ir gimines. Motina aprauda jų kalvarijas. Ji tai supranta, nes jos sesuo Marija jau devyneri metai ten. Svainio Jono kaulai užkasti kažkur amžiname įšale, o gal boluoja Sibiro upės deltoje? Jos brolio Martyno šeima išstremta ir išblaškyta užpernai.

– Viešpatie, pažvelk į jų kančią, – aimanavo motina Elena, – ir ledinio Sibiro šaltį! Tu suprasi, kokią naštą uždėjai ant gležnų žmogaus pečių! Mūsų amžius toks trumpas, o ledinė kančia tokia ilga, – maldavo dukterėčia Agnė, pabėgusi iš ledinio šalčio ir besislapstanti Lietuvoje tarsi nusikaltėlė. O ji tik grįžo į savo gimtą žemę.

Susikraunu kuprinę ir vėl tais pačiais takais ir keliais nuo Bebirvaitės iki gimnazijos. Pirmadienį vėl pamokos, tik neaišku, kiek suolų rasime tuščių?

Po atostogų į pirmąją pamoką paprastai ateina auklėtojas. Pas mus atėjo kitas mokytojas. Po ilgos tylos tarė:

Iš klasės sąrašo išbrauksime V. Liekį ir jo seserį, abu Dielkus, N. Lukošių, Stankų, matyt, ir Eičių, o dėl kai kurių pasiaiškinsime, – liūdnai užbaigia mokytojas Jankauskas.

Klasėje kapų tyla, nors nebuvo pasakyta dingusius pagerbti tylos minute. Tyla trunka ilgiau negu minutę, ilgiau negu reikėtų. Mokytojas nežino, ką pasakyti mums, mes nežinome, ką pasakyti jam. Mokytojui tarsi netyčia išsprūsta įprastinė frazė:

– Kaip praleidote atostogas?

– Slapstėmės, – atkerta kažkuris. Niekas nepaklausia, nuo ko ir kodėl – visiems aišku.

Vël nejauki tylą.

– Nuo šiol nebus ir kai kurių mokytojų. Jūsų auklėtojas daugiau nebemokytojaus.

Mudu su suoladraugiu susižvalgome. Jis ir man, ir jam pranešė tą pačią žinią, tik kiekvienam atskirai. Jis neišlaikė dvilypumo. Jam buvo pavesta žvalgyti kompartiją ir čekistus, teikti žinias Kęstučio apygardos žvalgybos viršininkui. Tai buvo sudėtinga, nes jis privalėjo eiti su čekistais tremti bendrapiliečių. Tai buvo virš jo moralinių pajėgų. Jis liko Kęstutėnų kariu, gimnazija neteko mokytojo.

Slogi ir nejauki pamoka baigėsi. Mes skaičiavome savo klasės ir gimnazijos ištremtuosius ir pasitraukusius nuo trėmimo. Tas darbas buvo sudėtingas, nes tikrų žinių nebuvo.

Kitos pamokos prasidėjo dalykiškai, be klausimų ir įžangų. Genocido akcijos našta slėgė visus. Diktuojamus dalykus užsirašinėjome mechaniškai. Mokytojų žodžiai skriejo atgal tarsi žirniai nuo sienos, nepasiekdami mūsų sąmonės.

Namuose radau kvietimą į Jurbarko karinį komisariatą, nors buvau tik šešiolikmetis. Tačiau šaukimas su grasinimais, jei neatvykčiau. Nusprendžiau nuvykti.

Nuo Eržvilko iki Jurbarko virš dvidešimties kilometrų. Kelias pažliugęs – balandžio pradžia.

Prisistatau karinio komisariato budinčiam visai vakarėjant, nusiplūkęs, permirkęs. Šis pakelia telefono ragelį, surenka numerį ir praneša:

– Etot pribil, („Šis atvyko.“) – o mane pakviečia atsisėsti ir palaukti.

Po gero pusvalandžio ateina aukštas lieknas vyriškis odiniu paltu ir įsako eiti su juo. Nuėjome į neišvaizdų pastatą, per keletą kabinetų. Šis perdavė mane kabinetiniam rusomongoloidui, budeliškos išvaizdos kresnam vyriškiui, kuris be susipažinimo ceremonijos išrėžė:

– Čia ne komisariatas, ne milicija ir ne křištoliniai čekistai, kaip jie save įvardija. Čia mes operatyvininkai, baudėjai, naikintojai. Su tavim galim daryti ką norim: mušti, užmušti, nulupti nagus ar išsprosinti iki raudonumo įkaitintu lygintuvu. Niekur nepasiskūsi, niekas tavęs neišgirs ir niekas tavęs nesuras. Dingsi be žinios. Viena tau išeitis – iškloti viską, ką žinai apie banditus, apie gimnazijos pogrindininkus, pasirašyti dokumentą bendradarbiauti su mumis ir ryt iš ryto grįši į gimnaziją kaip iš karinio komisariato. Niekas apie tai nesužinos, tik mudu. Ryšį nustatysiu aš, tu jį vykdysi.

– Aš nei šliužas, nei niekšas, šito nebus! – atrėžiau.

– Klička, tvoja klička, kto zaverboval? („Tavo slapyvardis? Kas užverbavo?“) – žvėrimi sustaugė rusomongoloidas ir, pagriebęs šautuvo šampalą, kirto per pečius.

Taip prasidėjo jau kitas karo su okupantais etapas.

Panaudota literatūra

Nijolė Gaškaitė-Žemaitienė. Žuvusiųjų prezidentas. Vilnius, 1998.

Kęstutis Kasparas. Lietuvos karas. Kaunas, 1999.

D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. Kaunas, 1996.

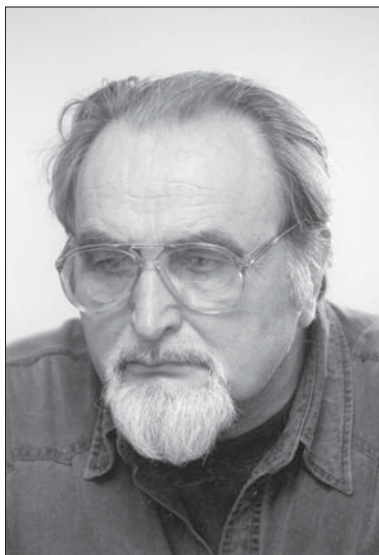
Laisvės kovų archyvas Nr. 32. Kaunas, 2002.

Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio 1949 m. Vasario 16 d. Deklaracija
Vilnius 1999 m.

Apie autorių

Gimė 1932 m. Raseinių apskrityje. Dalyvavo pasipriešinime prieš fašistinius ir bolševikinius okupantus. Patyrė visas bolševikų naudotas represijas.

Inžinierius-statybininkas, dirbo projektų vyriausioju inžinieriumi statybinių medžiagų gamybos įmonių projektavime. Publicistas.

Turinys

Jono Žemaičio-Vytauto šimtąjį gimtadienį minint	5
Jonas Žemaitis-Vytautas Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos Prezidiumo Pirmininkas, partizanų generolas	7
Petras Bartkus	29
Vytautas Gužas	34
Trečiasis Kęstučio apygardos vadas Henrikas Danilevičius-Vidmantas	39
Trečiasis Jūros srities vadas Vaclovas Ivanauskas-Gintautas	59
Šimkaičių miško karžygiai	67
Partizanai – Lietuvos kariuomenės karininkai	83
Vakarų Lietuvos partizaninių organizacijų centralizacijos seka	88
Partizanų karas Eržvilko krašte ir okupantų klastotės	93
Motina Rozalija	110
Paskutinė Kęstutėnų užduotis	146
Panaudota literatūra	157
Apie autoriu	158

Petras Girdzijauskas
PARTIZANŲ IŠRINKTAS LIETUVOS PREZIDENTAS

2009-03-06. 10 sp. l. Tiražas 1000 egz. Užsakymas 9-049.

Leidžia Petras Girdzijauskas.

Spaustuvė „Morkūnas ir Ko“, Draugystės g. 17, LT-51229 Kaunas.